

Edirneli
ŞEYH ALİ SENÂÎ el-CELVETÎ

Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri ve Dîvân’ı

(İnceleme - Metin)

EDİRNE VALİLİĞİ
KÜLTÜR YAYINLARI

EDİRNE KİTAPLIĞI: 16

Edirne Kitaplığı Danışma Kurulu
(*Kültür Konseyi adına*)
Kurul Başkanı
Dr. Metin Eriş

Kurul Üyeleri:
Prof. Dr. Cevdet Küçük
Prof. Dr. Korkut Tuna
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Prof. Dr. Selçuk Mîlîayîm
Prof. Dr. Ahmet Vefa Çobanoğlu
İrfan Özcan

EDİRNELİ ŞEHİ ALİ SENÂÎ el-CELVETÎ
Hayatı, Eserleri, Tasavvufi Görüşleri ve Dîvân’ı

Kitap Tasarımı
Enes Teslim

Birinci Baskı
Kasım 2013 / İstanbul

ISBN: 978-605-149-497-5

Baskı Cilt
Secil Ofset
Yüzyıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar / İstanbul
Tel: 0212 629 06 15
www.secilofset.com

Tüm hakları Edirne Valiliğine aittir.

Edirneli ŞEYH ALİ SENÂÎ el-CELVETÎ

Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri ve Dîvân’ı

(İnceleme - Metin)

Doç. Dr. Selâmi Şimşek

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 6

TAKDİM / 8

KISALTMALAR / 11

GİRİŞ / 13

I. BÖLÜM / 17

**EDİRNELİ ŞEHİ ALİ SENÂÎ EL-CELVETÎ, HAYATI,
ŞAHSİYETİ, ESERLERİ ve TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ / 17**

HAYATI / 17

Doğum Yeri ve Tarihi / 17

İsmi ve Mahlası / 17

Âilesi ve Tahsili / 18

Tasavvuf Yoluna Giriş / 19

Tarîkati ve Şeyhi / 20

Tarîkat Silsilesi / 28

Vefâti ve Türbesi / 28

Tekkesi ve Halîfeleri / 29

ŞAHSİYETİ / 30

Tasavvufî Şahsiyeti / 30

Edebî Şahsiyeti / 33

ESERLERİ / 36

Dîvân / 36

Muhtevâsı / 36

Nûshaları / 41

TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ / 44

Şerîfat-Tarîkat-Hakîkat-Ma‘rifet / 44

Atvâr-ı Seb‘a / 46

Edeb / 47

Zikir-Tesbîh / 51

Îkrâr / 54

Mûrid-Dervîş / 57

Şeyh / 61

Tevhîd / 63

Muhabbet-Aşk / 65

Feyz / 71
Gönül / 72
Fenâ-Bekâ / 75
Cem'-Fark / 76
Melâmet / 77

DEĞERLENDİRME / 79

II. BÖLÜM / 83

DÎVÂN-I HAZRET-İ ŞEHİ SENÂÎ (Metin) / 83

LÜGATÇE / 265

BİBLİYOGRAFYA / 291

DÎVÂN NUTUK İNDEKSİ / 295

EKLER / 303

nsöz

Bir şehrin varlığını temelinde şüphesiz Ata'dan yadigar bütün kültürel değerlere sahip çıkarak onu yeni yüzyılina söyletmek olmalıdır. Aksi, o şehrin olduğu kadar ülkenin de geleceğinin teminatına vurulan bir darbe haline gelebilir!.. Şurası muhakkaktır ki Edirne şehrimiz, yüzBILLAR boyu kültürümüzün temel unsurlarının hepsine, yalnızca sahip olarak değil öncülük de yaparak vatan coğrafyasının içerisinde farklı ve de şanslı bir konumda olmuştur.

Fakat, böylesi bir mazhariyete sahip olmak Edirne'de yaşayan herkese, özellikle de burada görev yapan kişilere önemli ve özel bir görev yükümlülüğü vermektedir.. Öyle ki yörenin idarecileri, o şehrin yaşayanlarını çağın gereklerine ulaşırma çabalarını sürdürürken geçmişten geleceğe Değer Hükümlerine de sahip çıkmak ve onları halkın varlığıyla bütünleşmek sorumluluğunu yüklenmiş olmaktadır. İşte Edirne Kitaplığı çalışmalarımızın temelinde yatan düşüncem budur.

Bu seride hedeflenenlerden biri, Taşınmaz Kültür Varlıklarımıza bütün genişliği ile yer verirken Edirne'nin yetişirdiği bilim ve kültür adamlarımızın da, mümkün mertebe, tanıtılması yanında o müstesna isimlerin yeniden ele alınarak incelemesine de vesile olmaktadır. Konuda daha önce yayınlamış olduğumuz Edirne'li Mustafa er-Rifaî kitabıımızın âdetâ devamî niteliğinde, bu defa kitaplığımızda Edirne'li Şeyh Ali Senâî el Celvetî'yi okuyucuların dikkatine sunmaktayız. Ancak “devamî mahiyetindedir” ifademizin yanlış algılanmasını önlemek bakımından belirtmek isteriz ki ‘El-Celvetî, Er-Rifai’den önceki bir dönemde yaşamıştır ve Er-Rifai'nın ondan etkilenmiş olduğu düşünülebilir...

Bu vesile ile Edirne Kitaplığı'na birçok yeni eserin katılarak genişleyeceği ümidiyle çok zor bir sahada çalışmalarını sürdürerek ikinci eserinin de kitaplığımızda yer almasına imkân veren hocamız Doç. Dr. Selâmi Şimşek'e şükranları sunar, Kitaplığımızın zenginleşmesinde fikirleri ve destekleriyle önemli rol oynayan Danışma Kurulumuzun değerli bilim adamlarına, aziz dostum ve ağabeyim Dr. Metin Eriş'e teşekkür ederim.

Hasan Duruer
Edirne Valisi

Takdim

Osmanlı'nın ikinci başkenti Edirne'de etkili olmuş gönül ocaklarından birisi de Celvetilik'tir. Esasen Celvetilik, Edirne yöresiyle ilk olarak Pîr Azîz Mahmûd Hûdâyî'nin 579/1579'lu yıllarda Rûmeli taraflarına seyahati ve burada ikametiyle tanışmıştır.

Bu ilk temasın ardından pek çok Celvetî şeyhinin Edirne yöresinde faaliyette bulunduğu görülmektedir. Başta Hûdâyî'nın torunu ve halîfesi Şeyh Hasan Efendi olmak üzere Dîzdârzâde Ahmed Efendi, Saçlı İbrâhim Efendi, Atpazarlı Seyyid Osman Fazlî Efendi, Şeyh Abdülbâki Efendi, Saçlı İbrâhim Efendi'nin oğlu Şeyh Abdülhay Efendi, İpsalalı Muhammed Efendi, Celvetiyye'nin Hakkıyye kolu kendisine nispet olunan İsmâîl Hakkı Bursevî, Abdülhay Efendi'nin halîfelerinden Şeyh Yûsuf Efendi, Seyyid Râşîd Efendi, Bursevî'nin onde gelen halîfesi ve aslen Gelibolulu olup Keşan'da faaliyet göstermiş olan Süleymân Zâtî Efendi gibi Celvetî şeyhleri Edirne'de etkili olmuş şâhsiyetlerden bazalarıdır.

İşte böylesi şâhsiyetlerden birisi de Edirneli Ali Senâî Efendi'dir. Senâî, XVIII. asır Türk mutasavvîf şâirlerinden olup, asıl adı Ali'dir. Yazdığı nutuklarında "Senâî" mahlasını kullanmıştır. Onun, elimizde bulunan tek eseri *Dîvân*'ından Arapça, Farsça'yı iyi bildiği, klâsik şiirin inceliklerine vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerinde bilhassa vahşi (kaba) değil, yahsi (güzel) karakterli ve edepli olmayı öğütleyen muhabbet ve gönül ehli Senâî, tasavvuf yoluna da meyl etmiş, bu yolda Şeyh Süleymân Zâtî'den el alarak Celvetilik yoluna girmiştir. Yine o, 1175/1761 yılında şeyhi Süleymân Zâtî'den tarîkat terbiyesini tamamlayarak icâzet almış, bir süre onun hizmetinde bulunduktan sonra memleketi Edirne'ye dönerek Gülbahar Hatun Mahallesi'nde bulunan dergâhın şeyhliğini üstlenmiştir. 1199/1785 yılında ise bu fâni âlemden sonsuzluk yurduna göç etmiştir.

Edirneli mutasavvîf şâirlerden Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî'nin onun iki nutkunu tahmis etmesi ve Zâtî Efendi'nin oğlu ve halîfesi şâir Hüseyin Şâhî'nin hakkında methiyeler yazmış bulunması, Senâî'nin kendisinden sonra gelen bir kısım şâirleri etkilediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Tüm bu sebeplerden dolayıdır ki biz de bugüne kadar hakkında herhangi bir eser yayımlanmamış olan Edirneli Ali Senâî Efendi ve *Dîvân’ı* kültür dünyamıza kazandırmak istedik. Esas itibariyle bu çalışmanın temelleri, 2005 yılında tamamladığımız “Keşanlı Süleymân Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetîlik” konulu doktora çalışması akabinde atılmıştı. Ancak aradan geçen bu on yıla yakın zaman zarfi içerisinde araya başka çalışmaların girmesi hasebiyle bu temelleri yükseltip de bir türlü tamamlama imkânı olmamıştı. *Edirneli Kabûlî Mustafa er-Rifâî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* adlı eserimizin yayımlanması örneğinde olduğu gibi bu çalışma da değerli ilim ve irfân adamı Dr. Metin Eriş Bey’in tavassutlarıyla neşre hazır edildi.

Çalışmamız bir “Giriş” ve iki “Bölüm”den teşekkür etmektedir. “Giriş” kısmında Ali Senâî Efendi’nin yaşadığı dönemin, siyâsî, içtimâî, dinî, tasavvufî ve edebî hususiyetlerine kısaca temas edilmiştir. “Birinci Bölüm”de Ali Senâî Efendi’nin hayatı, şahsiyeti, eserleri ve tasavvufî görüşlerine yer verilmiş, “İkinci Bölüm”deonun elimizde bulunan yegâne eseri *Dîvân’ı*’n yeni harflî tenkitli metni sunulmuştur. *Dîvân’ı*’dan istifadeyi kolaylaştırmak için de lügatçe, nutuk indeksi eklenmiştir. Ekler kısmında ise, yazma ve matbu kaynakların Senâî hakkında bilgi verdiği kısımların birer kopyaları ile onun *Dîvân’ı*’ndan örnek sayfalar verilmiştir.

Çalışmamızın mükemmel olduğu iddiasında değiliz. Her insan gibi bizim de gözden kaçan bir takım kusur ve eksikliklerimizin olması muhakkaktır. Okuyucuların engin hoş Görüsüne sığınarak şimdiden af talep ediyoruz.

Burada son olarak başlatmış oldukları örnek ve güzel bir proje ile çalışmamızın neşrine destek verip yaylayan Sayın Edirne Vâlisi Hasan Duruer Bey başta olmak üzere, basılmasına vesile olan Dr. Metin Eriş Beyefendi’ye, çalışmam sırasında değerli fikir ve görüşlerinden istifade ettiğim değerli hoca ve arkadaşlarımı teşekkür etmeyi bir borç biliyorum. Çalışma ve gayret bizden, yardım ve inâyet Yüce Mevlâ’ dandır.

Selâmi ŞİMŞEK
Gümüşhane 2013

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	: Adı geçen eser.
<i>a.g.m.</i>	: Adı geçen madde, makale.
<i>a.mlf.</i>	: Aynı müellif.
Bkz.	: Bakınız.
Bsk.	: Baskı.
c.	: Cilt.
ç.	: Çoğulu
<i>DİA</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı Diyanet İslâm Ansiklopedisi.
GÜSBE	: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
haz.	: Hazırlayan.
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
İÜ	: İstanbul Üniversitesi.
KB	: Kültür Bakanlığı.
Ktp.	: Kütüphanesi.
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı.
MÜİFAV	: Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı.
No	: Numara.
OE	: Osman Ergin.
ö.	: Ölümü.
s.	: Sayfa.
<i>TDEA</i>	: Dergâh Yayımları Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.
vr.	: Varak.
Yay.	: Yayımları.
YKB	: Yapı Kredi Bankası.
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu.
Yz.	: Yazma, yazmaları.
y.y.	: Yayın yeri

GİRİŞ

Edirneli Ali Senâî Efendi, XVIII. asır Türk mutasavvîf şairlerindendir. Onun yaşadığı bu zaman diliminde Osmanlı Devleti siyâsi alanda kaybettiği toprakları geri alma ve ıslahatlar yoluyla bozulan kurumların düzeltme politikasını gütmektedir. Hâl böyle iken toprak kayıpları devam etmiştir. Meselâ, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı'nın yenilgisi ile sonuçlanmış, Ukrayna'nın güneyi, Kuzey Kafkaslar ve Kırım Ruslar'ın eline geçmiştir. 1182/1768 yılında Ruslar'a karşı girişilen bu savaşa, Senâî'nin *Dîvân*'ında deðinerek Kâdir ve Fettâh olan Allah'tan nusret istediği, gazâya O'ndan gayb askerlerini göndermesini, düşmanlara karşı İslâm askerleri içinden Hz. Ali gibi yiğitler çıkarmasını, evliyâlarının himmetiyle gâzileri kuvvetlendirmesini talep ettiği ve o sene gazâ ile ilgili mutlu haberler aldığı görülmektedir:

*Başlandı sefer kaydına Moskof üzerine
Bin yüz ile seksen iki atvârını göster*

*Tûfân-ı gam içre dükelî gark ola hâlim
Keşti-i selâmetle necât-kârını göster*

*Zâhirdeki tedbîr ile olmaz bu gazâlar
Ol cünd-i ricâl gâibi dostlarımı göster*

*Hazırlanıyor sim ile zer toplu ilimler
Sancâg-ı Rasûl'ün bize envârımı göster*

*Kâfirlere bu asker-i İslâm'ın içinden
Serinde Hudâ Haydar-ı Kerrâr'ını göster*

*Ver himmet-i merdân ile gâzilere kuvvet
Meydân-ı şecâ'atte emektârımı göster*

*Ey Kâdir u Fettâh olan Allâh kerem eyle
Rahmân u Rahîm isminin âsârını göster*

*Bu hâtif-i gaybiyle Senâî dedi târîh
Izhârımı duy târîhin esrârımı göster*

*Aldık haberin gerçi sa'âdette bu sâli
Fevkinde ki misrâ'da güherdânını göster¹*

XVIII. asırın başlarında Lâle Devri (1718-1730) ile dinî hayattan uzaklaşmalar yaşadığını ve tasavvuf muhitlerindede bazı bozulmaların görülmeye başladığını biliyoruz. Bu durum Senâî'yi de oldukça etkilemiş olacak ki *Dîvân*'ında temas etmeden geçmemiştir:

*Hey meded âlemde değme kesde râhat kalmadı
Birbirine merhamet asla i'ânet kalmadı*

*Ağniyâsında ulûmun zerre-i insâf yok hele
Şimdiki vakitte fukarasında kanâat kalmadı*

*Kendi tutmaz bî-amel halka nasihat eyleyen
Vâizânın meclisinde hiç halâvet kalmadı*

*Seyh-i nâ-bâliğ mûrîd olmaklığı lâyik değil
Sorsalar indinde bir sâhib-emânet kalmadı*

*Sadra geçti bî-tekellüf fevkine dânâların
Câhil-i nâdâmi gör teklife hâcet kalmadı*

*Ben mûrîdim mûrşide diyen sûfîleri dahi
Yoktur teslîm-i tâm ile irâdet kalmadı*

*Zâğlar aldı gülsitâni bülbüle taklit ile
Bâğ-ı irfâni harâb etti letâfet kalmadı*

*Bed-zebân oldu bu halkın ekseri hem bî-edeb
Birbirinin hâtırına hiç riâyet kalmadı*

*Kande kaldı bir muhibb-i yâr-ı sâdik bulasın
Kimseden bir kimseye meded inâyet kalmadı*

¹ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 26ab;; OE Yz. No: 156, vr. 16b.

*Sendedir dersin bu hâlet gerçek ey râz-ı dâna
Fikr edersin sende de evvelki hâlet kalmadı*

*Pes yine el-ân kemâ-kândır cihân dersin şehâ
Öyle dirliğin bu devrinde letâfet kalmadı*

*Rahat istersen Senâî uzlet eyle şimdilik
Kûşe-i vahdet gibi câ-yı selâmet kalmadı²*

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere Senâî'nin yaşadığı bu dönemde kimsede rahatlık yoktur. İnsanların birbirine merhameti ne de yardım eli uzatma meziyeti kalmıştır. Zenginlerde zerre kadar insaf kalmamış, fakirler kanaati unutmuştur. Halka nasihat eden väizler söylediklerini kendileri yapmamaktadır ve meclislerinde ne bir feyz, sohbetlerinde ne de bir tatlılık vardır. Tekkelerde daha yüzünde tüy bitmemiş kimseler şeyh olmaktadır. Hattâ bu türlü kimselere sorulsa o makâma geçecek şeyh kalmamıştır diyeciklerdir. Bunlar bilgisiz câhiller olup, maalesef hiçbir zahmet çekmeden, çile görmeden yolu bilenlerin başına teklife bile mahal kalmadan geçmeye çalışmaktadır. "Ben bir mûrsidden el alıp mürid oldum" diyenlerin dahi teslimi tam değildir. Bu durum aynen kargaların bülbülü taklit ederek gül bahçesinde ötmeye çalışmasına benzemektedir ki böylelikle irfân bağı harap olmuş, ne bir incelik ve nezâket, ne de hoşluk, güzellik kalmıştır. Halkın çoğu hem kötü dilli olmuş, hem de edeb dairesinden çıkmıştır. Kimse kimsenin hatırlına bakmaz, gönlünü gözetmez olmuştur. Bu sebeple iyi bir arkadaş, can dostu, ahbap bulmak neredeyse imkansız hâle gelmiştir. İlâhî sîrlara mahrem olanların bile artık eski hâlleri yoktur. Netice olarak bu dünya aynı şekilde dönüp gitse de tadı tuzu kalmamıştır. Rahatlık ve selâmete ulaşmanın yolu ancak bir köşeye çekilip Hak ile başbaşa kalmaktan geçmektedir.

Mezcur asırda devlet ve toplumda görülen bu gerilemeye rağmen güçlü şeyhler, şâirler yetişmemiş değildir. Nitekim Nahîfi, Esrâr Dede, Enîs Recep Dede ve Şeyh Gâlib gibi Mevlevî şâirlerin yanında Gûlsenîliğiñ Sezâiyye kolunu tesis eden ve "Osmalî'nın Hâfîz-ı Şirâzî'si" olarak da nitelendirilen Hasan Sezâyî-i Gûlsenî, Uşşâkîyye'den Şeyh Edirneli Muhammed Cemâleddin Uşşâkî, Mârifetnâme adlı eseriyle şöhret bulan Nakşî-Kâdirî şeyhi Erzurumlu İbrâhim Hakkı, Celvetiyye'nin Hâşimiyye kolu kendisine nisbet olunan ve aynı zamanda Bektâşîlik'ten de icâzeti bulunan Seyyid Mustafa Hâşim Baba, yüz yirmiye yakın eserle velûd bir müellif olan Celvetiyye'nin Hakkîyye kolunun müessisi İsmâîl Hakkı Bursevî ve onun onde gelen halîfelerinden Şeyh Süleymân Zâtî gibi bu asırda onde gelen, etkili mutasavvîf şâirlerdir.

Burada tasavvuf edebiyatı içerisinde Celvetîliğiñ yeri ve önemi hakkında

² Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 64ab; OE Yz. No: 156, vr. 44a.

kısaca durmaka fayda mülahaza ediyoruz. Tasavvufta Mevleviyye, Halvetiyye ve kolları, Rifâiyye, Sa‘diyye, Kâdiriyye, Bayrâmîyye gibi tarîkatlara mensup tekkelerden sayılamayacak derecede şâir, müsikişinâs ve hattatin yettiği bilinmektedir. Aynı şekilde Celvetîlik yoluna mensup tekkelerden de güzel sanatlarla meşgul olan bir hayli şâhsiyet yetişmiştir. Bilhassa şiir ve müsikiyle yakından ilgilenen sûfîler dikkatleri celbetmektedir.

Nitekim Celvetîliğin temellerini atan Muhyiddin Üftâde ile halîfesi ve tarîkati sistemli bir şekilde tesis eden Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin nutuk ve ilâhileri bestelenmiş, asırlar boyu tekkelerde güzel nağmelerle okunmuştur. Bu durum da Celvetî tekkelerinin ve kültürünün daha geniş bir alana yayılmasına sebep olmuş ve tarîkat, Bursa, İstanbul ve Kastamonu'dan sonra Rûmeli'de yayılma imkânı bulmuştur.³

Esas itibariyle Celvetîliğin ayrıldığı ana tarîkat olan Bayrâmîliğin pîri Hacı Bayrâm-ı Veli ile akmaya başlayan ilâhi ve nutuk ırmağı, Üftâde, Hüdâyî, Bursevî ve Zâtî ile daha da gür bir şekilde çağlamaya başlamış, Zâtî'nin oğlu ve halîfesi Hüseyin Şâhî, Şâhî'nin halîfesi Şarköylü Fahrî Ahmed Efendi ile akıp gitmiştir. Bu ırmakta suyu bulunan gönlü adamlarından birisi de Süleymân Zâtî'nin halîfesi Ali Senâî'dir. Şimdi Senâî'yi daha yakından tanımlamaya çalışalım.

³ Emine Öte, *Senâî Dîvâni ve Tenkitli Metin*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, GÜSBİ, Ankara 2000 (YÖK Tez No: 92857, Pdf Nüsha), önsöz kısmı.

I. BÖLÜM

EDİRNELİ ŞEYH ALİ SENÂÎ EL-CELVETÎ, HAYATI, ŞAHSİYETİ, ESERLERİ ve TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

HAYATI

Doğum Yeri ve Tarihi

Ali Senâî, Edirne'de dünyaya gelmiştir.⁴ 1175/1761 yılında Keşanlı Şeyh Süleyman Zâtî Efendi'den hilâfet almasına ve 1199/1785 yılında vefat etmesine bakılırsa XVIII. asırın ilk çeyreğinde dünyaya gelmiş olduğunu söylemek mümkündür.

İsmi ve Mahlası

Senâî'nin asıl adı Ali'dir. Kendisi de *Dîvân*'ında isminin "Ali" ve mahlasının "Senâî"⁵ olduğunu dile getirmiştir:

*Tarikim Celvetî kemter gedâyım
Senâî mahlasım ismim Ali'dir*⁶

⁴ Ahmed Bâdî, *Riyâz-i Belde-i Edirne*, Beyazıt Devlet Ktp., Genel No: 10392, c. II, s. 452; M. Nâıl Tuman, *Tuhfe-i Nâîlî*, haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., Ankara 2001, c. I, s. 142, No: 568; Komisyon, "Senâî Ali Efendi", *TDEA*, c. VII, s. 514; Müjgan Cunbur, "Senâî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. VII, s. 562.

⁵ Edebiyatımızda Edirneli Ali Senâî'nin dışında "Senâî" mahlasını kullanan yedi dîvân şairi daha vardır ki şunlardır: Kütahyalı Ahmed Senâî Efendi (ö. 1145/1732), Manisali Muhammed Senâî (ö. 970/1562), Kânûnî dönemi şairlerinden kadi Balkesirli Muhammed Senâî Efendi, Merzifonlu Senâî Çelebi (ö. XV. asır), Mevlîvî tarikatından ve aynı zamanda mesnevîhân Dervîş Halil Senâî (ö. XVI. asır), Halvetî-Şâ'bânî şeyhlerinden şair Şeyh Muhammed Nasûhî'nin oğlu Şeyh Hasan Senâî (ö. 1741'den sonra) ve Kastamonulu cămi müsarrıflarından Senâî Efendi. Geniş bilgi için bkz. Tuman, *a.g.e.*, c. I, s. 142-143; Komisyon, *TDEA*, c. VII, s. 514-515.

⁶ Bkz. Ali Senâî Efendi, *Dîvân*, İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 20a; OE Yz. No: 156, vr. 4a.

*Uyanıp kendime geldim bu seyrânim n'ola derken
Kaçan gördüm Senâî Şeyh Ali ednâya gizlenmiş⁷*

Onun, Hüseyin Vassâf'ın *Kemâlnâme* adlı eserinde olup, *Dîvân*'da yer almayan bir nutkunda da aynı bilgilere rastlıyoruz:

*Hâşimîyem ma 'nevî válid durur Zâtî bana
İbn-i Zâtî'yem Senâî mahlasim ismim Ali⁸*

Ahmed Bâdî de mezkur eserinde onun adının Ali olduğunu, Senâî mahlasıyla edipler arasına girdiğini kaydetmektedir.⁹

Âilesi ve Tahsili

Senâî'nin âilesi hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır. Sadece *Dîvân*'ındaki tarih manzûmelerinden birinde amcasının oğlunun İsmâîl Ağa olduğunu ve bunun 1183/1769-70 yılında Süleymân adında bir çocuğunun dünyaya gelmesi üzerine bir şiir yazdığını biliyoruz. Söz konusu manzûmenin ilk ve son beyitleri şöyledir:

*Bihamdillâh gönü'l şâd oldu mevlûd-i Süleymân'a
Peder mâderleri mesrûr olup hamd etti Yezdân'a*

*Senâî'den du 'â çün gevheri geldi dile târih
Hudâ devletle ömr ihsân ede ilmi Süleymân'a (1183/1769-70)*

Bu arada hemen kaydedelim ki Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde, Senâî'nin, Şeyh Süleymân Zâtî'nin oğlu olduğu belirtmesi doğru değildir.¹⁰ Vassâf'ın, *Kemâlnâme-i Hakkî* adlı eserinde Senâî hakkında bilgi verdiği kısımda iktibas ettiği beyitten de anlaşılacağı üzere Zâtî, Senâî'nin “yol” (mânevî) babası olup, “bel” (soy) babası değildir:

*Hâşimîyem ma 'nevî válid durur Zâtî bana
İbn-i Zâtî'yem Senâî mahlasim ismim Ali¹¹*

Onun tahsili hakkında bilgilerimiz de oldukça azdır. Kendisi *Dîvân*'ında yer alan bir nutkunda okuma-yazma bilmediğini, edebiyat ve Arapça ilimlerini tahsil etmediğini, mürşidi Süleymân Zâtî Efendi'den “hakikat” ilmini

⁷ Senâî, *Dîvân*, vr. 23a. (Dipnotlarda bundan sonra bu şekilde yazılı olan kaynak ve atıflar, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi No: 3487 nüshasından yararlandığımız anlamında gelmektedir).

⁸ Bkz. Hüseyin Vassâf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî (Bursevî Biyografisi)*, haz. Murat Yurtsever, Arasta Yay., Bursa 2000, s. 78.

⁹ Bâdî, a.g.e., aynı yer.

¹⁰ Bkz. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2006, c. III, s. 98.

¹¹ Vassâf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, s. 78.

okuduktan sonra söz ve mânâya vâkîf olduğunu, Hızır'a eriştigi ve onun kendisine himmet ettiğini söylese de,¹² Senâî kanaatimizce bu ifadeleri mânevî ilimleri yüceltmek için kullanmıştır. Zira o, mürettep olarak oluşturduğu *Dîvân'ı* baştan sona Klâsik Türk şiirinin nazım şekillerini, veznini, edebî sanatlarını kullanarak yazmıştır. Bu durum, onun devrin ilim dili Arapça ile edebiyat dili olan Farsça'yı iyi bildiğini, dîvân şiirinin inceliklerine devâkîf olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.¹³

Ahmed Bâdî, mezkur eserinde, "ba 'de tahsîl-i isti 'dâd Keşan kasabasına azîmetle..." ifadelerine yer vermesine bakılacak olursa Senâî'nin Edirne'de kabiliyetince o devirde geçerli olan ilimleri tahsil ettiği anlaşılmaktadır.¹⁴ Dolayısıyla Senâî, öğrenim görmüş olup, bu tahsilden sonra tasavvuf yoluna girmiştir.

Tasavvuf Yoluna Girişî

Senâî'nin bir manzûmesinde anlattığı hususlar, onun tasavvuf yoluna girmezden önceki durumu ve bu yola girişî hakkında önemli ipuçları verir mahiyettenidir. Durumu oldukça iyi bir âile ortamında dünyaya geldiği anlaşılan Senâî, bebeklik ve çocukluk dönemini rahatlık ve huzur içinde geçirmiştir. Gençlik çağında ise fizikî bakımdan gelişip adeta Rüstem gibi güçlü, kuvvetli bir delikanlı hâline gelen Senâî'nin, içinde şöhret olma isteği doğmuş, bu sebeple nefs-i emmâresine uyarak bir takım günah ve isyanlara dalmış, kara sevdaya düşüp âşık olmuş, bir takım kötü ahlaklı kimselerle arkadaşlık kurmuştur. Ancak bu durum çok uzun sürmemiştir, o, Cenâb-ı Hakk'in hidâyetiyle içinde bulunduğu durumu farkedip kendine gelmiştir.

Senâî, işte bu sırada adını belirtmediği bir Allah dostunun –bu zât kanaatimizce Süleymân Zâtî'dir- kendisine nazar ettiğini ve bu sebeple kötü hallerin kendisinden gittiğini, gönül gözünün açıldığı belirtir. Senâî, akabında bu Allah dostundan el alarak bütün günah ve isyanlarına tevbe etmiş, Hakk'a yüzünü döndürmüştür, erenler yoluna baş koymuştur. Böylece derdine dermân bulan Senâî'nin gönlü tevhîdsirrına mahrem olmuş, hakikatlere bütünüyle âşinalık kesbetmiş, fenâfillâha ulaşmıştır:

*Kadem bastım cihân içre ne zevk u ne safâlarla
Geçirdim ba'zı evkâti ne cevr ü ne cefâlarla*

*Tifil iken beni elden ele gezdirdiler evvel
Ne izzetlerle beslenmiş idim şirin gidâlarla*

*Sabâvet âleminde eyledim sibyân ile ülfet
Bile gezdim yürüdüm dâim ol ferah-fezâlarla*

¹² Senâî, *Dîvân*, vr. 4b.

¹³ Öte, a.g.t., s. XI.

¹⁴ Bâdî, a.g.e., aynı yer.

*Yiğit oldum sanırdım kendimi âlemde ben Rüstem
Bu vâdilerde de gezdim levendâne edâlarla*

*Tegallüb eyledi şöhret karişti nefş-i emmâre
Kamu isyâna yüz tuttum uyup nefse hevâlarla*

*Nice sevdâya düş oldum mecâzî aşk ile ben de
Ederdim âh ile zâri yürürdüm eşkiyâlarla*

*Hidâyet erdi Mevlâ'dan gelip kendime fikrettim
Hayiflar geçti ömrüm bilmemedim ol bî-vefâlarla*

*Nazar kıldı bana bir er gidip benden bu hâletler
Gönül bâbı küşâd oldu görüştüm dil-küşâlarla*

*Alıp telkin edip tevbe kamu isyânâma cânâ
Tevecçüh eyledim Hakk'a yüzüm tuttum ricâlarla*

*Erenler yoluna girdim el aldım merd-i dânâdan
Edip ol derdime dermân nice türlü devâlarla*

*Derûmu mahrem ettiler hakîkat surr-i tevhîde
Bi-külli âşinâ oldum hakîkat âşinâlarla*

*Geçirdiler beni benden özüm yoklukta vâr oldu
Senâî hamd u şükür olsun nice yüz bin senâlarla¹⁵*

Senâî, esasen bir nutkunun son bendinde, kendisini günah kirlerinden arındırıp kurtaran bu Allah erinin Süleymân Zâtî olduğunu açıkça ifade ederek onun kıymetini candan bildiğini, ondan en büyük nimeti aldığıını, şayet ona hizmetçi olmamış olsa hâlinin çok kötü olacağını, cehâlet pisliği içinde kalacağını belirtmektedir:

*Bu Senâî kadrini cândan bilirdim Zâtiyâ
Ni'met-i a'lâyî lutfundan alırdım Zâtiyâ
Olmasaydım bende sen şâh ne olurdum Zâtiyâ
Mâ-hasal levs-i cehâletle kalırdım Zâtiyâ¹⁶
Âb-i tevhîd-i me 'ârif birle tathîr olmasam*

Tarîkatı ve Şeyhi

1180/1766 senesi sâfiyye ricâlinden olan¹⁷ Senâî'nin mensup olduğu tarîkat, Şeyh Muhyiddin Üftâde'nin en önde gelen halîfesi Azîz Mahmûd

¹⁵ Senâî, *Dîvân*, vr. 43a.

¹⁶ Senâî, *Dîvân*, vr. 54b.

¹⁷ 1309 Senesine Mahsus Edirne Vilâyeti Salnâmesi, Vilayet Matbaası, s. 111.

Hüdâyî (ö. 1038/1628) tarafından tesis olunan Celvetilik'tir.¹⁸ Senâî'nin *Dîvân*'ında tarîkatının pîri Hüdâyî ve Âsitânesi hakkında iki tarih nutkuna yer verdiği görülmektedir. Ona göre Hüdâyî, hoş, kâmil bir şeyh olup, irfân sahiplerinin önderidir. Hüdâyî'nin ihlâs ve samimiyetle binâ ettirdiği bu âsitâne, 1002/1594¹⁹ yılında tamamlanmıştır. Senâî, burasının aynı zamanda Hüdâyî tarafından mescid olarak kullanılmaya başlandığını sanki Mescid-i Aksâ gibi olduğunu da kaydetmektedir:

*Hazret-i Mahmûd Efendi ol azîz
Yapıp işbu mescidi kıldı nazîf*

*Zühd ü takvâ ile bünyâd eyleyip
Hak budur kim eyledi gâyet latîf*

*Görüp itmâmını oldu muktedâ
Sâmin-i Zilhicce'de şeyh-i afîf*

*Mürde hakkı Ka'be gibi sa'y edip
Dâî-i Şemmâî kim abd-i za'îf*

*Pür safâ olup dedi târîhini
Kîble-i erbâb diye bâb-i şerîf (1002/1594)*²⁰

*Zihî Mahmûd Efendi şeyh-i kâmil
Olup tur muktedâ-yı ehl-i irfân*

*Yapıp bu ma'bedi kıldı yerinde
Kabûl etsin hemîşe Hayy u Subhân*

*Sanasın Mescid-i Aksâ'dır ol kim
Dolar Hak'tan ona lutfu ihsân*

¹⁸ O. Nuri Peremeci ve ondan naklen Rûdvan Canım, Ali Senâî Efendi'nin, Gülsenî tarîkatına mensup bulunduğu ve Keşan'daki Şeyh Süleyman Zâfi Efendi'nin halîfelerinden olduğu belirtilirken (Bkz. Peremeci, *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939, s. 276; Canım, *Başlığıçtan Günümüze Edirne Şâirleri*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 20, 412) TDEA'da Halvetî şeyhlerinden Süleyman Zâfi Efendi'nin halîfelerinden olduğu kaydedilmektedir. (Bkz. Komisyon, "Senâî Ali Efendi", TDEA, aynı yer). Bu bilgiler, Senâî'nin şeyhinin Süleyman Zâfi Efendi olduğunu belirtmesi bakımından doğru olsa da tarîkatı açısından yanlıştır. Zira Senâî'nin nutuklarında defaattel belirttiği gibi o, Halvetilik yahut Gülsenîlik değil, Celvetilik yoluna mensuptur.

¹⁹ M. Bahâ Tanman, Hüdâyî Âsitânesi'nin muhtemelen 1003/1595 yılında tamamlandığını kaydetmiştir ki (Bkz. Tanman, "Azîz Mahmud Hüdâyî Külliyesi", *Dâ'î*, c. IV, s. 340) yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere bu tarih, 1002/1594 olarak Senâî tarafından tarih düşülverek kesin olarak belirtilmiştir.

²⁰ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 83b; OE Yz. No: 156, vr. 56a.

*Tamâm oldukta hâtif dedi târîh
Makâm-i hâd Mahmûd beyt-i Rahmân (1002/1594)*²¹

O bu yola, yukarıda da temas edildiği üzere Edirne’de bir süre tahsil gördükten sonra Keşan’a giderek burada irşâd faaliyeti yürüten Celvetî şeyhi Süleymân Zâtî Efendi (ö. 1175/1761)’den el almıştır.²² Senâî, bir nutkunda Süleymân Zâtî’nin kendisini müridliğe kabul etmesi için şöyle niyazda bulunur: “Ey hakîkat erlerinin sultânı, bana lütfunu esirgeme, çünkü gönlüm viran bir haldedir. Beni gaflet uykusundan uyandır, zira maksadım Hakk’ın rızasını kazanmaktadır. İki gözüme sel perde gibi asılıdır, n’olur, beni Hakk’ın sırrına mahrem et ve âşıklar arasına bu hakiri de dahil et. Bu gönlüm ayrılığın aşkına düşmüş olup, sevgiliye kavuşmak için sanki bir deli olmuştur”:

*Kerem kıl pîr-i merdân-i hakîkat
Bu dil şehri şehâ vîrânelidir*

*Meded kıl hâb-i gafletten uyandır
Murâdım Hak rızâsi Hak yoludur*

*Bizi de mahrem et esrâr-i Hakk’â
Dü-çeşmim perdesin sel asılıdır*

*N’ola usşâk içinde bu hakîri
Kabûl et âsitânın menzili dir*

*Kamu eşyânın aslı nûr-i vâhid
Tecelli Hak zuhûra gelmelidir*

*Düşelden bu gönüll hicrân-i aşka
Visâl-i yâr için gûyâ delidiir²³*

Bir süre Zâtî Efendi’nin hizmetinde bulunarak tarîkat terbiyesi görüp icâzete nâil olan Senâî, ardından hilâfetle Edirne’ye dönmüş, Gülbahar Hatun Mahallesi’ndeki dergâhın şeyhliğini üstlenmiştir.²⁴ Hüseyin Vassâf'a göre Ali Senâî, Süleymân Zâtî Efendi'den 1175/1761 yılında hilâfet almış olup, şu beyt hilâfetine tarihtir:

²¹ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 83b; OE Yz. No: 156, vr. 56a.

²² 1309 tarihli Edirne Vilâyet Salnâmesi’nde Senâî'nin, Celvetiyye'nin pîri Azîz Mahmûd Hüdâyî'den feyz aldığıının belirtilmesi doğru değildir (Bkz. s. 111). Senâî, mânen tarikatının pîri Hüdâyî'den feyz almış olsa da şeyhi ve mürşidi Süleymân Zâtî Efendi olduğu âşikârdır.

²³ Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 20a ile OE Yz. No: 156, vr. 12a'da yer almaktadır.

²⁴ Bâdi, a.g.e., aynı yer. Tabibzâde ve Tuman, Senâî'nin Süleymân Zâtî Efendi'nin halîfeleri arasında zikretmekle birlikte vefât târihini vermezler. Bkz. Tabibzâde M. Şükri, *Silsilenâme*, vr. 14b; Tuman, a.g.e., aynı yer.

*Hudâ-evrâd hem âlî-merâtib
Ki hâned fâtiha ber-rûh-i kâtib (1175/1761)²⁵*

Zaten Senâî, *Dîvân’ında tarîkatının Celvetî olduğunu, bu yolda gittiğini açıkça zikretmiştir:*

*Tarîkim Celvetî kemter gedâyım
Senâî mahlasım ismim Ali’dir²⁶*

*Senâî Celvetî yolunda gider
Ettigi ikrâr u ahdini güder*

*İlhâm-ı Hudâ’yi gâhî nazm eder
Vâridât-ı Hak’tır gelen diline²⁷*

Celvetîlik, Senâî’nin sadece bağlı olduğu tarikat değil, onun gönül evinde bir yol, halk içinde bir ‘lige kavuşturan bir arkadaş, *kâbe kavseyn*’ın sırrını anlamada bir komutan, tarîkatların gül başında bahçesi, irfân deryasında derinliği ve içine daldığı tevhîd denizidir:

*Halvet ettim hâne-i dilde tarîkim Celvetî
Vahdet ettim kesret içinde refîkим Celvetî*

*Sîrr-i ev-ednâ’ya erdim fark olunmaz menzili
Kâbe kavseyn’ın rumûzunda ferîkîm Celvetî*

*Zâhir oldu sîrr-i nahnu ’l-evvelüne ’s-sâbikün²⁸
Silsilemde zeyl olup ben de lahîkîm Celvetî*

*Halvetî vü Celvetî her biri bir bâğın gülü
Görünen ferîdir aslında hadîkîm Celvetî*

*Hazret-i Zâtî Hüdâyî sîrrına mazhar olup
Geldim ol deryâ-yı irfânda amîkum Celvetî*

*Bu Senâî cümleden ednâdır ammâ gerçi kim
Bahr-i tevhîde hakîkatta garîkîm Celvetî²⁹*

Senâî’nin bir nutkunda Celvetîliğin, Celvetîlerin hususiyetlerini sıraladığı

²⁵ Vassâf, *Kemâlnâme*, s. 78.

²⁶ Bkz. Ali Senâî Efendi, *Dîvân*, İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 20a; OE Yz. No: 156, vr. 4a.

²⁷ Bkz. Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 68b.

²⁸ “Biz sonra gelen en öne geçenleriz” hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Buhârî, Vudû 67; Cum’a 1, 12, Enbiyâ 54; Müslim, Cum’a 19, 21.

²⁹ Bkz. Senâî, *Dîvân*, vr. 46ab.

- ●
- 24 da görülmektedir. Ona göre Celvetîlerin halveti gönül dünyalarındadır. Onlar Hakk’ı halk içinde bulurlar. Çünkü onlar görünürde halk ile olsalar da gönülleri Hak ile birliktedir. Yine onlar, güzel ahlâk sâhibi kimseler olup, fakirleriyle övünç duyarlar. Gönül evleri pırıl pırıldır ve Hz. Ali’nin sırrına mahrem olmuşlardır. Gittikleri yol Hak yolu olup, her biri âleme bir kahramandır. Onlar irfânlarıyla diğer insanlardan ayırt edilirler. Her biri hakîkatı bulmuştur ve erkânları da edep iledir. Çünkü irfân okulu, ölü gönüllere can ve gizli sırlar onlardadır. Onların yolu muhabbet ve sevgi yolu olup, bu yola aşk ile girmek gereklidir:

*Gönülde kıldıkk halveti
Biz Celvetîyiz Celvetî
Kesretde ettik vahdeti
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Süretimiz halk iledir
Süretimiz Hak iledir
Ahsen-i ahlâk iledir
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Hazret-i Habîb-i Hudâ
Aşkına kıldıkk cân fedâ
Pîr ü civâن mîr ü gedâ
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Fâkr ile fahr eyleyeli
Pâk eyledik beyt-i dili
Mahrem-i esrâr-i Ali
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Hak mezhebi mezhebimiz
Merd-i cihân her birimiz
Bu yolda geldi pîrimiz
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Temeyyüz edip irfânımız
Hakîkatte her câmımız
Edepledir erkânimız
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Mekteb-i irfân bizdedir
Mürde dile cân bizdedir
Esrâr-i nihân bizdedir
Biz Celvetîyiz Celvetî*

*Senâî de onlar ile
Râh-ı muhabbetté bîle
Aşkınla gel gir bu yola
Biz Celvetîyiz Celvetî³⁰*

Senâî'nin şeyhine gelince, yukarıda da ifade edildiği üzere Keşanlı Süleymân Zâtî Efendi'dir. Aslen Gelibolulu olan Zâtî Efendi, Celvetiyye'nin Hakkıyye kolu kendisine nisbet olunan İsmâîl Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)'nin terbiyesi altında tarîkat âdâbını tekâmil ederek icâzete nâil olmuştur. Hilâfet aldıktan sonra, şeyhinin bir işaretî üzerine doğum yeri Gelibolu'ya giderek iki seneye yakın irşâd faaliyetinde bulunmuş, buradan Keşan'a geçerek bir tekke kurmuş ve 1175/1761'de³¹ vefat edinceye kırk yıl hizmetlerini burada sürdürmüştür. Bu sebeple "Keşânî" nisbesiyle de meşhûr olan Süleymân Zâtî Efendi'nin birçok eseri vardır. Bunlar, *Dîvân*³², *Sevânihu'n-Nevâdir fi Ma'rifeti'l-Anâsur*, 23 Es'ile-i Mutasavvîfâneye *Cevâbnâme*, *Risâle fi Mebde-i İnsân ve Şerh-i Muammâ-yı Nakşî* dir.³³

Süleymân Zâtî Efendi'nin Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin sırrına mazhar olduğunu söyleyen Senâî'nin,³⁴ *Dîvân*'ında mürşidi hakkında epeyce bilgi verdiğini görüyoruz. Nitekim Senâî, "Der-Medh-i Sultân Zâtî Güfte-i Bende-i Senâî" başlıklı methiyesinde şeyhini bize şöyle tanıtır:

*Zâtî Süleymân-ı cihân oldu bizim rehberimiz
Pîr-i tarîk-i Celvetî idi pîr-i perverimiz*

*Mürşid-i fazlı ilm ü hak-ı merd-i cihândı o şâh
Mazhar-ı ahlâk-ı Hudâ vâris-i Peygamberimiz*

*Kâmil ü dâmâ idi ol zâhir u bâtin ne ki var
Derc olup ilminde onun sîrr-ı âlem Haydarımız*

*Sâkî-i hazret idi ol sundu bize vahdet-i mey
Îçtik elinden biz onun câm-ı safâ kevserimiz*

*Kutb-ı zamân idi o sultân-ı cihân oldu velî
Gelmedi fevkinde bir er hem asur ol serverimiz*

³⁰ Bkz. Senâî, *Dîvân*, vr. 47b.

³¹ Bazı kaynaklarda onun 1738 yılında vefat ettiğinin belirtilmesi doğru değildir. Meselâ bkz. Bursali Mehmed Tâhir, *Osmâni Müellifleri*, Matbaâ-i Âmire, İstanbul 1333, c. I, s. 72; Cumbur, "Senâî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. VII, s. 562.

³² *Dîvân*, *Sevânihu'n-Nevâdir* ile birlikte yeni harflerle nesredilmiştir. Bkz. Zâtî Süleymân Efendi, *Dîvân ve Sevânihu'n-Nevâdir fi Ma'rifeti'l-Anâsur*, haz. Mehmet Arslan, Dilek Matbaası, Sivas 1994.

³³ Bursali, *a.g.e.*, c. I, s. 72; Vassâf, *Kemâlnâme*, s. 75-76. Zâtî Efendi'nin hayatı ve eserleri bkz. geniş bilgi için Selami Şimşek, *Keşanlı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetilik*, Basılmamış Doktora Tezi, ATÜSBE, Erzurum 2005.

³⁴ Bkz. Senâî, *Dîvân*, vr. 46b.

*Kenz-i İlhâhî idi ol ilm-i ledün ma ‘deni hem
Mahrem-i râz etti bizi sırırrına verdik serimiz³⁵*

Bu nutuktan anlaşılacığı üzere Senâî’ye göre Süleymân Zâtî, cihânın sultanıdır ve kendisine rehberlik etmiştir. Celvetiyye tarîkatı pîrlerinden olan Zâtî, doğruluk, ilim, fazilet bakımından da büyük bir şahsiyettir. O, Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanmıştır. Hz. Peygamber’ın vârisidir. Hem zâhir hem de bâtinî ilimlerde mükemmel ve bilgindi. Çünkü o, âlemin sırrına mazhar olan Hz. Ali’nin sırrına mahrem olmuştur. Hakk’ın birliğinin içkisini dağıtan bir sâkidir. Kendisi de onun elinden gönülleri rahatlatan kevsere benzeyen içkiyi içmiştir. Devrin kutbuydu ki o zamanda onun üstünde bir zat yoktu. Hakk’ın ledün ilmine de mazhar olmuştu ve gizli ilimlerin hazinesiydi. Kendisini de bu gizli sırlara ortak etmiştir ki bundan dolayı başını onun yoluna vermiştir.

Seyhini cihanın Süleymân’ı, sultâni, kutbu olarak gören Senâî, yukarıdaki düşüncelerini onun vefatına düştüğü tarih nutkunda da dile getirmiştir:

*Azîzim pîrim ol Zâtî mükerrem göctüdü dünyâdan
Süleymân-ı zamân iken çekip el zîr ü belâdan*

*Muhammed hem Ali sırrı onun zâtında kenz idi
Lediünni ilmini cümle ayân etti muammâdan*

*Serî’atta hakîkatta azîzim şeyhü ’l-ekberdi
Ulûmun cümle esrârı tecelli idî Mevlâ’dan*

*Tarîk-i Celvetî içre sürüüp erkân-ı merdâni
Delîl oldu müsemmâya kamu esmâ u hüsnâdan*

*Hilâfet tahtgâhında tamâm kırk yıl Celvetî etti
Mübârek sinni seksende idi göçükte dünyâdan*

*Tasarruf sâhibi kutb-ı cihân er idi âlemde
Yürüttü emr-i Hakk’ı kalmadı vaktinde icrâdan*

*Hitâb-ı irci ‘î emri ki surrîndan hitâb etti
Îcâbet eyleyip Hakk’â vedâ etti ahibbâdan*

*Rüçû ‘edînce aslina bıraktı ism ile resmi
Kariştı bahr-ı zâta çün alınmıştı o deryâdan*

³⁵ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 28a.

*Mekân-ı lâ-mekânîden gelip idi yine ol kân
Erince kâbe kavseyni geçip gitti ev-ednâ’dan*

*Sefer kıldı bu menzilden yine Hayy ü tüvânâdir
Bu bir emr-i İlâhî’dır Cenâb-ı Rabb-i a’lâdan*

*Figân u zâr edip cümle ahibbâ iftirâk ile
Aceb kaldı mi bir ferd etmeye suğrâ vü kübrâdan*

*Derûnî âh edip dedim Senâî cevheri târîh
Uçuptur rûh-i Zâtî per açıp evc-i mu’allâdan (22 Cemâziye’l-evvel/30
Burç-ı Kavs/9 Kanûn-ı evvel 1175/20 Aralık 1761 Pazar)³⁶*

Senâî’nin, Hüseyin Vassâf’ın, *Kemâlnâme* adlı eserinde olup, *Dîvân*’da yer almayan ve kısmen iktibas ettiği anlaşılan nutkunda mürşidi hakkında biraz daha detaylı bilgi verdiğini görüyoruz. Buna göre İsmâîl Hakkı Bursevi’den hilâfet alan Zâtî, velâyet sultanının sırtı, cömert, ihsan sahibiydi. Zamanın Süleymân’ı olup, devrin ülkesine hükmeden sultandi. Kaf dağından Kaf dağına benzeri yoktu. Vaktin kutbu da o idi. Asrında onun üstünde bir Allah adamı yoktu:

*Ba ‘de-zâ Hakkî’den aldı Zâtî-i merd-i Hudâ
Sîrr-i sultân-ı velâyet sâhibu ’l-lutfu atâ*

*Hüküm ederdi dâr-ı dehre ol Süleymân-ı zamân
Misl ü mânendi naziri yok idi Kâf’dan Kâf’â*

*Böyle bir zât-ı mükerrem kutb-ı devrân idi kim
Gelmedi fevkinde bir er onun arasında şehâ*

Senâî, nutkun devamında yukarıda sıraladığı hususiyetlerin mürşidinde olduğunu söyleyerek bu ifadelerinde asla riya bulunmadığını belirtir ve kendisinin onun makâmına geçmesini kabul buyurmasını ister:

*Sâlifü z-zikrin kemâlin anladın bildinse ger
Cümle irfânında onun derc olubdu bî-riyâ*

*Bu Senâî derdmendi eyle kâim-i makâm
Mültecâsiydi onun her yerde dergâh-ı Hudâ*

*Azm edip dâr-ı bekâya rahmetullâhi aleyh
Rûhunu takdis ede onun Cenâb-ı Kibriyâ³⁷*

³⁶ Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 84ab ve OE Yz. No: 156, vr. 56b’de yer almaktadır.

³⁷ Vassâf, *Kemâlnâme*, s. 78.

-
- 28 Süleymân Zâtî'nin vefatına oldukça üzülen ve onu seven küçük-büyük hemen herkesin ardından ağladığını söyleyen Senâî, bir başka nutkunda şeyhinin mezarı üzerine vefatından bir yıl sonra bir türbe yapıldığını kaydederek şunları söyler:

*Azizim Hazret-i Sultân-ı Zâtî muktedâdir bu
Tarîk-i Celvetî pîri hakîkat rehnümâdir bu*

*Gel âdâb ile ta'zîm et ziyâret kil bu dergâhi
Eşigin bûs edip yüz sür makâm-ı evliyâdir bu*

*Yanar bu türbenin her şeb çerâğı nûr-ı eżherden
Velîler serveri sultân-ı âlem asfiyâdir bu*

*Basîret sâhibi dâmâ görür şöyle bir er bu kim
Uyûn-ı aşîkâne hâk-i pâyi tütîyâdir bu*

*Kurulmuş hayme ten üzere ki güyâ hâb-gâhıdır
Hayât âbî nûş etmiş bekâ-ender-bekâdır bu*

*Tavâf etse n'ola kırklar bu câ-yı mestâni kim
Cinâna kutb olan zât-i mûkerrem mehlîkâdır bu*

*Senâî bendesi dedi mücevher târihin belâ
Ziyâretgâh-ı âlî merkad-ı dâmâ Hudâ'dır bu (1176/1762-63)*

Tarîkat Silsilesi

Senâî'nin tarîkatsilsilesi Pîr Hüdâyî'ye şu yolla ulaşmaktadır: Şeyh Süleymân Zâtî Efendi (ö. 1175/1761) > Şeyh İsmâîl Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) > Şeyh Atpazarî Osmân Fazlî Efendi (ö. 1102/1691) > Şeyh Zâkirzâde Abdullâh Efendi (ö. 1068/1657) > Şeyh Muk‘ad Ahmed Efendi (ö. 1049/1639) > Şeyh Azîz Mahmûd Hüdâyî (ö. 1038/1628).³⁸

Vefâti ve Türbesi

Senâî, 1199/1785 yılında Edirne'de vefât etmiş ve dergâhı hazîresine defnolunmuştur.³⁹ Ahmed Bâdî Efendi, eserinin bir yerinde, onun 1199/1785

³⁸ Tabibzâde M. Şükri, *Silsilenâme-i Tarîkat-ı Aliye*, Hacı Selimağa Ktp., Hüdayî No: 1098, vr. 14b.

³⁹ Bâdî, *a.g.e.*, c. I, s. 453; Peremeci, *a.g.e.*, s. 277. Vassâf ve 1309 Tarihli Edirne Salnâmesi, onun 1200/1786 yılında vefât ettiğini söylemektedir. Bkz. Vassâf, *a.g.e.*, s. 78; 1309 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 111. TDEA'da ise 1181/1768'den sonra vefât ettiği belirtilmektedir. Bkz. Komisyon, "Senâî Ali Efendi", TDEA, c. VII, s. 514. Ali Senâî Efendi'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan *Divân*'ının sonundaki bilgilere göre Ali Senâî Efendi, 1182/1769 yılında vefât etmiş olup, Selimiye Câmii civârında Hatice Sultân Sırtı'nın doğu tarafında zâviyesi mahallinde medfûndur. Ancak vefât târihi ile ilgili verilen bu bilgi doğru değildir. Zira bu tarih *Divân*'ını tamamladığı târih olup, sehven yazılmış olsa gerektir. Bkz. Ali Senâî Efendi, *Divân*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi No: 3487, vr. 58b.

yılında Gülbahar Hatun Mahallesi’nde bulunan Kâdirî Dergâhi hazırlaresine,⁴⁰ bir yerinde ise Hadîm Balaban Mahallesi’nde Bahçe Sokağı’ndaki Senâî Efendi Tekkesi hazırlaresine defnolunduguunu yazmaktadır.⁴¹ Rîfki Melûl Merîç de Ali Senâî Efendi’nin kabrinin, Bâdî’nin ikinci kaydettiği yani Hadîm Balaban Mahallesi’ndeki hazırlere medfün bulunduğu görüşündedir.⁴² Bursali Mehmed Tâhir de Senâî’nin şeyhi Süleyman Zât’ının eserleri hakkında bilgi verirken “*Edirne’de Sarı Camii Şerif⁴³ karşısındaki medrese hızasında medfun Edirneli Senâî Ali Efendi’nin de mürettep Dîvân’ı vardır*”⁴⁴ ifadelerine yer vermektedir. Hüseyin Vassâf ile 1309 Tarihli *Edirne Salnâmesi* ise onun kabrinin, Bâdî’nin ilk belirttiği yer yani Gülbahar Hatun Mahallesi’nde bulunan Kâdirî Dergâhi hazırlesinde olduğunu kaydeder ki bizim kanaatımız de bu yöndedir. Zira hem Vassâf, Senâî’nin türbesini bizzat ziyaret etmiş ve hem de Edirne’nin tarihi ile ilgili iki kaynakta aynı bilgi yer almıştır.

Senâî’nin söz konusu kabri üzerine bir türbe yapılp yapılmadığı hakkında kaynaklarda bir bilgi olmamakla birlikte Vassâf’ın “*Edirne’de bulundum zaman suret-i mahsûsada ziyaret eylemiştüm*” ifadelerine bakılacak olursa 1920’li yıllarda kabrinin ziyarete açık olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Senâî’nin kabri, maalesef tekkesi gibi yıkılmış olup, bugün mevcut değildir.

Tekkesi ve Halfeleri

Ahmed Bâdî’nin verdiği bilgiye göre Senâî’nin, adına binâ edilmiş Hadîm Balaban Mahallesi’nde, Hatice Sultân Sarayı Sokağı’nda, Askerî İdâdi Mektebi yanında, yedinci numarada ve çatısı ahşaptan bir tekkesi vardı.⁴⁵ Tekke, 1286/1863 senesinde dikici esnafından ve Kâdirî şeyhlerinden “Şeyh Göbek” adlı Mehmed Efendi’ye verilmiştir. Senâî, bu tekkenin alanında medfündür. Tekke hâlen arsa durumundadır.⁴⁶

Senâî’nin halfeleri hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlayamadık. Ancak her kâmil mûrşid gibi onun da yetiştirdiği şâhsiyetler olsa gerektir.

⁴⁰ Bâdî, *a.g.e.*, c. II, s. 452-453. Vassâf ve 1309 Tarihli *Edirne Salnâmesi* de aynı bilgiyi vermektedir. Bkz. Vassâf, *Sefine*, c. III, s. 98; a.mlf., *Kemâlnâme*, s. 78; 1309 Tarihli *Edirne Salnâmesi*, s. 111.

⁴¹ Bâdî, *a.g.e.*, c. I, s. 103.

⁴² Merîç, *a.g.e.*, s. 47.

⁴³ Edirne Müftülüğü’nün resmî internet sitesinde Sarı Camii şu şekilde tanıtılmaktadır: “*Selimiye’den Küçükpazar Muradiye’ye giden orta Pazar yokuşunun (Mimar Sinan cad.) üzerinde. Sarı Camii denmekle bilinen çatısı ahşap kiremit döşeli tek minareli bir camidir.*” [http://www.edirnemuftuluğu.gov.tr/?pnum=SARI%20CAM%V4%B0%4%B0%20\(SOFU%20BEYAZIT%20CAM%C4%B0%C4%B0](http://www.edirnemuftuluğu.gov.tr/?pnum=SARI%20CAM%V4%B0%4%B0%20(SOFU%20BEYAZIT%20CAM%C4%B0%C4%B0) (Erişim Tarihi: 28.06.2013).

⁴⁴ Bursali, *Osmanlı Müellifleri*, c. I, s. 73

⁴⁵ Bkz. *A.g.slnâme*, s. 198; Bâdî, *a.g.e.*, c. I, s. 103; Merîç, *a.g.e.*, s. 47; Yıldız, *a.g.e.*, s. 171. N. Çiçek Akçıl, tekkenin bugünkü adresini, Baba Demirtaş Mahallesi, Hatice Hatun Sokak şeklinde vermektedir. Bkz. Akçıl, *Edirne Tekkeleri*, Edirne Valiliği Kültür Yay., İstanbul 2013, s. 130.

⁴⁶ Bâdî, *a.g.e.*, aynı yer; Merîç, *a.g.e.*, aynı yer; Akçıl, *a.g.e.*, aynı yer.

-
30 1286/1863'lü yıllarda tekkesinin faaliyyette olması kendisinden sonra yerine yetişirdiği bir zâtin geçtiği ipucunu vermektedir.

ŞAHSİYETİ

Tasavvufî Şahsiyeti

Hem mutasavvif hem de şair bir kişiliğe sahip Senâî'nin, öncelikle Hz. Peygamber'in muhabbet ve aşkıyla dopdolu bir zât olduğunu belirtelim. Nitekim Senâî'ye göre, Cenâb-ı Hak, hiçbir şeyi yaratmadan önce ilk olarak Hz. Peygamber'in nûrunu yaratmıştır. Onunla bu sebeple peygamberlik son bulunmuştur. Peygamberlik onun yanında ortaya çıkmış olup, her kim ona ümmet olursa barış ve esenliğe kavuşur. O, Hak tarafından Hakk'a çağırılmak için gönderilmiş olup, onun yeryüzüne gelişî iman sahipleri için bir kurtuluş kaynağıdır. Yine her kim ona samimiyle, içten itaat edip yolundan giderse Hakk'a ulaşır. Âşıklar, onun aşkı ile yücutlarını mahvetmiş olup, ondan merhamet, ihsân beklerler. Sadece bu dünyada değil, herkesin kendi nefsinde düşeceğî o kıyâmet gününde de çaresiz kalan insanların imdat isteyeceği kişi odur. Çünkü o, bir lütuf, iyilik, fazilet, bağış ve ihsân sahibidir. Bundan dolayı günahkârlar ondan bağışlanmak için şefâat beklerler:

*Nümâyân oldu şânında risâlet yâ Rasûlallâh
Sana ümmet olan buldu selâmet yâ Rasûlallâh*

*Cenâb-ı Hazret-i Hak'tan gelipsin da 'vet-i Hakk'a
Kudûmun ehl-i imâna hidâyet yâ Rasûlallâh*

*Seninle buldular Hakk'ı şular kim erdiler Hakk'a
Derûnî eyleyen dilden itâ'at yâ Rasûlallâh*

*Hudâ evvel senin nûrun yarattı cümlle eşyâdan
Onunçün sende hatm oldu risâlet yâ Rasûlallâh*

*Senin aşkınlâ mahv etti viçûdun nice âşıklar
Umarlar merhamet senden inâyet yâ Rasûlallâh*

*Kaçan kim yevme tüblâ'da⁴⁷ muhakkak nefsi nefsi'dir
Mededsiz kalmışa senden inâyet yâ Rasûlallâh*

*Senâî âsî vî mücîrim siyeh-rû bendene lutf et
Kerem mûriüvvet atâ senden şefâ'at yâ Rasûlallâh⁴⁸*

⁴⁷ "Yevme tüble's-serâîr" (O gün -kıyamet günü- bütün gizli şeyler ortaya çıktıığında, Tarık, 89/9) âyetine işaret edilmektedir.

⁴⁸ Senâî, Dîvan, vr. 3a.

Kıyamet gününde Hz. Peygamber'den şefaat uman Senâî, bir başka nutkunda ise onun şefaat kaynağı ve Allah'ın sevgilisi olduğu belirterekşöyle övmektedir:

*Ey risâlet tahtının sultânı Şâh-i enbiyâ
Kenz-i mahfî⁴⁹ gevheri yektâsı mir’ât-i Hudâ
Nûr-i zâtın mîhr-tâbâni Rasûl-i müctebâ
Ey şefâ’at kâni mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ’at yâ Muhammed Mustafâ*

*Tûtiyâdir hâk-i pâyin görmeyen a ‘mâ göze
Erse bir katre gubârin makdemin ol gözsiuze
Göre ol kim men raânt⁵⁰ nutkun îmândır bize
Ey şefâ’at kâni mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ’at yâ Muhammed Mustafâ*

*Kendin için bir murâda çekmedin zerre emek
Dostluğunaya yaratılmışken düü-âlem nûh-felek
Ümmetini eyledin Hak’tan recâ kıldın dilek
Ey şefâ’at kâni mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ’at yâ Muhammed Mustafâ*

*Kıl kerem bâbin kütşâde yüz sürüp geldik hemîn
Eyle lutfunla atâlar yâ şeff’ el-müznibin
Cümlenin sultânı sensin rahmeten li ’l-âlemîn
Ey şefâ’at kâni mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ’at yâ Muhammed Mustafâ*

*Ey kerem-kâni müriüvvet sâhibi rûz-i cezâ
Ger sebeb isyân olur senden şefâ’at olmaşa
Bu Senâî müstehaktır⁵¹ cümleden gerçi şehâ
Ey şefâ’at kâni mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ’at yâ Muhammed Mustafâ⁵²*

Senâî'nin, Hz. Peygamber'i sevdigi kadar Dört Halîfe'yi, Ashâb-ı Kirâm'ı sevdigi ve özellikle Hz. Ali'ye karşı da derin bir muhabbet beslediği,

⁴⁹ “Kiintü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u’refe fe halaktü halken”(Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve insanı yarattım) kutsî hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *Keşfu'l-Hâfâ ve Muziliü'l-İlbâs Amma İstehere Mine'l-Ahâdis Ala Elsinetin-Nâs*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut 1408 (1988), c. II, s. 132, H. No: 2116.

⁵⁰ “Men raani fekad raa'l-Hak” (Beni gören muhakkak Hakk’ı görmüştür” hadisine işaret edilmektedir. Hadis için bkz. Buhârfî, Tabir 10; Müslîm, Rûyâ. 2; Darîmî, Rûya 4.

⁵¹ Bu kelime esas alındığımız nûshada “suhendâr” şeklinde sehven yazılmış olup, anlam bozukluğuna yol açmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 5b'de yukarıdaki şekilde geçmekte anlam bütünlüğü sağlanmış olmaktadır.

⁵² Senâî, *Dîvân*, vr. 3a-3b.

hattâ daha da ileri giderek onun için “mezhebim” ve “dînim” ifadelerini kullanıldığı görülmektedir:

*Çâr yârindir Ebûbekir u Ömer u Osmân Ali
Onlar idi yâr-ı gâr-ı hemdemîn gerçî velî
Cümle Ashâb-ı Kirâm’ın sevgilidir sevgili
Ey şefâ’at kâni mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ’at yâ Muhammed Mustafâ*⁵³

*Lahmuke lahmî buyurdu çün Rasûl
Mezhebim dînim Aliyyü'l-Mürtezâ*⁵⁴

Halîfelerinden ve aynı zamanda şâirlîk yönü de bulunan Hüseyin Şâhî'nin, “Şeyh Efendi”, “Şeyh Baba” diye nitelendirdiği mûşâşı Senâî'nin Keşan'a gelişî vesilesiyle söylediğî iki manzûme onun tasavvufî şâhsiyeti hakkında önemli bilgiler ihtivâ etmektedir. Nitekim Şâhî, bu manzûmelerinin ilkinde Senâî'nin gelişîyle gönüllülerin ferah ve rahatlığı kavuştugunu, onun bir kerâmet menbaî ve doğruluk, samîmiyetin gerçek şâhitlerinden biri olduğunu, sözlerinin insanı dünya gamlarından alıp bahtiyar, neşeli ve sevinçli yaptığını, yine onun zühd ve irfân sahibi nurlu, gûleryüzlü bir zât olduğunu kaydetmektedir:

*Dile teşrif-i Senâî ile râhat geldi
Hamdü lillâh bize ol kân-ı kerâmet geldi*

*Da'vâ-yı sıdk u hulûsu eder isbât-ı sahîh
Dergeh-i mahkeme-i pîre şehâdet geldi*

*Sözü def-i gam-ı âlem özü şâd u hurrem
Zühd ü irfân ile pûr-nûr-ı besâşet geldi*

*Verdi bâd-ı seher gûşuma bu nev haberî
Peyk-i ikbâl-i vücûd ile besâret geldi*

*Hubb-i fillâhi mübeyyen bu ziyâret Şâhî
Hüküm-i menşîr-ı şehen-şâhi işâret geldi*⁵⁵

Şâhî, “Şeyh Baba” başlıklı diğer manzûmesinde ise Senâî'nin yüce bir şâna sahip bulunduğu, Süleymân Zâtî'nin nûrundan ışık aldığı, âlemi aydınlatan güneş, dipsiz bir umman ve Hakk'a ermiş bir zât olduğunu, onu övmeye kelimelerin yetmeyeceğini belirtmektedir:

⁵³ Senâî, *Dîvân*, vr. 3a-3b.

⁵⁴ Senâî, *Dîvân*, vr. 4a.

⁵⁵ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 84a ve OE Yz. No: 156, vr. 56a

*Ey gönü'l sen şâd ola gó'r bize âlışân gelir
Nûr-i Zâtî şu'lesidir lutf ile bir cân gelir*

*Zerrede hûrşid-i âlem-tâbdır bak göresin
Katrede şol bahr-i bî-pâyân olan ummân gelir*

*Taşradan bakma anâsır zann edip görsen onu
Aç gözün evvel ü vaslı Hak'tır bize ihsân gelir*

*Şâd u hurrem karşı cân atıp halka ile bugün
Aşk oduna cân atıp pervâneves hayrân gelir*

*Seyh Baba hiç methi mümkün mü Senâî hazreti
Pîrinin dergâhına yüz sürüyüp mihmân gelir⁵⁶*

Şâhî'nin vermiş olduğu bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Senâî, kerâmet, sıdk, ihlâs, zühd, irfân sahibi, gûleç ve nur yüzlü bir büyük zâttır.

Edebi Şahsiyeti

Senâî'nin şâirlilik yönü de olup, klâsik Türk edebiyatının inceliklerine vâkıftır. Zira bir mürettep bir *Dîvân* sâhibidir.

Senâî'nin, *Dîvân*'ında tespitlerimize göre toplam 249 manzûme yer almaka olup bunlardan 8 tanesini hece vezniyle, geriye kalanların tümü aruz kalibiyla yazılmıştır. O, aruz kalıplarından en çok “*Mefâ 'ilün /Mefâ 'ilün /Mefâ 'ilün /Mefâ 'ilün*” ile “*Fâ 'ilâtiün /Fâ 'ilâtiün /Fâ 'ilâtiün /Fâ 'ilün*” kalıplarını kullanmıştır. *Dîvân*'da çok sayıda vezin kusuruna, bazı imale ve zihaf hatalarına rastlanmakla birlikte onun bir mutasavvîf olarak tasavvufî düşüncesi ön planda tutması hasebiyle bunları tabîî olarak karşılaşmak gerektiği kanaatindeyiz.

Emine Öte'nin söz konusu tezinde kaydettiğine göre Senâî'nin sanat anlayışı tasavvufî düşünmeye dayanmakta olup, şiirlerinde bütünüyle tasavvufu konu edinmiş ve bunu zevk planında değil, hayat felsefesi düzeyinde işlemiştir. Senâî, şiirlerini halkın irşâd için kaleme almış olup, bu şiirler, Allah'ın onun kalbine ilham ettiği “Hak” sözlerden başkası değil, yani ledün ilmidir. Onun amacı, şâirlilik yeteneğini ortaya koymak değil, Allah'ın emir ve yasaklarını onların anlayabileceği bir dille manzum olarak anlatmak ve bunun yanında tasavvufî tecrübelerini az-öz bir şekilde dervişlere aktarabilmektir.⁵⁷

⁵⁶ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 84a ve OE Yz. No: 156, vr. 56b.

⁵⁷ Öte, a.g.t., s. XXVII-XXVIII.

-
- 34 Senâî'nin şiirlerinde tasavvufun bütün kâide, kural, öğreti, kelime, deyim ve terimlerini bulmak mümkündür. Bunların yanında o, bir Celvetî şeyhi olması münasebetiyle mezkûr tasavvuf yolunun âdâb ve erkânını da şiirlerinde işlemiştir olup, yazdığı bütün şiirler öğretici, didaktik bir mahiyet arzeder. Klâsik edebiyat şâirlerinde görülen dîvân şîri estetiği, onun şiirlerinde pek rastlanmamakla birlikte bu edebiyat şîirinin sevgili, ağıyar, gül, bülbül, zâhid vb. sembolik unsurlarını kullanmış ve görünürde dünyevî aşktan söz etse de sonuça yine bunu ilâhî, gerçek aşka bağlamıştır. O, gazellerinde ağırlıklı olarak ilâhî aşkı anlatmış, sık sık vahdet, tecelli, Allah'ı tesbih, tarîkat, dervîş, mûrşid konularını ele almış ve aynı zamanda sosyal konulara değinmeyi de ihmâl etmemiştir.⁵⁸

Şiirleri gerek dil ve gerekse anlam bakımından sade bir yapıya sahip olan Senâî'nin özellikle gazellerinde şeyhi Süleymân Zâtî'nin etkisini pekâlâ görmek mümkündür. Zâtî'nin *Dîvân'*ı incelediğinde Senâî'nin şiirleriyle üslûb olarak birbirine benzediği açıkça görülmektedir. Emine Öte, Senâî'nin, tasavvuf ve tekke edebiyatının dışına çıkmamakla birlikte dîvân edebiyatındaki gelişmelerden de uzak kalmadığını ifade etmektedir⁵⁹ ki bizim de bu konudaki kanaatimiz aynıdır.

Ayrıca Senâî'nin “*Bu aşkin nârına ben yâne geldim/Cemâlin şem 'ine pervâne geldim*” beytiyle başlayan nutku bize mensup olduğu tarîkatın pîri Azîz Mahmûd Hûdâyî'nin “Ezelden aşk ile biz yana geldik/Hakîkat şem 'ine pervâne geldik”⁶⁰ nutkunu, “*Lâzîm olan ibtidâ / Var edeb öğren edeb / Kâmile kıl iktidâ / Var edeb öğren edeb*” diye başlayan şîri Kaygusuz Abdâl’ın “*Var edeb öğren edeb/Ey edeb erkân bilen/Var edeb öğren edeb*”⁶¹ nutkunu ve “*Yuf o münkir hîlekârın ettiği ikrâra yuf/ Tevbe vü telkin alıp kıldıği istiğfâra yuf*” şîri ise Şeyh Gâlib'in “*Billâh yuf bu şu 'bede-i hîckâra yuf/Yuf kadr-i câh u tantana-i iştihâra yuf*”⁶² matla'lı nutkunu hatırlatmaktadır ki buradan onun şiirlerinde özellikle pîri Hûdâyî, Kaygusuz Abdâl ve Şeyh Gâlib'in etkisinde kaldığını söyleyebiliriz.

Yine Senâî'nin, XVIII. asırda yaygınlaşan nazîre yazma ve tarih düşürme geleneğine uyarak *Dîvân'*ında üç nazîre ve otuz iki tarih kaleme almasını da burada zikretmek gereklidir. Nitekim Senâî'nin, Niyyâzî-i Mîsrî'den Halvetîlik ve Şeyh Elvân Efendi'den Bektâşîlik icâzet almış ve bir süre Merdivenköyü Bektâşî Tekkesi'nde şeyhlik yapmış bulunan Azbî⁶³ Baba (ö. 1149-1160/1736-

⁵⁸ Öte, a.g.t., s. XXVIII-XXIX, XXXIII.

⁵⁹ Öte, a.g.t., s. XXVIII-XXIX.

⁶⁰ Hûdâyî'nin bu nutkunun tamamı için bkz. Azîz Mahmûd Hûdâyî, *Dîvân-i İlâhîyât*, haz. Mustafa Tatçı-Musa Yıldız, Üsküdar Belediyesi Yay., İstanbul 2005, s. 127.

⁶¹ Kaygusuz'un bu nutkunun tamamı için bkz. Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdâl Dîvâni*, MEB Yay., Ankara 2010, s. 365-366.

⁶² Şeyh Gâlib'in bu nutkunun tamamı için bkz. Naci Okcu, *Şeyh Gâlib Dîvâni, Hayatı, Edebiyatı, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahâlîli*, TDV Yay., Ankara 2011, s. 462.

⁶³ Emine Öte, mezkrû tezinde bu şâirin “Azmî” adlı bir şâir olduğunu belirtmiştir. Sehven olsa gerektir.

1747)'nın muaşserine⁶⁴ tercî-i bend tarzında bir nazîre yazdığını biliyoruz.⁶⁵ İleride geleceği üzere onun, ayrıca Salâhî -muhtemelen Abdullah Salâhî-i Uşşâkî'dir- adlı şâir ile Koca Râgîb Paşa'nınşîirlerine nazîresi vardır.

Emine Öte, onun edebî şahsiyetinin mutasavvîf kimliği etrafında şekillendigiini, şîirlerindeki didaktik üslûbun, hep İslâm'ı ve tasavvufu anlatmak çabasında olduğunu, onun sanatını, şâirliğini bu amaç doğrultusunda kullandığını, Klâsik Türk şiirinin bütün şekil özelliklerini kullanarak tasavvufî konuları terennüm ettiğini, hem ifade hem de mânâda sadeliğe sahip bulunduğu ve şîirlerini ilâhî aşkın sırrını öğretmek için kaleme aldığıni belirtmektedir.⁶⁶

Burada Rifâî şeyhlerinden Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi (ö. 1244/1829)'nın *Dîvân*'ında Senâî'nin iki gazeline tahmis yazdığını da belirtelim.⁶⁷ Bundan dolayıdır ki Senâî, bir kısım şâirlerden etkilendiği gibi kendisinden sonra gelen bazı şâirleri etkilemiştir ki Kabûlî bunlardan birisidir. Söz konusu iki gazelin ilk ve son kısımları şöyledir:

*Nûş eden câm-i elestin bâde-i hamrâsim
Fehm u iz 'ân eyleyen imrûz ile ferdâsim
Kûh-ı kâf geşt edip sayd eyleyen Ankâ'sını
Mekteb-i irfân içinde okuyan esmâsim
Mazhar-ı zâhir bilir ol lâ ile illâsim*

*Bu Kabûlî-veş ve-evheynâ⁶⁸ hitâbin dinleyen
Nutkunu intâk-ı Hak'tan vahy-i mutlak söyleyen
Lî-ma 'allâh âlemin gâhî-be-gâhî boylayan
Ey Senâî ma 'mî-i Peygamber'i fehm eyleyen
Zât-ı Hakk'ın mazharıdır eylesin da 'vâsim⁶⁹*

*Kütüb devr eyleyip etme bilenlerle cidâl u ceng
Nice âlim geçinenler bu vâdide kalıptır leng*

⁶⁴ Muaşser: Şîirde on misradan oluşan manzûmelerle verilen isimdir.

⁶⁵ Azbî Baba'nın bu nazîresi için bkz. Ali Senâî, *Tercî-i Bend ve Nazîreler*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1761, vr. 2a-4a. Burada hemen hatırlatalım ki söz konusu bu yazmada Senâî'nin Tercî-i Bend'ine Azbî Baba'nın nazîre yazdığını kaydedilmektedir (Bkz. vr. 2a). Kanaatimize bu doğru değildir. Zira Azbî Baba hem Senâî'den hem kemâl, hem de yaş bakımından büyük olup, Azbî'nin öğrencisi mesabesindeki Senâî'ye nazîre yazması muhaldır.

⁶⁶ Öte, *a.g.t.*, s. XXVIII-XL.

⁶⁷ Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi, *Dîvân*'ı ve diğer eserleri bkz. Selami Şimşek, *Edirneli Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (Inceleme), c. I, Edirne Valiliği Kültür Yay., İstanbul 2013; a.mlf., *Edirneli Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî, (Eserler)*, c. II, Edirne Valiliği Kültür Yay., İstanbul 2013.

⁶⁸ "Biz vahyettik" (Nîsâ 4/163) âyetine işaret edilmektedir.

⁶⁹ Manzûmenin tamamı için bkz. Kabûlî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp. İzmir No: 547/2, vr. 68b-69a.

*Kul ol kâmil kapısında der isen remz fehm etmek
Muhakkak bildi kâmiller onu keşfile çün bî-şek
Dahi remzile fehm etti kimin var ise irfâni*

*Kabûlî duymasın ağıyâr kelâmu remz edip söyle
Çekerler sığaya zîrâ deyip şu şevkle bu böyle
Bilirsin kim rızâ yoktur bunları halka tafsile
Senâî kesf-i râz etme tahammül kıl edeb ile
Katî mişkûl durur bilmek cihânda sîrr-i Sîbhân’ı⁷⁰*

Hemen hatırlatalım ki Kabûlî'nin tahmis ettiği bu iki gazel Senâî'nin *Dîvân*'ında yoktur. Bu durum bize Senâî'nin elimizde mevcut olan *Dîvân* nüshalarının tam olmadığını, ona ait bazı şiirlerin de yine olabileceğini göstermektedir.

Velhâsil Senâî, tasavvufî şiirini XVIII. asır Klâsik Türk şiirinin formlarından yararlanarak başarılı bir şekilde ortaya koymuş, mürşidi Süleyâmân Zâtî'den sonra önemli bir Celvetî şeyhi ve tekke şâiridir diyebiliriz.

ESERLERİ

Senâî'nin, araştırma ve incelemelerimiz neticesinde bir eserine, daha doğrusu *Dîvân*'ına ulaştık. Zaten kaynaklarda da onun mükemmel⁷¹ ve mürettep bir *Dîvân*'ının olduğu belirtilmektedir.⁷²

Dîvân

Muhtevâsı

Senâî, *Dîvân*'ına,

*Benâm-i Hâlik-i Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâna*⁷³

diye Allah'ın, Hâlik (yoktan yaratılan), Hay (diri), tüvânâ (çok güçlü), Kadîm (ezelî), Kâdir (her şeye gücü yeten), bînâ (her şeyi gören) ve dâna (her şeyi bilen) isimleriyle başlamakta, övgünün her zaman Allah'a olduğunu belirterek yine O'nun diri, sonsuz ve ebedî oluşuna dikkat çekmektedir. Ardından iki

⁷⁰ Manzûmenin tamamı için bkz. Kabûlî, a.g.e., vr. 69b-70a.

⁷¹ 1309 Tarihlî Edirne Salnâmesi, s. 111.

⁷² Bkz. Bursali, a.g.e., c. I, s. 73; Vassâf, *Sefîne*, c. III, s. 98; Bâdî, a.g.e., c. II, s. 453; Peremeci, a.g.e., s. 277; Tuman, a.g.e., c. I, s. 142, No: 568;

⁷³ Senâî, *Dîvân*, vr. 1b.

cihanın hürmetine yaratıldığı Hz. Peygamber'e salât, selâm getirir ve bunu İslâm'ın yayılmasında Hz. Peygamber'e yardım eden Ehl-i Beyt'ine ve ashâbına da hediye eder. Senâî sonra bu *Dîvân'ı* tamamlamak için Hak'tan yardım ve inayet isteyerek nazmına başlar ancak bütün tasavvuf yolu büyüklerinden özellikle mürşidi Süleymân Zâtî'den himmet diler:

*Senâî hamd ol Allâh'a dâim
Hüve'l-hayyîllezî bâkî kadîmâ*

*Salâvâtlâ selâm olsun tahiyyât
Düü-âlem hürmetine oldu peydâ*

*Bu dîn içre ona nusret eden hem
Dahi ashâb âline olsun ihdâ*

*Hudâ itmâmini kil müyesser
Şurû' ettim kelâm-i nazma ammâ*

*Kamu pîrlerden istimdâd dilerim
Husûsen şeyhim ol Zâtî-i dâna*

*Çekip gûlbengini her demde onun
Diyelim kuddise sirruhu'l-a'la⁷⁴*

Senâî, bu hâlde tefekküre dalmış, ne ile nutkuna başlayacağını düşünürken Mevlânâ'nın sırrına şahit olan bir pîrin kendisine göründüğünü ve kendisine önce "Benâm-i Hâlik-i Hayy u tîrvânâ/ Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâna" beyti ile başlamasını ve bu beytin *Dîvân'ı*nın başına tuğra olmasını öğütlediğini, kendisinin de bunu mânevî işaret kabul edip *Dîvân'ı*ın baş tarafına yazdığını, bunun da âdetâ ona bir imza niteliği taşıdığını kaydeder:

*Murâkîb üzre edem bir seherde
Ki neyle başlıyam bu nazma eyâ*

*Onu gördüm ki bir pîr oldu zâhir
Meğer ol şâhididir sirr-i Mollâ*

*Dedi bu beyt ile başla gel evvel
Seri dîvânına olsun bu tuğrâ*

*Yazıp ser-levhasında bende onu
Ola bu defter-i dîvâna imzâ⁷⁵*

⁷⁴ Senâî, *Dîvân*, vr. 1b.

⁷⁵ Senâî, *Dîvân*, vr. 1b.

- ●
- 38** Bunların ardından Senâî, pîrinin sırrının şâhidi olduğu gibi kendi sözlerinin şâhidi olduğu belirterek bu şâhidin, hafif sakallı, orta boylu, seksen yaşlarında bulunan mûrsîdi Süleymân Zâtî olduğunu,⁷⁶ sevgiliye kemâli göstermenin sebebi, benlik dâvâsı olmadığını, bunun Allah'ın bir lütfu, bağışı olduğunu, yoksa öyle bir âciz ve fakir olan kendisinin buna güç yetiremeyeceğini, ağızından çıkan irfân damlarının tenden değil, candan geldiğini dolayısıyla Hakk'ın ilhâmî olduğu belirtmektedir:

*Bizim de var bu sözde şâhidimiz
Nazar kıldım zuhûr ettikte bana*

*Hafifî 'l-lihye orta boylu bir zât
Hemân seksen içinde sinni güyâ*

*Kemâl-i arz etmekle cânâna hâcet
Değildir maksadım benlikle da 'vâ*

*Hudâ'nın lutfu ihsânıdır ancak
Neye kâdir ola bu kemter ednâ*

*Fazîlette kemîn kalmış yegâne
Me 'ârif mahzenidir kimi cânâ*

*Hak ihsânında kaht olmaz birâder
Tecellî-i Hak olur ânen fe-ânâ*

*Hudâ kıldı kerem bu men gedâya
Hakîkat kenzinin mîftâhın i'tâ*

*Açip dîrri me 'ârif gevherinden
Nisâr etsem gerek esrâr-i îmâ*

*Nazar kıl bu kelâmi ten mi söyler
Değil mi cân eden bu nutku cânâ*

*Pesende ten mi gûş eyler kelâmi
Gör cânın değil mi simdi hâlâ*

*İzâ ahbebtü abden küntü der Hak
Lehu sem 'en basîren ve lisânâ*

*Nedir tends bu cân hükmü cihâna
Kamu cân emrine râm oldu eşyâ*

⁷⁶ Süleymân Zâtî'nin, seksen yaşında vefat ettiği bilindiğine göre Senâî *Dîvân'*ını, onun vefat ettiği yıl olan 1175/1761 yılında yazmaya başladığını rahatlıkla söyleyebiliriz

*Senâî cân-i âdemden gelir söz
Güzel fehm edelim nejh etti Mevlâd⁷⁷*

1175/1761 yılında bu duygusu ve düşüncelerle *Dîvân’ına* başlayan Senâî, eserini, yine Hakk'a övgü, sena ve hamdler ile 1182/1769⁷⁸ yılında tamamlamaya muvaffak olmuştur:

*Senâ vǖ hamd ola Hakk'a Senâî
Reh-i aşkında terk ettin sivâyi*

*İçelden teşne-dil ma'sûk elinden
Mey-i vahdetle bir câm-i safâyi*

*Getirdim nazm-i güftâra onunçün
Kamu aşıklara bu dil-guşayı*

*Bu sâl-i meymenet içre idi târîh
Tamâm oldu bu Dîvân-ı Senâî (1182/1769)⁷⁹*

Dîvân’ına baştan sona tasavvufî konular ve remizler hâkim olan Senâî'nin, tevhîd, tasavvufî terbiye, bir tarîkata girmenin gerekliliği, Allah'ın isim ve sıfatları, vahdet-i vücûd, tecellî, zühd ve takvâ, Celvetiyye tarîkatı ve pîrleri gibi konulara ağırlıklı olarak yer verdiği görülmektedir.⁸⁰ O, tasavvufu öğretmeyi amaçladığından nutuklarında pek çok âyet ve hadisten iktibaslarda bulunmuştur. Tasavvuf tarihinde meşhur olan İbrâhim b. Edhem, “ene'l-Hak” söyleyle meşhur Hallâc-ı Mansûr, Bektâşıyye'nin pîri Hacı Bektâş-ı Velî gibi mutasavvıflardan da bahsetmiştir.

Senâî'nin peygamberler ve onlara ait kışsalara da sık sık başvurduğu müşâhede edilmektedir. Nitekim o, başta Hz. Peygamber olmak üzere, Nûh, Yûsuf, İbrâhim, Mûsâ, Lokmân, Süleymân, Âdem, Îsâ, Eyyûb gibi peygamberleri bir çok beyitte zikretmiştir. Bunun yanında o, İslâm kaynaklarında peygamber mi, velî mi olduğu tartışılan Hz. Hızır'a da yer vermiştir. Senâî, bu peygamberlerin yanında Hulefâ-yı Râşîdîn'e yani dört halîfeye sırasıyla temas etmiştir. Ancak bunlar içerisinde en çok zikri geçen İslâm ve tasavvuf tarihinde önemli bir yeri bulunan Hz. Ali'dir. Yine o, Cebrâil, Mikâil ve İsrâfil gibi büyük meleklerde hususiyetleriyle birlikte debynmiştir.

⁷⁷ Senâî, *Dîvân*, vr. 1b.

⁷⁸ Ahmed Bâdî de onun *Dîvân’ıni* 1182/1769 yılında tamamladığını kaydetmiştir. Bkz. Bâdî, *a.g.e.*, c. II, s. 452

⁷⁹ Senâî, *Dîvân*, vr. 1b.

⁸⁰ Öte, *a.g.t.*, s. XXVIII.

Senâî'nin *Dîvân*'ında on üç şaire tahmis yazması da dikkatleri celbetmektedir. Tahmis yazdığı bu şâirlerin başında bir *Dîvân*'ı olduğu da bilinen İslâm'ın dördüncü halifesi Hz. Ali gelir. Diğer şâirler ise şu zâtlardır: Celvetiyye'nin Hakkıyye kolu kendisine nisbet olunan Şeyh İsmâîl Hakkı Bursevî, onun önde gelen halifesi ve Senâî'nin de mürşidi olan Şeyh Keşanlı Süleymân Zâfi, Hacı Bayrâm-ı Veli'nin dâmâdı ve Kâdiriyye'nin Eşrefiyye kolunun müessisi Eşrefoğlu Rûmî, Kâdiriyye yahut Halvetiyye tarikatına mensup olduğu belirtilen ve Anadolu tasavvuf şîriinin pîri kabul edilen Şeyh Yûnus Emre, Halvetiyye'nin Mîsrîyye kolu kendisine nisbet olunan Şeyh Niyâzî-i Mîsrî, tasavvuf yolunda ilerleyerek Melevîlik, Bektâşîlik yahut Hurûfîlik yollarından birine mensup olduğu kaydedilen⁸¹ Rûhî-i Bağdâdî, Bayrâmiyye-i Şemsiyye koluna bağlı Tennûriyye şûbesi şeyhlerinden İbn-i Îsâ, asıl adı Alâeddin Gaybî olan Kalenderî şeyhi Kaygusuz Abdâl (ö. 848/1444), Nakşendiyye'den Şeyh Emîr Buhârî'nin dâmâdı Mahmûd Çelebi'den el alan ve aynı zamanda âlim, müderris, edebiyatçı olan⁸² Şeyh Sûrûrî (ö. 969/1561), Gûlşenîyye'nin pîri İbrâhîm Gûlşenî'den hilâfet alan Gelibolulu Za'fî-i Gûlşenî (ö. 974-978/1566-1570 yılları arasında), yine Gûlşenîyye'den ve Edirne'de faaliyet göstermiş olan Şeyh Kastamonulu La'î Muhammed Fenâyî, Gûlşenîyye'nin Sezâîyye kolunun müessisi Şeyh Hasan Sezâyî.

O, ayrıca Edirneli Cemâleddin Uşşâkî (ö. 1164/1750)'den feyz almış ve ona dâmâd olmuş olan Şeyh Abdullah Salâhî-i Uşşâkî (ö. 1197/1783)'ye ait olduğunu düşündüğümüz “Cihânda hâk-i yek-ser olmadık fîrûz mu kalmıştır/Dilâ âlûde-i hâk olmadık bir yüz mü kalmıştır” matla’lı nutkuna⁸³ Halvetîlik ve Bektâşîlik yollarından icâzeti bulunan Azbî Baba'nın “Hamdü lillâh ki derûndan yine sildi kederi/ Meyve-dâr oldu bu dem çünkü zebânum şeceri” diye başlayan muaşserine ve Osmanlı sadrazamı, diplomat, şâir ve tarihçisi, Nakşendilikten de icâzeti bulunan⁸⁴ Koca Râgîb Paşa (ö. 1176/1763)'nın “Sanma kim dâire-i şeyhi kerâmetle döner/Ehl-i cûd eylediği feyz-i semâhatle döner” matla’lı şîrine nazîreler de yazmıştır.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere bu şâirlerden Hz. Ali'nin dışında kalanların hemen hepsi ya bir tarîkat ehli, ya tarîkat kurucusu yahut müntesibi kimseler olup, “tarîkatlarında meşhur olmuş ayrıca edebiyat tarihimizde haklı yerlerini almış” şâhsiyetlerdir. Senâî'nin tahmis ve nazîreleri yazmasında bu şâirleri çok beğenmesinin rolü olduğu gibi, tasavvufî noktada buluşmalarının da rolü büyktür.⁸⁵

⁸¹ Coşkun Ak, “Rûhî-i Bağdâdî”, *DIA*, c. XXXV, s. 205

⁸² İsmail Güleç, “Gelibolulu Musluhiddin Sûrûrî, Hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Bahru'l-Mârif İsimli Eseri”, *Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies*, XXI (2001), s. 211-214.

⁸³ Bu nutkun Abdullah Salâhî-i Uşşâkî'ye aidiyeti hususunda, *Dîvân*'ı üzerinde bir doktora tezi hazırlamış olan ve Türk-İslâm edebiyatı alanındaki çalışmalarıyla tanınan Mehmet Akkuş Beyefendi'ye müracaat ettiğ ancak hocamız manzumenin *Dîvân*'da yer almadığını belki onun yeni şîri olabileceğini yahut Salâhî mahlaslı başka şâirlere ait olabileceğini ifade etmiştir. Mehmet Akkuş Bey'e ilgi ve yardımları için burada teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

⁸⁴ Bkz. Mesut Aydiner, “Râgîb Paşa”, *DIA*, c. XXXIV, s. 405.

⁸⁵ Öte, a.g.l., s. XXXIII.

Senâî'nin düştüğü tarih manzûmelerine burada deðinmeden geçemeyeceðiz. Yukarıda da ifade edildiği üzere Senâî, *Dîvân*'ında otuz iki tarihe yer vermiştir. Bunlardan ikisi Celvetiyye'nin pîri Azîz Mahmûd Hûdâyî'nın dergâhi binasının tamamlanması ile ilgili iken, biri şeyhi Süleymân Zâtî'nin vefatı, biri Süleymân Zâtî'nin evladı ve halîfesi Şeyh Hüseyin Şâhî'nin oðlu Şemseddin'in doğumunu, biri Süleymân Zâtî'nin türbesinin yapımı, biri Süleymân Zâtî'nin eşinin vefatı, biri Akçakızanlık'ta tesis olunan Şeyh Veliyyüddin Efendi'nin tekkesinin yapımı, biri Bektâşîler arasında "Kızıl Deli" yahut "Seyyid Ali Sultân" Tekkesi olarak bilinen Kızıl Velî Tekkesi postnişîni Tarhanacı Dede'nin vefatı, biri Hamza ve Ahmed kardeş ağaların annesinin vefatı, biri Hamza Aða'nın vefatı, biri onun kardeði Ahmed'in vefatı, biri Girit Kandiye'de bir iftira üzerine şehid olan "Çikrikçi Şeyh" lakaplı Halvetî şeyhi Nakşî Seyyid Mustafa Efendi'nin gelinin vefatı, biri Nakşî Seyyid Mustafa Efendi'nin eşinin vefatı, biri Nakşî Seyyid Mustafa'nın oðlunun vefatı, biri Mücellid Dervîş Ahmed'in annesinin vefatı, biri Hulûsi adlı bir şahsin İbrâhim ismindeki oðlunun doğumunu, biri Hulûsi adlı şahsin eşinin vefatı, biri Nûri Abdullâh Aða'nın Zeynep adındaki kızının doğumunu, biri Akçakızanlık'ta Celvetî şeyhi olan Veliyyüddin Efendi'nin vefatı, biri Şeyh Veliyyüddin Efendi'nin türbesinin tarihi, bir türbenin tarihi, biri Mücellid Dervîş Ahmed'in oðlunun doğumunu, biri Tahtacı Seyyid Hasan Aða'nın aniden vefatı, biri Akçakızanlık'taki Şeyh Hasan Tekkesi'nin tamiri, biri Mevlâvî Abdî Dede'nin vefatı, biri Rifâî şeyhinin Nu'man adlı oðlunun vefatı, biri Nu'man adlı şahsin Rukiye adlı kızının vefatı, biri Çâlik Muhammed Aða'nın Afife adındaki eşinin vefatı, biri Edirne Kâdirîhânesi'nin yapımı, biri Senâî'nin amcasının oðlu İsmâîl Aða'nın oðlunun doğumunu ile ilgilidir.

Esas itibariyle Senâî'nin düşmüş olduğu bu manzûm tarihler bize, onun mensup olduğu Celvetiyye tarîkâtı, pîri, tekkeleri ile mûrsîdi Süleymân Zâtî ve onun aîlesi kadar Bektâşî, Halvetî, Mevlâvî, Kâdirî tekke ve mensuplarıyla ünsiyetinin ve pekçok aða, meslek erbâbiyla da ilişkilerinin bulunduğuunu, bu sebeple onun devrinde Edirne ve havâlisinde tanınmış ve etkili bir şeyh olduğunu açıkça göstermektedir.

Nûshaları

Dîvân'ın Türkiye kütüphanelerinde kayıtlı altı yazma nûshasına ulaşmış bulunmaktadır. Ancak bazı kaynaklarda *Dîvân*'ın basılmış olduğu bilgisini görmekteyiz. Nitekim 1309 Tarihli Edirne Salnâmesi'nde "Derdest tab ve neşrdir" ifadesi yer alırken,⁸⁶ Edirne'de bulunduğu sırada Senâî'nin kabrini de bizzat ziyâret etmiş olan Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde, "*Dîvân-i İlâhiyyât*'ı tab olunmuştur" bilgisine yer vermektedir.⁸⁷ Ne yazık

⁸⁶ 1309 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 111.

⁸⁷ Bkz. Vassâf, *Sefîne*, c. III, s. 98.

- ki söz konusu basılı nüshaya tüm çaba ve uğraşlarımıza rağmen ulaşmadık.
- 42** Gerek bir Edirne yıllığında, gerekse bir mutasavvıfin yazdığı biyografi kaynağında *Dîvân*'ın basılı olduğunun belirtilmesi eserin tab'ının yapıldığını göstermektedir. Ve Rifâî şeyhi, şair Kabûlî Mustafa Efendi'nin tahmis ettiği iki gazel ile Vassâf'ın, Senâî'nin şiirlerine örnek olarak parçaların elimizde bulunan yazma nüshalarda olmaması da bu durumu bir bakıma teyit eder mâhiyyettedir. Fakat Senâî'nin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Osman Ergin Yazmaları No: 156'nın giriş kısmında nüshayı istinsah eden kişi tarafından verilen bilgi, esasen *Dîvân*'ın o hayatta iken değil de sonradan basıldığını ortaya koymaktadır: "...*Edirneli Ali Senâî Efendi işbu Dîvân'ı 1182 tarihinde nazm edip tebyiz ve neşrine muvaffak olmaksızın müsvedde hâlde bırakarak dâr-i bekâ olmuş...*".

Burada akıllara çok zayıf bir ihtimal de olsa şu suâl gelmiyor değil: Acaba basılı olan *Dîvân*, Senâî'nin şeyhi Süleymân Zâtî'nin basılı *Dîvân*'ıyla karıştırılmış olmasın? Çünkü Zâtî'nin *Dîvân*'ının İstanbul'da yapılmış üç tab'ı bulunmaktadır.⁸⁸ Velhâsil eserin basılı olduğu bilgisi hâli hazırda şüpheli durumdadır. Kütüphane kayıtları güncellenip, yeni belge, bilgi ve eserler gün yüzüne çıktııkça bu durum daha netlik kazanacaktır.

Şimdi *Dîvân*'ın söz konusu altı yazma nüshasını esas aldığımız nüshadan başlayarak tanıtalım.

1. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi No: 3487, 1b-60b vr., 17 st., rik'a yazı, istinsah tarihi: 1259/1843, istinsah eden: eş-Şeyh Ömer el-Himmetî. Bu nüsha, neşirde esas aldığımız nüsha olup, içerisinde 189 manzûme vardır. Toplam 248 olarak tespit ettiğimiz *Dîvân*'ın manzûmelerinden geriye kalan 59'u diğer nüshalardan özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Osman Ergin Yazmaları kısmında yer alan üç nühasından almıştır.

Başı:

*Benâm-ı Hâlik-ı Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâna*

Sonu:

*Bu makâm içre Senâî kalır abdiyyetten
Gelicek sahva yine şer'e riâyetle döner*

2. İstanbul Üniversitesi Ktp., TY No: 335, 1b-71b vr., 13 st., ta'lik yazı, istinsah tarihi: 1298/1880, istinsah eden: belli değil. Bu nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi nühasından pek farklı değildir.

⁸⁸ Bkz. Süleymân Zâtî, *Dîvân*, Takvim-i Vekâyi Matbaası, İstanbul 1257, 1258; a.mlf., *Dîvân*, y.y., İstanbul 1289.

Başı:

*Benâm-i Hâlik-i Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâna*

Sonu:

*Bu Senâî kadrini cândan bilirdim Zâtiyâ
Ni 'met-i a'lâyi lutfundan alirdim Zâtiyâ
Olmasaydım bende sen şâh ne olurdum Zâtiyâ
Mâ-hasal levs-i cehâletle kalirdim Zâtiyâ
Âb-i tevhîd-i me 'ârif birle tathîr olmasam*

3. Millî Kütüphane, Fahri Bilge No: 198/1, 1b-71b, değişik st., ta'lik yazı, istinsah tarihi: 1209/1794, istinsah eden: Mustafa Beyzâde İbrâhim. Bu nûsha da Süleymaniye Kütüphanesi nûshasından pek farklı değildir.

Başı:

*Benâm-i Hâlik-i Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâna*

Sonu:

*Bu makâm içre Senâî kalır abdiyyetten
Gelicek sahva yine şer'e riâyetle döner*

4. Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., Yazma No: 373, 1b-56b vr., 17 st., ta'lik yazı, istinsah tarihi: 1274/1857, istinsah eden: Mustafa Fahrî el-Kâdirî el-Alevî. Bu nûsha da Süleymaniye Kütüphanesi nûshasıyla paralellik göstermeye olup, önemli fark olarak sonunda Azbî Baba'nın muaşşerine Senâî tarafından写的 nazîrenin yer almıştır.

Başı:

*Benâm-i Hâlik-i Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâna*

Sonu:

*Kelâm-i şîr-i Yezdânî Senâî bendesi inşâ
Ediben şerh-i icmâlin ki tahmîs eyledim ammâ
Bu nushu istîma' eyle bizim çün dedi Mevlânâ
Ve li'l-kalbi ala'l-kalbi delîlüñ hîne elkâhu
Delîlüñ hîne elkâhu olur kalb üzre kalb imâ*

5. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ktp., Osman Ergin Yazmaları No: 1136, 1b-91a vr., 15 st., rik'a yazı, istinsah tarihi ve istinsah eden belli değil.

Muhtevî olduğu 250'ye yakın manzûme ile en geniş nûsha bu nûsha olup, müellif hattından çoğaltılmış olması da ayrı bir önem arzettmektedir.

-
- Nitekim nüshanın sonunda şu bilgiler yer almaktadır : “*İşbu Dîvân-ı şerîf Hazret-i Senâî kuddise surru'l-alî Efendimizin kendi el yazısı ile yazılmış bulunan Dîvân'dan tahrîr olunmuştur*”.
- 44

Başı:

*Fahr-i âlemsin emân eyle şefâ'atle atâ
Bu hakîrinde kabûl et gelincek rûz-i cezâ*

Sonu:

*Senâî'den du'â çün gevheri geldi dile târîh
Hudâ devletle ömr ihsân ede ilmi Süleymân'a (1183/1769-70)*

6. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ktp., Osman Ergin Yazmaları No: 156, 1b-61b vr., değişik st., ve sütun, istinsah tarihi ve istinsah eden belli değil.

İçerisinde 250'ye yakın manzûme bulunan bu nüsha 1136 nolu nüshadan sonra en geniş nüsha olup, bu da müellif hattından çoğaltılmıştır. Bununla ilgili olarak müstensih *Dîvân*'ın başında şu bilgileri verir: “...*İşbu nüsha, bırakıldığı müsvedde nişhadan müstahrecedir (alılmıştır)*”.

Başı:

*Benâm-ı Hâlik-ı Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâna*

Sonu:

*Senâî Celvetî yolunda gider
Ettiği ikrâr u ahdini güder
İlhâm-ı Hudâ'yi gâhî nazm eder
Vâridât-ı Hak'tır gelen diline*

TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Şerîat-Tarîkat-Hakîkat-Ma'rîfet

Tasavvufuta sâlikin katedeceğî mertebeleri, birbirlerine bağlı olarak belirtmek için kullanılan şerîat-tarîkat-hakîkat-ma'rîfet kavramları Senâî'ye göre dört kapı olup, kişi barış ve esenlige bunlarla kavuşur. Bunlardan ilki olan şerîat olmadan hiçbir kapı açılmaz. Şerîati bilmeyenin tarîkatı da yoktur. Her kim tarîkat ilmini öğrenmek istiyorsa mutlaka şerîat kapısından içeri girmelidir. Yine her kim hakîkat denizinde yüzmek istiyorsa şerîati öğrenip tarîkat ve ma'rîfet kaynağından beslenmelidir. Eğer böyle yapmazsa hakîkatı sırlarını anlayamaz ancak halt etmiş olur. Esasen tarîkattan maksat, Allah'ı

bilmektir ki, bunun yolu öncelikle kişinin kendi nefsin bilmesinden geçer:

*Bilmeyen ol şerîati
Yoktur onun tarîkati
Anlayamaz hakîkati
Halt eder irfân dileyi⁸⁹*

*Bâb-ı evveldir şerî‘at emrinin fermânın aç
Gel oku ondan tarîkat ilminin burhânın aç
...
Bulmak istersen selâmet dört kapıdan ver selâm
Sen dahi her bir selâmi al da çâr erkânın aç*

*Yürü bir merd-i cihân ol kimseye olma zebûn
Zîrh-ı şer‘i giy şerî‘at birle er meydâmin aç⁹⁰*

*Tarîkattan murâd ancak hakîkat Hakk’ı bilmektir
Bil evvel nefşini Hakk’ı tanı irfâna geldinse⁹¹*

*Şerî‘atla bulup hoş bu tarîkat ma‘rifet gencine
Hakîkat bahrine saldım bu cismim eyleyip zevrâk⁹²*

Senâî’ye göre tarîkatları, tarîk-i ahyâr, tarîk-i ebrâr ve tarîk-i şüttâr diye üç şekilde tasnif etmek mümkündür:

*Her kim bu makâm içre bu cem ‘e erişince
Ahyârîdir ol dahi ebrârî vü şüttârî⁹³*

Tarîk-i ahyâr: İbâdet ve amele düşkün kimselerin takip ettiği yoldur. Zühd ve ibâdet yolu da denir. Bu yolun sâlikleri genellikle nâfile ibâdetlerle Hakk'a väsil olmaya gayret ederler.

Tarîk-i ebrâr: Mütâhede, tezkiye ve tasfiye yolu olup, halk ile muâmelede de, Hak ile olan muâmelede de sâdik olanların yoludur. Riyâzet ve mütâhede yolu da denir. Genellikle sûfî tarîkatların benimsediği yol budur.

Tarîk-i şüttâr: Aşk, muhabbet ve cezbe yoludur. Aşk, vecd ve coşku ile bu yola girilir. Aşk ile haşır-neşir olmayanlar bu yola sülük edemez. Bu yolda salik, bir hâlden diğer bir hâle, bir makamdan diğer bir makama geçer. Bundan dolayı bu yola “tarîk-i sâirin” de denilmiştir.⁹⁴

⁸⁹ Senâî, *Dîvân*, vr. 6a.

⁹⁰ Senâî, *Dîvân*, vr. 11a.

⁹¹ Senâî, *Dîvân*, vr. 43b.

⁹² İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 42b; OE Yz. No: 156, vr. 28a.

⁹³ Senâî, *Dîvân*, vr. 48a.

⁹⁴ Bkz. Osman Tûrer, *Anahatlariyla Tasavvuf Tarihi*, Seha Neşriyat, İstanbul 1998, s. 99-100.

Atvâr-ı Seb‘a

Tasavvuf literatüründe nefs mertebeleri olarak da bilinen atvâr-ı seb‘a (yedi tavır), sâlikin, seyr u sülük yani mânevî terbiyesi esnasında nefsinde meydana gelen değişimeler dikkate alınarak mükemmelle doğru tedrici bir sıralaması demektir. Senâî, *Dîvân’ı*nda konuyu uzun bir kaside ile izah etmiştir ki söyleyedir:

Birinci tavır: Bu tavırda sâlik, aşk ile yola girip mûrşidine samimiyetle bağlanmalıdır. Zira sâlikin yolu üzerinde kötü huylarla donanmış akrep, yılan, canavar ve eşkiyalar vardır. Sâlikin bu tavirdaki seyri seyr-i ilâlât, virdi lâilâhe illâlâh’tır.⁹⁵

İkinci tavır: Sâlikin bu tavirdaki seyri seyr-i fillâh, virdi Allah’tır. Bu tavırda da sâlikin yolu üzerinde kötü huylarla bezeli eşkiyalar vardır. Ancak sâlik kullandığı lafza-i celâl yani Allah zikri ile bu düşmanlarını yok eder.⁹⁶

Üçüncü tavır: Sâlikin bu tavirdaki seyri, seyr-i alâllâh olup, onun bu durumu söz ile değil hâl ile bilinir. Sâlikin virdi, Hûve bu virdine verdiği anlam ise lâ mevcûde illâlâh’tır. Sâlik bu mertebede her hangi tarafa baksa Hakk’ın yüzünü, tecellilerini müşâhede eder.⁹⁷

Dördüncü tavır: Sâlikin bu tavirdaki seyri, seyr-i ma‘allâh, virdi Hak’tır. Sâlike bu mertebede Hak tarafından çeşitli ihsanlar verilir, yolu katetmesi oldukça kolaylaşır. Sâlik, Hakk’ın cemâlini müşâhede etmeye başlar, kendini onun varlığında fâni kılarsa ve enaniyeti gidip kalbi itminana kavuşur. Bu tavır, darağacından asılma mertebesi olup, nitekim Hallâc bu makamda iken meşhur “Ene’l-Hak” ifadesini söylemiştir.⁹⁸

Beşinci tavır: Sâlikin bu tavirdaki seyri, seyr-i fillâh, virdi Hayy’dır. Bu mertebede sâlik, Hak’tan her şeye râzi olmuştur vesâlik her nereye baksa her yerde Hakk’ın Hayy isminin tecellilerini müşâhede eder. Sâlikin dilinden irfân damlaları akmaya başlar. Artık sâlik, gafletten sıyrılmış her daim ulyanık hâle gelmiştir.⁹⁹

Altıncı tavır: Sâlikin bu tavirdaki seyri, seyr-i anillâh, virdi Kayyûm’dur. Bu mertebede sâlikin ruhu da fâni olup, kendisinde enaniyetten hiçbir iz

⁹⁵ Senâî, *Dîvân*, vr. 51b.

⁹⁶ Senâî, *Dîvân*, vr. 51b-52a.

⁹⁷ Senâî, a.g.e., vr. 52a.

⁹⁸ Senâî a.g.e., vr. 52a-52b.

⁹⁹ Senâî, a.g.e., vr. 52b.

kalmamıştır. Salik, Hak'tan râzı olduğu gibi Hak da ondan râzı (marziyye) olmuştur, her an Hak iledir ve O'ndan başka herseyden geçmiştir.¹⁰⁰

Yedinci tavır: Sâlikin bu tavirdaki seyri, seyr-i billâh, virdi Kahhâr'dır. Hak'tan gayri bütün herseyden geçen salike bu tavırdâ gönül saflığına, zevkine, neşesi ikram olunur. Böylelikle son mertebeyle ulaşan sâlik, kâmil bir insan olmuş olur.¹⁰¹

Edeb

Tasavvuf ıstılahında, insanda bir meleke olup, onu kötü hâl ve hareketlerden vazgeçiren anlamına gelen edeb,¹⁰² Senâî'ye göre, tasavvuf yoluna girmek isteyenler için ilk etapta öğrenmeleri gereklî bir haslettir. Bunun için tâlipli olan kişi önce kâmil bir mûrsîde bağlanarak ona köle olmalı, dünya malına, mülküne, makâmına mevkisine bakmamalı, o kâmilin elini tutarak gönlünü berraklaştırmalı, doğru yola girmeli, sözünü bilip boş yere konuşmamalı, kimseye karışmamalı, gördüklerini başkalarına aktarmamalı, irfân meclislerinde hep edebî gözetleyip sükûtu tercih etmeli, herkesle hoş geçinmeli, kendine bakıp başkasının kusurlarını araştırmamalı, erenler meclisine yanlış düşüncelerle değil tam bir teslimiyet ve kalp huzuruyla gelip yüz sùrmeli ve meclise geldiğinde uslu olup, uslu oturmalıdır. Çünkü bu yol oldukça narindir.

Tâlip, hangi tasavvuf yoluna mensupsa o yolda edebî riâyet ederek Hakk'a erinceye kadar çalışmalıdır. Zira özünü Hakk'a eriştirenlerin kalp gözleri açılır ve sözleri cevher mesabesinde olur. Dolayısıyla tasavvuf yoluna tâlip olan genç, aklını başına toplayıp uyanmalı, dervîş olmak mutlaka edebî öğrenmesi gerektiğini bilmelidir. Bunun yolu da yukarıda ifade edildiği üzere bir kâmil insanın elini tutmak, hizmetine sarılarak gönlüne girip adeta onun canı gibi olmak, kalbinin pasını silmekten geçmektedir. Bütün tarîkat büyükleri, olgun insan olmanın anahtarına ulaşma, kapısından girme, evinde oturma yolunun edepte geçtiğini beyan etmiştir. Çünkü edep, pek güzel eğitilmiş, terbiye edilmiş bir öğretmendir. Tüm tasavvuf yollarında ancak onunla maksada ulaşılır:

*Lâzım olan ibtidâ
Var edeb öğren edeb
Kâmile kıl iktidâ
Var edeb öğren edeb*

100 Senâî, a.g.e., vr. 52b-53a.

101 Senâî, a.g.e., vr. 53a.

102 Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1995, s. 162.

*Gerek isen kendine
Nefsini ur bendine
Kendine gel kendine
Var edeb öğren edeb*

*Gir erenler râhına
Bakma dünyâ câhına
Yüriü pîr dergâhına
Var edeb öğren edeb*

*Ol bir erin bendesi
Dirliğinin zindesi
Tâlib-i cûyendesi
Var edeb öğren edeb*

*Tut bir erin elini
Sâfediben gönlünü
Doğru edip yolunu
Var edeb öğren edeb*

*Dünyâda bir gerçek er
Bul onu eyle rehber
Hazret-i pîre sen de er
Var edeb öğren edeb*

*Teslîm eyle özünü
Bulmaya kendözünü
Sözünü bil sözünü
Var edeb öğren edeb*

*Edepsizin yok yeri
Sanma onu sen diri
Soluk eyle bir diri
Var edeb öğren edeb*

*Kimse dahl eyleme
Gördüğünү söyleme
Yok yere lâf eyleme
Var edeb öğren edeb*

*Gözle yolunda edep
Meclis-i irfânda hep
Eyle sükût açma leb
Var edeb öğren edeb*

*Azm-i râh ettin ki çün
Kasdına ermek için
Herkes ile hoş geçin
Var edeb öğren edeb*

*Sen seni gör gayriye
Bakma sakın ayrıya
Eyri gelme doğruya
Var edeb öğren edeb*

*Erenlerin râhına
Varmağına dergâhına
Yüz sürüben hânına
Var edeb öğren edeb*

*Uşlu otur uslu ol
Hakk'a budur doğru yol
Kâmile var sen kul ol
Var edeb öğren edeb*

*Bu yol incedir ince
Çalış Hakk'a erince
Tarîkinin yolunca
Var edeb öğren edeb*

*Hakk'a eriştir özün
Gözün tâ açıla cân gözün
Gevher ola her sözün
Var edeb öğren edeb*

*Sana derim ey civân
Aklini ko sen uyan
Derviše lâzım olan
Var edeb öğren edeb*

*Destini bul erinin
Bırakma rehberinin
Gönlüne gir pîrinin
Var edeb öğren edeb*

*Câmi gibi ol onun
Saklıaya cân u tenin
Pasını sil gönlünün
Var edeb öğren edeb*

*Tarîkatin pîrleri
Sözlerinin erleri
Dedi bular her biri
Var edeb öğren edeb*

*Âşık olan geldiler
Cümlesi baş eğdiler
Pîrlerimiz dediler
Var edeb öğren edeb*

*Erkânıdır pîrlerin
Bu yolda serverlerin
Sözünü tut erlerin
Var edeb öğren edeb*

*Dersen eğer ben özüm
Bula edem kendözüm
Dinle benim bu sözüm
Var edeb öğren edeb*

*Yahşı ediptir edep
Cümle tarîk içre hep
Sa'y edegör rûz u şeb
Var edeb öğren edeb*

*Senâî'den gel uyan
İster isen gayriden
Ben de oyum o da ben
Var edeb öğren edeb¹⁰³*

Senâî'ye göre tâliplerin, müridlerin edep ve erkân öğreneceği yer tarîkat büyüklerinin sohbet halkalarının kurulduğu tekkelerdir. Çünkü bu tekkeler, Allah adamlarının toplantı yeri ve irfân ilminin öğrenildiği mekteplerdir. Onun için tâlip, bu gönül sultanlarının, Hak bilgelerinin meclislere alçakgönüllülükle varıp, adeta o zamana kadar öğrendiği bilgileri aklından silerek edep ilmini talime başlamalıdır. Bunu yaparken de asla edeften ayrılmamalı, sözünü bilerek konuşup özünü anlamalı, hattâ adımlarını bile edeple atmalı, kalbini temizleyip güzel insanlar arasındaki yerini almalıdır. O halde her kim ki bir tekkeye, dergâha giderse yahut oralarda misafir olursa, edeb, erkân yuvaları olan bu kutlu mekânında edebi asla elden bırakmamalıdır:

¹⁰³ Senâî, *Dîvân*, vr. 6a-7a.

*Varıcak dergeh-i pîrân edeb erkân yeridir
Bil odur meclis-i merdân edeb erkân yeridir*

*Yüzünü yerlere sür var olarin meclisine
Ki odur mekteb-i irfân edeb erkân yeridir*

*Var o dergâha niyâz et umutup bildiğini
Oku ilm-i edeb âsân edeb erkân yeridir*

*Bî-edeb basma kadem meclis-i dâna içre
Yeri yoktur ki ol nâdân edeb erkân yeridir*

*Sözünü bil özün anla edeb erkân ile var
Özünü sâf edip ey cân edeb erkân yeridir*

*Olur isen ger o dergâha mukîm var edeb ol
Ger olursan dahi mihmân edeb erkân yeridir*

*Er olur er gören âlemde Senâî bil o cân
Kande varsa ona ol kân edeb erkân yeridir¹⁰⁴*

Zikir-Tesbîh

Allah'ı belirli kelime ve ibarelerle hatırlamak, unutmamak anımlarına gelen zikir, Senâî'ye göre kalp aynasının cilası, rûhun gıdasıdır. Canlar onunla arınır, şenlenip zevk bulur. Dertlere ilaç, şifâ da odur. O öyle bir ilaçtır ki içenlerin gönüllerinde zerre miktarı bile dünya sevgisi bırakmaz ve matlûba yani Hakk'a ulaştırır:

*Âyine-i kalbe cilâ rûha safâ zikr-i Hudâ'dır
Derd ehlinin derdine dermân u devâdir
Gönlünde komaz zerrece hîç hubb-i sıvâyı
Matlûba seni vâsil eden zikr-i Hudâ'dır¹⁰⁵*

*Âyine-i kalbe cilâ
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ
Câna safâ rûha gıdâ
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ*

Tasavvuf yollarında Hakk'a yakın olma, ulaşma usûllerinden birisi de

¹⁰⁴ Senâî, *Dîvân*, vr. 16b-17a

¹⁰⁵ Bu manzûme esas alındığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 27b'de yer almaktadır.

zikirdir. Zikir, hem Kur'ân âyetleri hem de Hz. Peygamber'in hadîsleri ile sabittir. Nitekim Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da "Vezkürrüllâhe kesîrân" (Allah'ı çokça zikredin)¹⁰⁶ diye fermân buyurken, Hz. Peygamber, "Ez-zâkiru habîbullâh" (Zikreden Allah'ın sevgilisidir) demektedir. Bu sebeple zikri inkâr edenler Hz. Peygamber'e inen bu Kur'ân'ı baştan sona okuduklarında, onunla ilgili pek çok yerde âyetler görecek, ilâhî bir emir olduğunu anlayacaklardır:

*Tarîkatta budur usûl
Emr-i Hudâ kavl-i Rasûl
Bununladır Hakk'a vusûl
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ¹⁰⁷*

*Ey olanlar zikr-i Hakk'in münkiri
Hazrete nâzil olan Kur'ân oku*

*Hak hitâb etti Rasûl-i ümmete
Destine verdi senin bürhân oku*

*Vezkürrüllâhe kesîrân¹⁰⁸ dedi Hak
Kıl musaffâ kalbini her an oku*

*Nice yerde zikr ile emreyleyi
Var yüzünden mushaf-i Rahmân oku¹⁰⁹*

*Dinle Senâî ol âgâh
Ne buyurdu Rasûlullâh
Ez-zâkiru habîbullâh¹¹⁰
Gelin Hakk'ı zikredelim¹¹¹*

Senâî'ye göre her kim Allah'ı ve onun peygamberi Hz. Muhammed Mustafa'yı içtenlikle seviyorsa, Hakk'ı zikretmelidir. Zira zikir, insanı muradına kavuşturup mahrum etmez, uzak yolları yakın eder, günâhkâr ve bahti kötü olanları, mesut, bahtiyâr yapar, özünü Hakk'a teslim edenlerin ise gönül gözünü açar:

*Sidk ile seven Allâh'ı
Muhammed Rasûlullâh'ı*

¹⁰⁶ Enfâl, 8/45.

¹⁰⁷ Senâî, Dîvân, vr. 5a.

¹⁰⁸ "Allah'ı çokça zikredin" Enfâl, 8/45 âyetine işaret edilmektedir.

¹⁰⁹ Senâî, Dîvân, vr. 41b.

¹¹⁰ "Zikreden Allah'ın sevgilisidir" anlamına gelir. Hadisin kaynağina ulaşamadım.

¹¹¹ Senâî, Dîvân, vr. 34b.

*Mahrûm eylemez billâhi
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ*

*Tevhîd eyle Hakk’ı tevhîd
Âsân ola râh-ı ba ‘id
Şakiler eder saîd
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ*

*Dinle Senâî sözünü
Hakk’ a teslîm et özünü
Açar senin cân gözünü
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ¹¹²*

Senâî, bu hususta Allah’ı seven âşıklara da birtakım nasihatlarda bulunarak şöyle seslenir:

*Allâh’ı seven âşiklar
Gelin tevhîd zikredelim
Aşk ile bağıri yanıklar
Gelin Hakk’ı zikredelim*

*Her nefeste Allâh adın
Zikretmek olsun mu ‘tâdin
Şâd eyler kalb-i nâ-şâdin
Gelin Hakkı zikredelim*

*Nice bir gaflet uykusu
Çalınmadan rihlet kösü
Bozulmadan ten kafesi
Gelin Hakk’ı zikredelim*

*Ehlullâhin gir yoluna
Bakma sağına soluna
Bak erenler usûlüne
Gelin Hakk’ı zikredelim¹¹³*

Tesbîh ise, Hakk’ı tenzih ve takdis etmek, O’nun her türlü kusurdan ve noksan sıfatlardan arınmış olduğunu dile getirmek anımlarına gelir.¹¹⁴ Senâî, tesbîhi, zikirle birlikte ele alarak her kim sürekli Allah’ı tesbîh ederse, onu vuslata erdireceğini, Hakk’ı zikreden âşıkların dillerinde tevhîd zikrinin her zaman olması gerektiğini, zira Hakk’ı zikretmenin herseyden üstün olduğunu ve onun, âşıklarla âdetâ yoldaşlık ettiğini, zikir onların dillerinden

¹¹² Senâî, *Divân*, vr. 5a.

¹¹³ Senâî, *Divân*, vr. 34b.

- 54 gönüllerine indiğinde ise, aşk derdinden dolayı çıkan her âh ve iniltilerinin bile tesbîh sayılacağını, çünkü tesbîhin bütün lafız ve mânâlardan belli, açık olduğunu, dolayısıyla bütün sözlerin sultâni olduğunu, kendisini de Allah'a hamd olsun tesbîhin murâdına eriştiğini belirtmektedir:

*Edersen dâimâ Allâh’ı tesbîh
Seni vâsil eder vallâhi tesbîh*

*Hak(k)’ı zikreyleyen âşıkların
Dile tevhid ola her gâhi tesbîh*

*Kamudanefdali zikr-i Hudâ’nın
Olur her dem-be-dem hem-râhi tesbîh*

*Dilinden zikr-i Hak kalbe erince
Bu derd-i aşk ile her âhi tesbîh*

*Varınca kalbinin sırrına zikri
Olur nevmi onun âgâhi tesbîh*

*Kamu elfâz u ma ‘nâdan mu ‘ayyen
Hakîkat her kelâmin şâhi tesbîh*

*Eriştirdi murâda hamdüllâh
Senâî derd-mend evvâhi tesbîh¹¹⁵*

İkrâr

Lügatte, “açıkça söyleme, onaylama, benimseme, kabul ve tasdik etme” anımlarına gelen ikrâr kelimesi, tasavvuf istilahında, “ikrâr almak” “ikrâr vermek” şeklinde geçmektedir. İkrâr almak, müridin tasavvufa girdiğine dair verdiği sözdür. Müridin şeyhine gerekli şartlara uyacağına dair söz vermesi hasebiyle bu tabir ifade edilmiştir ki daha çok Bektâşîler tarafından kullanılır. İkrâr almak ise, ikrâr vermek tabiri ile hemen aynı anlamaya gelip, müridin Allah'a yakınlık kesbetmek için boynunu şeyhine teslim etmesi, dervîş olduğunu ve verdiği sözden dönmeyeceğini bildirmesidir.¹¹⁶

Senâî’ye göre tasavvuf yoluna giren dervîş, ezel meclisinde Allah’ın birliğini ikrâr ettiği gibi şeyhinin önünde de bunu tekrar etmelidir. Zira ikrâr

¹¹⁴ Âsim Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, Matbaa-i Osmâniyye, İstanbul 1304, c. I, s. 894

¹¹⁵ Senâî, *Dîvân*, vr. 12b-13a.

¹¹⁶ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara 1997, s. 389-390.

Bir'e, hizmet ise bütün insanlığıdır. Erenlerin hepsi böyle demiştir ki her kim erlerin sözünü dinlerse onların sırlarına väkif olur. İkrâr verip tarîkata girenler, verdikleri sözlerinde sâdik kalanlar, Hak için can ve başından vazgeçenler, aşk kadehini yâr elinden içenler, erkânı, âdâbı ortaya koyanlar, zaman ve mekân üstünde yaşayanlar hep bu ikrâr sebebiyle muradlarına kavuşmuşlardır. Onun için ikrâr veren mûrid, içindeki ikilikten kurtulup birlige ulaşmalı, kendisini tanııp Allah dostlarının sözlerini dinlemeli, vakitleri asla boş harcamamalı, öğrendiklerini hayatı geçirmeli, mûrsidinin etegine simsiki sarılarak onun şeksiz şüphesiz Allah dostu olduğunu bilmeli, kalbini gizli şirkten temizlemelidir. Erenlerin dervîş olanlara nasihatı budur. Her kim bu nasihatları güzel bir şekilde uyarsa birlik sırrına ulaşıp safâ bulur:

*İkrârimiz birdir bire bir Allâh
İkrâr bire hizmet bine demişler
Erenlerin cümlesine eyvallâh
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Tarîkatta dinle sözüün erlerin
Sa'y edegör almağa hem¹¹⁷ sırlarım
Nasîhati budur cümle pîrlerin
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*İkrâr verip tarîkata girenler
Murâdına maksûduna erenler
Ahdi bütün kavlı sâdik olanlar
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Hak yolunda cân u serden geçenler
Câm-i aşkı dost elinden içenler
Bu erkâni bu yolları açanlar
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Hep erenler bir araya geldiler
Baş eğiben birlik ile dediler
Hem üçlerle kırklar dahi yediler
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Tarîkatın gayretini güdenler
Birlik ile Hak yoluna gidenler
Tayy-i zamân tayy-i mekân edenler
İkrâr bire hizmet bine demişler*

¹¹⁷ “almağa hem” kelimeleri yerine diğer nüshalarda “anlamaga” kelimesi yer almaktadır. Bkz. İBB Ktp., EO Yz. No: 1136, vr. 21b; Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 21a.

*İkilikden kurtarıgör özünü
Bırlığa gel hem tamı kendözünü
Dinle nedir velîlerin sözünü
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Zâyî ‘etme evkâtını sâlini
Fîkr edegör rûz u şeb ahvâlini
Hakîkatta hâl edenler kâlini
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Hicr oduna ciğerleri yanıklar
Derd içinde dermân bulan sâdiklar
Makâm-i tevhîde varan âşıklar
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Mürşidini öyle bil ki bî-gümân
Görmeyesin gayriyi ondan¹¹⁸ hemân
Şirk-i hafîden özünü kurtaran
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Dâmen-i mürşidden bırakma eli
Şekk ü gümân etme onu bil velî
Her kime sordumsa dediler beli
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Erenlerin sözü budur deme lâ
Tutar isen hoş bu pendi vâlâ
Himmet-i merdâni hiç umma aslâ
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Gördün onun nicelein nâ-murâd
Gâhi birin gâh birin eylerdi yâd
Olmadilar hiç birisi ber-murâd
İkrâr bire hizmet bine demişler*

*Gerçek âşık isen râh-ı Hudâ ’da
Nasihat mı olur bundan ziyâde
Gerek abâda ol gerek kabâda
İkrâr bire hizmet bine demişler*

¹¹⁸ “ondan” kelimesi esas alduğumuz nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 22a’da yer almaktadır.

*Senâî'nin pîri merd-i Hudâdir
Râh-ı Hakk'a delîl ü rehniümâdir
Sîrr-ı tevhîde ergör ne safâdir
Îkrâr bire hizmet bine demişler¹¹⁹*

Senâî bir başka beytinde birlik sırlarına vâkif olmanın, hakîkat ilmine ulaşmanın yolunun mûrsidin himmetine ve mûrîdin ikrarına bağlı olduğunu belirtir:

*Bilemezsin sîrr-ı tevhîdin hakîkat hâlini
Mûrsidinden sana himmet senden ikrâr olmasa¹²⁰*

Mûrîd-Dervîş

Mûrîd, sözlükte, “isteyen” anlamına gelip, tasavvuf ıstılahında Allah'a kavuşmayı arzulayan, olgunluğa ermek isteyen, bu sebeple bir şeyhe, kâmil insana bağlanan kimse demektir. Dervîş ise lügatte “yoksul, fakir, dünyadan yüz çeviren” anımlarındadır. İstilahta ise bir tarîkata giren, İslâm’ı doğruluk, samimiyet, zühâd ve takvâüzere yaşayan kimselere denir.¹²¹

Senâî'ye göre aşk yoluna, tarîkata içtenlikle giren mûrîd, bütün arzu ve isteklerini terkedip, uzun emel ve düşüncelerden sıyrılmalı, mûrsidine özünü şek ve şüphe duymadan teslim etmelidir:

*Ben mûrîdim mûrside teslîm edip kendözümü
Dersin ammâ ettiğin îmâna incinmek nedir¹²²*

*Râh-ı Hak'ta pîr-i aşka sıdk ile olan mûrîd
Terk eder cümle murâdin eylemez fîkr-i medîd¹²³*

Senâî'nin dervîşle ilgili düşüncelerine gelince, ona göre dervîş, öncelikle bağlı olduğu tarîkatın âdâb ve usullerini bilmeli, bunları elden asla bırakmamalı, tevhîd ile irfân ilmine ulaşmayı istemelidir. Yine dervîş, gerçek fâilin yani her şeyi yapıp yaratılanın Hak olduğunu bilmeli, dolayısıyla insanların yapıp ettiklerine takılmamalıdır. Dolayısıyla her kim hayır ve şerrin Hak'tan geldiğini bilirse, o gerçek mânâda Allah'ı birlemiş ve ona iman etmiş olur. Ancak bu birleme, *ilme'l-yakîn* düzeyinde olup, dervîş

¹¹⁹ Senâî, *Dîvân*, vr. 18b-19b.

¹²⁰ Senâî, *Dîvân*, vr. 43b.

¹²¹ Cebecioğlu, a.g.e., s. 215-217, 526.

¹²² Senâî, *Dîvân*, vr. 16a.

¹²³ Senâî, a.g.e., vr. 14a.

.....
58 bunda karar kılmamalı, *ayne'l-yakîn* düzeyine çıkarak “O’nun zatından başka her şeyin fâni ve yok hükmünde olduğunu” fenâ denizine dalmak suretiyle müşâhede etmelidir:

*Eğer dervîş isen bil onu dervîş
Tarîkatça edeb erkâni dervîş*

*Koma âdâb ile erkâni elden
Dile tevhîd ile irfâni dervîş*

*Hakîkat fâ'il-i mutlak Hudâ'dır
Ko Zeyd u Amr'a sen buhtâni dervîş*

*Ki her kim hayr u şerri bildi Hak'tan
Dürüüst tevhîdi var imâni dervîş*

*Bu tevhîdin budur ilme'l-yakîni
Kani ayne'l-yakîn seyrâni dervîş*

*Varan ayne'l-yakîn içre görür kim
O külli men aleyhâ fân'ı dervîş*

*Senâî gark olan bahr-i fenâda
Yok onun adı gayri sâni dervîş¹²⁴*

Dervîşin her bir sözünde âb-ı hayvân yani bengisu, ölümsüzlük suyu gizli olduğunu da belirten Senâî,¹²⁵ onlara bazı öğüt ve nasihatlarda bulunmuştur ki şöyledir:

*Bu nazm u güftârum dervîş olana
Nasîhat-nâmedir sözden alana
Hevâ-yı nefşini terk eder elbet
Gidenler sidk ile Mevlâ yoluna*

*Gazâbtır emmâre sıfatın başı
Ondan doğar cümle bed-ahlâk işi
Menzile ergörmez gönüllü tesvişi
Nazâr etmez Allah kîl ü kâline*

*Nazargâh-ı Hudâ gönüldür ey cân
Hikd u hasedden pâk eyle hemân*

¹²⁴ Senâî, a.g.e., vr. 22a-b.

¹²⁵ Senâî, a.g.e., vr. 55a

*Rûz-i mahşerde ger pîr ü civân
Bunda ne ederse onda bulana*

*Bahîle Cennet'i vermedi Allâh
Câhilde merhamet yoktur vallâh
Kibir ü şehvetten neûzubillâh
İletir sâhibin dûzah iline¹²⁶*

Yukarıdaki dörtlüklerden anlaşılacağı üzere Senâî, dervişlerin nefislerinin hevâ ve heveslerini terketselerini, kötülüğü emreden sıfatların başı ve bütün çirkin huyların kaynağı olan darginlik, kızgınlık ve öfkeden uzak durmalarını, Allah'ın tecelli ettiği yer olan gönlünü düşmanlık, çekememezlik gibi hastalıkardan temizlemelerini, cimrilik, câhillik, büyüklenmek ve şehevî arzulara tabi olmak gibi çirkin işlerden sakınmalarını istemektedir. Çünkü böylesi kötü huylu kimselerin sözlerine Allah bakmaz ve bu huylar, kişiyi cehenneme sürüklüyor. Dolayısıyla dervîş olan kişilerde bu tür kötü huy ve hasletler asla olmamalıdır, olursa ona dervîş demek mümkün değildir.

Senâî, bir başka nutkunda ise dervişlerin kaba, saygısız, hırçın, merhametsiz, çevresine uymayan kişiler değil, yahşı yani iyi ve güzel huylu kimseler olmalarını öğütleyerek kendilerini bir Allah dostuna adamalarını ve onun gönlüne girip sırlarına mahrem olmalarını, özlerini bütünüyle saflaştırmalarını, erenlerin sözünü dinleyerek kendilerine gelip uyanık olmalarını, zira erenler pazarında dile değil gönle nazar edildiğini söyler:

*Güzel dinle bu pendi
Vahşi olma yahşı ol
Hak yolunda buldu
Vahşi olma yahşı ol*

*Kendini bir ere ver
Ol erin gönlüne gir
Sîrr ile sîrrina er
Vahşi olma yahşı ol*

*Göz kulak ol nâm-dâr
Gönlüm iki yolu var
Girmäge sa'y et ne var
Vahşi olma yahşı ol*

*Tercümânidir lisân
Öyle bil onu hemân
Girdi bu yoldan varan
Vahşi olma yahşı ol*

¹²⁶ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 68a-b.

*Hâlis ayar et özün
Dinle erenler sözün
Kendine gel aç gözün
Vahşi olma yahşi ol*

*Erenlerin pazârı
Gönlünedir nazarı
Dilden eyle hazeri
Vahşi olma yahşi ol*¹²⁷

Senâî, vahşi değil, yahşi olmayı erenlerin ögütlediği belirterek her işin onda bittiğini, kişinin içindeki kuruntuların, gamların onunla gittiğini, bu sebeple onun dervişlerin âdetâ kiblesi durumunda olduğunu, yine onun irfân okulu, Hakk'a giden yol olup, her müşkülü çözdüğünü, bunun için ise dervişin mârifetullâh, ilim ve hakîkat dersleri alıp özünü tanıayıp Hakk'ı bilmesi, erenlerin gönüne girip her zaman kalbini bütünüyle mûrşidine bağlı tutması, rızasını gözetmesi, onu asla terketmemesi, velhâsil ona tam bir teslimiyetle bağlanıp yolunda yürüyerek onun gibi bir er olması gerektiğini ifade eder:

*Sâhib gönü'l olanlar
Bir kılı kırk yaranlar
Böyle dedi erenler
Vahşi olma yahşi ol*

*Onda biter her işin
Gider cümle teşvîşin
Ka'besidir dervîşin
Vahşi olma yahşi ol*

*Mekteb-i irfân odur
Hakk'a giden yol budur
Müşkilin ondan bitir
Vahşi olma yahşi ol*

*Ma 'rifetullâh oku bil
Îlm u hakâyiki
Tani özün bil Hakk'i
Vahşi olma yahşi ol*

*Stirr-i ricâli suâl
Eyleme demek muhâl
Gel er ol da sen de al
Vahşi olma yahşi ol*

¹²⁷ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 48ab; OE Yz. No: 156, vr. 31a.

*Nice almiş alanlar
Er gönlüne girenler
Bahîl olmaz erenler
Vahşî olma yahşî ol*

*Sana gerek rûz u şeb
Mürsidine rabt-i kalb
Alan böyle aldı hep
Vahşî olma yahşî ol*

*Pîrin ola hem-demin
Rizâsında ol hemîn
Ondan emîn ol emîn
Vahşî olma yahşî ol*

*Terk eyleme ol eri
Dirliğinde ol diri
Sen de bir er ol yürü
Vahşî olma yahşî ol*

*Hâsılı teslîm-i tâm
Er isen ihtimâm
Senâî'den subh u şâm
Vahşî olma yahşî ol¹²⁸*

Şeyh

Şeyh, lügatte, “önder, kabile reisi, yaşlı adam” anımlarına gelir.¹²⁹ İstilahta ise, mûrîd ve sâlikin şeyhîğe ulaşıcaya kadar terbiye, sülük ve keşf hâllerine muhtaç olduğu hususların tamamını kendisinde toplayan kimse olarak tanımlanmıştır.¹³⁰ Şeyh, tarîkat yolunun büyüğüdür. Literatürde şeyhle eş anlamlı olarak çoğul şekli olan “meşâyîh”in yanında mûrşîd, ehl-i irşâd ve müreibbî terimleri de kullanılmaktadır.

Senâî’ye göre, olgunluğa ermek isteyen kişilere mutlaka bir şeyh lâzımdır. Sonra bu şeyhin de himmetinin yüce, kemâle ulaşmış, terbiye etmeye yetkin, gönülleri imar edebilen, hakîkatın sırlarına ve güzel nûktelerin inceliklerine vâkıf, dertli gönülleri iyileştirip diriltebilen ve irşâd etme kabiliyetine sahip birisi olması gereklidir:

¹²⁸ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, aynı yer; OE Yz. No: 156, aynı yer.

¹²⁹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 673.

¹³⁰ İsmâîl Hakkı Bursevî, *Kitâbu'l-Hitâb*, s. 255.

*Dile bul himmeti a'lâda bir şeyh
Gerektir kişiye dünyâda bir şeyh*

*Ola ol pîr ü perver merd-i kâmil
Ede dil-hânesin âbâda bir şeyh*

*Hakîkatta kemâl ehlinden ola
Rumûz-i nükte-i garrâda bir şeyh*

*Varıp ondan dile derdine dermân
Bulagör bâ'is-i dil-şâda bir şeyh*

*Odur Hakk'a sana kapı varacak
Yeter cânâ seni irşâda bir şeyh¹³¹*

Senâî, sonra böyle olgunluğa ulaşmış bir şeyhten terbiye görüp gönül gözü açılanların hem bedenen hem rûhen kemâle ermiş bir şeyh olacağını kaydederek kendisi gibi şeyhlerin çok olduğunu ancak Kur'ân'da geçen “Dikkat edin, Allah dostları için ne bir korku ne de bir hüzün vardır” (Yûnus, 10/62) âyetine mazhar şeyhlerin nerede olduğu sorusunu sormaktadır:

*Gönül gözün açılırsa nihâyet
Göresin sûret ü ma'nâda bir şeyh*

*Senin gibi Senâî şeyh çok ammâ
Kanî lâ havf¹³² ile âzâde bir şeyh¹³³*

Senâî, yukarıdaki sorusunun cevabını başka bir nutkunda şöyle vermiştir:

*Vardır bu cihân içre şerî'atte meşâyîh
Onlardır umûm ehlini da 'vette meşâyîh*

*Bildirdi bular emr ile nehyi bu cihânda
Ol va 'd-i Hudâ ni'meti Cennet'te meşâyîh*

*Has ümmete gönderdi çü Hak mürşid-i kâmil
Irşâd için onları tarîkatte meşâyîh*

*Gösterdi sülük ehlîne esmâ-i rüsûmu
Envâri dahi ifjet ü halvette meşâyîh*

¹³¹ Senâî, a.g.e., vr. 13b.

¹³² Elâ inne evliyâe 'llâhi lâ-havfün 'aleyhim velâhüm yehzenûn" (Dikkat edin, Allah dostları için ne bir korku ne de bir hüzün vardır), Yûnus, 10/62 âyetine işaret edilmektedir.

¹³³ Senâî, a.g.e., vr. 13b.

*Esmâda müsemmâva olan tâlib ü sâdik
Onlara gerek âlem-i vahdette meşâyîh*

*Tâ bildireler ma 'rifet nefsini evvel
Ondan diyeler hakkı hakîkatté meşâyîh*

*Sultân-i selâtîn hakîkattir ol er kim
Âlemde Senâî ola sîretde meşâyîh¹³⁴*

Bu beyitlerden de anlaşılacağı üzere Senâî'ye göre bu âlemde İslâm esaslarına bağlı şeyhler vardır. Onlar insanları Hakk'a çağırırlar, iyiliği emrederler, kötülükleri yasaklarlar. Onların yeri Allah'ın söz verdiği gibi cennettir. Cenâb-ı Hak, Hz. Peygamber'in bu seçkin ümmetine, onları tarîkat yolunda irşad için kâmil mürşîdler, şeyhler göndermiştir. Bu kâmil şeyhler, tasavvuf yoluna giren sâlik ve sâdîklara uymaları gereken kuralları, çekeceği virdleri, halvet usullerini, nefsi tanıma ve arıtma metodlarını bildirip öğretmişlerdir.

Tevhîd

Sözlükte “bir şeyin tek ve bir olduğunu kabul etmek” anlamına gelen tevhîd,¹³⁵ istilahta “Allah’ın zâtını, akılla tasavvur olunan, zihinsel olarak hayal edilebilen herseyden uzak tutmak” şeklinde tarif edilir.¹³⁶ Sûflere göre tevhîd, duyguları ağırlıklı olup, keşif ve ilhâma dayanır, bu nedenle tasavvufî terbiyeyi, seyr u sülûku gerektirir.¹³⁷

Senâî'ye göre tevhîd, üç mertebe olup şöyledir:

1. Tevhîd, nefy ve isbâttan yani “lâilâhe illallah”tan ibaret olup, Allah’ın Kur’ân’daki “O’nu çokça anınız”(Enfâl, 8/45) emrine binaen bu zikir çokça yapmak lâzımdır:

*Zâhidâ tevhîdi bilmezin nedir ondan murâd
Gûş edip nazmum beyân etdim sana kıl i ‘timâd*

*Evvelâ tevhîd lafzı nefy ile isbât eyle
Ve’zkürullâhe kesîran¹³⁸ dedi Hak eyle ziyâd¹³⁹*

¹³⁴ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 17b; OE Yz. No: 156, vr. 10b; İÜ Ktp., T. 335, vr. 13b.

¹³⁵ Mevlüt Özler, “Tevhîd”, *DîA*, c. XL, s. 18.

¹³⁶ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 718.

¹³⁷ Süleyman Uludağ, “Tevhîd (Tasavvuf)”, *DîA*, c. XL, s. 21.

¹³⁸ “Allah’ı çok çok zikrediniz” (Enfal, 8/45) âyetine işaret edilmektedir.

¹³⁹ Senâî, *Dîvân*, vr. 14a.

-
2. Tevhîd, yerlerde ve göklerde Allah'ın bir olduğunu ikrâr eylemektir.
64 Bu şekilde Allah'a inanan kimse, görünüşte açık şirkten kurtulmuş olsa da imânı kayıtlıdır:

*Sâniyen tevhîdi ilmi bilmenin adı durur
Yer ü gökte birdir Allâh şöyle etmek i'tikâd*

*Kurtulur şirk-i celîden böyle ikrâr eyleyen
Yine imân-i mukayyeddir sakın etme inâd¹⁴⁰*

3. Bu mertebe tevhîdin asıl kendisi olup, o da üç mertebedir:

*Pes üçüncü ayn-i tevhîd ol dahi üç mertebe
Eyleyim bir bir sana ol bâb-i tevhîdi küşâd¹⁴¹*

* Tevhîd-i efâl: Her fiilin fâlinin Cenâb-ı Hak olduğunu bilmektir. Şayet bu makâmada olan kişi hareketlerinde cebrî olduğu söylenirse kâmil mûrşid gerekli izahları yaparak onu bu durumdan kurtarır:

*Evveli tevhîd-i efâldır hakîkat şüphesiz
Fâ'il-i mutlak Cenâb-ı Hakk'ı bilmektir murâd*

*Cebrîdir dersen eğer sen bu makâmin sâhibi
Kurtarır cebrîden onu mûrşid-i kâmil reşâd¹⁴²*

* Tevhîd-i sıfât: Bu mertebede her ne yana bakılırsa Hak görülür, O'nun ışığının bütün varlıklarını kuşattığı müşâhede edilir ve böylelikle kollar, gizli şirkten kurtulunmuş olur:

*Bu durur ikinci tevhîd-i sıfât oldu ayân
Kande baksan görünen oldur hakîkat sanma yâd*

*Pertev-i Hak cümle eşyâya muhît oldu muhît
Kurtulur şirk-i hafîden böyle görmekle ibâd¹⁴³*

* Tevhîd-i zât: Bu mertebeyle ulaşan kimse, âdetâ dinin direğî gibi olmuştur. Esas itibariyle bütün varlık âleminin zâtı birdir, yani varlık birdir, görünen bu çokluk onun gölgesi, tecellîsidir. Ancak hemen ifade edelim ki Hakk'ın zâtından bahsolanmaz ve bu konuda susmak en güzel olanıdır. Âhiretin sırrı da “Her şey yok olacaktır O'nun vechi (zâtı) müstesna”(Kasas,

¹⁴⁰ Senâî, a.g.e., aynı yer.

¹⁴¹ Senâî, a.g.e., aynı yer.

¹⁴² Senâî, a.g.e., aynı yer.

¹⁴³ Senâî, Dîvân, vr. 14b.

28/88) âyetinin sırrında gizlidir. Bu ders ve sırlar da bir kâmil mürşidden öğrenilir:

*Oldu çün tevhîd-i zât üçüncü cânâ bilmiş ol
Bu makâmin sâhibi din içre olmuştur imâd*

*Pes hakîkatte kamunun zâti birdir sâkit ol
Zât-i Hak'tan bahs olunmaz dahi bundan izdiyâd*

*Men Senâî'yim bu dersi merd-i kâmilden alıp
Küllü şey'in hâlikün¹⁴⁴ sırrindadır sırr-ı me 'âd¹⁴⁵*

Senâî, hasta gönüllerin tevhîd ile şifâ bulacağını da kaydederek birlik sırrını bilenlerin çokluk içinde durmayacağını, bu sebeple dili sürekli olarak Hakk'ın zikri ile meşgul etmek gerektiğini belirtmektedir:

*Senâî sırr-ı vahdet aşınâlar
Ne mümkün kesret içinde duralar
Olar tevhîd ile buldu şifâlar
Gönül derdine istersen devâlar
Dem-â-dem Hakk'ı zikr etsin zebânın¹⁴⁶*

Muhabbet-Aşk

Muhabbet, lügatte, “sevmek, sevgi, duruluk, bağlanmak”¹⁴⁷ gibi anımlara gelir. Tasavvuf istilahında ise, “insanın gönlünün zevk aldığı, haz duyduğu şeye karşı meyletmesi”¹⁴⁸ demektir.

Senâî'ye göre, bu dünyanın aslı, esası muhabbet olup, dünya bunun üzerine kurulmuştur. Zira Cenâb-ı Hak kutsî hadiste “*Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve muhabbetimden insanı yarattım*”¹⁴⁹ buyurmuştur. Dolayısıyla bu âlem muhabbet üzere yaratılmış olup, bunu bütün varlıklarda açıkça görmek mümkündür. Zaten muhabbet olmasaydı bu dünyada ne insan, ne hayvan ve ne de başka bir şey ortaya çıkmaz, dünya dahi ayakta durmazdı. Ayrıca muhabbet aşksız olmadığı gibi, aşk da muhabbetsiz olmaz.

¹⁴⁴ “*Her şey yok olacaktı O'nun zâti müstesna*” (Kasas, 28/88) âetine işaret edilmektedir.

¹⁴⁵ Senâî, a.g.e., vr. 14b.

¹⁴⁶ Senâî, a.g.e., vr. 54a.

¹⁴⁷ Âsim Efendi, a.g.e., c. I, s. 186.¹⁴⁸ Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, 10. Bsk., s. 234.

¹⁴⁹ “*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u'refe fe halaktü halken*” (Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve insanı yarattım) kutsî hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 132, H. No: 2116.

Her ikisi etle tırnak gibi olup, birbirinden ayırmak mümkün değildir:

*Muhabbettir bu dünyânın esâsı
Muhabbet üzre kurulmuş binâsı*

*Cenâb-i Hak buyurdu küntü kenzen
Fe ahbebtu en-u'refe rizâsı¹⁵⁰*

...
*Muhabbet üzre halk oldu bu âlem
Kamu mevcûd olan eşyâ nûmâyân*

*Muhabbet olmasaydı bu cihânda
Zuhûr etmez idi insân u hayvân*

*Muhabbet aksız olmaz aşk da onsuz
Bunun ikisi birdir sîrr-i pinhân¹⁵¹*

*Ki zîrâ aşk için geldim muhabbetle cihân içre
Muhabbet olmasa âlemde Hak eşyâyi vâr etmez*

*Harâb-ender-harâb olurdu bu dünyâ muhabbet ger
Hudâ Hak için olmasa cihân onsuz karâr etmez¹⁵²*

Senâî'ye göre, her kim Subhân olan Hakk'ın sırlarına mahrem olmak istiyorsa muhabbet kapısından içeriye girmelidir. Fakat gönüle giriş yeri olan muhabbet kapısından girebilmek için her kapıda olduğu gibi bir anahtar lâzımdır. Onun anahtarlarından biri cömertlik, diğerî güzel bir yüz, latîf bir simâya sahip olmaktadır:

*Muhabbet bâbin açtım gel gir ey cân
Ki ondan içeriidir sîrr-i Subhân¹⁵³*

*Gönül kapısıdır cânâ muhabbet
Hani miftâhi dersen sende yârân*

*Onun miftâhi bunlardadır onlar
Biri sehi biri sâhib-cemâl ân*

150 Senâî, *Dîvân*, vr. 50a.

151 Senâî, a.g.e., vr. 39b.

152 Senâî, a.g.e., vr. 39b.

153 Senâî, a.g.e., vr. 39b.

*Buların sâhibidir ol kapayı
Açıp giren içeri onda kalan¹⁵⁴*

Senâî, nutkunun devamında bu cömertlik ve yüz güzelliği anahtarlarını biraz daha açarak ayrıntılı bilgi vermiştir. Ona göre cömertlik, üç kısım olup, ilki kişinin malından çokça infakta bulunması, ikincisi âlimlerin öğrendiği bilgileri insanlara güzel bir nasihat üslubuya anlatması, üçüncüsü ise her kişide bulunmayan hakîkat ilmidir ki, onun sahipleri sözlerini hâle çevirmiş, dertlilere dermân olmuşlardır. Ancak bu ilme sahip olabilmek için, tevâzu, güzel ahlâk, edeb, terbiye, anlayış gibi güzel hasletlerle donanmak gereklidir. İşte böylesi kimselere irfân ehli denilir ve cömertlikte onların eşi ve benzeri yoktur:

*Sehâ da üç kısımdır dinle onu
Biri oldur vere mâl-i fîrâvân*

*Biri âlimdir onun ilm-i ta'lîm
Ede hoşça nasîhat halka her an*

*Biri oldur bulunmaz her kişide
Odur ilm-i hakîkat bahr-i ummân*

Bu¹⁵⁵ ilmin sâhibidir kâlini hâl

Edenler ehl-i derde dahi dermân

*Bulara mâlik olmayan ne etsin
Nice girsin o kapıdan bu âsân*

*Edip tahsil buları ol da gire
Tevâzu hüsn-i hulk âdâb u iz 'ân*

*Bu hasletler bir âdemde buluna
Tamâm âdem der onu ehl-i irfân*

*Sehâvette onun misl ü nazîri
Bulunmasa velâkin olsa nâdâm¹⁵⁶*

Yüz güzelliğini, ahsen sıfatı (en güzel sûretler, vasıflar) şeklinde açıklayan Senâî'ye göre, bu durum da iki türlüdür. Birincisi, yüz, çehre güzelliğidir

¹⁵⁴ Senâî, a.g.e., vr. 39b.

¹⁵⁵ “Bu” kelimesi esas alduğumuz nûshada “Budur” şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 57a'da yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

¹⁵⁶ Senâî, a.g.e., vr. 39b-40a.

68

ki ondan Rahmân'ın sûreti, tecellisi müşâhede edilir. Diğer güzel ahlâk sâhibi olmaktadır. Bunların her ikisi Hakk'ın varlık âleminde müşâhede edilen sıfatlarıdır. Onun için muhabbet ehli bu türlü güzelliklere sahip olanlara sevgi duyar ve gönüller onlara vurulur. Bunun sırrı ise, bütün varlıklarda, eşyada Hakk'ın bir işğının, tecellîsinin bulunmasıdır.

*Gel imdi dinle ol ahsen sıfâti
İki türlü yarattı onu Subhân*

*Biri hüsnü cemâl âyînesidir
Ki ondan görünür sûret-i Rahmân*

*Birisи hüsni hulkun sâhibidir
Bular Hakk'ın sıfâtidır nûmâyân*

*Bulara meyl eder ehl-i muhabbet
Gönüller sayd eder bunlar hezârân*

*Niçindir bu muhabbet bunlara hem
Nedendir sırrını ettin mi iz 'ân*

*Kamu eşyâda Hakk'ın pertevi var
Delil oldur muhît olduğu burhân¹⁵⁷*

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu varlıkların en şereflisi, en üstünüñ insandır. Çünkü insan kalplerin sevgilisi olmuştur. Onun yüzünde Fâtiha sûresi, bütün Kur'ân âyetleri yazılıdır. Sonra Cenâb-ı Hak, ona kendi rûhundan üfleyerek azîz, saygın ve değerli kılmıştır. Esas itibariyle insanın sevgi duyması ve beslemesi tene, görünen şeke değil, ruhadır. Zaten ruhlar ezel meclisinde birbirlerine âşina olmuşlardır. Ayrıca kişi, sevdigi vefat ettiğinde onu ne kadar sevmış olursa olsun, gidip naaşına baktığında tiksinti duyacak ve o naaşın bir zaman sonra toprağa karışacağını idrak edecektir. Bu sebeple kişi, tene, görünüşe, şeke aşık olmamalı, Allah dostlarına kulak vererek insandaki aşk ve muhabbetin tenden değil, rûhtan kaynaklandığını bilmelidir. Hülâsa, insan fâni, geçici şeylere değil, ezelî ve ebedî olan, öncesi ve sonrası olmayan Hakk'a sevmeli ve O'na aşık olmalıdır:

*Velâkin âdem eşrefit kamudan
Ki mahbûbu'l-kulûb olmuştur insân*

*Yüzünde âyet-i seb 'u'l-mesâñ
Yazılmıştır kamu âyât-ı Kur'ân*

¹⁵⁷ Senâî, a.g.e., vr. 40a.

*Nefahtu fîhi min-rûhi¹⁵⁸ demiyle
Mükerrem kıldı onu nefîh-i Yezdân¹⁵⁹*

*Hakîkatca nazar kil âdeme sen
Ne ma 'dendir ne cevherdendir insân*

*Muhabbet ettiğin rûhtur değil ten
Ezelden âşinâdir cümle rûhân*

*Erişip mevt ayırsa rûhu tenden
Ne kadar sevdîğin olursa ol cân*

*O sâat ondan istikrâh edersin
Olur ol ten hemân hâk ile yeksân*

*Gel imdi ten-perest olma bu aşkı
Haber al merd-i kâmilden kil iz 'ân*

*Ya sende aşk-bâzlık kimdi eden
Muhabbet eyleyen rûhundur ol cân*

*Nic 'oldu sende olan ol muhabbet
Hani ol kim ederden âh ü efgân*

*Aceb bildin mi ol rûh-i revâmi
Ne imiş ol muhabbet ettiğin cân*

*Nice bin cân ile arzû edersin
Velâkin ol görünmez tenden üryân*

*Gönül verip muhabbet eylediğin
Mecâzîdir onunçün sonu hicrân*

*Ya sen onu ya ol seni bırakın
Firâk ile ciğerin ola biryân*

*Sakin ol sûrete nefsânî bakma
Tahâretle bak olma dîv ü şeytân*

158 “Ona rûhumdan iżflediğimde” (Hicr 15/29) âyetine işaret edilmektedir.

159 “Yezdân” kelimesi esas allığımız nûshada “Yezdân’ı” şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 57b’de yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

*Sen onda gördüğün hüsnü sanırdın
Kalem kaş al yanak hem leb-i mercân*

*Ko imdi nakşı nakkâşa nazar kil
Basîret sâhibi ol ehl-i irfân*

*Düzen bu ten donunu âb u gilden
Buyurmuştur aleyhâ külliü men fân¹⁶⁰*

*Muhabbet etmeğe läyik olan ol
Ki zîrâ bâkîdir el-ân kemâ-kân¹⁶¹*

*Ona yoktur zevâl evvel u âhir
Kelâmi hatm eder bunda¹⁶² suhandân¹⁶³*

Senâî'ye göre, muhabbet dersi ise, ancak aşk kitabından okunup öğrenilebilir. Bunu öğrenmenin yeri de irfân mektebidir. Sonra aşka düşmeyenler muhabbetin, sevginin ne olduğunu bilemez. Onlar tipki hayvanlar gibi yaşayıp giderler ve yüzlerine kimse başını kaldırıp bakmaz. Bu sebeple kişi, aşk ve muhabbet ehlinden olamıyorsa en azından onlara yakınlık gösternmelidir. Zaten imân sahipleri onlardan asla kaçmaz:

*Gel imdi aşk kitâbindan muhabbet dersini öğren
Kadem bas¹⁶⁴ mekteb-i irfâna ey cehlinden âr etmez*

*Bu aşka düşmeyen cânâ ne bilsin kim muhabbet ne
Gelir hayvân gibi gider ona kimse müdâr etmez*

*Hîç olmazsa yakîn ol gel muhabbet ehline sen de
Onunçün ehl-i îmân ol cemâ'atdan firâr etmez¹⁶⁵*

Senâî, bu konuda son olarak Allah dostlarının yoluna aşk ile bir adım atanların muhabbet meydanında nefsin yenen yiğitler olduğunu söyler:

¹⁶⁰ “Külliü men aleyha fân” (Yeryüzünde her şey fâni, yok olucudur) Rahmân, 55/26 âyetine işaret edilmektedir.

¹⁶¹ Bu ifade Bâyezîd-i Bistâmî'ye ait olup, hikâyesi kaynaklarda şöyledir: Bir gün Bâyezîd-i Bistâmî'nin yanında, “Allah var idi. O'ndan başka hiçbir varlık yoktu” anlamındaki “Kânellahu ve lem yekün ma'ahu şey'un” ifadesi söylendiğinde o, “el-ân kemâ kân” yani, “şimdi de O'ndan başka varlık yoktur” cevabını vermiştir.

¹⁶² “bunda” kelimesi esas aldığımız nûshada “bu” şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 58a'da yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

¹⁶³ Senâî, a.g.e., vr. 40ab.

¹⁶⁴ “bas” kelimesi esas aldığımız nûshada yoktur. Anlam ve vezin eksik olmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 28a'da yer almaktadır ki böylece vezin ve anlam tamamlanmaktadır.

¹⁶⁵ Senâî, a.g.e., vr. 20a.

*Her kim erenler yoluna aşk ile yek¹⁶⁶ hatve basar
Erdir o kim nefşini meydân-i muhabbetté basar¹⁶⁷*

Feyz

Feyz, lügatte “taşmak” anlamındadır.¹⁶⁸ “İlâhî tecelliî”nin karşılığında da kullanılan bu kelime tasavvuf istilahında, sâlikin çalışması ve çabası söz konusu olmaksızın Allah tarafından onun kalbine herhangi bir hususun verilmesi, akması demektir.¹⁶⁹

Senâî’ye göre feyz, Hak katından seçkin kulların gönüllerine akan irfândır. Ancak bunun gerçekleşmesi için gönülleri mâsivâdan temizlemek, seher vakitlerinde uyanık olmak, İlâhî feyzeye tâlip olmak, onu temenni etmek gereklidir. Kim böyle yaparsa onun gönlünden sürekli olarak ilim ve hikmet damlaları akmaya ve irfân incileri ışıldamaya başlar. Esasen feyz, kulun çabası olmadan Hakk’ın kuluna bir bağışi olup, zincir halkaları gibi birbirine bitişik ve ardi ardına gelir:

*Gele Hak’tan dile câri ola feyz
Hudâ’nın çünkü muhtârı ola feyz*

*Gönül hâli gerektir mâsivâdan
Tecelliî Hak’tan izhârı ola feyz¹⁷⁰*

*Dilersen feyz-i Rabbâni seher-gâh
Uyan gerçi ki bî-dârı ola feyz*

*Gönülden ilm ü hikmet ola zâhir
Dile gel sen de her bârî ola feyz*

*Temenni kil fuyûzât-ı İlâhî¹⁷¹
Gönüilde dâim envârı ola feyz*

¹⁶⁶ Esas aldığımız nûshada “yek” kelimesinden önce “bir” kelimesi vardır ki vezni bozmaktadır. Bunun için kaldırıldı. Zaten İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 25a’da da “yek” kelimesinden önce “bir” kelimesi yoktur.

¹⁶⁷ Senâî, a.g.e., vr. 16b.

¹⁶⁸ Cebecioglu, a.g.e., s. 274.

¹⁶⁹ Muhammed A’la b. Ali Tehânevî, *Kitâbu Keşşâfi Istilahâti ’l-Funûm*, İstanbul 1318, c. II, s. 1127.

¹⁷⁰ Esas aldığımız nûshada “Hak’tan” ibaresinden sonra “ola” kelimesi vardır ki vezni bozmaktadır. Zaten İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 35b’de de bu kelime yoktur.

¹⁷¹ Esas aldığımız nûshada “Temenni” ibaresinden sonra “eyle” kelimesi vardır ki vezni bozmaktadır. Zaten İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 35b’de de bu kelime yoktur.

*Hakîkatta bu bir vehbîdir ammâ
Müselsel muttasil sâri ola feyz*

*Kelâmin vâridât-i Hak'tır ancak
Senâî feyzin âsârı ola feyz¹⁷²*

Sözlerinin, feyzin eserleri dahilinde Hakk'ın gönlüne ilkâ ettiği vâridâtlar olduğunu belirten Senâî, O'nun “çok feyzeden, bolluk bereket veren” anlamındaki “Feyyâz” ismine mazhar oluşunu bir nutkunda şöyle dile getirmiştir:

*Münevver kıldı hamdillâh bu dil ü cânımı Feyyâz
Ne rûşen eyledi çeşm-i dile seyrânumı Feyyâz*

*Nihâni kenzin esrârı ayân oldu her eşyâdan
Açip rûy-i nikâbin dide-i irfânımı Feyyâz*

*Kalip zulmette dil şehri harâb-ender-harâb idi
Edip ma'mûr-i âbâde dil-i vîrânumı Feyyâz*

*Sehâb-i cehli ref' oldu semâ-yı sadrîmin cânâ
Nümâyân eyledi bedr-i meh-i tâbânumı Feyyâz*

*Tulû' edince gönlümde ziyâsı âfîtâb-âsâ
Göründü nûr-i vahdet feyz edip her ânumı Feyyâz*

*Senâî feyzin âsârı değil mi nazm-i güftârm
Me 'ârif dürrüne kenz eyledi dîvânumı Feyyâz¹⁷³*

Gönül

Türkçemizde “kalb”in karşılığında kullanılan gönü'l, Senâî'ye göre Hakk'ın ilhâminin, feyzinin aktığı bir tecelli mekâni, ilâhî hazinenin saklandığı yerdir. Mârifet incileri, hakikat cevherleri onun içinde bulunur. Yine gönü'l, âlemin sultânının sultâni olup, mânâların şâhînin oturduğu tahtdır. Allah'ın Hz. Mûsa'ya yapmasını emrettiği çadırın sırrını da gönülden dilemek gereklidir. Gönü'l hâli ne kadar vasfedilir, övülürse övülsün söyle anlatmak mümkün değildir. Çünkü gönü'l, âşıkların yüzünü döndürdüğü kibledir:

*Feyz-i ilhâm-ı Hudâ'nın cilvegâhıdır gönü'l
Bir tecelli-hânedir kenz-i ilâhîdir gönü'l*

¹⁷² Senâî, a.g.e., vr. 25b.

¹⁷³ Senâî, a.g.e., vr. 25a.

*Ondadır dürr-i me 'ârifle hakîkat gevheri
Bil me 'ânî şâhînî da tahtgâhîdir gönü'l*

*Hayme-i mî'âd-i Mûsâ sirrîni ondan dile
Hıfz için kelâm-i Hakk'ın bârigâhîdir gönü'l*

*Hak Te 'âlâ hâkim-i mutlaktur eşyâya kamu
Öyle bil şâh-i cihânîn pâdişâhîdir gönü'l*

*Her ne denli vasf edersen kâle gelmez hâl-i dil
Ey Senâî aşıkânnîn kible-gâhîdir gönü'l¹⁷⁴*

Senâî, gönü'l ile ilgili yukarıda serdettiği düşüncelerine benzer düşünceleri, başka nutuklarında söyle dile getirmiştir:

*Nazargâh-i Hudâ gönüldür ey cân
Hîkd u haseden pâk eyle hemân¹⁷⁵*

*Gönü'l Hakk'ın ulu bir hânesidir
Şarâb-i aşıkânnîn mey-hânesidir*

*İçenler merd-i kâmil cûr'asından
Ayılmaz tâ ebed mestânesidir*

*Gönü'l söyle tecelli-hânedir kim
Füyûzât-i Hudâ kâşanesidir*

*Konulsa kâmilin gönüline dünyâ
Ki gûyâ onda hardal tânesidir*

*Bu dil sâhip gönüller gönüldür kim
Kamu halk şem'inin pervânesidir*

*Senâî dürr-i gevher nazm edersin
Me 'ârif mahzeni dil-hânesidir¹⁷⁶*

Yukarıdaki nutuklardan da anlaşılacağı üzere gönü'l, Cenâb-ı Hakk'ın nazar kıldığı mekân olup, onu kin, haset gibi kötü duyguya ve düşüncelerden temizlemek gereklidir. Gönü'l, Hakk'ın yüce bir evidir ve o, Hak aşıkânnîn şara-

¹⁷⁴ Senâî, a.g.e., vr. 34ab.

¹⁷⁵ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 68a-b.

¹⁷⁶ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 26ab; OE Yz. No: 156, vr. 16b.

74

bının bulunduğu öyle bir meyhânedir ki, burada kâmil insanların eliyle sunulan o şaraptan bir yudum içenler sonsuza dek sarhoş olup ayılmazlar. Yine gönül, öyle bir tecelli evi ve yuvasıdır ki Hakk'ın feyzlerinin sarayı olmuştur. Meselâ, böylesi gönüllere sahip olan kâmil insanların gönlüne dünya konulsa, bir hardal tanesi kadar ya yer kaplar ya da kaplamaz. Bundan dolayıdır ki bütün insanlar, o muma benzeyen Hak dostlarının gönülleri etrafında, geceleri işığın etrafında dönen küçük kelebekler gibi uçuşup dururlar.

Senâî'nin kendisinin de Hakk'ın bu feyz ve tecellilerine mazhar olduğunu görüyoruz. Nitekim o, bir nutkunda gönlünde zaman zaman ortaya çıkan İlâhî tecellilere hamd ederek bunların gerçekte Hakk'ın feyzleri olduğunu, gönül şehrini her şeyden büyük bulduğunu, çünkü Allah'ın bir kudsî hadîste “*Ben yere göğe siğmam, ancak mü'min kulumun kalbine siğarım*”¹⁷⁷ buyurduğunu, gönülda Hak dîvânının kurulmasından bu yana bedene hükümedenin gönül olduğunu ve ona seven-sevmeyen herkesin itaat ettiğini, dolayısıyla bundan böyle artık o sultânın fermânının yürüyeceğini, gönlünün güneş ve ayı doğunca bu durumu hem dış dünyada hem de iç dünyada gördüğünü, bu nedenle bütün varlığından geçtiğini ve nihayetinde gönlüne İlâhî feyz ve ilhâmların gelmeye başladığını söylemektedir:

*Bihamdi llâh tecelli-i İlâhî
Zuhûr eyler gönüilde gâhi gâhi*

*Füyûzât-ı İlâhî'dir hakîkat
Zuhûr eden gönüilde cilvegâhi*

*Gönül şehri mu'azzamdır kamudan
Haber verdi iki âlem penâhi*

*Semâvât u zemîne siğmaz iken
Gönüldedir Hudâ'nın tahtgâhi*

*Vücûd iklîmine hükm eden oldur
Kuraldan bu gönüilde bârigâhi*

*Muti' oldu ona yâr ile ağıyâr
Yüriür şimdengeri fermân-ı şâhi*

*Kamu âfâki enfüs içre gördüm
Tulû' edince gönlüm şems u mâhi*

*Senâî varlığın mahv etti cümle
Zuhûr eden varidât-ı İlâhî¹⁷⁸*

¹⁷⁷ Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 195, H. No: 2265.

¹⁷⁸ Senâî, a.g.e., vr. 46b.

Senâî, bu konuda, içine sakladığı bir sırrı da ifşâ ederek Hakk'a ulaşmak isteyenlerin bunun tek yolunun gönülden geçtiğini bilmeleri gerektiğini ifade etmektedir:

*Gönlünden gayrı yol yokdur Hudâ Hak için ol yâre
Senâî keşf-i râz etme onu sırrında buldum ben¹⁷⁹*

Fenâ-Bekâ

Fenâ, lügatte, yok olmak, hiçlik anlamlarına gelir. İstilahta, kulun fâiliyet şuurunu kaybetmesi, bu sebeple yerine Hakk'ın geçmesi demektir. Başka bir ifade ile kulun benlik şuurunu kaybetmesi ve bu şuurun yerine Allah'ın geçmesidir. Fenânın en yüksek derecesi, fenâya erme şuurundan da fâni olmak anlamındaki “fenâ ani'l-fenâ” diğer bir tabirle “fenâ-ender-fenâ”dır. En ileri derecesi ise cem'dir. Fenânın ziddâsına bekâ denir.¹⁸⁰

Bekâ'ya gelince, lügatte, kalıcı ve dâimî olmak anlamındadır. İstilahta ise, kuldağı beşerî vasıflardan ve aşağı arzulardan sıyrılmış ilahî vasıflarla donanması demektir. Bir başka ifade ile kulda kötü sıfatların yerini iyilerinin olması, kendi sıfatlarının yerine ilahî sıfatların geçmesidir. Dolayısıyla nefinden fanâ olan, Hak ile bâkî olur. Allah'ta fânî olan da Allah ile bakî olur ki bu duruma tasavvuf istlahâsında fenâfillâh-bekâbillâh adı verilir.¹⁸¹ Bekâ'nın en yüksek derecesi de bekâya erme şuurundan da bekâ bulmak anlamındaki “bekâ ani'l-bekâ” diğer tabirle “bekâ-ender-bekâ”dır. Bekâ'nın ziddâ ise fenâ'dır.

Fenâ-ender-fenâ hâli içinde bekâ hâlinde bekâ bulan, hakikat ikliminin mânevî “sûr”unu da üfleyen Senâî'ye göre, bekâ-ender-bekâ'ya ulaşanlar âdetâ ölümsüzlük suyu içmiş gibidirler:

*Fenâ-ender-fenâ içre bekâ-ender-bekâ oldum
Hakikat ma'nevî sîrûna dem urdum da çaldım ben¹⁸²*

*Kurulmuş hayme ten üzere ki güyâ hâb-gâhidür
Hayât âbî nûş etmiş bekâ-ender-bekâdir bu¹⁸³*

Yine Senâî'ye göre, her kim fenâ-ender-fenâ hâline vasil olmamışsa,

¹⁷⁹ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 56ab.

¹⁸⁰ Selçuk Eraydin, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, MÜİFAV Yay., İstanbul 1994, s. 196-197; Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*; s. 242-243.

¹⁸¹ Yılmaz, a.g.e., s. 242.

¹⁸² Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 56ab'de yer almaktadır.

¹⁸³ Senâî, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 85a; OE Yz. No: 156, vr. 57b.

bekâ'da anlaşılması güç, çaprazık sırları da bilemez:

*Tâ fenâ-ender-fenâ olmayacak
Bilmez ol bekâda râz-i muğlaktı*¹⁸⁴

Cem‘-Fark

Lügatte, “bir araya gelmek, toplamak, biriktirmek” anımlarına gelen cem‘, istilahta, sonsuz (Hak), ile sonlu (insan) arasındaki ayrılığın ortadan kalkması anlamındadır. Fark ise lügatte “başkalık alâmeti, ayırmak, seçilmek” mânâlarında olup, istilahta “senden alınana cem, sana verilene fark denir”. Çoklukta birliği, birlikte çokluğu herhangi bir karşılıklı engelleme olmaksızın görmek demektir. Bir başka ifade ile beşerî hâllere yaklaşma ve kulluğu yerine getirme açısından kulun çabasına fark, Allah tarafından olan ihsan ve lütuflarla cem denilmiştir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, sîrf cem sâhibi, tefrikadan (dünyaya dalmak, halka karışmak) kurtulamaz. Bu tür cem, tefrikanın bir çeşidi olup, cem veya tefrika aynı anda bulunur. Bundan dolayı tam tefrikanın karşılığı olan cem‘e, “cem‘u'l-cem” denir.¹⁸⁵

Sûfilere göre sîrf cem sâhipleri, ilhad ve zîndîklîğa düşebildiği gibi, şerîfatın zâhiri hükümlerini kaldırarak hükmedebilir ki bu durum, sîrf tefrika hâline sahip kişinin, Mutlak Fâîl'i ortadan kaldırıp yok sayması demektir. Tefrika ile birlikte cem, ubûdiyyet ve rubûbiyyet arasındaki hükümlerin ayrimının ve tevhîdin hakîkatını ifade eder. Bu sebepledir ki sûffler, tefrikası olmayan cem‘in zîndîklik ve cem‘siz tefrikanın da ta‘til (gerçek fâil olan Hakk'ı görmemek) olduğunu, tevhîdin tefrika ile birlikte olan cem ile gerçekleştiğini söylemişlerdir.¹⁸⁶ Bu durumu Senâî bir nutkunda şöyle dile getirmiştir:

*Lâkin bu mahal kendini ilhâda düşürme
Gel bundan öte fark edegör vâr ile vârî*

*El cem‘u bilâ-tefrikatün zendekatün¹⁸⁷ der
Ol şîr-i Hudâ cümle velînin o¹⁸⁸ kibârı*

*Gûş eyle bu nutku nedir ol merd-i suhandân
Cem‘ içre olan fark'a gel anla bu güftârı*

¹⁸⁴ Senâî, *Dîvân*, vr. 50b.

¹⁸⁵ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 175, 262.

¹⁸⁶ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 176.

¹⁸⁷ Bu ifade, “Tefrikasız cem, zîndîkliktir” anlamına gelir. Geniş bilgi için bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 285, 477.

¹⁸⁸ “o” zamiri esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136,, vr. 74b'de yer almaktadır.

*Gel sen de Senâî seni gör hâl-i muvahhid
Kâl ile bilinmez meğer ilhâm ede Bârî¹⁸⁹*

*Hakîkat ehl-i vahdetten alırlar zevk-i tevhîdi
Makâm-i cem 'e vardıkta yine fark'a edip da'vet¹⁹⁰*

Melâmet

Lügatte, “kınamak, ayıplamak, azarlamak, korkmak, rüsvaylık” gibi anlamlara gelen melâmet, tasavvuf isttilahında, dervîşin yaptığı iyilikleri gösteriş olur endişe ile gizlemesi, kötülük ve günahları ise nefsiyle mücâdele etmek maksadıyla açığa vurması şeklinde tarif edilmiştir.¹⁹¹ Bir tasavvuf yolu olmaktan ziyade bir yaşama biçimi olan melâmetfilikte iç dünyada samimiyetin en üst mertebelerine ulaşmak esas olup, başkalarının kınamasına alındır edilmez. Onlar için, kalp, öz önemli olup, tâc, hırka, âyin, tekke gibi şeklî unsurlar mühim değildir.¹⁹²

Senâî'nin şeyhi Süleymân Zâtî'ye göre dervîşler, kimseden âr edip utanmadan melâmet hırkasını giymeli, aşk abdâlı olup âlemin mağdûru olmalı, kendilerine melâmet taşını fırlatan kuru sofulara alındır etmemelidir. Çünkü onlar, âleme rüsvây ve halk içre meşhûr olmuşlardır:

*Giy melâmet hırkasını kimseden âr eyleme
Durma var abdâl-i 'ışk ol âlemin mağdûru ol¹⁹³*

*Zâhidâ atma melâmet taşıni bîhûde kim
Âlemin rüsvâyyam halk içre meşhûr olmuşam¹⁹⁴*

Senâî'nin melâmete bakışı aynen şeyhi Süleymân Zâtî gibidir. Senâî'ye göre melâmetîler, firka-ı nâciye yani kurtuluşa eren topluluktur. Çünkü onlar, özlerini Hakk'a ulaştırmış, üzerindeki tâc, hırka gibi dervîşliği belli ettiren unsurları çıkarıp atmış, bu yolda namusu, utanmayı terkedip melâmet hırkasına bürünmüşlerdir ki, bu hırkanın altında pekçok gönül sultânı gizlidir:

¹⁸⁹ Senâî, *a.g.e.*, vr. 48b.

¹⁹⁰ Senâî, *Dîvân*, vr. 7a.

¹⁹¹ Ali Bolat, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetilik*, İnsan Yay., İstanbul 2003, 2. Bsk., s. 15.

¹⁹² Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 498.

¹⁹³ Süleymân Zâtî, *Dîvân*, (Sevânihu'n-Nevâdir fi Ma'rifeti'l-Anâsîr'la birlikte), İstanbul 1257, s. 45.

¹⁹⁴ Zâtî, *a.g.e.*, s. 40.

*Hakk'a erince özün isyân içinde garkasın
Kimidir nâciyenin bilmek dilerSEN firkasın
Soyunup tecrîd olan eyler abâpiş arkasın
Terk edip nâmûs u ârı ki melâmet hirkasın
Bu melâmet hirkasında nice sultân gizlidir¹⁹⁵*

¹⁹⁵ Senâî, a.g.e., vr. 55a.

DEĞERLENDİRME

Çalışmamızda elde ettiğimiz bulguları şöyle değerlendirmek mümkündür:

Şeyh Ali Senâî el-Celvetî, XVIII. asırda Edirne'de doğmuş, büyümüş ve yetişmiş Türk mutasavvif şairlerindendir. Yaşadığı dönemde Osmanlı Devleti gerileme döneminde olup, kaybettiği toprakları geri alma ve ıslahatlar yoluyla bozulan kurumların düzeltme siyasetindedir. Ayrıca Lâle Devri ile dinî ve tasavvuffî hayatı bazı bozulmaların yaşandığı gözlemlenmektedir. Senâî'ye göre, bu dönemde insanların birbirine olan merhamet ve yardım duyguları iyice körelmış, vâizler yapmadıklarını söyler duruma gelmiş, tekkelerde yüzünde tüy bitmemiş, ehliyetsiz, câhil kimseler şeyh olmaya başlamıştır.

O, yazdığı şiirlerinde, nutuklarında “Senâî” mahlasını kullanmış olup, mürettep bir *Dîvân’ı* vardır. Bu *Dîvân’ı*ndan onun devrindeki ilimleri tahsil ettiği, Arapça ve Farsça’yı bildiği ve klâsik şiirin incelikleri vâkif olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda tasavvuf yolunda girmiş olan ve bu yolda Celvetîlik mensup bulunan Senâî’nin mûrsidi, *Rûhu'l-Beyân* tefsiri ile meşhur Şeyh İsmâîl Hakkı Bursevî’nin onde gelen halîfelerinden aslen Gelibolulu olup Keşan’dâ faaliyet göstermiş olan Şeyh Süleymân Zâtî Efendi’dir. Senâî, Zâtî Efendi’den tarîkat icâzeti aldıktan sonra Edirne’ye dönmüş, münhal bulunan Gülbahar Hatun Mahallesi’ndeki dergâhın şeyhliğini üstlenmiştir. Bu görevini yürütmekte iken 1199/1785 yılında bu fâni âlemden göçmüştür, mezkûr dergâh hazırlıksız defnolunmuştur. Bugün, ne tekkesi ne de kabrinden bir eser kalmıştır.

Senâî’nin elimizde bulunan yegâne eseri *Dîvân’ı*nda şerîat-tarîkat-

-
- 80 hakîkat-ma'rifet, atvâr-ı seb'a, edeb, zikir-tesbih, mûrîd-dervîş, şeyh, tevhîd, muhabbet-âşk, feyz, gönül, fenâ-bekâ, cem'-fark, melâmet, gibi tasavvufî pek çok kavram ve konuya değindiği görülür.

Senâî'ye göre, şeriat-tarîkat-hakîkat-ma'rifet dört kapı olup, bunlardan ilki olan şeriat olmadan hiçbir kapı açılmaz. Şerîatsız tarîkat olmaz ve her kim tarîkatı öğrenmek istiyorsa mutlaka şerîat kapısından içeri girmelidir.

Senâî'ye göre, kâmil bir insan olmak isteyen kişi nefs mertebelerini yani atvâr-ı seb'a'yı katetmelidir.

Senâî'ye göre, tasavvuf yoluna girmek isteyen kimse öncelikle edebi öğrenmeli, kâmil bir mûrsîde bağlanarak tam bir teslimiyetle onun söylediklerini harfiyyen yerine getirmelidir. Zaten mûridlerin edeb ve terbiyeyi talim edecekleri yer, onların sohbet ettiği mekânlar, tekkelardır.

Senâî'ye göre, kalbi arındırmanın ilacı, Hakk'a vuslat bulmanın yolu zikir ve tesbihen geçmektedir. Çünkü Allah Kur'ân'da "çok zikretmeyi" emretmiş, Hz. Peygamber de "zikredenlerin Allah'ın sevgilisi olduğunu" beyan etmiştir. Bundan dolayı her kim Cenâb-ı Hakk'ı ve Hz. Peygamber'i içtenlikle sevdigini, söyleyorsa Allah'ı dilinden düşürmemelidir.

Senâî'ye göre, samîmî olarak tasavvuf yoluna girmek isteyen bir mûrîd, bütün arzu ve isteklerini terkedip mûrsîdine hiçbir şüphe duymadan teslim olmalıdır.

Senâî'ye göre dervîş, nefsinı hevâ ve heveslerini terketmiş, içini her türlü çirkin huylardan temizleyerek güzel ahlâkla donatmış kişidir. Böyle olmayan kişilere dervîş demek mümkün değildir. Sonra dervîş vahsi yani kaba, saygısız, merhametsiz, hırçın, çevresiyle uyumsuz olan kişi değil, yahsi yani güzel, hoş, latif, edepli, saygılı, mûrsîdine bağlı ve onun rızasını gözeten, Hak ilmine, sırlarına vâkîf kimsedir.

Senâî'ye göre şeyh, himmeti yüce, olgunluğa erişmiş ve olgunluğa erdirmeğe ehliyet sahibi, gönül imar etme yeteneğine sahip, hakikat sırlarını bilen, dertli gönüllere ilaç olabilen ve insanları doğru yola ulaştırmaya kabiliyetli kimsedir. Her kim böylesi bir şeyhten terbiye görürse ancak kemâle erekbilir.

Senâî'ye göre tevhîd, üç kîsim olup, bunlardan üçüncüsü Allah dostlarının tevhîdidir. Bu da *tevhîd-i ef'âl*, *tevhîd-i sıfât*, *tevhîd-i zât* diye üç kîsma ayrılır. Bunların en yüksek derecesi *tevhîd-i zât*tır. Bu mertebeyle ulaşan kimse âdetâ dinin direğî mesabesindedir. O, bütün varlık âleminin zâtının bir olduğunu yani Hak'tan başka bir varlık olmadığını bilir ve görünen çokluğunun Hakk'ın bir gölgesi, tecellisi olduğunu idrak eder. Dolayısıyla Senâî, *vahdet-i viücûd'u* savunan sûfilerden olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Senâî'ye göre dünyanın aslı, esası muhabbet olup, bunun üzerine kurulmuştur. Çünkü muhabbet olmasaydı bu âlemde ne bir insan, bir hayvân ya da başka bir şey yaratılmazdı. Her kim Hakk'ın o gizli sırlarını öğrenmek istiyorsa, muhabbet kapısından içeri adım atmalıdır. Ancak bu kapıdan girebilmek için cömertlik, güzel, hoş bir simâ anahtarlarına yani tevâzu, güzel ahlâk, edeb, terbiye, anlayış gibi hasletlere sahip olmak gereklidir. Senâî'ye göre yüz güzelliğinden maksat, sûret güzelliği değildir. Evet, güzel cehrelerde Rahmân'ın tecellisini görürüz. Ancak asıl güzel yüz, güzel ahlâk, hoş hasletlerle donanmış kimselerdir. Bu sebepledir ki muhabbet ehli olanlar bu türlü güzel ahlâka sahip olan kimselere meyledip gönül koyarlar.

Senâî'ye göre bir kişi bedene, sûrete, geçici, fâni şeylere değil, öncesi ve sonrası olmayan o yüce Yaradan'a âşık olmalı, insandaki bu sevginin tenden değil ruhtan kaynaklandığını bilmelidir.

Senâî'ye göre feyz, Hak katından sevdığı dostların gönüllerine akan irfân ilmi olup, bunun gerçekleşmesi için kalplerin mâsivadan arındırılması, seherlerde uyanık olunması gereklidir.

Senâî'ye göre gönül, Hakk'ın ilhâminin aktığı, ilâhî hazinenin saklandığı yer olup, mârifet incileri, hakikat cevherleri onun içinde bulunur. Gönül, sözle ne kadar övülürse övülsün anlatmak mümkün değildir. Çünkü gönül, âşıkların yüzünü çevirdiği bir kibledir.

Senâî'ye göre fenâ hâlinden fenâ olma hâli içinde bekâ hâlinden bekâ bulanlar olanlar âb-ı hayat içmiş gibidirler. Zaten her kim fenâ hâlinden fenâ olma hâline ulaşamamışsa bekâ hâlindeki anlaşılması zor, girift sırları bilemez.

Senâî'ye göre tefrikasız cem' kişiyi zindaklığa, sapıklığa düşürür. Bunun gerçek tevhîd, tefrika ile birlikte olan cem' ile elde edilir.

Senâî, melâmet konusunda aynen şeyhi Süleymân Zâtî gibi düşünmekte olup, ona göre melâmet yolunu seçenler gerçek kurtuluşa eren zümredir. Zira onlar özlerini Hakk'a bağlamış, hırka, tâc gibi dervîşliği belli ettiren unsuları üzerleri çıkarıp atmış, namusu, ari terketmişlerdir.

Allah aşkı, Hz. Peygamber, Hulefâ-yı Râşîdîn, Ashâb-ı Kirâm ve özellikle Hz. Ali sevgisi ile dopdolu olan Senâî, *Dîvân*'ında bağlı bulunduğu Celvetîlik tarîkâtı ile pîri Azîz Mahmûd Hüdâyî ve mûrsîdi Süleymân Zâtî üzerinde de durmuştur. Ona göre Celvetîler, halveti toplumdan uzaklaşmakla değil, gönül dünyalarında yani Hakk'ı halk içinde bulurlar. Onların yolu muhabbet ve sevgi olup, ancak bu yola aşk ile girmek gereklidir. Ona göre Hüdâyî, güzel, kâmil bir şeyh olup irfân sâhiplerinin önderidir. Süleymân Zâtî ise İsmâîl Hakkı Bursevî gibi mümtâz bir kâmil mûrsîdden hilâfet almış, güzel ahlâk,

ilim, irfân, fazilet, doğruluk sâhibi büyük bir şahsiyettir. Vaktin kutbu olup, devrinde ondan üstün bir kimse yoktur. O, bu cihetle mânâ âleminin Sultân Süleymân'ıdır. Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanmıştır. Hz. Peygamber'in gerçek vârislerindendir. Hz. Ali'nin sırrına da mahrem olmuştur.

Senâî'nin başta Hz. Ali olmak üzere, İsmâîl Hakkı Bursevî, Eşrefoğlu Rûmî, Yûnus Emre, Niyâzî-i Mîsrî, Rûhî-i Bağdâdî, Koca Râğıb Paşa, İbn-i Îsâ, Kaygusuz Abdâl, Şeyh Sûrûrî, Za'fi-i Gûlsenî, La'lî Muhammed Fenâyî, Pîr Hasan Sezâyî gibi şâirlerin şiirlerini tâhmis etmesi de dikkat çekici olup, bu durum onun etkisi altında kaldığı şâir ve mutasavvıfları göstermesi bakımından önemlidir.

Senâî, etkilendiği kadar kendisinden sonra gelen birçok şâiri etkilemiş bir mutasavviftir. Nitekim Rifâî şeyhlerinden şâir, hattat Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi onun iki nutkunu tâhmis etmiş, mûrşidi Süleymân Zâtî'nin halîfelerinden Hüseyin Şâhî ise hakkında iki methiye yazmıştır.

Hülâsa, Senâî, XVIII. asırda Edirne'de yaşamış aşk, muhabbet ve gönüllî ehli, vahşî değil yahşî olmayı hayatı felsefesi olarak kendisine düstur edinmiş ve bunu öğütlemiş pek bilinmeyen bir mutasavvîf şâirdir. Çalışmamız bu alanda bir katkı sağlayabilir ve yeni çalışmaların yapılmasına vesile olabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

II. BÖLÜM

DÎVÂN-I HAZRET-İ ŞEYH SENÂÎ (Metin)

(vr. 1b)

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm

1

Mefâ'ülün /Mefâ'iün /Fe'ülün

Benâm-ı Hâlik-ı Hayy u tüvânâ
Kadîm u Kâdir u bînâ vü dâna

Senâî hamd ol Allâh'a dâim
Hüve'l-hayyûlezî bâkî kadîmâ

Salâvâtla selâm olsun tahiyyât
Dü-âlem hürmetine oldu peydâ

Bu dîn içre ona nusret eden hem
Dahi ashâb âline olsun ihdâ

Hudâ itmâmını kıl müyesser
Şurû' ettim kelâm-ı nazma ammâ

Kamu pîrlerden istimdâd dilerim
Husûsen şeyhim ol Zâtî-i dâna

Çekip gûlbengini her demde onun
Diyelim kuddise sırruhu'l-a'lâ

..... ●
84 Murâkîb üzre edem bir seherde
Ki neyle başlıyam bu nazma eyâ

Onu gördüm ki bir pîr oldu zâhir
Meğer ol şâhididir sîrr-ı Mollâ

Dedi bu beyt ile başla gel evvel
Seri dîvânına olsun bu tuğrâ

Yazıp ser-levhasında bende onu
Ola bu defter-i dîvâna imzâ

Bizim de var bu sözde şâhidimiz
Nazâr kıldım zuhûr ettikte bana
(vr. 2a)

Hafifü'l-lihye orta boylu bir zât
Hemân seksen içinde sinni güyâ

Kemâl-ı arz etmekle cânâna hâcet
Değildir maksadım benlikle da'vâ

Hudâ'nın lutf u ihsânıdır ancak
Neye kâdir ola bu kemter ednâ

Fazîlette kemîn kalmış yegâne
Me'ârif mahzenidir kimi cânâ

Hak ihsânında kaht olmaz birâder
Tecellî-i Hak olur ânen fe-ânâ¹⁹⁶

Hudâ kıldı kerem bu men gedâya
Hakîkat kenzinin miftâhın i'tâ

Açıp dürri me'ârif gevherinden
Nisâr etsem gerek esrâr-ı îmâ

Nazar kıl bu kelâmi ten mi söyler
Değil mi cân eden bu nutku cânâ

Pesende ten mi gûş eyler kelâmi
Gör cânının değil mi şimdi hâlâ

196 ânen fe-ânâ, "zamanla, gittikçe, devamlı" anlamına gelmektedir.

*İzâ ahbebtü abden küntü der Hak
Lehu sem'en basîren ve lisânâ¹⁹⁷*

Nedir tende bu cân hükmü cihâna
Kamu cân emrine râm oldu eşyâ

Senâî cân-ı âdemden gelir söz
Güzel fehm edelim nefh etti Mevlâ

2

Fâilâtün /Fâilâtün /Fâilâtün /Fâilün

Ey kerem kâni meded kıl nefse mağlûb eyleme
Bir murâda beni tâlib onu matlûb eyleme

Cümlein maksûdu sensin evvel âhir yâ İlâh
Şol kuyûd-ı mâsivâyı ona merğûb eyleme

Hubb-ı mâsivâyı derûnumdan çıkar meyl etmeyim
Sevgini dilinden midir yâ Rab meslûb eyleme

Hem Muhît ismin hak(k)ıçın zâhiren ferden ü ferd
Gönlüme elvân u rengi başka mahbûb eyleme
(vr. 2b)

Bir göz aç gönlümde yâ Rab senden artık görmeye
Perde-i envâr-ı zulmet ile mahcûb eyleme

Afv edip lütfunla cărmüm seyyiâtım mahv edip
Defter-i a'mâlim(e) isyân ile mektûb eyleme

Bu Senâî derdmendi yâ İlâhe'l-âlemin
İzzetin hakkı bu halkın içre ma'yûb eyleme

3

Mefâilün /Mefâilün /Feûlün

Gel ey âşık Muhammed Mustafâ'yı
Görem dersen bırak hubb-ı sivâyi

¹⁹⁷ “İzâ ahbebtü abden küntü lehû sem'an ve basaran ve lisânen ve yeden fe bi-yesme'u ve bi-yubşru ve bi-yentku ve bi-yebtsu” (Kulumu sevdigim zaman işitmese, görmesi, dili ve eli ben olurum. Benimle iştir, benimle görür, benimle konuşur, benimle tutar) hadisine işaret edilmektedir. Hadis için bkz. Buhârî, Rikak 38; İbn Mâce, Fitâ 16.

.....
86 Gönül âyinesin eyle mücellâ
Derûnun sâf edip sil mâsivâyı

Açla cân gözün gönlün uyana
Göresin kim Rasûl-i Kibriyâ'yı

Kim ol şâh-ı cihân-ârâyı bilgil
Şerîat sâhibi sâhib-livâyı

Hakîkat nûr-ı zâtıdır cihâna
Veren şems kamerden bu ziyâyi

Yarattı kâinâti Hak Teâlâ
Onunçün var edip arz u semâyi

Buyurdu şânına *levlâke levlâke*¹⁹⁸
Kul etti kendine şâh u gedâyi

Makâm-ı *kâbe kavseyni ev ednâ*¹⁹⁹
Olup menzilgehi vahdet sarâyı

Erince tâ çalış ayne'l-yâkîne
Göresin kimdir ol kadr-i a'lâyi

Çıkarmışlar Senâî erba'ını
Görenler sırr-ı Ahmed'den Hudâ'yı

4
Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Fahr-i âlemsin emân eyle şefâ‘atle atâ
Bu hakîrinde kabûl et gelincek rûz-i cezâ

Bu cihân varına bâ‘is ki senin hürmetine
Halk olundu yer u gök ateş ile havâ

Ne gam ikrâr ede bir kul dil u cân ile seni
Sad-hezâr etse salât ile selâm subh u mesâ
(vr. 3a)

Yedi kat gökler ile mi‘râcın seyrân ayân
Sana Hak rü’yeti vâki’ olup ey kadr-i a'lâ

¹⁹⁸ “*Levlâke levlâke lemâ halaktü l-eftâk*” (Sen olmasaydin, Sen olmasaydin felekleri (âlemleri) yaratmadım) hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 164, H. No: 2123.

¹⁹⁹ “*Kâbe kavseyni ev ednâ*” (Aralarındaki mesafe, iki yay aralığı hattâ daha az kaldı.) Necm, 53/9 âyetine işaret edilmektedir.

Senin evsâfinı Hak hazreti metheyledi çün
Nice vasf etmekle kâdir ola kemter bu gedâ

Bana hâb içre Senâî dedi ol şâh-i rusûl
Beni tasdîk ile seyrân eder ol ayn-ı Hudâ

5

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Nümâyân oldu şânında risâlet yâ Rasûlallâh
Sana ümmet olan buldu selâmet yâ Rasûlallâh

Cenâb-ı hazret-i Hak’tan gelipsin da’vet-i Hakk’a
Kudûmun ehl-i imâna hidâyet yâ Rasûlallâh

Seninle buldular Hakk’ı şular kim erdiler Hakk’â
Derûnî eyleyen dilden itâ‘at yâ Rasûlallâh

Hudâ evvel senin nûrun yarattı cümle eşyâdan
Onunçün sende hatm oldu risâlet yâ Rasûlallâh

Senin aşkınlâ mahv etti vücûdun nice âşiklar
Umarlar merhamet senden inâyet yâ Rasûlallâh

Kaçan kim *yevme tüblâ*’da²⁰⁰ muhakkak nefsi nefsîdir
Mededsiz kalmışa senden inâyet yâ Rasûlallâh

Senâî âsî vü mücîrim siyeh-rû bendene lutf et
Kerem mürûvvet atâ senden şefâ‘at yâ Rasûlallâh

6²⁰¹

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ey risâlet tahtının sultânı Şâh-ı enbiyâ
*Kenz-i mahfi*²⁰² gevheri yekâtâsi mir’ât-ı Hudâ
Nûr-ı zâtın mihr-tâbânı Rasûl-i müctebâ

200 “*Yevme tüble’s-serâir*” (O gün -kiyamet günü- bütün gizli şeyler ortaya çıktıığında, Tarık, 89/9) âyetine işaret edilmektedir.

201 Bu muhammesi, Mustafa Erdoğan da Süleymaniye Kütüphanesi nûshası esas alarak *Türk Edebiyatın Muhammes* adlı eserinde yayımlamıştır. Bkz. Mustafa Erdoğan, *Türk Edebiyatın Muhammes*, KB Yay., Ankara 2002, s. 283-284.

202 “*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u’refe se halaktü halken*”(Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve insanı yaratdım) kutsî hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 132, H. No: 2116.

..... ●
88 Ey şefâ‘at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ

Câr yârindir Ebûbekir u Ömer u Osmân Ali
Onlar idi yâr-ı gâr-ı hemdemin gerçi velf
Cümle Ashâb-ı Kirâm’ın sevgilidir sevgili
Ey şefâ‘at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ (**vr. 3b**)
Lutf eyle edip şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ

Tûtiyâdir hâk-ı pâyîn görmeyen a‘mâ göze
Erse bir katre gubârn makdemin ol gözsüze
Göre ol kim *men raâni*²⁰³ nutkun îmândır bize
Ey şefâ‘at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ

Kendin için bir murâda çekmedin zerre emek
Dostluğuna yaratılmışken dü-âlem nüh-felek
Ümmetini eyledin Hak’tan recâ kıldın dilek
Ey şefâ‘at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ

Kıl kerem bâbin küşâde yüz sürüp geldik hemîn
Eyle lutfunla atâlar yâ şeffî‘el-müznibîn
Cümlenin sultânı sensin rahmeten li’l-âlemîn
Ey şefâ‘at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ

Ey kerem-kâni mürûvvet sâhibi rûz-i cezâ
Ger sebeb isyân olur senden şefâ‘at olmağâ
Bu Senâî müstehaktır²⁰⁴ cümleden gerçi şehâ
Ey şefâ‘at kânı mahbûb-ı Cenâb-ı Kibriyâ
Lutf eyle edip şefâ‘at yâ Muhammed Mustafâ

7
Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

İbtidâ kılmak gerek terk-i sivâ
Bilene râh-ı aşk içinde sâlikâ

²⁰³ “*Men raani fekad raa’l-Hak*” (Beni gören muhakkak Hakk’ı görmüştür” hadisine işaret edilmektedir. Hadis için bkz. Buhârî, Tabir 10; Müslim, Rüyâ. 2; Darîmî, Rüya 4.

²⁰⁴ Bu kelime esas allığımız nûshada “suhendâr” şeklinde sehven yazılmış olup, anlam bozukluğuna yol açmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 5b’de yukarıdaki şekilde geçmekte anlam bütünlüğü sağlanmış olmaktadır.

Terk-i tecrîd eyledikten sonra men
*Semme ve vechullâh'a*²⁰⁵ oldum âşinâ

Cümle yüzden bir yüzü seyr eyledim
Hak sıfâtından ayân oldu bana

Halk olan eşyâyi gayri görmedim
Dâl olup Hakk'ın sıfâtı zâtına
(vr. 4a)
Zât-ı Hak'tan bahs olunmaz kâl ile
Rehnümâ ister bu yolda rehnümâ

Zâr u feryâd eyler idim rûz u şeb
Sem'i câna erişince bu nidâ

Şeş cihetten bu sadâ gûş eyledim
Sûr-ı Îsrâfil idi ol gûiyiyâ

Zâyî' etti bu cihânın varını
Dağı taşı mahvedip kıldı fenâ

Zâhir oldu *men raâ'*nın²⁰⁶ pertevi
Ayn-ı ibretle nazar kıldım ona

Gayri yok bir noktadır asl-ı cihân
Fer'îdir eşyâ görünen zâhirâ

Kîl u kâl etmez cihânda bir nefes
Kâşif-i sîrr-ı Muhammed Mustafâ

*Lahmuke lahmî*²⁰⁷ buyurdu çün Rasûl
Mezhebim dînim Aliyyü'l-Mürtezâ

Noktanın sırrını remzeden ol şâh
Vermiştî her ulvîyi Hak ona

Her birin erbâbına bahş eyledi
Lâ diyen bilsin ki dûzah ona câ

205 "Fe-eynemâ tuvellü fe-semme vechullâh" (Hangi yöne dönerseniz Allah'ın vechi (külesi) oradadir) Bakara, 2/115 âyetine işaret edilmektedir.

206 "Men raanî fekad raa'l-Hak" (Beni gören muhakkak Hakk'ı görmüştür" hadisine işaret edilmektedir. Hadis için bkz. Buhârî, Tabir 10; Müslim, Rüyâ. 2; Darîmî, Rüyâ 4.

207 "Lahmuke lahmî rûhuke rûhî demüke dem, cismüke cismî aymuke aymî" (Etin etim, ruhun ruhum, kanın kanım, cismin cismin, gözün gözümdür) hadisine işaret edilmektedir. Bu hadisin kaynağına ulaşmadım. Ancak Hz. Peygamber'in Hz. Ali hakkında "Sen bana bağılsın, ben de sana" (Buhârî, Suh 6; Megâzî 43) buyurduğu bilinmektedir.

.....●
90 Yâ İlhâ bu Senâî dîdesin
Pertev-i nûrundan onun kıl ziyâ

Coktur ihsânın kerem-kânı meded
Dil ü çesmim nikâb etme bana

Görmez ol göz âb u gil perde olur
Girse nem çeşme gubâr-ı mâsivâ

8
Mefâ’ülün /Mefâ’ülün /Fe’ülün

İnâyet kîlçak gör imdi Mevlâ
Neye kâdir degildir merd-i dânâ

Hakîkat fâ’il-i mutlak Hudâ’dır
Değil bir işe kimse kâdir asla

Gel imdi dinle ahvâlimden evvel
Beyân edem sana hâlim serâpâ
(vr. 4b)
Ben ol ümmî idim ki bu cihânda
Bana bir noktayı sorsayıdı dânâ

Cevâbında onun âciz kalırdım
Ne mümkün eylemek vasfinı icrâ

Okumadım arûz pend u gûlistân
Kavâid ilm-i sarf u nahv u imlâ

Velâkin merd-i kâmilden okudum
Hakîkat ilminin leyyini cânâ

Nihâyet yoktur ol ilme nihâyet
Tecellî kıldıği miktari Mevlâ

Eriştim Hîzr'a bana himmet etti
Ayân oldu kamû elfâz u ma’nâ

Dem-i Îsâ gibi bu mürde gönlüm
Senâî eyledi yeniden ihyâ

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ülün

Gedâyım cümleden ednâyım ednâ
Velâkin bâtinim a‘lâdan a‘lâ

Nazar kıl çeşm-i Hak-bînin var ise
Benim aslîmdan âgâh isen eyâ

Bu fer‘imdir görünen sûretâ kim
Fer‘iden gayri asl'a yol yok ammâ

*Kün*²⁰⁸ emriyle gelip bu âlem içre
Gezerken âlem-i lâhûtu cânâ

Giyip çâr anâsûrdan libâsi
Beni bend eyledi bu mülke Mevlâ

*Nefâhtu fîhi min rûhi*²⁰⁹ deminde
Ben ayrı miydım oldum bile ilkâ

Benim benlikte var miydi vücûdum
Bilir aslın olan bu sırrı dânâ

*Limeni ‘l-mülk*²¹⁰ hitâbin işitince (vr. 5a)
Senâî aradan mahv oldu güyâ

Mefte‘ilün / Mefte‘ilün

Âyne-i kalbe cilâ
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ
Câna safâ rûha gidâ
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ

Tarîkatta budur usûl
Emr-i Hudâ kavl-i Rasûl
Bununladır Hakk'a vusûl
Zikr-i Hudâ zikr-i Hudâ

208 “*Kün feyekün*” (Bir şey yaratmak istediği zaman O’nun yaptığı “Ol” demekten ibarettir, o şey hemen oluverir) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Yasin, 36/82.

209 “*Ona rûhumdan üflediğimde*” (Hier 15/29)âyetine işaret edilmektedir.

210 “*Limeni ‘l-mülkü ‘l-yevme lillâhi ‘l-vâhidî ‘l-kahhâr*” (O gün mülk kimindir? Tek ve Kahhar olan Allah’ındır) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Gâfir, 40/16.

92

Sıdk ile seven Allâh'ı
Muhammed Rasûlullâh'ı
Mahrûm eylemez billâhi
Zîkr-i Hudâ zîkr-i Hudâ

Tevhîd eyle Hakk'ı tevhîd
Âsân ola râh-ı ba‘îd
Şakîler eder saîd
Zîkr-i Hudâ zîkr-i Hudâ

Dinle Senâî sözünü
Hakk'a teslîm et özünü
Açar senin cân gözünü
Zîkr-i Hudâ zîkr-i Hudâ

11

Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün

Tecellî Hak zuhûrundan nice pinhân olur peydâ
Gelir şehr-i ademden kudret-i Yezdân olur peydâ

Olur tefrif iken terkîb eder ziddiyâla cem‘iyyet
Anâsîrdan nebât u ma‘den u hayvân olur peydâ

Zuhûru *kenz-i mahfî*’den nihâmin âşikâr eyler
Kemâl-ı kudretin izhâr edip insân olur peydâ

Kimi zühdüyle takvâda kimi nefsin hevâsiyla
Uyup şeytâna onlardan nice isyân olur peydâ

Bu imân ehlinin gerçi kamusu mü’min olmuşlar
Değildir Hakk'a ârifler kimi noksân olur peydâ

Senâî Hakk'ı irfân eyleyen ehl-i kemâlinde
Dahi binde biri taht-ı dile sultân olur peydâ

12

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

Def’ olup dilden bu kesret görünen cehl-i sehâb
Burc-ı vahdetten tulû’ etti o demde âfitâb

Pertevin saldı cihânnin varı oldu âşikâr
Ger hicâb-ı nûr-ı zulmet gitti mahv oldu nikâb

Sırr-ı tevhîd-i me‘âriften haberdâr olalı
Cân gözün açtı vech-i yâri görmeğe eyler şitâb
(vr. 5b)
Nâr-ı aşk yâr ile dil teşnedir çünkü müdâm
Çeşm-i ibretle nazar kıl sanma gel âbı serâb

Cümle zerrât-ı cihândan arz-ı dîdâr eyledi
Her birisi Mushaf-ı hüsnüne yârin bir kitâb

Şerhidir eşyâ kamu gel metnin âdemden oku
*İkrai'l-Kur'ân'e alâ harfin*²¹¹ diye oldu hitâb

Ey Senâî kim bîlirdi Hakk’ı görmek neydiğin
Âdemî ma‘nâ yüzünden olmayınca feth-i bâb

13

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Nedir âlem kamu hüsnün temâşâsında ey mahbûb
Nikâb-ı *len-terâni*²¹² den²¹² umûmen oldular mahcûb

Hakîkat yüzünü görmek diler âşiklar cânâ
Onunçün râh-ı vuslatta olup aşka olar mağlûb

Cemâlin seyrine tâlib olan üftâde dillerde
Celâlin tîg-ı zahmî var ki her birisi bir Eyyûb

Nice âşikların vardır seninçünaklı terk etmiş
Nedir râh-ı visâlinde olanlar sâlik-i meczûb

Nedir bu fitne âlemde salıp kendin nihân ettin
Kimi hayrette gördüm der kimi ferdâyîdir ey hûb

Senâî’den nedir bu aşkbâzlık ettiğin cânâ
Çü sensin âşık u ma‘şûk ile hem tâlib u matlûb

14

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Bu dünyâ devleti isteklice yâr onun olsun hep
Safâsı âlemin zevki sebükbâr onun olsun hep

²¹¹ “Kur’ân’ı harf harf okuyunuz” hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Müslim, Kitâbu’s-Salâti’l-Misafîrin ve Kasriha, 47.

²¹² “Kâle len-terâni ve lâkininzur ile ’l-cebeli fe-inistekarre mekânehu fe sevfe terâni” (Allah, (Hz. Musa’ya) sen beni göremezsin ancak dağa bak, şayet o yerinde kalabilirse sen de beni göreceksin, dedi) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Araf, 7/143.

.....
94

Edenler terk-i dünyâ cennet için zühd ü takvâda
Kılar hayr-ı amel gûyâ ki ol hayrânın olsun hep

Bu bir kârhânedir derler edelim âhiret kârin
Değil Allâh için ettikleri kâr onun olsun hep

Eli ermez bu dünyâda ede arzuları icrâ
Komuş ferdâya bu zevki o nâçâr onun olsun hep

Olup miskin ü âvâre kılan bîçâre bî-hâsil
Ne kim cennette var ni‘met o da vâr onun olsun hep
(vr. 6a)
Hani Hakk’ı diler gönül sînîk bir âşık u sâdîk
Hakîkat ilm u irfân ol dil ver onun olsun hep

Kalır bîçâre müflis bu Senâî fî-emânillah
Mu‘înin ola Allah dostları yâr onun olsun hep

15

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Gelmesin ol cân bize
Kim bî-edeb erkân dileyip
Olmaya cihân bize
Kim her söze burhân dileyip

Akl ile mizâna uran
Sözlerimiz anlamayan
Sîdk ile hulûs olmayan
Neyler ol imân dileyip

Neyleriz ol dûn deni
Münkir nâdân olanı
Gönlümüz istemez onu
Gelmeye yârân dileyip

Meclisimiz mekteb-i aşk
Okumayan onda sebak
Saklasın ondan bizi Hak
Görmeye her ân dileyip

Bilmeyen ol şerî‘ati
Yoktur onun tarîkati
Anlayamaz hakîkati
Halt eder irfân dileyip

Her ki gelip bize uyan
Sırrımızı bil o duyan
Baş ile câna bakmayan
Gelsin o cânân dileyip

Râh-ı Hudâ'da gidelim
Ahdimizi perk edelim
Hakk'a Senâî edelim
Lutf ile ihsân dileyip

16²¹³

Lâzım olan ibtidâ
Var edeb öğren edeb
Kâmile kıl iktidâ
Var edeb öğren edeb

Gerek isen kendine
Nefsini ur bendine
Kendine gel kendine
Var edeb öğren edeb

Gir erenler râhına
Bakma dünyâ câhîna
Yürü pîr dergâhına
Var edeb öğren edeb

Ol bir erin bendesi
Dirliğinin zindesi
Tâlib-i cûyendesi
Var edeb öğren edeb

Tut bir erin elini
Sâf ediben gönlünü
Doğru edip yolunu
Var edeb öğren edeb

Dünyâda bir gerçek er
Bul onu eyle rehber
Hazret-i pîre sen de er
Var edeb öğren edeb
(vr. 6b)

²¹³ Bu manzûme ilâhi tarzında 4+3 hece vezniyle yazılmıştır.

Teslîm eyle özünü
Bulmaya kendözünü
Sözünü bil sözünü
Var edeb öğren edeb

Edepsizin yok yeri
Sanma onu sen diri
Soluk eyle bir diri
Var edeb öğren edeb

Kimse dahl eyleme
Gördüğünü söyleme
Yok yere lâf eyleme
Var edeb öğren edeb

Gözle yolunda edep
Meclis-i irfânda hep
Eyle sükût açma leb
Var edeb öğren edeb

Azm-i râh ettin ki çün
Kasdına ermek için
Herkes ile hoş geçin
Var edeb öğren edeb

Sen seni gör gayriye
Bakma sakın ayrıya
Eğri gelme doğruya
Var edeb öğren edeb

Erenlerin râhına
Varmağına dergâhına
Yüz sürüben hânına
Var edeb öğren edeb

Uslu otur uslu ol
Hakk'a budur doğru yol
Kâmile var sen kul ol
Var edeb öğren edeb

Bu yol incedir ince
Çalış Hakk'a erince
Tarîkinin yolunca
Var edeb öğren edeb

Hakk'a eriştir özün
Gözün tâ açıla cân gözün
Gevher ola her sözün
Var edeb öğren edeb

Sana derim ey civân
Aklını ko sen uyan
Derviše lâzım olan
Var edeb öğren edeb

Destini bul erinin
Bırakma rehberinin
Gönlüne gir pîrinin
Var edeb öğren edeb

Cânı gibi ol onun
Saklaya cân u tenin
Pasını sil gönlünün
Var edeb öğren edeb

Tarîkatın pîrleri
Sözlerinin erleri
Dedi bular her biri
Var edeb öğren edeb

Âşık olan geldiler
Cümlesi baş eğdiler
Pîrlerimiz dediler
Var edeb öğren edeb

Erkânıdır pîrlerin
Bu yolda serverlerin
Sözünü tut erlerin
Var edeb öğren edeb

Dersen eğer ben özüm
Bula edem kendözüm
Dinle benim bu sözüm
Var edeb öğren edeb
(vr. 7a)

Yahşı ediştir edep
Cümle tarîk içre hep
Sa'y edegör rûz u şeb
Var edeb öğren edeb

98

Senâî'den gel uyan
İster isen gayriden
Ben de oyum o da ben
Var edeb öğren edeb

17

Mefâ 'ülün /Mefâ 'ülün /Mefâ 'ülün /Mefâ 'ülün

Gel ey cân kesreti terk et yeter bu kûşe-i vahdet
Bu halkın güft u gû'sundan ferâgat kıl edip uzlet

Alınca bâğ-ı vahdetten meşâme câna bû sen de
Kerem kıl eyleme asla sakın nâdân ile ülfet

Eğer tahsîl edersen *men aref*²¹⁴ sırında irfâni
Duyarsın sîrr-ı tevhîdi nedir bu âlemde bu kesret

Nedir ol mebde-i sîrr-ı me'âdin bilmek istersen
Kamunun gevher-i aslı nedendir ya niye ric'at

Haber al merd-i kâmilden bu sîrrin gâyetin sen de
Bilirsin onlardır vâris-i Peygamberi Hazret

Hakîkat ehl-i vahdetten alırlar zevk-i tevhîdi
Makâm-ı cem'e vardıkta yine fark'a edip da'vet

Senâî vahdetin zevkin edenler kesret içinde
Demişler *el-celîsi' l-ahseni hayrun mine'l-vahdet*²¹⁵

18

Mefâ 'ülün /Mefâ 'ülün /Mefâ 'ülün /Mefâ 'ülün

Firâkinla şehâ dâim nedir bu çektiğim hasret
Senin aşkınlâ dil hasta olup aldı beni hayret

N'ola şâd etse lutfunla teselli eyleyip gönlüm
Bilirsin ki düşelden aşkına hiç bulmadım rahat

Gam-ı hicrinle ey cânâ neler çektim bu âlemde
Muhabbetlenevâ mîdir onunçün dediler mihnet

²¹⁴ "Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu" (Nefşini bilen Rabbini bilir) hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûni, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

²¹⁵ "İyi arkadaş tek başına kalmaktan iyidir" anlamında Hz. Ebûzer el-Gifârî'ye nisbet edilen bir sözdür.

Senin sevginle dolmuştur derûnum gayri fikrim yok
Hevâ-yı aşkına düşmektir âlemde bana rif‘at

Kerem kıl hübların sultâni dûr etme vaslından
Hani va‘dettiğin ferdâ bugün ol gündür ol sâ‘at

Bu sen ben dediğin mecâzîdir hakîkatte
Sana âşık olan sensin olursa bendeyi mahv et
(vr. 7b)
Ne gam terk eyleyip aklı bu aşkı rehber ettinse
Olur ma’şûk ile elbet Senâî va‘d olan vuslat

19

Mef‘ûlü /Mefâ‘ûlü /Mefâ‘ûlü /Fe‘ûlün

Gördüm ki kurulmuş ulu bâzâr-ı muhabbet
Oldum dil u cân ile harîdâr-ı muhabbet

Seyrettim o bâzâr-ı muhabbetté bu halkı
Müstağrak olup cümle giriftâr-ı muhabbet

Sordum ki bularım bilim bey‘ u şirâsim
Kim koduydu bu bâzârı ya serdâr-ı muhabbet

Bilmez birisi kim ne satarlar ne alırlar
Her biri tehî bunlar emekdâr-ı muhabbet

Devr ettim o bâzârda girip kûşe-be-kûşe
Her câyi dolaştırdı bu edvâr-ı muhabbet

Bildim ki o mahbûb kuran halkile bâzâr
Kendisi nihân ortada güftâr-ı muhabbet

Aşkında onun râhîna girmiş nice âşık
Durmaz gider ol kâfile-sâlâr-ı muhabbet

Girdim bu yola bende olup aşka giriftâr
Bildiğim unutturdu bana efkâr-ı muhabbet

Ettirdi bana terk-i²¹⁶ sivâ aşkı o yârin
Gittikçe zuhûr eyledi âsâr-ı muhabbet

²¹⁶ Esas aldığımız nûshada “terk” kelimesinin “kef”i düşmüş olup, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 12b’de doğru yazılmıştır.

.....
100 Bîmâr olan onun aşkında neyler etîbbâ
Derd ehline ancak yine tîmâr-ı muhabbet

Pervâne gibi şem^c-i cemâlinde o yârin
Ser tâ be-kadem yaktı beni nâr-ı muhabbet

Mahv etti kamu varlığım aldı beni benden
Def^c oldu bu zulmet gelip envâr-ı muhabbet

Gördüm ki basîret gözün açıktı Senâî
Dedim de ayân oldu çü dîdâr-ı muhabbet

Bu akılla idrâk ne mümkün ola onun
Bir kenz-i hafîdir ki bu esrâr-ı muhabbet

20
Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Fe'ülün

Riyâ ile sakin etme ibâdet
Nedâmettir bunun sonu nedâmet
(vr. 8a)
Aceb kimden kerem ummak dilersin
Bu halka gösterip zûhd ü riyâzet

Eğer maksûdunu Hak'tan dilersen
Ne hâcet arz-ı a'mâle ne hâcet

*Feveylü'l-lilmusallîn ellezîne*²¹⁷
Oku bu âyeti bitir tamâmet

Gör imdi Hak Te'âlâ ne buyurdu
Kaçan kim olusar rûz-i kiyâmet

Hitâb ede Cenâb-ı Hazret anda
Mürâîlere ey ehl-i nedâmet

Bilirdiniz benem ma'bûd-ı mutlak
Amel diye kılardınız kabâhat

Veyl tamûsuna sürün buları
Bular şirk ettiler değil ibâdet

²¹⁷ "Vay o namaz kılanların haline ki..." (Maûn, 107/4-5) âyetine işaret edilmektedir.

Kamu tâ‘atları mahv oldu gitti
Değildir zulm olan adl u adâlet

Riyâdan kurtulur bir kimse ammâ
Gönül sâfi ola gâyet-be-gâyet

Meded kıl ey kerem kâni meded kıl
Riyâdan hifz edip eyle himâyet

Senâî kesreti terk eyle vahdet
Hayırlıdır selâmettir selâmet

21

Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün /Fe‘îlün

Muâz ibni Cebel kılar rivâyet
Ne buyurmuştur ol sâhib-sa‘âdet

Dedi bir gün ben ol Fahr-i Cihân’â
Suâl ettim nedir rûz-i kiyâmet

Azîm günden suâl ettin buyurdu
Ki ol gündedir gâyet mehâbet

Geliser ümmetim on bölük anda
Ola her yerlerinde bir besâret

Kiminin yüzleri bedr olmuş aya
Müşâbihtir bular sâhib-melâhat
(vr. 8b)

Maâzallâh gör imdi bunları sen
Geliserdir bular sâhib-şekâvet

Kimi maymun u hînzîr sûretinde
Gelirler haşre bî-hadd u gâyet

Kimisi baş aşağı yüzü üzre
Kimi kördür kimi sağır nedâmet

Kiminin dilleri gögsüne sarkmış
İrinler akar ağızından kerâhet

Kiminin elleri ayakları hem
Kesilmiş kelleler rûz-ı kiyâmet

..... ● 102 Kimi oddan ağaçlara asılmış
Kimi murdar kokar inâyet be-gâyet

Kimine giydirdi katran libâsi
Getireler haşirgâha tamâmet

Bular birbirlerin bilmez inanmaz
Kamu halk-ı cihân etse şehâdet

Firâr edip kaçarlar birbirinden
Eder babası oğlundan ferâgat

Buna vardır delil Kur’ân içinde
Gelip *yevme yefirru'l-mer'u*²¹⁸ âyet

Bular kimlerdir bilmek dilersen
Buyurmuştur işit sâhib-risâlet

Ayın on dördü gibi yüzleri ak
Olanlardır eden Hakk'a itâ'at

Bulardır mü'min-i kâmil olanlar
Hakîkatta bulan anda selâmet

Gör imdi bunların hâlin birâder
Sakınmalı bu huylardan be-gâyet

Koğuculuk edenlerdir cihânda
Gelip maymun olan rûz-i kiyâmet

Sözü alıp birisinden birine
Ola her birilerinde bir besâret²¹⁹

Dahi sûretleri hinzir olanlar
Harâm yiyyendir ol ehl-i sekâvet
(vr. 9a)
Sakınmazdı harâmdan bunlar asla
Onunçundür bulara bu rezâlet

²¹⁸ “Yevme yefirru'l-mer'u min ehîhi” (O gün kişi öz kardeşinden kaçacak. Abese, 80/34) âyetine işaret edilmektedir.

²¹⁹ Bu misra İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 11a'da “Götürüp ettiren bugz u adavet” şeklinde geçmektedir.

Baş aşağı yüzü üzre sürünen
Ribâ-hordur bular ehl-i nedâmet

Helâl kesb eylemezlerdi cihânda
Hem etmezlerdi az şeye kanâ‘at

Gelenler mahsere gözleri a‘mâ
Bular hükmüyle zulm etti be-gâyet

Bu hükm eden gerek kâdî vesâir
Bular hükmünde terk etmiş adâlet

Kulakları sağır olup gelenler
Amellerin gören edip ibâdet

Bizim gibi aceb sâlih kişiler
Bulunur mu diyen zâhid kıyâfet

Gelenler dilleri ağızına sarkmış
Kan irin akan ağızından kerâhet

Nasihat eyleyen âdemler²²⁰ idi
Bular kendileri etmezdi âdet

Kesilmiş elleri ayakları hem
Bular kimdir gelen rûz-i kıyâmet

Bular komşuların rencîde eden
Edâ etmezdi hakkında ri‘âyet

Dahi oddan ağaçlara asılmış
Bular gammâz olan ehl-i sekâvet

Hem istihzâ eden halkı cihânda
Bulardır lâyıkın buldu nihâyet

Kim ol günde kokan lâşe gibi murdar
Uyup nefse edenlerdir kabâhat

Hevâ-yı nefsini icrâ ederdi
Yok onda emr u nehye hiç itâ‘at

²²⁰ Bu kelime, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 11b'da “âlimler” şeklinde geçmektedir.

Giyenler kimdir ol katran libâsi
Bula dünyâ libâsiyla fehâret

Bular kendini tezâyîn edenler
Dahi kibr ettiler onlar be-gâyet
(vr. 9b)
Sakın kibr eylemekten ki hazer kıl
Kim olmaz onlara Hak'tan inâyet

Eğer var ise imânın hadîse
Bulardan kıl derûnun gel tahâret

Bu sûret onların kesbidir ey cân
Olar kendileri etti ticâret

Muhassal sîreti üzre düzülür
Buların sîreti ol gün nihâyet

Ne ahlâk ile olursa cihânda
O sûrette kopar rûz-ı kiyâmet

Gel imdi edelim Hakk'a Senâî
Niyâzmend olup ede inâyet

İlâhî kıl kerem lutfunla bizi
Tarîk-ı müstakîme kıl hidâyet

Habîb'in sancağı altında haşr et
Ede ol *yevme tüblâ*'da²²¹ şefâ'at

Budur ancak ricâmız ey Hudâyâ²²²
Selâmet ver o günlerde selâmet

22

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Bahs olunmaz hâl-i dilden sûfi zinhâr etme bahs
Kenz-i esrâr-ı Hudâ'dır ey haberdâr etme bahs

²²¹ "Yevme tüble's-serâir" (Gizlenenlerin ortaya çıkışığı gün. Tarîk, 86/9) âyetine işaret edilmektedir.

²²² Bu kelime esas allığımız nüshada "Hudâ" diye yazılmış olup, vezin bozukluğuna yol açmaktadır. YKB Sermet Çifter Ktp. Yz. No: 373, vr. 9a'da yukarıdaki şekilde geçmekte olup vezin tamam olmaktadır.

Bî-nihâyetir o kenzin ilmi esrâr-ı Hudâ
Kîl u kâl olmaz o yerde sen de deyyâr etme bahs

Eyler ehl-i dil me‘ârif sohbetin ammâ nihân
Bezm-i irfân içre gâhî her bâr etme bahs

Sîrr-ı mahbûbu ayân etmekten ettiler hazer
Kimse ifşâ etmemiştir çünkü ey yâr etme bahs

Ser verir merdân-ı Hudâ sırrı ayân etmez yine
Var ise ger sende cânâ gayret u âr etme bahs

Her ne denli vasf edersen bahs olunmaz hâl-ı dil
Ey Senâî münkir u nâdân ile var etme bahs

(vr. 10a)

23

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Düşelden aşkına cânâ odur feryâdına bâ‘is
Bu âh zâr u efgân etmeği mu‘tâdîma bâ‘is

Görünce hüsnün ey dilber kamu sevdâdan el çektim
Bu idi rûz u şeb ezkâr ile evrâdîma bâ‘is

Okudum hatt-ı hüsnünde hurûf-ı sîrr-ı irfâni
Şehâ sensin bu dîvâni hemân icâdîma bâ‘is

Senin aşkınlâ her nazmîm getirdim hasb-i hâl üzre
Ola âşıklar içinde anılıp yâdîma bâ‘is

Dil-i vîrânımı ma‘mûr edip lutfunla şâd eyle
Ki senden gayri kim ola gönü'l âbâdîma bâ‘is

Temâşâ-yı cemâlîndir senin ey dilber-i ra‘nâ
Tesellî bulmağa gâhî dil-i nâ-şâdîma bâ‘is

Senâî kalb-i vîrânı harâb-ender-harâb idî
Şehâ zevk-i visâlin²²³ olmasa dil-şâdîma bâ‘is

²²³ Bu kelime esas alduğumuz nüshada “visâlinle” şeklinde yazılmış olup, vezin bozukluğuna sebep olmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 13b’de yukarıdaki şekilde geçmekte olup vezin tamam olmaktadır.

24

106 Müfîte‘ilün /Müfîte‘ilün / Müfîte‘ilün /Müfîte‘ilün

Sanma cihân içre kamu halk olan eşyâyi abes
Anlama her varı tehî hükmet Mevlâ’yi abes

Her birinin sırrı nihân oldu bilenden sor onu
Bilmeğe ger tâlib isen görme o dânatı abes

Hak seni gönderdi cihân içre ki irfân edesin
Kendini gel etme telef anlama ferdâyı abes

Her ne ki tâhsîl ede bunda bulup onda onu
Mekteb-i irfân bu cihândır deme dünyâyi abes

Zinetidir dûn u denî fitnesi evlâd ile mâl
Câhîna kayd etme gönül çekme o sevdâyı abes

Âkil u dânatları gör şöhret şân istemedi
Deme kim onlarda olan sen bu istiğnâyi abes

Taht-ı Süleymân'a hakîkatta cülûs eylediler
Kim diye onlardaki bu devlet-i a'lâyı abes

Hâsılı her zerrede Hak varlığın isbât eden
Gayri Senâî nice dir ettiği da'vâyi abes

(vr. 10b)

25

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Gel ey âdem ata oğlu baban ol Âdem'e vâris
Olursun evvel gözden akittiği neme vâris

Vatanından cüdâsın sen de ey gâfil haberdâr ol
Onunçün âh u zâr ile olup bir hemdeme vâris

Nefes al merd-i kâmilden ki ol almıştı Âdem'den
Var imdi sende ol onun gibi nefsh u deme vâris

Benim âdem dediğim âdemi bildinse ey cânâ
Yürü sen de var imdi ol sirr-ı mahreme vâris

Hayâtin hayy eder mürde gönüller dem-i Îsâ-veş
Zihî devlet-i hakîkatte olursan ol deme vâris

Bu mirâs-ı me‘ânîdir ki Âdem’den bu deme dek
Olanlar böyle olmuştur bu sırr-ı mübheme vâris

Değildir sûreti âdem alan mirâs Âdem’den
Senâî sîreti âdem olandır Âdem’e vâris

26

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Hakîkatte nedir Âdem atâdan alınan mîrâs
Sakın sen sanma dünyâ mâl u mülküdür olan mîrâs

O bir kesbidir ammâ ol dahi takdîr-i Subhânî
Velâkin bu değil âdem hakîkatte kalan mîrâs

Bu dünya ehli kaydetmiş gönül mâl ile emlâke
Sanırlar bâğ-ı bağçe ile oturduğu mekân mîrâs

Bileyi ondan evvel niceler mesrûr olup gitti
Ki derlerdi bu fânîde olan mülk-i cihân mîrâs

Gel âdem sırrını anla babanı bil kimdir kim
Bilenlerdir atâsı sırrını ondan alan mîrâs

Seni irşâd eden mûrşid atan oldur hakîkatte
Ne kim var ise kendinde sana ede hemân mîrâs

Nedir diye bu mirâsı suâl eylersin ey cânâ
Bu surren bir me‘ânîdir Senâî’de olan mîrâs

27

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Nedir deryâ-yı vahdette bu kesret görünen emvâc
Muhabbet rüzgârıdır onu peydâ eden ihrâc
(vr. 11a)

Gelince cûşa vahdetten göründü nice bin mevci
Kalıp deryâ-yı hayrette gel etme aklını târâc

O bahrin mevcidir eşyâ kamu âlemde ey cânâ
Gerek insân gerek hayvân ne kim var taşlar u ağaç

.....
108 Alır neşvü-nemâ ondan birinden bin olur peydâ
Hayâtı hayy eder cümle o bahrin feyzine muhtâc

O bir deryâ-yı ummândır bulunmaz kasrı yok asla
Ona gavvâs olanlardan biri Mansûr idi Hallâc

Gezip seyrân edem dersen gehi sâhil gehi ummân
Dümen suyundan ayrılma Senâî çifte yelken aç

28
Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

Bâb-ı evveldir şerî‘at emrinin fermânın aç
Gel oku ondan tarîkat ilminin burhânın aç

Gör nice feth olur âfâkî bu enfüs içre kim
*Men aref*²²⁴ sîrrînda remz ettikleri irfânın aç

Görmek istersen hakîkat nûr-ı tevhîdi ayân
Mâsivâdan yum gözüñ gayrı ko çeşm-i cânın aç

Bulmak istersen selâmet dört kapıdan ver selâm
Sen dahi her bir selâmi al da çâr erkânın aç

Yürü bir merd-i cihân ol kimseye olma zebûn
Zîrh-ı şerî‘i giy şerî‘at birle er meydânın aç

Açma nâ-hemvâre hergiz sîrrîni fâş eyleme
Mahrem-i râzînla cânâ sohbetin pinhânın aç

Dâimâ dilşâd olayım der isen eyle nazar
Bu Senâî âşık-ı bîçârenin dîvânın aç

29
Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

Gönül zevkin bulam dersen bu efkâr-ı sivâdan geç
Olur dil haste verme gel ona cevr ü cefâdan geç

Devâm üzre eğer olsun safâ-yı hâtırım dersen
Kanâ‘at tahtına sultân olup tâc u kabâdan geç

²²⁴ “*Men arefe nefsehu sekad arefe Rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

Cidâl-i bahs-i ilm etme kemâlin arz edip dâim
Ne derlerse de eyvallâh sakın çün ü çîrâdan geç

Ferahnâk ola dost olsa kamu âleme sana her dem
Çün gam ağıyâr olursa yâr o bed-hû bî-vefâdan geç
(vr. 11b)

Temâşâ eyle bu halkı ne mazhardan zuhûr etmiş
Tecellîden haberdâr ol yürü mîr ü gedâdan geç

Olup âyîne-i âlem-nümâvesh kâbil-i sûret
Göre kendin nazar eden degildir deme lâ'dan geç

Senâî al tesellîni bu mîsrai azîzimdir
Ki herkes hilkatin icrâ eder gel mâcerâdan geç

30

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

Aşkı nihân eylemek râyegân etmek de güç
Vâsil-ı yâr olmayıp âh u figân etmek de güç

Kimse bilmezdi bu sevdâ-yı derûnumda benim
Mübtelâ-yı aşk olup kendin nihân etmek de güç

Âşikâr etme beni zîrâ ki kasdim cânadır
Dediğîçin sırr-ı mahbûbu ayân etmek de güç

Herkese fâş etmek olmaz gerçi kim râzîn hemân
Gizleyip de derdini hâlin yamân etmek de güç

Gerçi Mecnûn iştirdi halk-ı âlem ta'n eder
Aşk-ı Leylâ'yı ne bilsinler beyân etmek de güç

Seng-i²²⁵ ta'na sîne gerdim ki tahammül etmeğe
Sabr ederdim gâhi ammâ her zamân etmek de güç

Ârı terk eyle visâl-i yâre sa'y et her zamân
Yoksa ferdâ ile ta'yîn-i mekân etmek de güç

Ey Senâî hâsılı cân der idim olsun fedâ
Vâsil-ı yâr olmadan terk-i cihân etmek de güç

²²⁵ Bu kelime esas aldığımız nûshada “simîn” şeklinde sehven yazılmıştır ki anlam bozulmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 15a'da yukarıdaki şekilde yazılmış olup anlam tamam olmaktadır.

31

110 *Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün*

Derd-i aşka nedir ey hâce hekîmâne ilâç
Diye sordum dedi kim öyle bilin ona ilâç

Vuslat-ı yâr için ağyârı da hoş görmelidir
Çekin ol hasret-i yârı gam-ı hicrâna ilâç

Nahl-ı gül hârı bürünmüş nedir ol gonca için
Bülbülün kıldıği feryâd ile efgâna ilâç

O da hoş görmelidir hârı ere vasl-ı güle
Diye temsîl eder ol hâl-i perîşâna ilâç
(vr. 12a)
Çünkü derd ehlidir ol derdice dermân arasın
Pîr ü perverden olur her dil-i vîrâne ilâç

Mâl ü mülkünü fedâ eylese yolunda n’ola
Bu marîze edemez sile bigâne ilâç²²⁶

Haste-i aşka Senâî güzel olursa tabîb
Şerbet-i vaslıdır ol derde hekîmâne ilâç

32

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

Hakîkat kenzini açmak dilersen ol Ganî Fettâh
Kemâl ehli yüzünden feth eder onlardadır miftâh

Olar Hak fi‘line âlât olupthur çünkü ey cânâ
Yazılmış levh-i mahfûza metni takdir olan şerrâh

Olursun Hîzr'a Mûsâ-veş mülâkî sende sabr eyle
Kamu fi‘linde onların suâle eyleme ilhâh

Ulûmu nûsha-i kübrâdan almışlar hakîkatde
Oların ilmini inkâr edenler olmadı iflâh

Olar kendin nihân etmiş kamu halk-ı cihân içre
Göremez onları a‘mâ ne denli olsalar ïzâh

²²⁶ Bu beyit esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 15b'den alınmıştır.

Senâî Arş-ı kürsî'den yüce cevlân eder onlar
Ne bilsin onları ol kim yeridir âlem-i ervâh

33

Mef'ûlü /Mefâ'üü /Mefâ'üü /Fe'ûlün

Kıl zâhid özün zühdünü yağma ile ıslâh
Sen sanma olur zühd ile takvâ ile ıslâh

Ol nefس-i bed-endîşı ko müflis kila zîrâ
Olmaz giderek bil ki bu da'vâ ile ıslâh

Arz eyleme gel gâhi ona zevk-i cinâni
Kendince olur sanma bu sevdâ ile ıslâh

Var ol bir erin bendesi gel gezme piyâde
Ol merd-i Hudâ himmet-i dâنâ ile ıslâh

Tak gerdenine nefsin irâdet-resenin gel
Kıl nefsin onun hizmetin icrâ ile ıslâh

Mahv eyle kamu varlığın öl ölmeyden evvel
Ol Hayyu'l-Ebed eyleye ihyâ ile ıslâh

Fânîde bekâ mülküne er sen de Senâî (12b)
Var eyle bugün kendini ifnâ ile ıslâh

34

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün / Fe'ilün

Esicek bâd-ı muhabbet dile âsâr-ı ferah
Gelip âbâda gönülliğini mi'mâr-ı ferah

Sürüp efkâr-ı gamı rûz-ı şitâ-veş-i dilden
Erişip fasl-ı bahâri gelip edvâr-ı ferah

Diledi lutf ile dilşâd ola ta'mîr olunup
Gelicek şevke neler çekti emektâr-ı ferah

Şen ola bâg-ı letâfet yürüdü feyz-i server
Cereyan eyledi aşka gelip enhâr-ı ferah

Verdi her yerde şükûfu ile bahâra zînet
Açılınlca gül-i zîbâ bile ezhâr-ı ferah

112

Gele efgâna o gonce güle karşı bülbül
Bulabilir mi ola bir gül-i bî-hâr-ı ferah

Hak emin ede Senâî sözü bârid-keşîden
Ne letâfet kalır onda ne hod âsâr-ı ferah

35

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Hıfz-ı lisân oldu sebep bulmağa dünyâda felâh
Sen de dîlersen bulasın dünyeyi vü ukbâda felâh

Tut dilini gördüğün ört görmediğin söyleme hîç²²⁷
Giybet ü buhtândır eden bulmadı her câda felâh

Cûrmü küçük cûrmü büyütür bu lisânın sakınan
Buldu selâmet o kişi şimdide ferdâda felâh

Her necâta der erem ondan emîn ola kamu
Halk-ı cihân ol da bula sûret u ma‘nâda felâh

Eyle müdârâ bu cihân içre kamu halk ile sen
Sünnetidir nebîlerin var onu icrâda felah

Sen de bu ahlâk ile sa‘y eyle Senâî olasın
Ehl-i tevâzu olana var o temennâda felâh

36

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘âlün

Edersen dâimâ Allâh’ı tesbîh
Seni vâsil eder vallâhi tesbîh

Hak’ı zikreyleyen âşıkların
Dile tevhîd ola her gâhi tesbîh
(vr. 13a)
Kamudanefdali zikr-i Hudâ’nın
Olur her dem-be-dem hem-râhi tesbîh

Dilinden zikr-i Hak kalbe erince
Bu derd-i aşk ile her âhî tesbîh

²²⁷ “hîç” kelimesi esas aldiğimiz metinde yoktur. Millî Ktp., Fahri Bilge No: 198/1, vr. 15’den alınmıştır.

Varınca kalbinin sırrına zikri
Olur nevmi onun âgâhı tesbîh

Kamu elfâz u ma‘nâdan mu‘ayyen
Hakîkat her kelâmın şâhi tesbîh

Eriştirdi murâda hamdülillâh
Senâî derd-mend evvâhı tesbîh

37

Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Fe‘ülün

Ol Bâri Hudâ emri ile devr edeli çarh
Izhâra getirdi nice bin sûreti ey ah

Gör hikmet-i Mevlâ‘yı ki bu devr-i felekte
Her biri bular gerçi birer âlem-i düzah

Hem kıldı Hudâ âdemî âlemde mükerrem
Bu ahsen-i sûretteki rûh ettiğiçin nefh

Lâyık mı ola âdem iken eşref-i mahlûk
Berzahda kalıp kendin ede lâyık-ı düzah

Sâf eyleyelim sûfi gönül âyinesin gel
Mir’ât-ı Hudâ hiç ola mı tîre vü vesah

Bir yola girelim ki ere menzil-i vasla
Gel sen de refîk ol bu Senâî’ye gel ey ah

38

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Gelir oldu lezzet-i dünyâ dimâğ-ı câna telh
Âlem-i kesrette zevki eder ol yârâna telh

Câm-ı vahdet-i cür‘asın nûş eyleyen âşıklara
Hîç gelir mi dost elinden içtiği peymâne telh

Âşık-ı dil-haste²²⁸ neyler bâğ-ı dehrin mîvesini
Gelir ol bîmâr-ı aşka sunduğun her tâne telh

228 “dil-haste” ibaresindeki “dil” kelimesi esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 18a’dır geçmektedir. Vezin ve anlam gereği buraya aldık.

.....
114 Yârdan ayrı kimse ile eylemez ünsiyyeti
Ülfet-i âlem gelir ol hasta-i hicrâne telh
(vr. 13b)
Verme efkâri sivâya gönüne yol girmeye
Eyler ol vahdetteki cem‘iyyeti bî-gâne telh

Bezm-i irfân içre sunma zâhidâ peymâne gel
Ey Senâî câm-ı vahdet gelir ol nâdâna telh

39
Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Fe‘ülün

Dile bul himmeti a‘lâda bir şeyh
Gerektir kişiye dünyâda bir şeyh

Ola ol pîr ü perver merd-i kâmil
Ede dil-hânesin âbâde bir şeyh

Hakîkatta kemâl ehlinden ola
Rumûz-ı nükte-i garrâda bir şeyh

Varıp ondan dile derdine dermân
Bulagör bâ‘is-i dil-şâda bir şeyh

Odur Hakk’â sana kapı varacak
Yeter cânâ seni irşâda bir şeyh

Gönül gözün açılırsa nihâyet
Göresin sûret ü ma‘nâda bir şeyh

Senin gibi Senâî şeyh çok ammâ
Kanı *lâ havf* ile âzâde bir şeyh

40
Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ey kerîm-i pâdişâh-ı vâhid ü ferd ü ahad
Cümle muhtâcındır âlem vasfin *Allâhii's-samed*²²⁹

Lutf edip âşıklarına kıl kerem bâbin küşâd
Yüz sürüp geldik kapına yâ ilâhî kıl meded

²²⁹ “Her şey Allah'a muhtaçtır” (İhlas, 112/2) âyetine işaret edilmektedir.

Kime yalvarsın yâ senden gayri abd-i âcizin
Cümlenin maksûdu sensin çünkü ey Hayyül-ebed

Dergehinde aşıkânın kıl münâcâtın kabûl
Yok durur ihsân u lutfunda senin hadd ü aded

Gâh benden sen diyen benlik hicâbindan geçir
Kurtarıp şirk-i hafîden kıl kerem-kânı meded

Zümre-i merdân-ı hâssu'l-hâssa dâhil eyle kim (**vr. 14a**)
Ehl-i tevhîd ola ancak bu Senâî derd-mend

41

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Râh-ı Hak’ta pîr-i aşka sıdk ile olan mûrîd
Terk eder cümle murâdin eylemez fîkr-i medîd

Mahv edip külliðe cüz’i râd-ı ten üryân olur
Ol sebük-bâr oldu âsân ola her râh-ı ba’îd

Hakk’a teslîm etmeyince her umûrun bir kişi
Ehl-i tevhîd olamaz ger olsa asrînda²³⁰ ferîd

Çün hakîkat ehlinin tevhîdidir bu zâhidâ
Bilmeyenler sırrını darb etmesin berd-i hadîd

Dinle imdi Bâyezîd’ın kıssasın der yâ Hudâ
Hîç sana şirk etmedim ömrümde hamd olsun mezîd

Ol vakitde tâlib-i tevhîd idi bir gün meğer
Süt içip ağrıdı karnum demiş idi ol sa’îd

Sırına geldi hitâb-ı izzet ol demde hemân
Kendine gel kande tevhîd kandesin ey Bâyezîd

Kandesin bîçâre fîr et ey Senâî hâlini
Nice etmişlerdir imsâk-ı sivâ iyd içre iyd

²³⁰ “asrînda” kelimesi esas aldığımız nûshada “aslında” şeklindeki. Ancak anlam bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 19’de “asrînda” şeklinde geçtiği için buraya aldık.

Zâhidâ tevhîdi bilmezsin nedir ondan murâd
Gûş edip nazmîm beyân ettim sana kıl i‘timâd

Evvelâ tevhîd lafzı nefy ile isbât eyle
Ve’zkiürrullâhe kesîran²³¹ dedi Hak eyle ziyâd

Sâniyen tevhîdi ilmi bilmenin adı durur
Yer ü gökte birdir Allâh şöyle etmek i‘tikâd

Kurtulur şirk-i celîden böyle ikrâr eyleyen
Yine îmân-ı mukayyeddir sakın etme inâd

Pes üçüncü ayn-ı tevhîd ol dahi üç mertebe
Eyleyim bir bir sana ol bâb-ı tevhîdi küşâd

Evveli tevhîd-i ef‘âldır hakîkat şüphesiz
Fâ‘il-i mutlak Cenâb-ı Hakk’ı bilmektir murâd

Cebrîdir dersen eğer sen bu makâmin sâhibi
Kurtarır cebrîden onu mürşid-i kâmil reşâd
(vr. 14b)

Bu durur ikinci tevhîd-i sıfât oldu ayân
Kande baksan görünen oldur hakîkat sanma yâd

Pertev-i Hak cümle eşyâya muhît oldu muhît
Kurtulur şirk-i hafîden böyle görmekle ibâd

Oldu çün tevhîd-i zât üçüncü cânâ bilmiş ol
Bu makâmin sâhibi din içre olmuştur imâd

Pes hakîkatde kamunun zâtı birdir sâkit ol
Zât-ı Hak’dan bahs olunmaz dahi bundan izdiyâd

Men Senâî’ym bu dersi merd-i kâmilden alıp
Külliü şey’in hâlikün²³² sîrrîndadir sîrr-ı me‘âd

231 “Allah’ı çok çok zikrediniz” (Enfal, 8/45) âyetine işaret edilmektedir.

232 “Her şey yok olacaktır O’nun zâtı müstesna” (Kasas, 28/88) âyetine işaret edilmektedir.

Gel insâf eyle var ise eğer iz‘ânın ey zâhid
Nedir bu ehl-i tevhîde araz nefsânın ey zâhid

Helâl olsun ne kim dersen bizim hakkımıza lâkin
Değil midir harâm ol sû-i zan buhtânın ey zâhid

Gehi dersen ki ben de ehl-i tevhîdim hakîkatta
Niçin Hakk’ın Muhît ismine yok imânın ey zâhid

Nedir da‘vâ ile bin bir dediğin ismini Hakk’ın
Aceb var mı lisânında biri esmânın ey zâhid

Varıp her meclise dâim riyâ vü süm‘adır kârin
Murâdın celb-i dünyâ hîledir erkânın ey zâhid

Edersin sehv ile secede ubûdiyyette sen gûyâ
Tamâm oldu kıyâs ile kamu noksânın ey zâhid

Senâî abd-i âciz bir nefes şükrüne her demde
Senin da‘vâ ile bilmem nedir burhânın ey zâhid

Dilâ her rûz u şeb gamdan olam dersen eğer âzâd
Hudâ’nın verdiği ni‘met kanâ’at ehlin eyler şâd

Ne tedbîr eylesen sa‘y ettiren kimdir seni fi‘le
Ezelden kismetin taksim edendir eyleyen îcâd

Cenâb-ı Hazret-i Bârî buyurmuştur kelâmında
Kîyâs et rızkını ömre olur mu bir nefes müzdâd
(vr. 15a)

Tevekkül bâbinin miftâhıdır Hakk’ın Sabûr ismi
Hakîkat ehlinin dâim zebânında budur evrâd

Olar terk etti dünyâyı ömür sarf etti irfâna
Erişir gâhi onlardan bu dünyâ ehline imdâd

Bu sözlerden murâd ancak hakîkat Hakk’ı bilmektir
Bulup bir muhbîr-i sâdîk Senâî olmuşum irşâd

..... 45

118 *Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün*

Mübtelâ-yı aşka olmaz hubb-i cânândan lezîz
Uğruna yok vermeğe bir sevdiği cândan lezîz

İstemez kat‘en o dirlik yârdan ayrı bir nefes
Gerçi bir dem yâr ile her demde yârândan lezîz

Vech-i yâre karşı yanmak âteş-i aşkla müdâm
Ayş u işaretle temâşâ-yı gûlistândan lezîz

Kûşe-i vahdette olmak hem-nişîn ol yâr ile
Bâğ-ı âlemde gezip ettiği seyrândan lezîz

Âşık-ı şûrîde neyler mâl ü mûlk ü devleti
Bir nigâhi dilberin lutfî ile ihsândan lezîz

Ey Senâî dostdan ayrı âleme şâh olmadan
Bir gedâ olmak visâl-i yâr ile ondan lezîz

46

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Dilâ bu lezzet-i vuslat dimâğ terde kalmıştır
Gehî firkatte seyrânım bilinmez yerde kalmıştır

Perîşân olurum gâhî gehî cem‘ eyleyip kendim
Gehî melbûs olur sırrım gehî bî-perde kalmıştır

Gehî deryâ-yı ummânîm muhabbet rûzgâriyla
Gelince cûşa ba‘zi mevcî bahrin berde kalmıştır

Gehî bârân-ı nisânîm saçılıp rûy-ı deryâya
Sadef ağzına bir katrem düşerse dürde kalmıştır

Me‘ârif gevherin âşıklara gâhî nisâr ettim
Hakîkat *kenz-i mahfi* sırrı bu cevherde kalmıştır

Sarây-ı şâha dâhildir Senâî gâhî sırrile (**vr. 15b**)
Olur gâhî o da bir abd-ı âciz derde kalmıştır

47

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Fakr ile fahr eleyenler külli vârından geçer
Râh-ı Hak’ta merd olanlar iftihârından geçer

Câm-ı aşkı dost elinden nûş edenler sâkiyâ
Şöyle mest olmuştur onlar kim humârından geçer

Her biri meydân-ı aşkın bir bahâdir erleri
Cümle varın terk edip nâmûs u ârından geçer

Gör harâbât ehlini kâf üzre ankâ her biri
Îlticâ etmez bu halkın i‘tibârinden geçer

Beyt-i dilde hükm eden şâhi bilenler kendini
Mahv edip onlar murâdin ihtiyârından geçer

Bu gönül gözün açıp yârin cemâlin görelî
Gitti sabrı kalmadı asla karârından geçer

Bu Senâî bahr-ı tevhîd içre gavvâs olalı
Ka‘rı yok ummâna gark oldu kenârından geçer

48

Ey dil uyan gafleti ko sende seni gör
Kande idin bezm-i ezel kande seni gör

Sanma adem var ola vardan olur eşyâ
Zâtta nihân idi bu cân tende seni gör

Kenz-i hâfi sırına mahrem olagör kim
Hubbi çehâr kayda çekip bende seni gör

Ahsen-i sûretde olan âdemi fehm et
Hüsni cemâlindeki hattında seni gör

Yazdı kalem levha ezel satr-ı vücûdun
Emr-i Hudâ kâf ile hem nûnda seni gör

Her ne ki var âlem âfâka nazar kıl
Cümlesi bil gizli vücûdunda seni gör

119

..... ● Sende gör eşyâyi kamu zişt ola zîbâ
120 Sünbül ü gül-hâr ile gülşende seni gör

Ermek için vuslat-ı cânâna Senâî (**vr. 16a**)
Cân gözün aç gafleti ko sende seni gör

49
Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Tutalım derd ehlisin dermâna incinmek nedir
Derdine timâr eden Lokmân'a incinmek nedir

Ben mûrîdim mûrsîde teslîm edip kendözümü
Dersin ammâ ettiğin îmâna incinmek nedir

Sâlik-i râh-ı Hudâ'yım dersen ey bîçâre sen
Meşrebince olmayan merdâna incinmek nedir

Sen olarin meşrebinde olmağa sa'y eyle var
Kavl ü fi'lin Hak bil ey dîvâne incinmek nedir

Kahr u lutfun illetin fehm etmedin ey müdde‘î
Aksini idrâk edip devrâna incinmek nedir

Çünkü geldin mekteb-i irfâna kendin bilmeğe
*Men aref*²³³ sîrrîndaki irfâna incinmek nedir

Vuslat-ı Hak şimdi hâlâ sende inkâr üstüne
Firkat içre âtes-i hicrâna incinmek nedir

Ey Senâî bin bir ism-i Hak rızâda gizlidir
Olmayınca kişi kul sultâna incinmek nedir

50
Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Varıacak dergeh-i pîrân edeb erkân yeridir
Bil odur meclis-i merdân edeb erkân yeridir

Yüzünü yerkere sür var olarin meclisine
Ki odur mekteb-i irfân edeb erkân yeridir

²³³ “*Men arefe nefsehu sekad arefe Rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

Var o dergâha niyâz et unutup bildiğini
Oku ilm-i edeb âsân edeb erkân yeridir

Bî-edeb basma kadem meclis-i dânnâ içre
Yeri yoktur ki ol nâdân edeb erkân yeridir

Sözünü bil özün anla edeb erkân ile var
Özünü sâf edip ey cân edeb erkân yeridir

Olur isen ger o dergâha mukâm var edeb ol²³⁴
Ger olursan dahi mihmân edeb erkân yeridir

Er olur er gören âlemde Senâî bil o cân (**vr. 16b**)
Kande varsa ona ol kân edeb erkân yeridir

51

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Her kim erenler yoluna aşk ile yek²³⁵ hatve basar
Erdir o kim nefşini meydân-ı muhabbetté basar

Her kimin oldu ise bir er rehberi bu yolda hemân
İzleyip izini gide korkmaya onu kim basar

Lâkin ona uymayarak yalnız ol yolda giden
Süst olur elbette onu gaflet ile uyku basar

Çoktur o yol içre harâmî kati bed-hû kişiler
Ekseri uykuda bulunca gelip ânîde basar

Varını yağma eder ol belki de katl ede seni
Öyle adûlardır o dem gözleri²³⁶ kan ağî basar

Aç gözünü pîrinin elden koma kim dâmenini²³⁷
Göz göre bu yolda sakın kalmaya senge bî-basar

²³⁴ Bu misra esas aldığımız nûshada “Olur isen o dergâha ger var edib ol” şeklinde olup vezin bozukluğu meydana gelmektedir. Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 18a’da yukarıdaki şekilde olup, vezin doğru olmaktadır.

²³⁵ Esas aldığımız nûshada “yek” kelimesinden önce “bir” kelimesi vardır ki vezin bozmaktadır. Bunun için kaldırdık. Zaten İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 25a’da da “yek” kelimesinden önce “bir” kelimesi yoktur.

²³⁶ Esas aldığımız nûshada bu kelime “göz” şeklinde yazılmıştır ki vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 25a’da “gözleri” şeklinde olup, böylece vezin doğru olmaktadır.

²³⁷ Esas aldığımız nûshada bu kelime “dâmenin” şeklinde olup vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 25a’da “dâmenini” şeklinde olup, böylece vezin doğru olmaktadır.

Her ki Senâî giderek menzil-i maksûdunu tâ
Görmeğe bu gözde gerek kuhl-i cilâ nûr-ı basar

52

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ey gönül eşyâya kamuyla hakîkate nazar
Çek gözüne kuhl-i cilâ tâ ki gele nûr-ı basar

Var mıdır âlemde Hakk’ın varlığın gayri dahi
Mazhar esmâna²³⁸ki var oldu müsemmâya zafer

Görse bu eşyâyi Hudâ cümle muhît olduğun
Görmeye mi Hakk’ı o kes olmaya irfân meğer

Gezmesin ol²³⁹ sâhil ummâni talebkâr olarak
Kulzüm-i vahdette olur dürr ile mercân güher

Var yürü gavvâs olagör bahr-ı hakîkatta bugün
Mahv edip onda bu teni kalmaya hîç sende eser

Çünkü bilirsın ki kamu fâni hemâن bâkî Hudâ
Râh-ı visâlinde onun neme gerek havf hazer

Himmet-i merdânla sa‘y eyle Senâî gele tâ
Sırrına *lâ hayfiin aleyhim*²⁴⁰ de olan müjde haber

(vr. 17a)

53

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Gel cemâl-i âfitâbı seyr edip envârı gör
Şu‘le salmıştır cihâna perteve-i âsârı gör

Hak Te‘âlâ varlığın her zerreden isbât edip
Bir göz aç kim cümle eşyâda olan hemvârı gör

Kesretin elvân ü rengi vahdetin hâssiyeti
Bil kamuda muhtefî ferden ü ferd esrârı gör

238 “Esmâna” kelimesi İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 24b’de vardır.

239 “ol” kelimesi esas aldığımız nüshada yoktur ve vezin eksik kalmaktadır. Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 18’de olduğu için buraya alındı.

240 “*Ela inne evliya allahi la-hayfiin aleyhim velahum yehzenum*” (Dikkat edin, Allah dostları için ne bir korku ne de bir hüzün vardır. Yûnus, 10/62) âyetine işaret edilmektedir.

Her biri bir isme mazhar düştüğündendir²⁴¹ bular
Hilkatin icrâ eder ol kudret-i Cebbâri gör

Gâh celâl içre cemâli gâh cemâl içre celâl
Zâhirâ nâr içre nûru nûr içinde nârı gör

Ahsen-i sûrette âdemdir bu demden al haber
Âyet-i Kur'ân içinde verilen ahbâri gör

Gerçi sûrette bir âdem kâmil u nâkîs olan
Her biri aldığı istî dâdının mîktârı gör

Feyz-i kâmil tâlibe bârân-ı nisân gibidir
Dürr olur asdâf içinde zehr olan ol mârı gör

Seng-rîz olmaz güher bin yıl cilâ versen ona
Kîymeti altın olur mu misl-i güher-bârı gör

Câmi'ü'l-esmâ Senâî kâmil insândır velî
Onların ins ü melek âlemde hizmetkârı gör

54
Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Gönül bir dilberin şimdi der-i lutfunda sâildir
Kamu hûblarda ol şâhîn cemâl âyîne mâildir

Yüzün gördüm diyen²⁴² âşıklara ref-i nikâb etsen
Cemâlin seyrine zülf-i perîşânında häildir

Gözüm görmez cihâni sensiz ey dil-ber karârim yok
Gören dîvânedir derler ki baştan aklı zâildir

Kapısında mülâzüm âşık-ı şeydâları var kim
Takip zencîr-i aşkın boynuna gûyâ hamâildir

Okudum gerçi sayyâd-ı güzel fennini üstâddan
Velâkin hayli istîhrâcî müşkil bir mesâildir

Rızâyî terk eder mi bâb-ı lutfun bekleyen âşık(**vr. 17b**)
Senâî cümleden geçti visâl-i yâre kâildir

²⁴¹ Esas aldığımız nûshada “düştüğünden” şeklinde olup, vezin eksik kalmaktadır. İBB Ktp., OE Yz No: 1136, vr. 24a’da “düştüğündendir” şeklinde olup, vezin tamam olmaktadır.

²⁴² “diyen” kelimesi esas aldığımız nûshada olmayıp, anlam ve vezin bozukluğu meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz No: 1136, vr. 26a’da olup anlam ve vezin tamam olmaktadır.

.....
55

124 *Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün*

Gönül levhinde mahbûbu yazanlar câna yazmışlar
Ya bunca nutk-ı merdâni deme cânâne yazmışlar

Oların her biri ders-i me‘ârif sohbetin irfân
İşten cân kulağı sâhib-irfâna yazmışlar

İçenler câm-ı aşkı mest olup şevk ile mahbûbun
Gehî akla gelip onlar gehî mestâne yazmişlar

Gelince cûşa dil bahri derûnu aşk ile dolmuş
Kime hâlin desin evrâka yâne yâne yazmışlar

Fesâhat üzre şî‘rinde ba‘îs olmuş kimi gûyâ
Kimi Yûnus gibi her nutkun abdâlâne yazmişlar

Okuyan hatt-ı dilberden şehâ bu ders-i irfânı
Onunçün vasf-ı mahbûbu şehin-şâhâne yazmişlar

Suhan fehm eden âkiller erişip nazm-ı güftârin
Senâî nâmını şimdi senin dîvâne yazmişlar

56

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Zulmet-i leyî içre cânâ Hak’tan ihsândır seher
Subh-ı sâdîk doğduğu günden nûmâyândır seher

Kudret-i Hakk’â nazar kıl gör bu her gün her gece
Devr edip hem ay u gün emrine fermândır seher

Cümle vaktin pâdişâhîdir seher âşıklara
Keşf olur ilhâm-ı Bârî sırr-ı Subhân’dır seher

Gece âlem nûr-ı esved bürünür bin renk olur
Cem‘-i vahdettir bu zulmet fark-ı elvândır seher

Bağ-ı tevhîd-i me‘ârif güllerinden dermeğe
Âşıkâne gülşen-i verd-i gülistândır seher

Hâlisen kırk gün sabâha dâhil olsa kalbine
Zâhir olmaklığa ilm ü hikmet âsândır seher

Ref olur zulmet nikâbı vech-i yâri görmeğe
Esicek bâd-ı sabâ zülf-i perîşândır seher

Gel Senâî sen de eyle her seherde zikr-i Hak (18a)
Bâ‘is-i Firdevs-i a‘lâ kurb-i Rahmân’dır seher

57

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Sanma âlem halkın âdem binde birdir binde bir
Sohbet-i irfâna mahrem binde birdir binde bir

Bî-vefâdîr dost diye ad ettiğin âlemde kim
Yâr-ı sâdîk ola hem-dem binde birdir binde bir

Mahrem-i râzîm diye esrârını fâş etme gel
Kati nâdir beste-dil fem binde birdir binde bir

Mest olup gaflet meyinden halk-ı âlem ser-te-ser
Nûş-ı câm-ı vahdet-i cem binde birdir binde bir

Kayd-ı dünyâ cümlesin mahzûn edip derd-i elem
Bî-gam u âzâde hurrem binde birdir binde bir

Bu cihân bâğında kim şâd oldu dersen evvelâ
Dîdesinden akıdan nem binde birdir binde bir

Pes neler vardır ki *lâ hayf*²⁴³ ile tebşîr oldular
Fâriğ u âzâde bî-gam binde birdir binde bir

Terk-i tecrîd eyleyip Hakk’ın rızâsında müdâm
Durmuş onlar böyle âdem binde birdir binde bir

Ey Senâî cân gözün görmeğe bir er açtı kim
Öyle bir sultân-ı âlem binde birdir binde bir

58

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün²⁴⁴

Âşık isen sen de dilâ gel işte meydân dediler
Serseri gezme böyle gel ol ehl-i îmân dediler

²⁴³ “Elâ inne evliya’llâhi lâ hayfun aleÿhin velâ hum yehzanûn” (Dikkat edin, Allah dostları için ne bir korku ne de bir üzüñ vardır. Yûnus 10/62) âyetine işaret edilmektedir.

²⁴⁴ Bu manzûmenin genelinde vezin bozuklukları vardır.

Râh-ı Hudâ'da bir er ol tarîke eyle duhûl
Sen de erenler yoluna girsene hey cân dediler

Bunca velîler yol eri oldu bu yoldan geliben
Âkil isen yeter sana işte bu burhân dediler

Gel bir ere bende olup sıdk ile hizmet edegör
Nutkunu zâyi' eyleme yol budur erkân dediler

Hadd-i bulûğa erişip ta ol nice sen de bir er
Olma cüdâ leyl ü nehâr ol ona mihmân dediler

Dilde olan hubb-ı sivâ fîkr-i hevâyı terk edip
Şöyle bir abdâl-ı cihân ol yürü üryân dediler
(vr. 18b)

Ma'nevî hacc eylemeğe sa'y et Safâ vü Merve'de
Eyleyigör Hak yoluna nefşini kurbân dediler

Tâlib olup ma'rifete nefşini bil Hakk'ı tanı
Taşrada durma gel budur mekteb-i irfân dediler

İillet ü emrâzına timâr edeyim dersen eğer
Hasta gönül bunda bulur derdine dermân dediler

Âşık olan âteş-i hicrâna yanıp leyl ü nehâr
Şöyle gerek aşk oduna ciğeri biryân dediler

Aşk-ı İlâhî'de yanıp ciğeri biryân olana
Çâre nedir neyler ona hikmet-i Lokmân dediler

Arz-ı kemâl etmek için lâf u güzâf eyleme gel
Dervîş isen sen ey dede âşıka nişân dediler

Gerçi neler çekti velî baş ile câna kıydılar
Vuslat-ı cânâna şehâ vermelidir cân dediler

Kâmil ü dâنâlar ile sohbet-i irfân eden
Remz ile te'vîlin eder eyle gel iz'ân dediler

Sanma bu râz herkese keşf edeler beyân edip
Ehl-i hakîkatta yolu sırr ile pinhân dediler

İbn-i âdem isen eğer *alleme'l-esmâ'*²⁴⁵ yî oku
Senâî gel sırr budur sen de ol insân dediler

²⁴⁵ "Ve alleme âdeme'l-esmâe külleha" (Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti) Bakara 2/31 ayetine işaret edilmektedir.

İkrârimiz birdir bire bir Allâh
İkrâr bire hizmet bine demişler
Erenlerin cümlesi eyvallah
İkrâr bire hizmet bine demişler

Tarîkatta dinle sözün erlerin
Sa'y edegör almağa hem²⁴⁷ sırların
Nasîhatı budur cümle pîrlerin
İkrâr bire hizmet bine demişler

İkrâr verip tarîkata girenler
Murâdına maksûduna erenler
Ahdi bütün kavlı sâdik olanlar
İkrâr bire hizmet bine demişler
(vr. 19a)
Hak yolunda cân u serden geçenler
Câm-ı aşkı dost elinden içenler
Bu erkânı bu yolları açanlar
İkrâr bire hizmet bine demişler

Hep erenler bir araya geldiler
Baş eğiben birlik ile dediler
Hem üçlerle kırklar dahi yediler
İkrâr bire hizmet bine demişler

Tarîkatın gayretini güdenler
Birlik ile Hak yoluna gidenler
Tayy-i zamân tayy-i mekân edenler
İkrâr bire hizmet bine demişler

İkilikten kurtarıgor özünü
Birliğe gel hem tanı kendözünü
Dinle nedir velilerin sözünü
İkrâr bire hizmet bine demişler

Zâyî' etme evkâtını sâlini
Fîkr edegör rûz u şeb ahvâlini
Hakîkatta hâl edenler kâlini
İkrâr bire hizmet bine demişler

²⁴⁶ Bu manzûme 11'li hece vezni ile yazılmıştır.

²⁴⁷ “almağa hem” kelimeleri yerine diğer nüshalarda “anlamaga” kelimesi yer almaktadır.
Bkz. İBB Ktp., EO Yz. No: 1136, vr. 21b; Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 21a.

Hicr oduna ciğerleri yanıklar
Derd içinde dermân bulan sâdiklar
Makâm-ı tevhîde varan âşiklar
Îkrâr bire hizmet bine demişler

Mûrsidini öyle bil ki bî-gümân
Görmeyesin gayriyi ondan²⁴⁸ hemân
Şirk-i hafîden özünü kurtaran
Îkrâr bire hizmet bine demişler

Dâmen-i mûrsidden bırakma eli
Şekk ü gümân etme onu bil velî
Her kime sordumsa dediler belî
Îkrâr bire hizmet bine demişler

Erenlerin sözü budur deme lâ
Tutar isen hoş bu pendi vâlâ (**vr. 19b**)
Himmet-i merdâmı hiç umma aslâ
Îkrâr bire hizmet bine demişler

Gördün onun nicelerin nâ-murâd
Gâhi birin gâh birin eylerdi yâd
Olmadılar hiç birisi ber-murâd
Îkrâr bire hizmet bine demişler

Gerçek âşık isen râh-ı Hudâ'da
Nasîhat mı olur bundan ziyâde
Gerek abâda ol gerek kabâda
Îkrâr bire hizmet bine demişler

Senâî'nin pîri merd-i Hudâdır
Râh-ı Hakk'a delîl ü rehnümâdır
Sîrr-ı tevhîde ergör ne safâdır
Îkrâr bire hizmet bine demişler

Pesdir sana âkil isen bu kelâm
Pendimi gûş eyler isen ey hemân
Ben dahi bildiğim budur ve's-selâm
Îkrâr bire hizmet bine demişler

²⁴⁸ “ondan” kelimesi esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 22a'da yer almaktadır.

60

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Aşk ile girdik bu yola âyîn ü erkân çekeriz
Baş eğiben pîrimize çille-i merdân çekeriz

Âlemi seyrân eden ol zümre-i merdâneleriz
Yetmiş iki sancağı ile bir ulu dîvân çekeriz

Vechine *Tâ-Hâ*²⁴⁹ yazılan dilbere kılsak nazarı
Ruhları gül bezmimize zülf-i perîşân çekeriz

Ehl-i tarîk erlerine mûrsidîne pîrlerine
Dahl-i ta‘arruz edenin reddine burhân çekeriz

Zühd ile takvâ ile var olma sakın ehl-i riyâ
Münkir-i ebter olanın küfrüne îmân çekeriz

Teşne-dil olmuş da gezer hicr ile firkatte kalan
Âşık-ı bîçârelerin derdine dermân çekeriz

Gel bu Senâî ile ol râh-ı muhabbetté bugün (**vr. 20a**)
Mahrem-i esrâr ile biz meclis-i irfân çekeriz

61

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Gönül bir dilbere bend oldu kim gayriyi yâr etmez
Dem-â-dem vuslatın ister firâkin ihtiyâr etmez

İçelden câm-ı aşkı mest-i hayrân olmuşum zâhid
Ne denli söylesen pendin bana te’sîr ü kâr etmez

Ki zîrâ aşk için geldim muhabbetle cihân içre
Muhabbet olmasa âlemde Hak eşyâyi vâr etmez

Harâb-ender-harâb olurdu bu dünyâ muhabbet ger
Hudâ Hak için olmasa cihân onsuz karâr etmez

Gel imdi aşk kitâbından muhabbet dersini öğren
Kadem bas²⁵⁰ mekteb-i irfâna ey cehlinden âr etmez

²⁴⁹ Kur’ân’ın 20. sûresi olan Taha sûresine işaret edilmektedir.

²⁵⁰ “bas” kelimesi esas alduğumuz nûshada yoktur. Anlam ve vezin eksik olmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 28a’dâ yer almaktadır ki böylece vezin ve anlam tamamlanmaktadır.

129

130

Bu aşka düşmeyen cânâ ne bilsin kim muhabbet ne
Gelir hayvân gibi gider ona kimse müdâr etmez

Hîç olmazsa yakîn ol gel muhabbet ehlîne sen de
Onunçün ehl-i îmân ol cemâ‘atten firâr etmez

Erenler kâbe kavseyni ev ednâ²⁵¹ sırrına dâim
Olar nâz u niyâz içre Senâî âşikâr etmez

62
*Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün*²⁵²

Sâlik-i râh-ı Hudâ menzil-i maksûda yeter
Ergöreyim der isen yelesiz ok atılmaz

Tak irâdet yeleğin çilleni eyle dürüst
Râst olan ok menzile gider iken tutulmaz

Mürşidinin önünde kaddini eyle kemân
Çille-i merdâne baş egene pâyın katılmaz

Nerm olan kemân-keşe kuvvet-i himmet gerek
Hizmet ile aldılar gayri türlü satılmaz

Tîr-keş olan derûnun on bin oktan olsa ger
Çilleye takılmayan yaydan bir ok atılmaz

Senâî’den sorar isen kemân-keşin hâlini
Ne tîri var ne nişâni var sayıya katılmaz
(vr. 20b)

63
Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Merd-i kâmilden okuyan dersi²⁵³ burhân istemez
Vâlih ü me’yûs olup ol fîkr-i hayrân istemez

Rü’yetinde kaldı hayret menzil-i vuslattadır
Geçmiş onlar ol makâmi gayri seyrân istemez

²⁵¹ “Kâbe kavseyni ev ednâ” (Aralarındaki mesafe, iki yay aralığı hattâ daha az kaldı. Necm 53/9) ayetine işaret edilmektedir.

²⁵² Bu manzûmenin vezninde umûmiyetle bozukluklar vardır.

²⁵³ Esas aldığımız nûshada “dersini” şeklinde olup, vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 28b’de “dersi” şeklinde olup, vezin tamam olmaktadır.

*Men aref²⁵⁴ sermâyesine nakd-i ömrün sarf eden
Vâsil-i yâr oldu onlar ilm ü irfân istemez*

Oldular kayd-i alâyiktan biri her vech ile
Fehm ü idrâk etmez onlar akl u iz'ân istemez

Mahv edip fânî sıfâti buldular Hak varlığın
Âd u sâni terk edenler şöhret ü şân²⁵⁵ istemez

Rağbet etmezler bu halkın iltifâtından geçip
Yâr ile yâr oldu onlar gayri yârân istemez

Cezb-i Hak müstağrak etmiş ey Senâî onları
Bilmez onlar mezheb ü dîn küfr ü îmân istemez

64

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Fâ‘ilün

Subh u mesâ Hakk'a münâcâtımız
Hubb-ı sivâ olmaya hâcâtımız

Aşkına dûş eyleye Mevlâ bizi
Olmaya tâ zâyî‘-i evkâtımız

Pâk edelim beyt-i dili dem-be-dem
Fikr ile zikri ola tâ‘âtımız

Sanma riyâ ehli bizi zâhidâ
Arz edelim halka ibâdâtımız

Oldu bize bey‘ u şirâ ma‘rifet
Sûk-ı muhabbetté ticârâtımız

Ehl-i Hak elfâzını gûş etmemiş
Okuyamaz zâhid ibârâtımız

Zühd-i hakîkî nedir ol bilmeyen
Anlayamaz sîrr-i makâlâtımız

²⁵⁴ ‘*Men arefē nefshu fekad arefē Rabbehu*’ (Nefşini bilen Rabbini bilir) hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

²⁵⁵ Bu kelime esas aldığımız nüshada “nişân” şeklinde olup, vezin bozulmaktadır. . İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 29a'da “şân” şeklinde geçmekte ve vezin böylece doğru olmaktadır.

Kendini fehm eylemeden müdde‘î
Nice bilir dildeki hâlâtımız

Fahr ederiz gerçi Senâî bugün (**vr. 21a**)
Şîr-i Hudâ seyyid-i sâdâtımız

65

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Fâ‘ilün

Nâsa olan nef‘i olur hayr-ı nâs
Ahsen-i ahlâk ile hâfir-şinâs

Meyl eder elbette ona cân u dil
Âşık olur onlara cümle inâs

Ehl-i muhabbetten olagör hemân
Oldu bu dünyâya muhabbet esâs

Hâlis-ibâd eyle özün sen dahi
Meyl-i muhabbetle zer oldu nûhâs

Âşık olan isteye mi mâm u câh
Neyler ol atlâs-kabâdan libâs

Fakr ile fahrin duyan esrârını
Yeter ona hırka-i köhne-palâs

Erdir o âlemde Senâî hemân
Var onu sen gayriye etme kiyâs

66

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Vâridât oldur ola ilhâm-ı Bâri ol nefes
İhtiyârı yok zuhûr eylerse ondan bî-heves

Zâhirâ ol nutk onundur ma‘nîde intâk-ı Hak
Bu sözün aslı nedendir bilmez onu deği me kes

Gerçi bir tendir düzülmüş murg-ı cân için hemân
Söyleyen ol tende cândır sûretâ ten bir kafes

Benliğinden değil ehlullâh’ın ancak her sözü
Denir ilhâm-ı İlâhî mahv olup Hak’ta o kes

Kudreti yok söylediğî nutku tahrîr eyleye
Ba'zı ehl-i hâlden öyle zâhir oldu bu nefes

Var midir fi'linde onun kudretinin medhalî
Bu ara çok söz getirmez gel burada sözü kes

Ey Senâî her sözü nâdâna deme fâriğ ol
Sükkeri dökme önüne kadrini bilmez meges

(vr. 21b)

67

Müfte'ilün /Müfte'ilün /Müfte'ilün /Müfte'ilün

Eyledi cân aşka uyup çünkü reh-i yâre heves
Mihnet ü gam derd ü elem sitem-i ağıyâra heves

Zül olur elbette onun evveli izzet sonudur
Böylece bir lezzet alan eyledi dîdâra heves

Sînesine sengi döögüp aşk-ı mecâzîde olan
Görsün o Mecnûn'u ki Leylâ için ol zâra heves

Aşk-ı İlâhî ile kim menzil-i Mansûr'a varan
Uğruna cânânin eder cânı fedâ râha heves

Niceleri derde koyup aşkı da hayrette hemân
Kendileri eylediler yalınız ol râha heves

Ey diyen âşık ki benim merd olan aşkında onun
Böyle gerektir edene vuslat-ı dildâra²⁵⁶ heves

Sîrr-ı suhan fehmin eden âşık u sâdiklar için
Şimdi Senâî eyledi nazm ile güftâra heves

68

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Fe'îlün

Vücûdum aşkin ile oldu fânûs
Nedir bu derd-i aşkin dilde²⁵⁷ mahbûs

²⁵⁶ Esas aldiğimiz nûshada “vuslat-ı yâre” şeklinde olup, vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 30b'de “vuslat-ı dil-dâre” şeklinde yazılmış olup vezin tamam olmaktadır.

²⁵⁷ “dilde” kelimesi esas aldiğimiz nûshada “elinde” şeklinde olup, vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 30b'de “dilde” şeklindedir, vezin doğru olmaktadır.

134

Kime hâlim desem dîvânesin der
Acâib kalmışım hayrette me'yûs

Kuraldan leşker-i aşkin otağı
Bu sînemde sanasın çalınır kös

Derûnumdan gelir gâhî teselli
Reh-i aşk içre etme âr u nâmûs

Gehî üryân olurum kendözümden
Olurum gâhî âdâb ile melbûs

Bu telvîn içre temkîne erince
Senâî'den ne hâlât oldu ma'kûs

69

Müfîte'ilün /Fâ'ilün /Müfîte'ilün /Fâ'ilün

Her ki diler âdemî âdeme olsun enîs
Âdemî fehm ede mi câhil ile hem-celîs
(vr. 22a)

Ülfeti nâdân ile sanma ki insân ile
Bir sürü hayvân ile kendisi olmuş reîs

Birbirisine bular arz-ı muhabbet kîlar
Bir pula hâtır yıkar harâm ile dûn-hasîs

Kimdir işit adımı Bâyezîd u Edhem'i
Hazretin ol mahremi oldu Yemen'den Veyîs

Sen de Senâî bular sırrını fehm eyle var
Hâsılı leyî ü nehâr geçmesin ömr ü nefîs

70

Müfîte'ilün /Müfîte'ilün /Müfîte'ilün /Müfîte'ilün

Sûfi sakın münkir-i Hak sözlerini eyleme gûş
Gûş-ı dile ehl-i hakîkat sözünü eyle mengûş

Girdin ise sen de eğer râh-ı Hudâ'ya sıdk ile
Mürşidine kendini teslîm edip ol rızâda hoş

Bin bir ism-i Hudâ kamu gizli rızâda öyle bil
Sen de odur bendesi ol serseri gezme böyle boş

Sâf-ı dil ister ki gire bâb-ı rızâdan içeri
Bil ki o vahdet evidir onda yok elvân-ı nukûş

Tesne dil isen mey-i vahdetten içip kanmağa gel
Sâkî sana sunduğu dem eyle hemân²⁵⁸ aşk ile nûş

Câm-ı safâsından onun bî-meze nûş eyleyeli
Mest-i müdâm iken olup şimdî Senâî mey-fürûş

71

Mefâ’ülün /Mefâ’ülün /Fe’ülün

Eğer dervîş isen bil onu dervîş
Tarîkatca edeb erkânı dervîş

Koma âdâb ile erkânı elden
Dile tevhîd ile irfânı dervîş

Hakîkat fâ’il-i mutlak Hudâ’dır
Ko Zeyd u Amr’a sen buhtâni dervîş

Ki her kim hayr u şerri bildi Hak’tan
Dürüst tevhîdi var imânı dervîş

Bu tevhîdin budur *ilme’l-yakîni*
Kanı *ayne’l-yakîn* seyrânı dervîş
(vr. 22b)
Varan *ayne’l-yakîn* içre görür kim
O *külli men aleyhâ fân’ı* dervîş

Senâî gark olan bahr-i fenâda
Yok onun adı gayri sâni dervîş

72

Mefâ’ülün /Mefâ’ülün /Fe’ülün

Komuş aklı dil ü cân aşka uymuş
Kîlar âh ile efgân aşka uymuş

Gönül dostuya ülfet meyl ederek
Muhabbetle bu insân aşka uymuş

258 “eyle hemân” kelimeleri esas aldığımız nûshada “aşk ile” ifadesinden sonra olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 32a’da yukarıdaki şeklinde olup, vezin doğru olmaktadır.

Kimi şûrîde vü şeydâsı aşkın
Kimi de var ki piñhân aşka uymuş

Vâr iken her birisi çün bin âşık
Nedendir cümle hûbân aşka uymuş

Eder birbirine nâz u niyâzı
Karârı yok ki bir an aşka uymuş

Nedir gülşende bûlbüllerde efgân
Kilar âhi hezârân aşka uymuş

Acep der mi kim insânım bir âdem
Değil çünkü o nâdân aşka uymuş

Gezerken dağ u sahrâ içre râ‘î
Senâî gûsfendân aşka uymuş

73
Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün

Gönül bir derde düştü kim kamu sevdâya gizlenmiş
Onu derd ehline sordum dedi her câ’ya gizlenmiş

Kaçan âyîne-i âlem-nûmâ içre nazar kıldım
Bana bir hâlet el verdi cihân-ârâya gizlenmiş

Adâlet tahtını kurmuş oturmuş inbisât üzre
Yürür hükmü o dâ‘î müdde‘î da‘vâya gizlenmiş

Verir fetvâ kamu halka amel kılarlar onunla
Cihânın şeyhü'l-islâmi olup fetvâya gizlenmiş

Dahi ondan da el çekmiş ki gûyâ kendi hâlinde
Oturmuş zühdle sâhib-i vera‘ takvâya gizlenmiş
(vr. 23a)

Sükûnet eylemiş peydâ abâ-pûş eyleyip²⁵⁹ kendin
Libâs-ı meskenet içre girip hirkâya gizlenmiş

Oturmuş gûşe-i vahdette mahfî sırr edip kendin
Gehî kesrette halk ile olan kavgâya gizlenmiş

²⁵⁹ Bu misradaki “peydâ” ile “kendir” kelimeleri esas alduğumuz nûshada yer değiştirilmiş halde yer almaktadır. Anlam ve vezin bütünlüğü gereği Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 26’adaki yazılan yukarıdaki şeklini tercih etti.

Nedir Şîrîn ile Ferhâd olan dillerde destâni
Îşit Mecnûn-ı âvâre olup Leylâ'ya gizlenmiş

Eder nâz u niyâz âşık ile ma'şûk arasında
O mahbûb-ı cemâl ol âşık-ı şeydâya gizlenmiş

Müzeyyen eyleyip kendin giyinmiş türlü elvâni
Ki her birisi bir renkte ağaç u karaya gizlenmiş

Gehî üryân olup bî-renk bî-elvân olur cânâ
Hakîkat cümle eşyâ mazhar-ı esmâya gizlenmiş

Uyanıp kendime geldim bu seyrânım n'ola derken
Kaçan gördüm Senâî Şeyh Ali ednâya gizlenmiş

74

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ülün

Nazar kıl kudret-i Cebbâr'a bir hoş
Cihânda var olan her vâra bir hoş

Görünen ahsen-i sûrette âdem
Sîfât-ı Hak gelip izhâra bir hoş

Cenâb-ı Hak'ta tekvîn sıfatı
Kemâli ile izhâr olmuştur²⁶⁰

Kamu eşyâ gelip hizmettedirler
Nazar kıl âdeme bîçâre bir hoş

Gece gündüz felekler devr ederler
Onunçün seb'a-i seyyâre bir hoş

Benî-mûrsel bu âdemden gelipdir
Gel îmân ehli ol ikrâra bir hoş

Bilir âdem olanlar âdemi kim
Olursa vâkîf ol esrâra bir hoş

Derûnun münkir ise âdeme gel
Rûcû' eyle gel istîgfâra bir hoş

²⁶⁰ Bu beyit esas aldığımız nûshada yer almayıp, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 32a'da bulunmaktadır.

138

Senâî'nin kelâmın kilma inkâr
Nazar kıl evveli güftâra bir hoş
(vr. 23b)

75

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Âkil isen var edegör kâmil-i dâنâya hulûs
Ma‘nâda bilgil ki odur sîdk ile Mevlâ’ya hulûs

Hak’tan olar ayrı değil aksini fehm eyleme gel
Hakk’a mutî‘ olmadır ol âdem-i ma‘nâya hulûs

Hâlis ibâd eyle özün sen dahi tahsil edegör
Âdeme ta‘lîm olunan *alleme’l-esmâya*²⁶¹ hulûs

Meclis-i dâنâda sakın her söze burhân dileme
Var edeb erkân ile kıl sohbet-i dârâya hulûs

Her ne kadar fehm edemezsen oların sözlerini
Dinleyip îmân edegör sırr ile imâya hulûs

Buldu selâmet o kişi dünyâ vü ukbâda hemân
Her ki Senâî ede bir kâmil-i dâنâya hulûs

76

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ehl-i diller ârifâne kurdular bir bezm-i hâs
Hân-ı ihsân etti onlar âşıkâne ihtisâs

Değme kes ol bezm-i hâsa dâhil olmaz öyle bil
Olmayınca tâ ki ol da‘vâ-yı²⁶² benlikten halâs

Pûte-i aşk içre cânâ yan muhabbet nârina
Tâ ki ol nefş-i bed-endîş eriye misl-i rasâs

Kime kim telh oldu kesrette bu dünyâ lezzeti
Yoktur ona gûşc-i vahdet gibi cây-ı menâs

261 “Ve alleme âdeme’l-esmâe külleha” (Allah, Âdem’e bütün isimleri öğretti) Bakara 2/31
âyetine işaret edilmektedir.

262 “da‘vâ-yı” kelimesi esas aldığımız nûshada yoktur. Bu şekilde anlam ve vezin kusuru
meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 34b’yer almaktadır ki anlam ve vezin
doğru olmaktadır.

Nefsin ile dâimâ eyle cihâd-ı ekberi
Merd isen meydân-ı aşk içre ona basılma bas

Ey Senâî leşker-i nefsin katl edegör
Sikkeyi mermerde kazı seyfini var arş'a as

77

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Mübtelâ-yı derd-i aşk ol gayrı sevdâdan halâs
Olmağa bir çare bul gel fîkr-i dünyâdan halâs

Âlem-i itlâk sırrından eriş gel sen dahi
Kayd-ı dünyâdan biri ol cümle eşyâdan halâs

Var yürü bir kûşede halvet-nişîn ol bir zamân
Tâ olunca âlem-i kesrette kavgâdan halâs
(vr. 24a)

Halk-ı âlem rağbet etmez oldu şimdi gel deme
Ol bu da‘vâdan emîn a‘lâ vü ednâdan halâs

Âr u nâmûsu ko inkâr ehli inkâr eylesin
Maksadın illâ ile ol sen dahi lâ’dan halâs

Âlemin rüsvâyı olmuşken mecâzî aşk ile
Ericek Mevlâ’ya Mecnûn oldu Leylâ’dan halâs

Pîr-i perverdir Senâî bu necâta ergören
Âdemî âdemdir eden nâr-ı kübrâdan halâs

78

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ülün

Bu irfân dediğin dil sâfa mahsûs
Ona takrîr eder vassâfa mahsûs

Kime sorsan ki der Hakk’ı bilirim
Hemân-dem başlar ol bir lâfa mahsûs

Şerî‘at neydiğin bilmezken evvel
Nelerden dem urur etrâfa mahsûs

Şerî‘atca bilen zann u gümâni
Gider mi sor ehli insâfa mahsûs

140

Ne şüpheler var onda kâle gelmez
Komaz kibri sora arrâfa mahsûs

Yine *el'ân kemâ-kân*'dır²⁶³ bu irfân
Sakın sen deme kim eslâfa mahsûs

Hakîkatca neler çekti bilenler
Nice yıl ömrünü itlâfa mahsûs

Kolay iksire mâlik mi olunur
Onu da bilmek ilm-i kâfa mahsûs

Eden irfâni temyîz gill u giştan
Hakîkat ilmine sarrâfa mahsûs

Senâî Hakk'ı bilmek mâ-hüve'l-Hak
Yine Hak'tan kerem eltâfa mahsus

79²⁶⁴

Bahr-ı hakîkatte dile gevher-i hâlis
Nakdi onun cân ola değil zer-i hâlis
(vr. 24b)

Katre-yi nîsânı kabûl eyle sadefvesh
Tâ kim ola sende o katre dürr-i hâlis

Eyleyen iklîm-i vücûdunda adâlet
Âdil-i şâh oldu gönü'l kişver-i hâlis

Dost ilinin râyihâsin şemmeden âşık
Neyler o cân olsa daûd-i anber-i hâlis

Lezzet-i dünyâ kime telh oldu ise ol
Kand-i nebâti dilemez sükker-i hâlis

Nûş edeli elden ele cür'a Senâî
Şîr-i Hudâ sundu bize kevser-i hâlis

²⁶³ Bu ifade Bâyezîd-i Bistâmî'ye ait olup, hikâyesi kaynaklarda şöyle anlatılır: Bir gün Bâyezîd-i Bistâmî'nin yanında, "Allah var idi. O'ndan başka hiçbir varlık yoktu" anlamındaki "Kânellahu ve lem yekün ma'ahu şey'un" ifadesi söylendiğinde o, "el-ân kemâ kân" yani, "şimdi de O'ndan başka varlık yoktur" cevabını vermiştir. Bkz. Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, s. 318.

²⁶⁴ Bu manzûmenin vezni bozuktur.

80

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Hakk’ı bilmektir hakîkat ilm u irfândan garaz
Bil kamu yüz dört kitâb âyât-i Kur’ân’dan garaz

Bunca peygamber benî-mürsel haber verdikleri
İlm-i tevhîdi beyândır cümle edyândan garaz

Hak Te‘âlâ âlemi âdem için halk eyledi
Kudret-i Hakk’ a nazardır mülkü seyrândan garaz

Nûr-ı zâtın pertevidir âlemi pür-nûr eden
Görünen âsâr-ı kudret bunca elvândan garaz

Halk edip Mevlâ bu resm-i âdemi âlem gibi
Aynı âlemdir bu ancak şekl-i insândan garaz

Çarh-ı gerdûn içre eşyâ devre girdiler kamu
Âdeme gelmek içindir işbu devrândan garaz

Bilmeyince nefsini ol Hakk’ı idrâk edemez
Kendini fehm eylemektir sîrr-ı Subhân’dan garaz

Ey Senâî mâ-hüve’l-Hak Hakk’ı bilmektir
Cümle millet dîn ü mezheb arz-ı îmândan garaz

81

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ilün

Gel imdi hâb-ı gafletten ol îkâz
Hicâb-ı cehl-i zulmetten ol îkâz

Beden mehdinde cân tifli uyandır
Bu fânî tendir ülfetten ol îkâz
(vr. 25a)

Ko Zeyd ü Amr ile hergîz savaşı
Yeter kavgâ-yı kesretten ol îkâz

Nedir dünyâ için bu çektiğin gam
Ko bu efkâr-ı mihnetten ol îkâz

Hevâya verme ömr-i nâzenîni
Sakın âfât-ı şöhretten ol îkâz

141

Çekip bu kuhl-ı *mâ-zâğ'a l-basar'* dan²⁶⁵
Senâî çesm-i hayretten ol îkâz

82
Mefâ 'ülün /Mefâ 'ülün /Mefâ 'ülün /Mefâ 'ülün

Münevver kıldı hamdillâh bu dil ü cânımı feyyâz
Ne rûşen eyledi çesm-i dile seyrânımı feyyâz

Nihâni kenzin esrârı ayân oldu her eşyâdan
Açıp rûy-ı nikâbin dîde-i irfânımı feyyâz

Kalip zulmette dil şehri harâb-ender-harâb idi
Edip ma'mûr-ı âbâde dil-i vîrânımı feyyâz

Sehâb-ı cehli ref^c oldu semâ-yı sadrîmın cânâ
Nümâyân eyledi bedr-i meh-i tâbânımı feyyâz

Tulû' edince gönlümde ziyâsı âfitâb-âsâ
Göründü nûr-ı vahdet feyz edip her ânimı feyyâz

Senâî feyzin âsârı değil mi nazm-ı güftârın
Me'ârif dürrüne kenz eyledi dîvânımı feyyâz

83
Mefâ 'ülün /Mefâ 'ülün /Fe 'ülün

Gele Hak'tan dile cări ola feyz
Hudâ'nın çünkü muhtârı ola feyz

Gönül hâli gerektir mâsivâdan
Tecellî Hak'tan ızhârı ola feyz²⁶⁶

Dilersen feyz-i Rabbânî seher-gâh
Uyan gerçi ki bîdârı ola feyz

Gönülden ilm ü hikmet ola zâhir
Dile gel sen de her bârî ola feyz

Temenni kıl fuyûzât-ı İlâhî²⁶⁷
Gönüerde dâim envârı ola feyz

²⁶⁵ "Mâ zâğ'a l-basaru ve mâ tağâ" (Hz. Peygamber'in gözü ne şaştı ve ne kaydı) Necm, 53/17
âyetine işaret edilmektedir.

²⁶⁶ Esas aldığımız nûshada "Hak'tan" ibaresinden sonra "ola" kelimesi vardır ki vezni bozmaktadır. Zaten İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 35b'de de bu kelime yoktur.

²⁶⁷ Esas aldığımız nûshada "Temenni" ibaresinden sonra "eyle" kelimesi vardır ki vezni bozmaktadır. Zaten İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 35b'de de bu kelime yoktur.

(vr. 25b)

Hakîkatta bu bir vehbîdir ammâ
Müselsel muttasıl sâri ola feyz

Kelâmın vâridât-ı Hak’tır ancak
Senâî feyzin âsârı ola feyz

84

Müfte’ilün /Müfte’ilün /Fâ ‘ilün

Eyleme zâhid bize takvâyı arz
Gâhice âsân diye fetvâyı arz

Sanma riyâ ehli bizi zâhidâ
Eyleyelim halka bu da‘vâyı arz

Kimse ile ceng ü cidâl etmeziz
Maksadın etmek bize kavgâyı arz

Etmek için arz-ı kemâl ey fakîh
Eyleme terkîb ile ma‘nâyı arz

Fehm edebilsen dediğin sözleri
Etmez idin yok dediğin lâ’yi arz

Pirden alıp dersi²⁶⁸ tamâm eyledin
Eylediler bize de illâ’yi arz

Bir bölük abdâl-ı Hudâyîleriz
Eyle Senâî bize Mevlâ’yi arz

85

Fâ ‘ilâtün /Fâ ‘ilâtün /Fâ ‘ilün

Beş kişiden beş şey ummak galat
Olduğuçun nazma gelmiştir bu hat

Evvelâ câhilden umma merhamet
Olsa ger kendisine eyler fakat

Gelmez ol nâ-kes bahîlden armağan
Aksa mâlı ger misâl-ı Nîl u Şat

²⁶⁸ Bu kelime esas aldığımız nûshada “dersini” şeklinde olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. 1136, vr. 35a’dâ yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

Bil nasihat eylemez sana hasûd
Ger karndaşın²⁶⁹ olursa ol kubat

İylîk umma düşmeninden zerrece
Hayrı şerdîr dostluğu sana sakat

Bî-vefâdan olduğu söyle ayân
*K'ez-zuhri's-şemsi'n-nehâri fi'l-vasat*²⁷⁰

Bu kelâmin sâhibi şîr-i Hudâ (**vr. 26a**)
Ey Senâî yok bu sözlerde galat

86

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Başladım bu nazm-ı güftâre mukaffâdan galat
Onun için eyledim güftârı inşâdan galat

Ba'z-ı künye halk içinde sâhibinin aksıdır
Kâmeti derlerse gâyet kaddi suğrâdan galat

Câhil ü nâdâna irfân nisbeti benzer hemân
Müflisin ihsânın ummak dînin ifâdan galat

Kavm-i mazlûma musallat olsa bir zâlim kişi
Ona âdilsin demek ancak müdârâdan galat

Zâhidin *ilme'l-yakîni* yok değil *ayne'l-yakîn*
Ol basîret sâhibi derlerse a'mâdan galat

Var olan eşyâ ademden var olur dedikleri
Aslı yok demek değildir fer'îdir lâ'dan galat

Hakk'adır dâim senâmız yok bahîle minnetim
Ey Senâî mahlasın terk-i temennâdan galat

87

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Gelmez oldu gönlüme eskâr-ı dünyâdan neşât
Mâl u câh-ı devleti kat'a temennâdan neşât

²⁶⁹ Bu kelime esas aldığıımız nûshada “karndaş” şeklinde olup, vezin eksik kalmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. 1136, vr. 38a'da yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

²⁷⁰ Bu misra “Gündüz öğle günü tam ortada olduğu gibi” anlamına gelir.

Görmedim âlemde râhat ülfet-i nâdân ile
Hiç gelir mi halk ile kesrette kavgâdan neşât

İhtiyâr-ı halvet ettim gerçi ben de bir zamân
Bulmadı gittikçe gönlüm zühd ü takvâdan neşât

Meyl edelden dil muhabbet râhîna aşk ehliyiz
Onun için gelmedi bir gayri sevdâdan neşât

Yoktur âlemde hakîkat meclis-i irfân gibi
Pür-safâyı zevk-i rûhânî gele ondan neşât

Gerçi bîdir her çerâğın nûru ayrı şu'lesi
Vech-i mahbûbu gelir hergiz temâşâdan neşât

Hâsılı gelmez Senâî zerre denli gönlüme
Mey u mahbûb olmayınca bezm-i zîbâdan neşât

(vr. 26b)

88

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Zerre denli gönlüm ağıyâr ile etmez ihtilât
Dost degildir bî-vefâ yâr ile etmez ihtilât

Sûretâ arz-ı muhabbet gösterir ehl-i nîfâk
Ol münâfîk sâhib-i kîrâr ile etmez ihtilât

Ehl-i diller meclisinde rağbeti yok zâhidin
Ol dahi mahbûb-ı Settâr ile etmez ihtilât

Terk-i tecrîd eylemiştir fâriğ u âzâdeler
Dâm-ı dünyâya giriftâr ile etmez ihtilât

Hem-dem ister dil-i muhabbet ehl-i sâf-dil ola
Hîlekâr ol tab‘ı murdâr ile etmez ihtilât

Sâf olup âyîne-i âlem-nûmâdir gönlümüz
Ey Senâî tire-i efkârla etmez ihtilât

89

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ülün

Şerî‘at emrinin fermânıdır hat
Hakin ahkâmının burhânıdır hat

Yürür hükmü cihân içre kamuya
Hudâ'nın lutf ile ihsânidir hat

Olur mektûb iken zâhir-nümâyân
Nîhâni her sözün i'lânıdır hat

Bakılsa gerçi sahrâ-yı varakda
Kurulmuş bir ulu dîvânıdır hat

Hadîs-i enbiyâ ger vahy-i menzil
Kelâmin hâfızı Kur'ân'ıdir hat

Nizâmi âlemin onunla cânâ
Verilmiş gerçi ammâ fânıdır hat

Fer'i idir hat asıl ma'nâdır anla
Me'ânî cân gibi ebdânıdır hat

Sîfâtın hattin oldu cânı ma'nâ
Hakîkat sûret-i insânıdır hat

Okuyan rûy-ı mahbûbun hutûtun
Bilir bu kissa-i cânânidir hat

Yazılmıştır Senâî levh-i dilde
Me'ârif ehlinin irfânıdır hat
(vr. 27a)

90

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hazzeder mi dosttan ayrı âşık-ı bîçâre haz
Hiç gelir mi firkat-i yâr ile ol nâçâra haz

Haste-i hicrâna yârin şerbet-i vaslı gerek
Gayri türlü bir devâdan gelmez ol bîçâre haz

Meclis-i şâhâne zevkin terk eder yâr olmasa
Eylemez bezm-i safâdan âşiki âvâre haz

Hoş gelir cevr ü cefâsı yârin olsa hem-demi
Verir istiğnâ-yı dilber tâlib-i dîdâra haz

Zevk-i cennet hûri vü gîlmânı teklîf²⁷¹ eyleme
Ey Senâî gelmez ondan vâsil-i dildâra haz

91

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘âlün

Okur evrâd edip Kur’ân’ı hâfiz
Dürüst ezberleyipsin onu hâfiz

Mehâriceden hurûf icrâ ederek
Ne hoş elfâz eder i‘lânı hâfiz

Bu hüsne sûret ile hayrân edersin
Kamu gûş eyleyen insâni hâfiz

Münevver eyledi envâri Kur’ân
Bu mecliste bulunan câm hâfız

Bu bezm-i mağfiret içre unutma
Du‘âsında olan yârânı hâfiz

Okudu mushaf-ı hüsnünde yârin
Senâî sûre-i Rahmân’ı hâfiz

92

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Gönüller tercümânıdır zebân i‘lân eder elfâz
Bu ancak âdeme mahsûs olup insân eder elfâz

Lafizdan gösterir ma‘nâ yüzün fehm eden âkiller
Onun bir katresin bahre misâl ummân eder elfâz

Değil mi âlemin el-ân nizâmi lafz ile cânâ
Şerî‘at emrini icrâ için burhân eder elfâz

Kelâm-1 Hak’tır ol söz kim hulûs u i‘tikâd etse
Hidâyet erip onu mazhar-ı imân eder elfâz
(vr. 27b)

Hakîkatca bu ma‘nâdan nisâr etse kemâl ehli
Me‘ârif dürrünü âşıklara ihsân eder elfâz

²⁷¹ Bu kelime esas aldığımız nûshada “terk” şeklinde olup, anlam ve vezin bozukluğu meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 39b’de “teklif” olarak yazılmıştır ki böylelikle vezin ve anlam doğru olmaktadır.

148

Oların her sözü sırr-ı me‘âni dir hakîkatta
Kelâm etmez tehî onlar ne kim her ân eder elfâz

Denilen her kelâmi cân kulağı ile dinlersen
Derûnunda olan râza seni hayrân eder elfâz

Değil nutk eyleyen sûret nihân olmuş derûnunda
Senâî'nin lisânından bu tende cân eder elfâz

93

Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün

Gel imdi cennetin zevkin yeter nakl ettin ey vâiz
Azâb-ı dûzahı bu zevk ile unuttun ey vâiz

Varıp görmüş gibi nakl eyledin evsâf-ı cennâti
İşiten zanneder def’atle geldin gittin ey vâiz

Kiyâs edip nefis halkı umûm üzre sanırsın kim
Kamudan hûri vü gîlmâni pek medh ettin ey vâiz

Bularla halk arasında meyâncı sanmasın bilmem
Ne biz ortada pâzârı hemân pür gittin ey vâiz²⁷²

Acâib müjdeler ettin ganî olanlara şimdi
Ki gûyâ cenneti verdin mezâda sattın ey vâiz

Hudâ'nın kulları var kim ne zevk-i cenneti ister
Ne havf eyler cehennemden oları n’ettin ey vâiz

Bu ni‘metlerle bu halka safâlar gerçi bahş ettin
Senâî kemter ednâyı ne hoş unuttun ey vâiz

94

Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Fe‘ülün

Gönülde matlab-ı cân oldu mahfûz
Nihânı hubb-ı cânâni oldu mahfûz

²⁷² Bu beyit esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 38b ile Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 32b'de yer almaktadır.

²⁷³ Bu misra, esas aldığımız metinde “Arar bîcâre dile âvâre dile çâre” şeklinde geçmekte olup, vezin bozukluğu oluşturmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 39b'de yukarıdaki şekilde olup, vezin doğru olmaktadır.

Arar bîçâre dil âvâre çâre²⁷³
Derûn-ı dilde dermân oldu mahfûz

Yanıp pervâne-veş bu nâr-ı²⁷⁴ aşka
Onunçün âh u efgân oldu mâhfûz

Ne kim âfâkı var olmuştur eşyâ
Vücûdum içre pinhân oldu mahfûz

Senâî *men aref*²⁷⁵ den aldı dersi (**vr. 28a**)
Dile sırrında irfân oldu mahfûz

95

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Kâtib-i aşk eyledi bu nâme-i tahrîre şûrû‘
Hâlini âşıklara kıldı yine takrîre şûrû‘

Bu reh-i aşk içre sülük eyleyen âşıklar için
Hoşça âdâb ile kilar ahsen-i ta‘bîre şûrû‘

Yâr için ağıyâra tekâpû²⁷⁶ gerek âşık olana
Vâsil-ı yâr olmağa kıl böylece tedbîre şûrû‘

Gel dile evrâd edegör câmi‘u'l-esmâyı oku
Giderek ağıyârı da yâr ile bu teshîre şûrû‘

Gerçi Senâî de Hak’ı sırr ile tevhîd edeli
Eyaledi vahdetteki cem‘iyyeti tefsîre şûrû‘

96

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Bezm-i irfân içre cânâ ârifâna tut semâ‘
Kâl u kil olmaz o mecliste sakın etme nizâ‘

Nûr-ı tevhîdi gönül mişkâtına kondur hemân
Yak muhabbetten çerâğı kalbine versin şu‘â‘

²⁷⁴ Bu kelime esas aldığımız metinde “nâra” şeklinde olup, anlam bozukluğu meydana getirmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 39b’de “nâr-ı” şeklinde olup, anlam uygun olmaktadır.

²⁷⁵ “Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu” (Nefşini bilen Rabbini bilir) hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

²⁷⁶ Bu kelime esas aldığımız metinde “tekâ” şeklinde olup, vezin bozukluğu meydana getirmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 40b’de “tekâpû” diye yazılmış olup, vezin doğru olmaktadır.

.....
150 Verme dünyâya muhabbet tâlib olma câhîna
Senden evvel niceler mesrûr olup kıldı vedâ‘

O seni yâhut sen onu kor gidersin âkîbet
Hasret ile ciğerin pür-hûn olur ömrün ziyâ‘

Hem celîs olma cihânda câhil u nâdân ile
Gelir elbet sana onun bed-zebânından sadâ‘

Dinler isen ehl-i diller sohbetin dinle müdâm
Er odur kim ola meydân-ı hakîkatta şucâ‘

Âkil isen sözlerim gûşuna mengûş eyle gel
Kıl Senâî’den bu pendi cân u dilden istimâ‘

97
Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

İstimâ‘ kıl gûş-ı cân ile bu pendi istimâ‘
Var ise iz‘ânın eyle gel efendi istimâ‘

İhtilâfi ko ki bunca yıllar ömrün sarf edip
Söyle ondan eyleyelim ne bilindi istimâ‘

İlm-i nâfi‘ neydiğin bilirdin ancak ey fakîh
Kâmil-i dâنâdan onu eylesendi istimâ‘
(vr. 28b)

Mekteb-i irfân içinde bahs olunmaz kıl u kâl
Var edegör onda her ne nutk olundu istimâ‘

Âlim-i ilm-i hakîkat olmağa tâlib isen
Âlim u ma‘lûmu kendi kıldı kendi istimâ‘

Kavl-i vâhiddir bu söz kim ehl-i tevhîd olasın
Eyler isen bu Senâî derdmendi istimâ‘

98
Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün /Fe‘âlün

Tama‘-ı hâm ola beyhûde tama‘
Eden aklınca eder sûde²⁷⁷ tama‘

²⁷⁷ Bu kelime esas aldığımız nüshada “sûde” şeklinde geçmekte olup, anlam bozukluğuna yol açmaktadır. Hem İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 40b'de hem de Millî Ktp. FB Yz. No: 198/1, vr. 34a'da “sûde” geçmekte olup, anlam bütünlüğü sağlanmış olmaktadır.

Ne bilir sûd u ziyâni o kişi
Var iken hırs ile kendide tama²⁷⁸

Tâlib-i cîfe olan dûn u denî
Eylemez râyiha-i ûda tama‘

Gece gündüzde karârı yok onun
Dilemez râhatı âlûde tama‘

Sen de var imdi Senâî edegör
Hemân irfân ile maksûda tama‘

99

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Eyledim aşkinla cânâ gayri sevdâdan ferâğ
Zannederdim sen şeh-i hûbâni kendimden irâğ

Hubbunu gönderdin evvel emr ü fermân eyledin
Leşkeri hüsnün kurup sahrâ-yı sînemde otâğ

Aldı etrâfin vücûdum kal‘asının ol çeri
Yolları bend eyleyip kârbân değil uçmazdı zâğ

Gelmez oldu kimseler imdâdına oldum zebûn
Kesti evvel râhimî gelmeklige kıldı yasâğ

Açılıp burc-ı beden revzenleri gördüm şehâ
Sadırimin kösünde nevbet çalmağa urdu çomâğ

Darb ile isbâta geldim düştüm illâ kaydına
Geçtim ol lâ’dan demezler ehl-i îmân yüzü âğ

Târ-u-mâr etti siyeh-rû cündümü ol leşkerin
Kimisini katl edip kimin dahi bend etti sâğ
(vr. 29a)

Nusret onun olduğun bildik de çıktım aradan
Hüküm eden oldur bırakım fîğ-ı tedbîr ü yerâğ

Oldum îmân ehli ben de eyledim ikrâr-ı tâm
Dinle budur mâcerâmi cândan açtınsa kulâğ

²⁷⁸ Bu misra esas allığımız nüsha “Var iken kendide hırsa tama” şeklinde olup, vezin bozukluğuna yol açmaktadır. Hem İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 40b’de hem de Millî Ktp. FB Yz. No: 198/1, vr. 34a’da yukarıdaki şekilde geçmekte olup, vezin doğru olmaktadır.

Dil sarâyı tahtının sultânı oldur ki hemân
Bu Senâî de yanan nûrundan onun bir çerâğ

100

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Bezm-i irfâna uyandır ârifâne bir çerâğ
Yanila senden de yansın âşikâne bir çerâğ

Rûşen olsun meclis-i irfân uyansın âşikân
Pertev-i nûr-ı çerâğından o yâne bir çerâğ

Şem‘ine cem‘ olsun âşiklar onun pervâne-veş
Bâl ü per yaksın getir âftâbgâne bir çerâğ

Gerçi birdir her çerâğın nûru ayrı şu‘lesi
Her birinde bir letâfet var yok ona bir çerâğ

Edelim Hakk’â Senâî kim çerâgm şu‘lesi
Sönmesin tâ kim ebed ondan da yana bir çerâğ

101

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Eyledim aşka uyaldan cümle sevdâdan ferâğ
Terk-i tecrîd eyledim bu hubb-ı dünyâdan ferâğ

Verseler almam metâ‘-ı şöhreti ben bir pula
Bir abâpûşum edip atlâs u dîbâdan ferâğ

İlm-i kâf u nûn’dan aldım kîsmetim²⁷⁹ bezm-i ezel
Onun için²⁸⁰ eyledim iksîr ü kimyâdan ferâğ

*Kenz-i lâ yiüfnâya*²⁸¹ mâlik oldum evvelden beri
Eyledim şâh-ı cihâna ben temennâdan ferâğ

Medh ü zem birdir yanında her ne derlerse hemân
Gam değil şimdengeri ettim o kavgâdan ferâğ

²⁷⁹ Bu kelime esas aldiğımız nûshada “fehm-i” şeklinde geçmektedir ki vezin bozukluğu ortaya çıkmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 41a’da “kîsmetim” diye geçmekte olup, vezin tamam olmaktadır.

²⁸⁰ Bu kelime esas aldiğımız nûshada “ile” şeklinde geçmekte olup anlam tam yerine oturmamaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 41a’da “için” diye geçmekte olup, anlam daha uygun olmaktadır.

²⁸¹ *Kenz-i lâ-yüfnâ*: Bitmek, tükenmek bilmeyen hazine.

Vâsıl-ı yâr olalı dil-şâd olupturn dâimâ
Gayri tûrlü ber-murâdî ettim icrâdan ferâğ

Cümleden gerçi Senâî fâriğ u âzâdesin (**vr. 29b**)
Zerre denli etmedin mahbûb-ı zîbâdan ferâğ

102

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Fe'îlün

Olursa ger inâyet Hak'tan eltâf
Kulundan bir kuluna eyler insâf

Niye geldim cihân içre diye ol
Tefekkür eder ömrü oldu isrâf

Bulur bir pîr ü perver reh-nûmâyı
Bilir oldur ki bu nâs içre eşrâf

Kabûl eyler onun bendeliğin ol
Tarîk-i Hakk'a varan eyler itlâf

Sûlûk eyler o da ol râh-ı Hakk'a
Ki zîrâ böyle geldi çünkü eslâf

Ona ol bildirir Hakk'ı hakîkat
Îşittiği kemâl-i nakl-i evsâf

Varır ilme'l-yakîn içre şühûdu
Olur olda nihâni ilme arrâf

Senâî varmağa *ayne 'l-yakîne*
Gerektir ki ola mir'ât-ı dil sâf

103

Fâ'îlâtün /Fâ'îlâtün /Fâ'îlâtün /Fâ'îlün

Hamdüllâh dilden oldu hubb-ı dünyâ ber-taraf
Oldu efkâr-ı sivâ hep cümle sevdâ ber-taraf

Şimdi meyl etti gönül bir dilberin sevdâsma
Düşeli aşkına oldu her temâşâ ber-taraf

Görmedim bir böyle mahbûb-ı cihân-ârâyı kim
Olacak vechine hâil zülf-i zîbâ ber-taraf

154

Uğruna terk eyledim her varlığım cânân için
Cânimin ârâmi oldu şimdî cânâ ber-taraf

Kalmadı sabr u karârim vaslini kıldım taleb
Dedi sen benden ferâgat kıl o da ‘vâ ber-taraf

Ölmeyince kimseye lâyık değildir vuslatım
Sen de bil böyle diyenler oldu hayfâ ber-taraf

Mahv edip beni Senâî bu kelâmin heybeti (vr. 30a)
Ne taraf kaldı derûnumda neaslâ ber-taraf

104

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Yuf o münkir hîlekârin ettiği ikrâra yuf
Tevbe vü telkin alıp kıldıği istîgfâra yuf

Sûretâ eyler tevâzu ol münâfik hîlekâr
Yüz sürüp ettikleri âh u fiğân u zâra yuf

Ehl-i îmânın adûsu oldu merdûd-ı ebed
Hazret-i Hak dergehinden kim ola âvâre yuf

Döndü şeytâna her ahlâkı buların şüphesiz
Hâin-i dîn oldu onlar yanına kim vâra yuf

Düşmen ile dost olanlar ol dahi Hak düşmeni
Bunların hâlin bilirken yâr olan ağıyâra yuf

Ey Senâî neyler idin bunu nazma getirip
Böyleler için yazıklar ettiğin güftâra yuf

105

Müfte‘ilün /Fâ‘ilün /Müfte‘ilün /Fâ‘ilün

Aşka düşelden dilâ aldı bu sevdâ-yı aşk
Kalmadı hep varlığım eyledi yağmâ-yı aşk

Hicr-i firâkın şehâ yattı yeter rûz u şeb
Zâr u giryân ile eyledi rüsvâ-yı aşk

Âkil ü dânlâları sayd u şikâr eyleyip
Gör nice Mecnûn eder onları Leylâ-yı aşk

Mülk-i vücûdum dilâ sâhil-i ummân iken
Bâd-ı muhabbet ile gark eyledi deryâ-yı aşk

Niceler âciz kalip vasfini şerh etmede
Defter-i uşşâka bil sığmadı imlâ-yı aşk

Her ki Senâî uyar aşka o ma'şûkuna
Erişir elbette kim ola âşinâ-yı aşk

106

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Gönül aşkinla ey cânâ coşup leyî ü nehârim yok
Ki san deryâ temevvûc eyleyip ka'r u kenârim yok

Ne deryâ katredir mevcî gönülinde ummâni
Denir temsil için ammâ misâle iktidârim yok
(vr. 30b)

İçelden teşne-dil ma'şûk elinden câm-ı aşkıyla
Aceb aklım yitirdim söyle mestoldum humârim yok

Yalın ayak baş açık sînesi üryân olup şeydâ
Bugün meydân-ı aşk içre girip nâmûs u ârım yok

Kanı aşk ile ol yârin ciğer biryân eden âşık
Bana hem-dem ola her dem enîs ü yâr-ı gârim yok

Sorarsın vasf-ı hâlimden mukayyed olma gel zâhid
Bu mutlak zevke dâirdir elimde ihtiyârim yok

Senâî bahr-ı vahdette vücûdun gark u mahv etti
Onunçün cûş eder durmaz gönü'l sabr u karârim yok

107

Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Fe‘ülüün

Vechin görelî rûy-ı dilârâyı unuttuk
Dil vermeğe bir gayriye sevdâyı unuttuk

Hayrette kodu aşkin alınca beni benden
Yağmâya verip zühd ile takvâyı unuttuk

Aşk ile dilâ bezm-i visâlinde o yârin
Mey nûş edeli bâde-i hamrâyı unuttuk

.....
156 Tahrîr edeyim hâlimi âşıklara cânâ
Derken kalem aldık ele imlâyi unuttuk

Takrîr edemem derd-i derûnum sana bir dem
Anlatmağâ terkîb ile ma'nâyı unuttuk

Bu hâle giriftâr olalı şimdi Senâî
Yârânı değil gerçi bu dünyâyi unuttuk

108
Mefâ'ülü /Mefâ'ülü /Mefâ'ülü /Fe'ülün

Verdinse gönül dilbere cânâ neler aldık
Pâzâr-ı cihân içre bulunmaz güher aldık

Azm eyleyeli râh-ı visâline o yârin
Konup göçerek aşk ile bir hayli yer aldık

Gâh ağlar idim âh u figân ile edip zâr
Hierân-ı firâk ile aceb çeşm-i ter aldık

Gitmekte idim rûz u şeb ol râh-ı visâle
Bir muhbîr-i sâdîktan o yolda haber aldık
(vr. 31a)
Aşk olmuş idi çünkü refîkim dedi oldum
Terk etme beni böyle bir erden nazar aldık

Gördüm ki onu ben de bu aşka uyalıdan
Her kande nazar kılsam o dostdan eser aldık

Dersin ki aceb vuslata ermiş mi Senâî
Sen sanma sakız çektiğ ağızdan şeker aldık

109
Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Gel beri ey tâlib-i didâr-ı Hak
Aşk oduna yanmağâ çakmağı çak

Zulmet-i cehl içre bu dil kalmasın
Nûr-ı zât-ı Hak'tan ona şem'a yak

Mekteb-i irfâna gel âr eyleme
Terk-i nâmûs eyleyip al hoş sebâk

Fırsatı fevt eyleme her rûz u şeb
Kârın olsun zâri zâri ağlamak

Kil u kâl etmekten evlâdir sana
Aşk kitâbindan okursan bir varak

Pendi gel sen kıl Senâî kendine
Dü cihân selâmeti irfân-ı Hak

110

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Şimdilik bir dilberin pervânesiyim şimdilik
Râh-ı aşkında onun vîrânesiyim şimdilik

Baş açık yalın ayak meydân-ı aşkında onun
Soyunup abdâl olan üryânesiyim şimdilik

Gâh cemâli şu‘lesinden pür-ziyâ dilhânesi
Gâhi nâr-ı aşkınn pervânesiyim şimdilik

Bu muhabbet şâh-ı dilde tahta edelden cülûs
Gahî şâd eyler gehi gamhânesiyim şimdilik

Hatt-ı dilberden okudum ben de ilm-i ebcedi
Bil me‘ânî sırrın ferzânesiyim şimdilik

Şöyle mahmûrum ki bezm-i vaslı içre dilberin
Câm-ı aşkıñ nûş eden mestânesiyim şimdilik
(vr. 31b)

Beyt-i dil ma‘mûr olup yâre olaldan âşinâ
Ger sorarsan dilberin cânânesiyim şimdilik

Ey Senâî var mıdır mey nûş eden aşıkları
Gelsin onun aşkınn meyhânesiyim şimdilik

111

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Düş olan sevdâ-yı aşka ona cânâ ne gerek
Hubb-ı gayri terk edip sevdâ-yı cânâ ne gerek

Zikr-i dost olur gîdâsi fikri de her rûz u şeb
Neyler âlemde ol aslâ gayri sevdâ ne gerek

158

Geçer aşk ile o yârin külli vârından hemân
Gece gündüz şem'-i yâre karşı pervâne gerek

Terk eder nâmûs u ârı âşık-ı şeydâ olan
Kays-veş sahn-ı fenâda deli dîvâne gerek

Mihnet-i derd ü elem yoldaş olup her dem ona
Genc-i gamda yatır onun yeri vîrâne gerek

Böyledir vuslat-ı yârin uğruna serden geçen
Câmi neyler ey Senâî ona cânâne gerek

112
Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Dinle erbâb-ı kemâlin sözün anla ne demek
Mâye-dârı olan âşıkları dilbend ederek
Er olur kâbil-i irşâd olan âdem giderek
Demeden yeğ ola nâdâna nasîhat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

Bulagör sen dahi bir kâbil-i irşâd olanı
Onuda hoşça dinle fehm ediben yahşı tanı
Ne bilir kadrını dânânın olan dûn u denî
Demeden yeğ ola nâdâna nasîhat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

İşitirsen ki ne gûna idi etvâr-ı selef
Olmağa kâbil ise bil ki o cân etme telef (**vr. 32a**)
Değil ise yazık ol sözlere ey hayr-ı halef
Demeden yeğ ola nâdâna nasîhat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

Deme nâ-puhtelere gel budur erkân ile yol
Edeym lutf u kerem dersen ona sonrası ol
Ne sana kulluk eder ol ne olur Tanrı'ya kul
Demeden yeğ ola nâdâna nasîhat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

Baş u cân eylediler Hakk'a fedâ bilmek için
Gelip âdem kutruna oda dizilmek için
Bir ögün lokmasını hırsâ düşüp yemek için
Demeden yeğ ola nâdâna nasîhat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

Verse ol sana cihândaki nesi var ise de
Sûretâ arz-ı muhabbet ederek yâr ise de
Kâbil olmayıp o cân âleme hünkâr ise de
Demeden yeğ ola nâdâna nasîhat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

Acabâ sende olan müşkili kim halledecek
Yoksa hîç kalmadı mı müşkülün eyâ bilecek
Ey Senâî diyen esrâr-ı Hak'ı fâş edecek
Demeden yeğ ola nâdâna nasîhat dememek
Haceri gevher olur zann ediben çekme emek

113

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Gel ey cân bu cihân içre bilir misin neler çektin
Ne âlemlerde gezdin sen ne berzahlar görüp geçtin²⁸²

Cüdâ düştün diyârından gezerdin dağ u sahrâda
Seyâhat âlemindeyken ne yerlerden konup göctün

Şu denli havfa düştün ki görünce âdemi cânâ
Cihân başına dâr olurdu tenhâ yerlere kaçtin
(vr. 32b)

Zamân oldu kim alçağa tenezzül mü ederden sen
Hümâ gibi açıp bâl ü perin yükseklere uçtun

Acebdır sükeri şerbet sanirdın nûş edip zehri
Felek tasında yüz bin kerre yüz bin²⁸³ dolu semm içtin

Gel imdi sen de insâf et eğer insân isen cânâ
Diyâr-ı gurbet illerde neler çektin neler çektin

Bu dehr içre dilâ bir dem senin kim sordu ahvâlin
Aceb buldu mu bir hem-dem Senâî râzını açtin

114

Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Fe‘ülün

Sayyâd-ı dil oldur ki ola halkı Hudâ’nın
Dil bendesi olmaklığı şâyeste o câmin

²⁸² Bu kelime esas aldığımız nûshada “çektin” şeklinde olup, anlam tam uyuyışmamaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 45a’da “geçtin” diye yazılmış olup, anlam oturmaktadır.

²⁸³ “kerre yüz bin” ibaresi esas aldığımız nûshada bulunmayıp vezin bozukluğu meydana getirmektedir. İbare, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 45a’da olup, vezin doğru olmaktadır.

..... Ahlâk-ı hamîd ile ola muttasıl ol cân
160 Bil tâc-ı seridir o kamu halk-ı cihânın

Bu hüsn-i âdâb ile onun izzeti artar
Makbûlûdür âlemde o cân mîr ü gedânın

Halk ondan emîn ola dahi gitti selâmet
Her vech ile dünyâda vü ukbâda o cânın

Âlemde iyi nâm ile yâd olmağa bâis
Hem mertebesi âlî olur böyle olanın

Gam görmeye hiç zerre kadar ömrü olunca
Vaktin geçirir zevk ü safâ ile zamânın

Her kimde bu ahlâkı görürsen ki Senâî
Bilgil ki Halîm ismine mazhardı Hudâ'nın

115
Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Gönül aldanma hevâya nice bir kâl ile kîl
Gel oku mekteb-i irfânda gönül pâsini sil
Çeşm-i ibretle nazar kıl gözün aç sen²⁸⁴ seni bil
Hâne-i dilde koma fîkr-i sivâ sâf ola dil
Nazârin vahdete ergör açıla dîde-i dil

Sana lâyık mı şehâ zübde-i âlem olasın
Senurîhim²⁸⁵ men arefe²⁸⁶ sırrını fehm etmeyesin (vr. 33a)
Bu cehâlette kalip kendözünü bilmeyesin
Hâne-i dilde koma fîkr-i sivâ sâf ola dil
Nazârin vahdete ergör açıla dîde-i dil

Bilmeyince kişi nefsin bilemez Rabbisini
Kendini bilmeğe halk eyledi bil Rabbisini
Gelip irfâna kadem bas bulagör sende²⁸⁷ seni

²⁸⁴ Bu kelime esas aldiğimiz nûshada “senide” şeklinde geçmekte olup, vezin bozukluğu meydana getirmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 47a'da “sen” diye geçmekte ve vezin doğru olmaktadır.

²⁸⁵ “senurihim âyâtinâ fi’l-âfâki ve’l-enfûsi” (Onlara âyetlerimizi hem hem afakta hem de kendi içlerinde göstereceğiz) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Fussilet, 41/53.

²⁸⁶ “Men arefe nefsehu sekad arefe Rabbehu” (Nefsin bilen Rabbini bilir) hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûni, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

²⁸⁷ Bu kelime esas aldiğimiz nûshada “sen” şeklinde geçmekte olup, vezin bozukluğu meydana getirmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 47b'de “sende” diye geçmekte ve vezin doğru olmaktadır.

Hâne-i dilde koma fikr-i sivâ sâf ola dil
Nazârin vahdete ergör açıla dîde-i dil

Bu gönül hânesidir vuslat için bâğ-ı İrem²⁸⁸
Tâlib-i vuslat olup dersen eğer ben de girem
Lîk fehm eyle bu nutku sana dinle ne direm
Hâne-i dilde koma fikr-i sivâ sâf ola dil
Nazârin vahdete ergör açıla dîde-i dil

Sîrr-ı tevhîdi Senâî getirir kâle ricâl
Onun için ki ede âşiklar onu kendine hâl
Okuyan dilden okur siğmaz ona kâl u makâl
Hâne-i dilde koma fikr-i sivâ sâf ola dil
Nazârin vahdete ergör açıla dîde-i dil

116

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ta‘n-ı münkir gam değildir bildiği hâlet değil
Ehl-i tevhîd ayrı görmek onları âdet değil

Cümlenin maksûdu Hak’tır Hak’tan ayrı nesne yok
Şirk-i ihfâdan sakın sen ben demek vahdet değil

Bir temâşâgâh-ı âlemdir cihân kavgâyı ko
Aslı birdir cümlenin bu gördüğün kesret değil

İşlenir takdir elinden her bir işler dâimâ
Zeyd u Amr kavî bu fi‘li işleyen âlet değil

Can kulağın dinlediyse sözlerimden zâhidâ
İşitirsen bizden ammâ söyleyen sûret değil

Bu makâmin sâhibi gerçi safâ içre müdâm
Lâkin onda dâima durmakta emniyyet değil (**vr. 33b**)

Câm-ı vahdet cür‘âsin nûş edenin keyfiyyeti
Pes umûm ehlinin olıldığı keyfiyyet değil

Ey Senâî dediler *men lem-yezuk lem-ye ‘rij*²⁸⁹
Sükkeri nâdâna verme tattığı lezzet değil

288 Bu müşra esas aldığımız nûshada “Bu gönüldür hâne-i vuslat için bâğ-ı İrem” şeklinde geçmektedir, anlam tam yerine oturmamaktadır. Bundan dolayı İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 47b’deki yani yukarıdaki şeklin tercih ettik.

289 “Tatmayan bilmez” anlamında tasavvufa kullanılan bir deyim.

.....
117
162 Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Âdemi vâr etti Hak nûn içre bir nokta misâl
Kenz-i mahfi’den zuhûru hubb-i Hak’tır işbu hâl

Yok idi bezm-i ezel ol noktada şekl-i vücûd
Lâkin onda gizli idi görünen hüsn-i cemâl

Çekti dest-i kudret-i Hak bir elif ol noktayı
Kadd-i âdem zâhir oldu sûret-i tûbâ-misâl

Emr edip Mevlâ melekler Âdem’e kıldı súcûd
Etmeyen şeytân olup merdûd-i Hak ol bed-fî‘âl

Nefh-i rûh etti Hudâ rûhundan Âdem cevfine
Hamd edip durdu kiyâma yok idi evvel meçâl

Bu elif kaddin rükû‘da dâl edip ol resmini
Secde kıldı mîm olup Âdem denir ey hoş-hisâl

Sîrr-i Âdem’den haberdâr olayım dersen eğer
Vâris-i âdemden onu var yürü eyle suâl

Secdeden kaldırma baş²⁹⁰ ile Senâî dâimâ
Çün tevâzu ehlidir âlemde gör sâhib-kemâl

118
Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Feyz-i ilhâm-ı Hudâ’nın cilvegâhıdır gönül
Bir tecellî-hânedir kenz-i ilâhîdir gönül

Ondadır dürr-i me‘ârifle hakîkat gevheri
Bil me‘ânmî şâhînin da tahtgâhıdır gönül

Hayme-i mî‘âd-ı Mûsâ sîrrini ondan dile
Hifz için kelâm-ı Hakk’ın bârigâhıdır gönül

Hak Te‘âlâ hâkim-i mutlaktır eşyâya kamu
Öyle bil şâh-i cihânnin pâdişâhîdir gönül

²⁹⁰ Bu kelime esas aldığımız nûshada “başın” diye yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 49b’de yukarıdaki şekilde geçmekte olup, vezin doğru olmaktadır.

Her ne denli vasf edersen kâle gelmez hâl-i dil (**vr. 34a**)
Ey Senâî âşıkânın kible-gâhıdır gönül

119

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Dinle bu bir katredir deryâ-yı vahdetten misâl
Yine cûşa geldi bilmem var mıdır nutka meçâl

Gelmez ol temsile ammâ mümkün oldukça hemân
Söylemem onda olanlar hâlidir bu hüsn-i hâl

Evvelâ tevhîd-i efâl oldu îmân onlara
Ettiler tedbîri takdîrinde Hakk’ın izmihlâl

Mahv olur küllide căz’ün medhali yoktur hemân
Fâ‘il-i mutlak Cenâb-ı Hak durur ey hoş-hisâl

Şâh-ı âlem bir beyi bir işe ta‘yîn eylese
Pâdişâh etti denir ol kendisi etmek muhâl

Der ol emri içre buyurdum ki her ne yazmışım
Hayr u şerre ol kişi âlettir etme kîl ü kâl

Her ne kim işlerse ol kesvardığı ilde hemân
Ma‘nîde oldur eden ammâ yine eyler suâl

Radde-i căz’î dediğin ondan işlediğidir
Oldu külliîden zuhûru bu sözümden hisse al

Sâhil-i deryâ-yı vahdettir bu menzil ey dede
Keşti-i bahre süvâr ol giderek ummâna sal

Dinle imdi şimdi tevhîd-i sıfâti sen ayân
Çâr anâsından değil mi cümle eşyâ infisâl

Âlem-i tefrîd iken terkîbe geldi emr-i Hak
Kâf u nûndan bağıladı sûret bu eşyâ ittisâl

Yine unsurdan mürebbî kıldı şemsi ol ilâh
Zerre yoktur²⁹¹ ola onsuz buluna onda kemâl

²⁹¹ Esas aldığımız metinde bu kelimededen sonra “ki” vardır ve vezni bozmaktadır. Anlam bozukluğuna yol açmadığı için metinden çıkardık.

Yâd olup²⁹² Hakk’ın muhît ismine mazhar cümleye
Bir sudan verdi hayatı ol Kerîmû zü'l-Celâl

Hâliku’r-Rezzâk olan Mevlâ-yı Rabbü'l-âlemîn
Cümlenin rızkin bu arzdan başış edip rûz u leyâl

İşte bu menzilde bahr-ı vahdetin ummânıdır
Tâlib-i gevher isen gavvâs-ı bahr ol sen de dal

Bilelim tevhîd-i zâtı nice takrîr ettiler
Gelmez ol ta'bîre ammâ nice etti ehl-i hâl
(vr. 34b)
Cümlenin bir gevher²⁹³ aslı fer“idir eşyâ kamu
Varlığı varından oldu aslına yoktur zevâl

Bahr-ı âbîden cüdâ düştü de her bir katre nem
Yine ol deryâya onlar etmek isterler visâl

Cem‘ olup rûy-ı zemînde nehr ü ırmak olarak
Mâ-i câri mahv olur deryâda her rûz u leyâl

*Külli şey'in hâlikun*²⁹⁴ sırında Hak'tan gayri yok
Ehl-i tevhîdin budur îmânı ey sâhib-kemâl

Gel edeb ile Senâî etme tatvîl-i kelâm
Bundan öte cümle merdân-ı suhandân oldu lâl

Katre temsîl olmadı deryâ-yı vahdetten hemân
Kâle geldiği bu denlidir gerekdir ola hâl

120

Allâh’ı seven âşıklar
Gelin tevhîd zikredelim
Aşk ile bağıri yanıklar
Gelin Hakk’ı zikredelim

Her nefeste Allâh adın
Zikretmek olsun mu’tâdîn
Şâd eyler kalb-i nâ-şâdîn
Gelin Hakk’ı zikredelim

²⁹² Bu kelime esas alındığımız metinde yoktur. Olmadığında vezin bozukluğu meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 48b'de geçmektedir.

²⁹³ Esas alındığımız metinde bu kelime “gevherdir” şeklinde olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 49a'da “gevher” diye geçmeye olup, vezin doğru olmaktadır.

²⁹⁴ “Her şey yok olacaktır, O'nun zâti müstesna” (Kasas, 28/88) ayetine işaret edilmektedir.

Nice bir gaflet uykusu
Çalınmadan rihlet kösü
Bozulmadan ten kafesi
Gelin Hakk'ı zikredelim

Ehlullâhin gir yoluna
Bakma sağına soluna
Bak erenler usûlüne
Gelin Hakk'ı zikredelim

Dinle Senâî ol âgâh
Ne buyurdu Rasûlullâh
*Ez-zâkiru habîbulâh*²⁹⁵
Gelin Hakk'ı zikredelim

121

Mefâ'ülü /Mefâ'ülü /Mefâ'ülü /Fe'ülün

Ey dil sana bir hoşça naşihat edebilsem
Bilsem nedir ol aşk ile olmadığı ebsem

Ebsem olanı görme(z)misin sâhib-i hâldir
Hâldir kişiye lâzım olan ol ola mübhem

Mübhem durur ol sırr-ı Hudâ sohbet-i irfân
Îrfân o durur kendim bilmış ola âdem

Âdem ona derler ki ola mahzen-i esrâr
Esrârina hem bulmuş ola makbûl hem-dem
(vr. 35a)
Hem-dem olanın sende olup mahrem-i râzı
Râz ehli ola beste-dehen hâline mahrem

Mahrem idin ol gonca-femi sen dahi cânâ
Cânâ ne derim böyle demi kim ede her dem

Her dem bu demin olsa Senâî n'ola âyâ
Âyâ ben onu gâhice olsun edebilsem

122

Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün

Değiştim âr u nâmûsu senin irfânına şâhim
Baş açık sînesi üryân girip meydânına şâhim

²⁹⁵ "Zikreden Allah'ın sevgilisidir" anlamına gelir. Hadisin kaynağuna ulaşamadım.

166

Muhabbet kâtibi yazdı berât-ı aşkımö evvel
Ser-i bâlâsına tuğrâ çekip fermânına şâhim

Diyâr-ı gurbet ellerde düşerdi dâm-ı hicrâna
Getirdi kayd u bend ile der-i dîvânına şâhim

Yitirdim aklımı aşka uyaldan râh-ı vaslında
Kalıp hayrette müştâkîm cemâlin ânına şâhim

Kapına yüz sürüp geldim meded senden inâyet kıl
Der-i lutfunda bağlı bu dil-i vîrânına şâhim

Ümîdim vaslın ey dilber kerem bâbın küşâd eyle
Senâî sîneçâk abdâl olan üryânına şâhim

123

Müfîte‘ilün /Müfîte‘ilün /Müfîte‘ilün /Müfîte‘ilün

Ey gönül âlâyîş-i dünyâyı ferâmûş edelim
Kendimizi genc-i ferâgatta abâ-pûş edelim

Kayd-ı alâyîk nemize terk edip onları kamu
Fâriğ u âzâde olup vaktimizi hoş edelim

Etmeyeлим mâzi vü müstakbeli el-âna bugün
Dem bu dem erbâb-ı dilin pendini gel gûş edelim

Sayd edelim bir güzeli k’olmaya bir misli dahi
Bâri bu sevdâya dilâ kendimizi düş edelim

Hem-dem olup yâr ile gel meclis-i vahdette bu dem
Bezm-i visâlinde onun aşkına mey nûş edelim

Gel bu dil âvâre neler çekti yolunda diyerek
Sînemize bend edip ol dilberi âğuş edelim

(vr. 35b)

Senlik ü benlikte²⁹⁶ bu dem olmaz olur sanma onu
Dinle Senâî sözünü bu demi bir hoş edelim

²⁹⁶ Bu kelime esas alındığımız nûshada “benlik” şeklinde yazılmış olup, vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 51b’de yukarıdaki gibi yazılmış olup vezin tamam olmaktadır.

124

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Nazar kıldıktı mahbûbun elif kaddin alem gördüm
Bu dil levhinde bir nokta kodu kaşı kalem gördüm

Temâşâ-yı cemâlinde o yârin hayret içreyken
Yüzünde berk uran nûru onun nûr-ı kıdem gördüm

Cemâlin seyr edelden her günüm iyd oldu ey dilber
Bihamdillâh ki gûyâ hüsnünü bâğ-ı İrem gördüm

Kün emri mushaf-ı hüsnün yazaldan levh-i mahfûza
Ezel bezmindeki sîrnnda *nûn ve'l-kalem*²⁹⁷ gördüm

Yazılmış vechine *Tâ-Hâ*²⁹⁸ okudum hüsn-i hattından
Çü zâtın cümleye okudum ki mesbûku'l-adem gördüm

Senâî öyle bir mahbûb-ı ra‘nâdir hakîkatta
Kemâl-i izzetin gâyet azîz ü muhterem gördüm

125

Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Fe‘ülüün

O bezm-i safâ vuslat-ı cânâni unutmam
Ol demde olan ahd ile peymâni unutmam

Âh eyleyeli terk-i vatan gurbete düştüm
Her dem o demi yâd edip ol kânı unutmam

Andıkca derûnumda yanar²⁹⁹ nâr-ı firâkı
Ol hasret-i yâr âteş-i sûzâni unutmam

Seyyâh olalı devr-i felek göz neler etti
Gezdirdiği ol berr u beyâbâni unutmam

Bir kimse benim hâlime rahm etmedi aslâ
Ettiğim o dem âh ile efgânı unutmam

²⁹⁷ “Nûn ve'l-kalemi vemu yesturûn” (Nûn, kaleme ve kalem erbabının yazdıklarına yemin olsun ki” Kalem, 68/1 âyetine işaret edilmektedir.

²⁹⁸ Kur’ân’ın 20. süresi olan Tâhâ süresine işaret edilmektedir.

²⁹⁹ “yanar” kelimesi esas alındığımız nûshada “derûnumda” kelimesinden önce yazılmıştır ki vezin bozuklığına yol açmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 53b’de yukarıdaki gibi olup vezin tamam olmaktadır.

167

168

Bir kâfile gördüm ki gider iline dostun
Uydum olara ben de o yârânı unutmam

Azm eyleyeli râh-ı visâl içre Senâî
Hamd ola Hudâ kıldığı ihsâni unutmam
(vr. 36a)

126

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Dilberâ hüsni cemâlin şem‘ine pervâneyim
Tâ ezelden âşinâyım sûretâ bîgâneyim

Meclis-i aşkında gâhî bî-edeblik eyledim
Zülfün ile kayd u bende çektiğin dîvâneyim

Âşık-ı şeydâyım ancak râh-ı aşkin içre kim
İsm ü resmi terk edelden bilmezem eyâ neyim

Dest-i sâkîden bugün teklif-i sahbâ istemem
Câm-ı aşkin nûş edelden serseri mestâneyim

Bu Senâî vuslata verdi dil ü cân nakdini
Âşinâ-yı aşk olaldan bir aceb vîrâneyim

127

Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Fe‘ülün

Gönül bir dil-bere serv-i bülendim
Muhabbet eyledi zülfü kemendim

Bulunmaz gerçi mânen-i nazîri
Kapısında mülâzîm derd-mendim

Temâşâ-yı cemâlinde o yârin
Gehî idrâk edemem kendi kendim

Ki vasf olmaz³⁰⁰ o mahbûbun bu zevki
Eden âşıklara vardır pesendim

Diyen *men lem-yezuk Iem-ye rif*³⁰¹ ey cân
Hemân kavlînde sâdiktir inandım

³⁰⁰ Bu kelime esas aldığımiz nûshada “olunmaz” şeklinde olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 51a’da “olmaz” şeklinde geçmektedir, böylece vezin tamam olmaktadır.

³⁰¹ “Tatmayan bilmez” anlamında tasavvufta kullanılan bir deyim.

Senâî'nin mecâzî sanma nutkun
Kerem et yokla iç yüzden efendim

128

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ilün

Bu aşkin nârına ben yâne geldim
Cemâlin şem‘ine pervâne geldim

Derûnum derdine bir çâre eyle
Meded kıl bana sen sultâna geldim

Hevâ-yı aşkına düşelden aklım
Yitirdim kendimi dîvâne geldim

Gece gündüz senin aşkin oduna
Firâkınla ciğer biryâne geldim
(vr. 36b)

Gelip bu âleme mülk-i bekâdan
Kerem eyle seni irfâna geldim

Visâl ister Senâî derdmendin
Mürüvvet kânısın ihsâna geldim

129

Müfte‘ilün /Fâ‘ilün /Müfte‘ilün /Fâ‘ilün

Dinle beni ey püser eyleyiben ihtimâm
Kendini bilmeklige sa‘y edegör subh u şâm

Hak yola girdin yürü merd-i Hudâ bendesi
Ol ki sana rehnümâ ola her işin tamâm

Mûşidinin hizmetin cân ile eyle kabûl
Gönlüne girmeklige eyle temennâ müdâm

Kenz-i ilâhîdir ol tâlib-i cevher isen
Hem dahi gerek sana hâsılı teslîrn-i tamâm

Oldura evvel seni adam edip dergöre
Ol dem-i İsâ gibi bir nefesi ola ki râm

Âdem-i ma‘nâ nedir sûret-i insân değil
Sîreti insân ola hergiz onun ber-devâm

..... ● 170 Ârif-i billâh olup nefsini bil Rabbini
*Men aref*³⁰² in sîrrını anla nedir bu kelâm

Ma‘nevî nigâh ile kendini ver bir ara
Ondan olup hâm ile doğurasın bir gulâm

Besle onu büyüsün sen gidesin o kala
Vâris-i âdem olup yerine kâim-makâm

Dinle Senâî sözün sîreti insân isen
Kâmil ü dâنâdan ol pendimi tut ey hümâm

130
Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Reh-i aşk içre gönül dilbere Ferhâd olalım
Aradan dâg-ı sivâyı gider âzâd olalım
Erelim dosta visâl ile gönül şâd olalım
Güzelî sevmede her fennile üstâd olalım
Nice bir derd-i elem vâsil-ı dilşâd olalım
(vr. 37a)

Yeter oldu gönül aşka uyalı âh ile zâr
Ne bu feryâd u figân eylediğin leyî ü nehâr
Yürü var imdi gönül sen de dile vâsil-ı yâr
Güzelî sevmede her fennile üstâd olalım
Nice bir derd-i elem vâsil-ı dilşâd olalım

Varıp ol derdine dermâni gönül sâde ara
Gehî mescidde onu gâhî kilisâda ara
Bulayım dersen eğer sen de her eşyâda ara
Güzelî sevmede her fennile üstâd olalım
Nice bir derd-i elem vâsil-ı dilşâd olalım

Kuru sevdâ ile geçti nice dem âh ile yıl
Bileyim dersen eğer kendini irfân bu değil
İki mîm ha ile dâl’dan haber al sîrrını bil
Güzelî sevmede her fennile üstâd olalım
Nice bir derd-i elem vâsil-ı dilşâd olalım

Sana ey dil bu nasîhatlar ile pend ederim
Gezip âvâre olaldan beri dersen ki erim
Nice bir âşık-ı şeydâ olasın sen de derim
Güzelî sevmede her fennile üstâd olalım
Nice bir derd-i elem vâsil-ı dilşâd olalım

302 “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

Dile gel sen de Senâî gönül âbâd olalim
Kala bizden de eser sâhib-i icâd olalim
Gehî aşiklar içinde anılıp yâd olalim
Güzelî sevmede her fennile üstâd olalim
Nice bir derd-i elem vâsil-i dilşâd olalim

131
Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün

Gönül aşk-ı Hudâ birle gedâ vü bâya aşk olsun
Bu meydân-ı muhabbetté olan da‘vâya aşk olsun

Ne dersin aşk râh içre eden eynin abâ-pûş
Cihân varını terk edip düşen sevdâya aşk olsun
(vr. 37b)
Firâk-ı yâr-ı hasret ile bugün Mecnûn-veş cânâ
Yalın ayak başı kabâ gezen sahrâya aşk olsun

Yaküp dâğ-ı derûnun sûz-ı aşk ile kebâb etmiş
Ona hergiz cemâlin arz eden Leylâ’ya aşk olsun

Gece gündüz olup mest-i müdâmı aşk-ı dilberle
Îçenler dest-i sâkîden dolu sahbâya aşk olsun

Ser-â-ser kuvvet-i kudsiyle hükm eden bu âlemde
Tasarruf sâhibi kutb-ı cihân-ârâya aşk olsun

Senâî himmeti alındık biz ancak zât-ı dâna dan
Hezâr aşk u niyâz ile dil-i dâna ya aşk olsun

132
Mefâ‘îlü /Mefâ‘îlü /Mefâ‘îlü /Fe‘ûlün

Ey sûfi senin resmini Mevlâ düzelden
Nakkâş-ı ezel nakşını yazdı ezeliden
Bend eyleyip âdem katrene dizelden
Devr eyledin âlemleri gezdin gezeliden
Aldın mı haber sîrr-ı ezel lemyezeliden

Seyyâh olup âlemde nice müddet-i eyyâm
Her kande sabâh oldu ise eyledin akşam
Gezdin yürüdü bunca diyâri der-nâkâm
Devr eyledin âlemleri gezdin gezeliden
Aldın mı haber sîrr-ı ezel lemyezeliden

Ahd eyledin evvel bu deme yâ hani ahdin
Geldin bu cihân içre aceb gaflete daldın
Kıldın mı taleb bilmeğe irfân ile kendin
Devr eyledin âlemleri gezdin gezeliden
Aldın mı haber sîrr-i ezel lemyezelîden

Hamd eyle Hudâ kıldı seni cümleden ekrem
Halk etti melekten dahi edfal seni âdem
Oldun mu bir er bendesi hem sîrrına mahrem
Devr eyledin âlemleri gezdin gezeliden
Aldın mı haber sîrr-i ezel lemyezelîden³⁰³

Gâh oldu Senâî gibi hîç kimseden imdâd
Ermezdi sana eyler idin zâr ile feryâd
Bir mürşide dedin mi âmân eyle gel iрşâd
Devr eyledin âlemleri gezdin gezeliden (**vr. 38a**)
Aldın mı haber sîrr-i ezel lemyezelîden

133³⁰⁴
Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Gelmişim kâlû belâ³⁰⁵ dan³⁰⁵ arz olan îmâna ben
Bu cihân bâğına geldim şimdilik seyrâna ben

Zâhidâ takvâ-yı zühdün gel bize arz eyleme
Hakkı bilmeklige geldim sûret-i insâna ben

Tâ ezelden câm-ı aşkı nûş edip mest olmuşum
Na‘ra-ı yâ hû ile girdim bugün meydâna ben

Şimdilik bir dilberin aşkıyla cevlân eyleyip
Râh-ı aşkinda o yârîn girmişim devrâna ben

Nâr u bâd u âb u hâki don düzüp giydim hemân
Çâr erkân ile yol buldum dahi ol kâna ben

Ben dediğim benliğe ta‘n etmesin ehl-i kemâl
Onu dahi verdim onun varlığında ona ben

³⁰³ Bu muhammes kısım esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 56a'dan alınmıştır.

³⁰⁴ Peremeci, mezkur eserinde Senâî'nin bu nutkuna yer vermiştir. Bkz. Peremeci, *a.g.e.*, s. 277.

³⁰⁵ "kâlû belâ", Cenâb-ı Hak ruhları yarattığı zaman "Elestü bi-rabbikum" (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğunda "Evet, Sen bizim Rabimizsin" anlamındaki cevabıdır. Kur'an'da da geçmektedir. Bkz. A'raf, 7/172.

Şöyle bir abdâlim aşkında Senâî ben onun
Cüz'i külli mahv edip verdim kamu cânâna ben

134

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Âh o mahbûbun firâkı yaktı cânım kandesin
Hasretinle gözlerimden aktı kanım kandesin

Râh-i aşkindan bu cânım tende iken dönmezem
Hüblerin sultâni bîgâne mekânım kandesin

Ben de bildim gerçi maksûdum olan mahbûbu kim
Mûlk-i hüsnün sâhibi gözden nihânım kandesin

Bu derûnum derdine dermân erişmez kimseden
Vâr ise sensin tabîbim her zamânım kandesin

Nâr-i aşkin hâne-i dilde yanar leyî ü nehâr
Etmeğe bâis olan âh u figânım kandesin

*Men ahabbe şey’en*³⁰⁶ olmuştur Senâî’ye zikr
Rûz u şeb ismi benim vird-i zebânım kandesin

135

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Hîle-i nefsin elinden el-amân
Her taraftan yol bulur vermez amân
(vr. 38b)
Bir adû olmaz bana ondan kavî
Öyle bir düşmân durur ol bed gümân

Sû-i hâle yol bulamazsa eğer
Hüsn-i hâlim arz eder dâim hemân

Cüz’i tâ‘atla riyâ etmek diler
Arz-i a‘mâl eyleyip halka beyân

Mûcibince hâsılı cennet umar
Havf edip nâr-ı cehennemden her ân

306 “Kim bir şeyi severse onu kör ve sağır eder” anlamındaki hadise işaret edilmektedir.
Kaynağına ulaşamadım.

Bilmez ol bed-hû ki cümle tâ'ati
Bir nefes şukrû değildir bî-gümân

Bir gün aç olsa tahammül eylemez
Bî-edeblik eyleyip kîlar figân

Tok olunca artırır hîlesini
Kendini göstermek ister râygân

Dâimâ tevkîr ü ta'zim isteyip
Rağbet etsin der bana halk-ı cihân

Bil ki takrîr edemem binde birin
Pes neler çektim elinden bir zamân

Ey kerîm pâdşâh-ı lâ-yezâl
Senden ermezse kerem hâlim yamân

Bu Senâî bende ki her rûz u şeb
Eyle tevfîkin refîk yâ Müste'ân

136
Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Zâhir oldu emr-i Hak'tan kâf u nûn'un ettiğin
Etmeğe kâdir değil kimse ol zâtın ettiğin

Halk edip Mevlâ ol ondan nûh felek arz u semâ
Devre girdi ây u gün gör büsbütün(ün) ettiğin

Bahtiyâr etti kimine kimini şâh eyleyip
Bir gedâ kıldı kimin gör baht-ı dûnun ettiğin

Cem' olup da halk-ı âlem düşmen olsa edemez
Bir kişiye gerçi kim akl-ı zebûnun ettiğin

Bilmeyen issı ziyân dîvâne ünsiyet kalem
Afv eder sâhib-şerî'at ol cünûnun ettiğin
(vr. 39a)

Neylesin bîçâre âşık bahtiyâr olmazsa ger
Çekmeğe tâkat gelir mi mâh-rûnun ettiğin³⁰⁷

³⁰⁷ Bu misranın vezni bozuktur.

Hak'tır ancak fail-i mutlak Senâî öyle bil
Şâh-ı âlem edemez sâhib-derûnun ettiğin

137

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Cihân sanma sen bâkî degildir fâni neylersin
Bozulur sûret ü nakşî kamu elvâni neylersin

Sana ibret yeter evvel bahârda zeyn olan ezhâr
Devâmi var midir köhne bahâristânı neylersin

Biterse bir gül etrafında hâr eksik değil onun
Hazân eder o gün sonra bu hâristânı neylersin

Şecerden meyvedir maksûd olan bâg-ı letâfette
Dîraht-ı müntehâ olmuş tutalim onu neylersin

Vücûdun bir şecer gûyândır hâsil olan meyven
Kuru eşcâr ile bu bağçe-i vîrâni neylersin

Gel imdi bâg-ı tevhîde me‘ârif güllerin der
Hakîkat meyvesi onda biter kalani neylersin

Senâî bu bâgün bâgbânıdır girem der isen
Ko zâhid münkir ü hodbîn olan yârâni neylersin

138

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Hamdüllâh ol ganî Subhân’dan
Erişip lutf u kerem Rahmân’dan

Cezb edip bir merd-i Hakk’ın himmeti
Ders okudum mekteb-i irfândan

Râh-ı aşkında Hudâ’nın varlığım
Mahv edip aldım haber cânândan

Şöyle tecrîd eyleyip geçmiş idim
Cennet ile hûrî vü gîlmândan

Şimdi meylim onlara oldu yine
Va‘d olunmuştur diye Yezdân’dan
(vr. 39b)

Vuslat-ı Hakk'a değil mâni' bular
Neyleyim kaldım geri ihvândan

Pes tarîkatta buların sevgisi
Fîkr olunsa sayılır isyândan

Bu dahi nefsin hevâsına gelir
Geçse Hak'tan gayri sevgi cândan

Dünye vü ukbâ murâdın terk eder
Kâmil olup merd olan insândan

Bu Senâî derdmendi ey kerîm
Lutf edip kıl zümre-i merdândan

139
Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Fe'ülün

Muhabbet bâbin açtım gel gir ey cân
Ki ondan içericidir sîrr-ı Subhân

Muhabbet üzre halk oldu bu âlem
Kamu mevcûd olan eşyâ nûmâyân

Muhabbet olmasaydı bu cihânda
Zuhûr etmez idi insân u hayvân

Muhabbet aşksız olmaz aşk da onsuz
Bunun ikisi birdir sîrr-ı pinhân

Gönül kapısıdır cânâ muhabbet
Hani miftâhi dersen sende yârân

Onun miftâhi bunlardadır onlar
Biri sehi biri sâhib-cemâl ân

Buların sâhibidir ol kapayı
Açıp giren içeri onda kalan

Sehâ da üç kısımdır dinle onu
Biri oldur vere mâl-ı firâvân

Biri âlimdir onun ilm-i ta'lîm
Ede hoşça nasîhat halka her an

Biri oldur bulunmaz her kişide
Odur ilm-i hakîkat bahr-ı ummân

(vr. 40a)

Bu³⁰⁸ ilmin sâhibidir kâlini hâl
Edenler ehl-i derde dahi dermân

Bulara mâlik olmayan ne etsin
Nice girsin o kapıdan bu âsân

Edip tahsil buları ol da gire
Tevâzu hüsn-i hulk âdâb u iz‘ân

Bu hasletler bir âdemde buluna
Tamâm âdem der onu ehl-i irfân

Sehâvette onun misl ü nazîri
Bulunmasa velâkin olsa nâdân

Kabûl etmez gönül reddeyler onu
Gerekse ol³⁰⁹ kim olsun şâh-ı devrân

Gel imdi dinle ol ahsen sıfâti
İki türlü yarattı onu Subhân

Biri hüsnü cemâl âyînesidir
Ki ondan görünür sûret-i Rahmân

Birisî hüsn-i hulkun sâhibidir
Bular Hakk’ın sıfâtıdır nümâyân

Bulara meyl eder ehl-i muhabbet
Gönüller sayd eder bunlar hezârân

Niçindir bu muhabbet bunlara hem
Nedendir sırrını ettin mi iz‘ân

Kamu eşyâda Hakk’ın pertevi var
Delil oldur muhît olduğu burhân

Velâkin âdem eşrefstir kamudan
Ki mahbûbu'l-kulûb olmuştur insân

³⁰⁸ “Bu” kelimesi esas aldığımız nûshada “Budur” şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 57a’daki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

³⁰⁹ “ol” kelimesi esas aldığımız nûshada “ola” şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 57a’daki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

Yüzünde âyet-i seb 'u'l-mesâni
Yazılmıştır kamu âyât-ı Kur'ân

Nefahtu fîhi min-rûhi³¹⁰ demiyle
Mükerrem kıldı onu nefh-i Yezdân³¹¹

Hakîkatca nazar kıl âdeme sen
Ne ma'dendir ne cevherdendir insân

Muhabbet ettiğin rûhtur değil ten
Ezelden âşinâdir cümle rûhân
(vr. 40b)
Erişip mevt ayırsa rûhu tenden
Ne kadar sevdigin olursa ol cân

O saat ondan istikrâh edersin
Olur ol ten hemân hâk ile yeksân

Gel imdi ten-perest olma bu aşkı
Haber al merd-i kâmilden kıl iz'ân

Ya sende aşk-bâzlık kimdi eden
Muhabbet eyleyen rûhundur ol cân

Nic'oldu sende olan ol muhabbet
Hani ol kim ederden âh ü efgân

Aceb bildin mi ol rûh-ı revâni
Ne imiş ol muhabbet ettiğin cân

Nice bin cân ile arzû edersin
Velâkin ol görünmez tenden üryân

Gönül verip muhabbet eylediğin
Mecâzîdir onunçün sonu hicrân

Ya sen onu ya ol seni bırakısın
Firâk ile ciğerin ola biryân

Sakin ol sûrete nefsânâ bakma
Tahâretle bak olma dîv ü şeytân

³¹⁰ "Ona rûhumdan iiflediğimde" (Hicr 15/29) âyetine işaret edilmektedir.

³¹¹ "Yezdân" kelimesi esas aldığıımız nûshada "Yezdân'ı" şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 57b'de yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

Sen onda gördüğün hüsnü sanırdın
Kalem kaş al yanak hem leb-i mercân

Ko imdi nakşî nakkâşa nazar kıl
Başret sâhibi ol ehl-i irfân

Düzen bu ten donunu âb u gilden
Buyurmuştur *aleyhâ külli men fân*³¹²

Muhabbet etmeğe lâyik olan ol
Ki zîrâ bâkîdir *el-ân kemâ-kân*³¹³

Ona yoktur zevâl evvel u âhir
Kelâmi hatm eder bunda³¹⁴ suhandân

Senâî'nin de ger hâlin sorarsan
O da bir dilberin aşkıyla el-ân

Yanıp yakılmadır kârı dem-â-dem (**vr. 41a**)
Temâşâ-yı cemâl-i³¹⁵ yâre hayrân

140

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hû durur âlemde cânâ cânların cânâni hû
Hem kamu derd emlinin dermânının dermâni hû

Bir temâşgâh-ı âlemdir basîret ehline
Ayn-ı ibretle nazar kıl cümelenin seyrâni hû

Kesreti terk eyleyip vahdet sarâyında olan
Ehl-i tevhîdin hakikatta kavi burhâni hû

Tâlib-i gevher isen deryâ-yı vahdetten çıkar
Ondadır dürr-i me'ârif ma'rifet ummâni hû

³¹² “Külli men aleyna fân” (Yeryüzünde her şey fâni, yok olucudur) Rahmân, 55/26 âyetine işaret edilmektedir.

³¹³ Bu ifade Bâyezid-î Bistâmî'ye ait olup, hikâyesi kaynaklarda söylenir: Bir gün Bâyezid-î Bistâmî'nin yanında, “Allah var idi. O'ndan başka hiçbir varlık yoktu” anlamındaki “Kânellahu ve lem yekün ma'ahu şey'un” ifadesi söylendiğinde o, “el-ân kemâ kân” yanı, “şimdi de O'ndan başka varlık yoktur” cevabını vermiştir.

³¹⁴ “bunda” kelimesi esas aldığımız nûshada “bu” şeklinde yazılmış olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 58a'da yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

³¹⁵ “cemâl-i” kelimesi esas aldığımız nûshada “cemâle” şeklinde yazılmış olup, anlam tam yerine oturmamakatdır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 58b'de yukarıdaki şekilde olup anlam tamam olmaktadır.

.....
180 Mekteb-i irfân içinde ârif-i billâh olan
Men aref³¹⁶ sîrrînda tahsîl ettiği irfânı hû

Perde-i zulmette kalmış kimi inkâr eyledi
Ol hicâbı def eden âşıkların imâni hû

Sîrr-ı hû nâdâna keşf olmaz Senâî öyle bil
Evveli hû âhiri hû cümlenin sultânı hû

141
Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Halka menfur olduk ey dil kibre mâliktir diye
Bu vakâr-ı kibr ile tefhîre mâliktir diye

Yer bulaydım saff-ı na‘linde erenler meclisin
Bilmeyenler söyleşir tevkîre mâliktir diye

Zâhid-i hodbîni gör kim halkı men etmek için
Hilekârı dedi ol tezvîre mâliktir diye

Tâlib-i dünyâ olan maksûduna ermek için
Geldiler ba‘zîlan teshîre mâliktir diye

İmtihân için gelen demiş ki ol câhil kişi
Biz de zannettik onu tefsîre mâliktir diye

Âkil u dâñâ kiyâs edip demişler ba‘zîlar
Zill-ı takdîr ile hoş tedbîre mâliktir diye

Hâtırın sormaz Senâî kimseler aslâ senin
Pes ne gam şimdi ona iksîre mâliktir diye (**vr. 41b**)

142
Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Ko bu efkârı bu nâdân ile gel ülfeti ko
Ne bu³¹⁷ gam derd-i elem çekme gönül mihneti ko

³¹⁶ “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*” (Nefşini bilen Rabbini bilir) hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûni, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

³¹⁷ “bu” kelimesi esas aldiğımız nüshada yoktur ve vezin kusuruna sebep olmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 61a’dâ ise yer almaktadır.

Hem celîs olmadı bunlar ile erbâb-ı selef
Kaçıp onlardan olar sen dahi ünsiyeti ko

Tutalim halk-ı cihân pâyına yüz süre gele
Sakın aldanma gönü'l âfet olan şöhreti ko

Kimisi tâlib-i dünyâ kimi de cennet umar
Ne belâ başına bunlar ile cem'iyyeti ko

Hani Allâh'ı diler âşık u sâdik bu anı
Ne kadar mihneti varsa çek onun râhatı ko

Arayı Hakk'ı gelip sîdk u hulûs üzre olan
Er olan tîfl iken ol cânî uyar gafleti ko

Minneti Hakk'a Senâî edelim subh u mesâ
Şâh-ı âlem olsa dahi sen onu minneti ko

143

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ey olanlar zikr-i Hakk'ın münkiri
Hazrete nâzil olan Kur'ân oku

Hak hitâb etti Rasûl-i ümmete
Destine verdi senin bürhân oku

*Vezkürrüllâhe kesîrân*³¹⁸ dedi Hak
Kıl musaffâ kalbini her an oku

Nice yerde zîkr ile emreyledi
Var yüzünden mushaf-ı Rahmân oku

Tak irâdet zincirin gel boynuna
Mekteb-i irfâna gel irfân oku

Ser-fürû et meclis-i merdâna gel
Cân içinde kissa-ı cânân oku

Bu Senâî âşık-ı bîçâreden
Al haber gel derdine dermân oku

³¹⁸ “Allah'ı çokça zikredin” Enfâl, 8/45 âyetine işaret edilmektedir.

.....
144
182 Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Zâhirâ Hak değil ihfâ görene
Dükeli mazhar-ı esmâ görene (vr. 42a)
Sîrr-ı esmâda müsemmâ görene
Görene dâl olur eşyâ görene
Göremez sırrını a‘mâ görene

Doludur Hak ile bu kevn ü mekân
Ne mekân hâlidir ondan ne zamân
Gözünü aç Hak’lasın sen de hemân
Görene dâl olur eşyâ görene
Göremez sırrını a‘mâ görene

Sana senden yakîn ol Bâr-i Hudâ
Senin ile biledir sanma cüdâ
Ne ki var eyledi âlemde şehâ
Görene dâl olur eşyâ görene
Göremez sırrını a‘mâ görene

Nûr-ı Hak bahr ile hem yerde de var
Meh ü hurşîd ile ahterde de var
Hem muhît-i âlemi her yerde de var
Görene dâl olur eşyâ görene
Göremez sırrını a‘mâ görene

Sîrr-ı tevhîde Senâî erelim
Bu kamu varlığı Hakk’â verelim
Hakk’ı her yerde de hâzır görelim
Görene dâl olur eşyâ görene
Göremez sırrını a‘mâ görene

145
Mefâ‘ülü /Mefâ‘ilü /Mefâ‘ilü /Fe‘ülün

Ey lutf u kerem sâhibi ihsân eden Allâh
Her demde kamu dertlere dermân eden Allâh

Bir emr ile vâr eyledin âlemde ne kim var
Tekvin sıfâtin zâtına burhân eden Allâh

Sevdigin için kendini bildirme ki şâhâ
Şol kenz-i hâfi gevherin insân eden Allâh
(vr. 42b)

Ergördü kimin vaslına şâd eyledi her dem
Firkatta kodu kimini hayrân eden Allâh

Kimden kime var faide ger sen dilemezsen
Vay ol kişinin hâlini giryân eden Allâh

Cibrîl ile ta‘lîm edip ol keştî-i Nûh’â
Kavmini helâk etmeğe tûfân eden Allâh

Nemrûd atıçak Hazret-i İbrâhim’i nâra
Ol âtesi ol demde gülîstân eden Allâh

Hem Yûsuf’u kul eyledi hem çâha da koydu
Tekrâr yine Mîsr iline sultân eden Allâh

Mansûr’u çeken dâra senin aşkın idi hem
Âşıklarının cânnını kurbân eden Allâh

Takdîrine Hakk’ın nice tedbîr edeler kim
Tedbîri dahi halk edip el-ân eden Allâh

Eyleyen eden oldur onun müstereki yok
Her kevne tecellîsini her ân eden Allâh

Yüz sürüp onun râh-ı visâlinde Senâî
Bîçâre senin derdine dermân eden Allâh

146

Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Ma‘nevî nefha-i sûrdan nefes al bir dem ola
Himmet-i merd-i Hudâ sa‘y edegör her dem ola

Feyz-i Hak’tır sana ilkâ olunan eyle kabûl
Sen de ol mâye temevvûc ederek bir yem ola

Gark ede cümle cihân vârimi cûşa gelicek
Göresin onda bu eşyâ katârât-ı nem ola

Dükeli mahv olacak var olan âlemde hemân
Ne kalır fikr-i sahîh edebilen ebkem ola

Bu mesel şöhret-yâb oldu diyen bilmez anı
Dahi bilen demez ol sîrr-ı Hudâ mübhêm ola

Kim ola bu sühani fehm eden âyâ der isen
Bunu böyle gören aşık sözüme mahrem ola

Yürü var imdi Senâî dile hem-râzin olup (**vr. 43a**)
Bir musâhib idin âlemde ki gonca-fem ola

147

Mefâ 'ilün /Mefâ 'ilün /Mefâ 'ilün /Mefâ 'ilün

Kadem bastım cihân içre ne zevk u ne safâlarla
Geçirdim ba'zı evkâti ne cevr ü ne cefâlarla

Tıfil iken beni elden ele gezdiriler evvel
Ne izzetlerle beslenmiş idim şirin gıdâlarla

Sabâvet âleminde eyledim sibyân ile ülfet
Bile gezdim yüründüm dâim ol ferah-fezâlarla

Yiğit oldum sanırdım kendimi âlemde ben³¹⁹ Rüstem
Bu vâdilerde de gezdim levendâne edâlarla

Tegallüb eyledi şöhret karşıtı nefs-i emmâre
Kamu isyâna yüz tuttum uyup nefse hevâlarla

Nice sevdâya düş oldum mecâzî aşk ile ben de
Ederdim âh ile zârı yürüdüm eşkiyâlarla

Hidâyet erdi Mevlâ'dan gelip kendime fikrettim
Hayıflar geçti ömrüm bilmedim ol bî-vefâlarla

Nazar kıldı bana bir er gidip benden bu hâletler
Gönül bâbı küşâd oldu görüştüm dil-küşâlarla

Alıp telkin edip tevbe kamu isyânıma cânâ
Teveccûh eyledim Hakk'a yüzüm tuttum ricâlarla

Erenler yoluna girdim el aldım merd-i dânanâdan
Edip ol derdime dermân nice türlü devâlarla

Derûnu mahrem ettiler hakîkat sırr-ı tevhîde
Bi-külli aşinâ oldum hakîkat aşinâlarla

³¹⁹ "ben" kelimesi esas alındığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 62b'de geçmektedir.

Geçirdiler beni benden özüm yoklukta vâr oldu
Senâî hamd u şükr olsun nice yüz bin senâlarla

148

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Gel ey cân bu tarîkatta reh-i merdâna geldinse
Gerektir sana ey aşık edeb erkâna geldinse

Tevâzu kıl edeb erkân ile pîrin huzûrunda
Derûnunda koma şekk ü gümân îmâna geldinse

Mûrid oldur murâdi kendinin hîc olmaya aslâ
Ta‘alluktan biri olmak gerek üryâna geldinse
(vr. 43b)

Düş Allâh aşkına leyî ü nehâr ol aşk ile sen de
Nedir bu derd içinde derdi bul dermâna geldinse

Tarîkattan murâd ancak hakîkat Hakk’ı bilmektir
Bil evvel nefşini Hakk’ı tanı irfâna geldinse

Olagör sûreti hem sireti insân-ı dânanâdan
Bu insân sırrını bilmekliğe insâna geldinse

Senâî şes cihet kaydından âzâd ol hakîkatta
Hitâb-ı *len-terâni*³²⁰ sırrını iz‘âna geldinse

149

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Hâb-ı gaflette kalırdım dîde-i bîdâr olmasa
Cân uyurdu aşk-ı Mevlâ’dan haberdâr olmasa

İillet-i cehl içre bîmâr olduğum bilmez idim
Himmet-i pîrimle bu dil-haste tîmâr olmasa

Bilemezsin sırr-ı tevhîdin hakîkat hâlini
Mûrşidinden sana himmet senden ikrâr olmasa³²¹

³²⁰ “Kâle len-terâni ve lâkininzur ile ’l-cebeli fe-inistekarre mekânehu fe sevfe terâni” (Allah, (Hz. Musa’ya) sen beni göremezsin ancak dağa bak, şayet o yerinde kalabilirse sen de beni göreceksin, dedi) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Araf, 7/143.

³²¹ Bu misra esas aldığımız nûshada “Mûrşidin himmet sende ikrâr olmasa” şeklinde geçmekte olup, hem anlam hem de vezin eksikliği ortaya çıkmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 64a’dâ yukarıdaki şekilde olup anlam ve vezin doğru olmaktadır.

186

Nice bilir Hakk'ı kendi varlığın mahv etmeyen
Âşinâ-yı Hak ile ma'mûr olup var olmasa

Kim ururdu dem bu aşkin na'rasından bir nefes
Her taraftan âşikin gördüğü dîdâr olmasa

Gûş edeydin zâhidâ sen de *ene'l-Hak*³²² na'rasını
Mübtelâ-yı aşk ile Mansûr-ı berdâr olmasa

Cümle eşyâ sırr ile Hak varlığından dem urur
Can kulağın iştirdi sen de inkâr olmasa

Âşık-ı şûrîde aşkin neydigin bilmez idi
Dâm-ı aşk içre muhabbetle gîrifâtâ olmasa

Bu Senâî'den suâl eden bu aşkin sırrını
Şöyle bilsin anlamaz tâ mahrem-i yâr olmasa

150
Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Bezm-i hâssu'l-hâssa dâhil ol ki yârin yâr ola
Hem celîs ol onlar ile sohbetin her bâr ola

Satılır onda metâ'-ı ma'rifet var sen de al
Mekteb-i irfân içinde mahfî bir bâzâr ola
(vr. 44a)

Gel hakikat ehlin ol cân u dilden bendesi
Sîdk ile teslîm ol ancak kim tamâm ikrâr ola

Olmaya hergiz murâdın ihtiyârından geçip
Mahv edenler kendini Hak varlığında var ola

Olmayınca kişi Yûsuf kul gibi bir şâha kim
Mîsr-ı dil tahtında sultân olmayıp nâçâr ola

Sûrete bakma Senâî sîretinden al haber
Cân gözün aç şes cihetten gördüğün dîdâr ola

151
Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Mefâ'ilün

Senin aşkınlâ âşiklar döner meydânı hû ile
Şehâ derd-i fîrakînla eder devrânı hû ile

³²² "Ben Hakk'ım" anlamında Hallâc-ı Mansûr'a ait meşhur bir şâthiyedir.

Yanar leyl ü nehâr onlar bu aşkin âteşi içre
Çiğer biryân eder dâim bular cevlâni hû ile

Nice şüride âşiklar senin aşkin safâsiyla
Yitirmiş kendini bilmez arar ol kâni hû ile

Vücûdun vecd alıp kendin bırakmış bahr-ı tevhîde
Hevâ-yı aşk ile âhir bulur ummâni hû ile

Sunarsa sâkî-i hazret şarâb-ı vahdeti bir kez
Alıp nûş eyleyince nûr olur imâni hû ile

Kamu eşyâda hû sırrına tahsîl eyler irfâni
Senâî nûr olur zulmet eder seyrâni hû ile

152

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ey gönül tut pendimi insâna karşı söyleme
Kendini bilmez var ol nâdâna karşı söyleme

Güft ü gûsundan cihânın fâriğ u âzâde ol³²³
Her kelâmi dinleyip efsâne karşı söyleme

Gir bu bâğ-ı vahdete eyle temâşâ ser-te-ser
Bir nazar kıl var mı gör bîgâne karşı söyleme

Cem edip âşikların hüsn-i cemâlin arz edip
Mîsr ilinde Yûsuf u Ken‘ân’ a karşı söyleme

Meclis-i ağıyâriyâri fark eder ol rûz u şeb
Olduğun her yerde var mîhmâna karşı söyleme
(vr. 44b)
Zümre-i merdâne dil beyt-i Hudâ’dır bîlmış ol
Yol bulup gir mekteb-i irfâna karşı söyleme

Kimse senden sen dahi hiç kimseden incinme gel
Ey Senâî hâsılı bir câna karşı söyleme

³²³ Esas aldığımız metinde “ol” kelimesi “fâriğ u âzâde” ifadelerinden önce olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 62a'da bu ifadelerden sonradır ve vezin doğru olmaktadır.

153

188 Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Fe'ülün

Seherde hâb-ı gafletten ol âgâh
Uyan vakt ile bîdâr ol seherde

Dile maksûdunu Hak'tan sehergâh
Bulup zikr ile bîdâr ol seherde

Sakın ol vakti gafletle geçirme
Bu murg-ı câmî bî-hâsil uçurma

Elinde var iken fırsat kaçırma
Hakk'm fîkr ile bîdâr ol seherde

Tefekkür kıl sana ettiği ihsân
Kamudan gayri bu tevhîd-i irfân

Yüzün sür yerlere bîcâre insân
Hemân şevk ile bîdâr ol seherde

Recâ vaktidir ol sâhib-atâya
Derûnu kıl Cenâb-ı Kibriyâ'ya

Senâî hamd u şükr olsun Hudâ'ya
Onun şükr ile bîdâr ol seherde

154

Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün

Dilâ yârâna âlemde nedir kesret ayân eyle
Gehî aşıklara esrâr-ı vahdetten beyân eyle

Velâkin keşf-i râz etme sakın nâdâna ey cânâ
Değil esrârin onlardan velî kendin nihân eyle

Gel imdi dinle tevhîdi nedir âlemde bu kesret
Kamunun gevher-i aslı nedendir bir nişân eyle

Değil mi çâr anâsından ne kim var ise mevcûdât
Bul ondan olmaya bir ten var onda âşiyân eyle

Hevâya gark olup eşyâ nitekim mâhi deryâda
Yok ondan hâli hiçbir câ var onsuz bir mekân eyle
(vr. 45a)

Hayâti bir sudan bahş eyledi Hak cümle eşyâya
Gerekse bin reh-i ırmak edip âbî revân eyle

Kamuyu hâk ile merzûk edip şems-i cihân içre
Mürebâbî eyledi Mevlâ var andan bir iz'ân eyle

Hudâ esrâr-ı tevhîdi bu ezdâd içre cem' etti
Senâî neyleriz âfâkî enfüsten beyân eyle

155

Mefâ’ülün /Mefâ’ülün /Mefâ’ülün /Mefâ’ülün

Metâ‘-ı ma‘rifet kenzi açıktır şimdî de hâlâ
Bu pâzâr-ı muhabbetté hani bir tâlib-i kâlâ

Harîdârı bulunmaz binde bir tâlib olanlarda
Gezer beyhûde pâzârı ne gördün deseler der lâ

Tılısm etmişler ol kenze ki sende olan inkârı
Odur çirkin görüp ettigin sûretleri bâlâ

Senin bildiklerindir ol tılısmı bend eden onda
Ne cevr edip yakarsın nâr-ı aşka feth olur illâ

Açılmaz gayrı bir kapı ki yol yoktur vara ondan
Kamu tâlib olanlara bu yoldur cümleden evlâ

Dile tevhîdi vird ile tılısmın bozmağa kenzin
Halîl-âsâ zuhûr ede ki senden de yed-i tûlâ

Yâre efkâr-ı esnâmi urup var perîşân et
Ki feth ola sana ol kenz içinde maksad-ı vâlâ

Girilmez tâ bozulmazsa tılısmı öyle bil kenzin³²⁴
Hemân imdâd ede³²⁵ ancak Senâî Hazret-i Mevlâ

³²⁴ “öyle bir kenzin” ibaresi İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 6a’da “dest-i kudretle” şeklinde geçmektedir.

³²⁵ “ede” kelimesi esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 6a’da yer almaktadır.

156

190 *Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Fe'ülün*

Hakîkat bağının serv-i revâni
Nedir sırr-i hadîs-i *men ra'âni*³²⁶
Dahi remz eylemiştir nev-civâni
Bulardır sırr-i mi'râc-ı me'âni
Nedir bildin mi esrâr-ı nihâni

Erince menzil-i maksûda cânâ
Neler çekti cihân içre o dâna (**vr. 45b**)
Ne kurb-ı *kâbe kavseyni ev ednâ*³²⁷
Nedir bî-harf u savt ol nutk-ı Mevlâ
Haber aldın mı olasın bu lisâni

Nedir kaldığı Cibrîl Müntehâ'da
Olup Refref delili ol arada
Geçip lâhûtu cânâ mâverâda
Nedir bin bir kelâm-ı Kibriyâ'da
İşittin mi kemâl ehlinden onu

Hakîkat ehlidir tâhkîk edenler
Bu mi'râci sana keşf eyleyenler
Kemâl ile bilip hem bildirenler
Olardır kâmil ü dâna erenler
Visâl-i Hakk'a veren dü cihâni³²⁸

Nazar kıl imdi gel sâhib-kemâle
Getirmişler niceler gerçi kâle
Cevâb olur hakîkat bu suâle
Senâî sordum onu ehl-i hâle
Giderdi benden ol şekk ü gümâni

157

Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün

Vücûdu mushafından feth edenler her mu'ammâyi
Bilir ol *alleme'l-esmâ*³²⁹ rumûzundan müsemâyi

326 "Beni gören, muhakkak Hakk'ı görmüş olur" anlamında hadisidir. Bkz. Buhârî, Tabir 10; Müslim, Rüya 11; Darîmî, Rüya 4.

327 "Kâbe kavseyni ev ednâ" (Aralarındaki mesafe, iki yay aralığı) hattâ daha az kaldı. Necm 53/9) âyetine işaret edilmektedir.

328 "veren dü cihâni" ibaresi İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 72a'da geçmekte olup, esas aldığıımız nûshâda "verenlerdir cihâni" şeklinde yazılıdır ki vezni bozmaktadır.

329 "Ve alleme âdeme'l-esmâe külleha" (Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti) Bakara 2/31 âyetine işaret edilmektedir.

Hakîkat ehlidir onlar bu kesrette edip vahdet
Ne ismin mazharıdır seyr eder âlemde eşyâyi

Olardır kâmil ü dâna basîret sâhibi bînâ
Cemâl-i yâri her yüzden eder onlar temâşâyı

Olara keç bakanlara güler yüzle bakıp onlar
Kamu halk-ı cihânı bir görür ednâ vü a'lâyi

Oların destine verdi nizâm-ı âlemi Mevlâ
Nigehbân etti onları komadı hâlî bir câyi

Olar Hak fi'line âlât olup bu kâinât içre
O yüzden işlenir dâim gör imdi emr-i Mevlâ'yı
(vr. 46a)

Nice derd ehline dermân erer onlardan elbette
Ki zîrâ Hak olara verdi her derd için devâyi

Dil-i vîrâneler ma'mûr edip onların enfâsı
Dem-i İsâ gibi ihyâ ederler kalbi mevtâyi

Makâm-ı Hîzr'a ermîşler nice bîçâreye imdâd
Eder onlar da sırrile gezip kara vü deryâyi

Olar sûrette zâhirdir velâkin değme kes görmez
Meğer bînâ vü dâna'dan ola bilenler ankâyi

Oların hâli wasf olmaz *tahalluktur bi-halkillâh*³³⁰
Hemân himmetleri hâzır ola edip temennâyi

Niyâz-mendin olup her dem recâmîz bu durur Hak'tan
Ede onlara dâhil bu Senâî kemter ednâyi

158

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Mekteb-i irfâna geldin ehl-i îmân ol yürü
Ârif-i billâh olup kendin³³¹ bilir cân ol yürü

Cümle eşyâ çâr anâsîrdan vücûda geldi çün
Âdem isen fehm edip bir kâmil insân ol yürü

³³⁰ Bu ifade, "Allah'in ahlâkiyla ahlaklarınız" anlamındaki hadise işarettil. Kaynağına ulaşamadım.

³³¹ "kendin" kelimesi esas aldgımız nûshada olmayıp vezin bozukluğuna sebep olmaktadır.
İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 73b'de yer almaktadır.

192

Ehl-i tevhîd ol hakîkat kâlini hâl eyle gel
Cevher-i aslin dilersen hâke yeksân ol yürü

Bâd-ı vahdetten alır her cân gıdâyı her nefes
Sanma sen bâd-ı hevâdîr sâhib-îrfân ol yürü

Pûte-i aşk içre cânâ yan muhabbet nârima
Nûr-ı zâtâ mazhar ol hurşîd-i tâbân ol yürü

Gördüğün her katre zerrâtı cihânın kesreti
Bahr-ı zâtın mevci bil deryâ-yı ummân ol yürü

Bilmek evveldir Senâî görmek ondan sonradır
Olmak istersen hakîkat içre sultân ol yürü

159

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Halvet ettim hâne-i dilde tarîkim Celvetî
Vahdet ettim kesret içinde refîkim Celvetî

Sîrr-ı *ev-ednâ’ya* erdim fark olunmaz menzili
Kâbe kavseyen ’in rumûzunda ferîkim Celvetî
(vr. 46b)

Zâhir oldu sîrr-ⁱ³³² *nahnu l-evvelüne’s-sâbikün*³³³
Silsilemde zeyl olup ben de lahîkim Celvetî

Halvetî vü Celvetî her biri bir bâğın gülü
Görünen fer‘îdir aslında hadîkim Celvetî

Hazret-i Zâtî Hûdâyî sırrına mazhar olup
Geldim ol deryâ-yı irfânda amîkum Celvetî

Bu Senâî cümleden ednâdır ammâ gerçi kim
Bahr-ı tevhîde hakîkatta garîkim Celvetî

160

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘âlün

Bîhamdillâh tecelli-i İlâhî
Zuhûr eyler gönüldede gâhi gâhi

³³² “sîrr-ı” kelimesi esas aldığımız nûshada olmayıp, bu şekilde vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 71a’dâ yer almaktâ ve vezin tamam olmaktadır.

³³³ “Biz sonra gelen en öne geçenleriz” hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Buhârî, Vudû 67; Cum'a 1, 12, Enbiyâ 54; Müslim, Cum'a 19, 21.

Füyûzât-ı İlâhî'dir hakîkat
Zuhûr eden gönüldede cilvegâhı

Gönül şehri mu'azzamdır kamudan
Haber verdi iki âlem penâhi

Semâvât u zemîne sıgmaz iken
Gönüldedir Hudâ'nın tahtgâhı

Vücûd iklîmine hükm eden oldur
Kuraldan bu gönüldede bârigâhı

Muti' oldu ona yâr ile ağıyâr
Yürür şimdengeri fermân-ı şâhi

Kamu âfâkî enfüs içre gördüm
Tulû' edince gönlüm şems u mâhi

Senâî varlığın mahv etti cümle
Zuhûr eden varidât-ı İlâhî

161

Mef'ûlü /Mefâ'îlü /Mefâ'îlü /Fe'ûlün

Her kim ki gelip sîdk ile bir hemdeme uydu
Râst oldu yolu sırr-ı Hak'a mahreme uydu

Bilenler o merd-i Hakk'ı vâris oldu
Kendi de ona vâris olup âdeme uydu

Bir ehl-i dilin gönlün alan tâlib-i sâdik
Teslîm edip ol kendini bir deme uydu
(vr. 47a)

Erbâb-ı kemâlin sözünü anladın ise
Bil ehl-i hakîkatta olan dem deme uydu

Nâ-puhtelerin pendini gûş eyleyen âşık
Bilsin ki o bir kendi gibi serseme uydu

Aklınca gezip kendi hevâsında olanlar
Yanıldık yolu gitti o bilmem kime uydu

Sorarsan eğer hâlimizi şimdi Senâî
Tevhîdi duyaldan beri bu dil feme uydu

İkrâr verdim bir ere evvel şekk ü gümâni
Ref^e eyleyip özümden etmiş idim imâni

Akâ refîk eyledi girdim onun ile yola
Müsâkülümü gâhîce sorar idim nihâni

Zerreyi dağ gösterir menzil ıráktır bana
Havfa düşürdü beni kesti tâb u tuvâni

Gitmeye yok tâkatim yolda bıraktı beni
Ben de onu terk edip tuttum onda mekâni

Geldi yetişti bir er mûrsidim idi meğer
Gördü yol ortasında bu ben hâli yamâni

Aşkî rehber eyledi uydum ona ben dahi
Sundu câm-ı vahdeti nûş edicek ben onu

Gördüm o yolda yatar nicelesi nâ-tuvân
Hayret içinde kamu kîlär âh u figâni

Aşk ile girdim yola geçtim o menzilleri
Hâlin yamâna eylemiş gördüm onda devrânı

Yedi menzil içinde beş makâma uğradım
Başka başka her birin eyleyerek seyrâni

Üç seferim var dahi bu seyrânın içinde
Birisi gündüz idi seyr ederek cihâni

Bu seferimde çıkış Tûr'a münâcâta ben
Gûşuma geldi hemân hitâb-ı *lenterâni*³³⁵

Bir seferim var gecede reng ü nukûş onda yok
Nûr-ı siyâh kaplamış cemi' var olanı

(vr. 47b)

Bunda isittim yine *li-meni'l-miilk*³³⁶ hitâbin
Yok idi benden eser cümlesi mahv u fânî

334 Bu manzûmenin vezni bozuktur.

335 Allah'ın cemâlini görmek isteyen Hz. Mûsâ'ya Cenâb-ı Hakk'ın “Beni göremezsin” anlamında verdiği cevaptr. Bkz. A'râf, 7/143.

336 “Bugün mûlk kimindir?” anlamında âyet-i kerimeye işaret edilmektedir. Bkz. Mü'min, 40/16.

Subh-ı sâdik olicak gözüm olmadı ayân
Nûr-ı siyâhtan çıkip budur nehâr-ı sâñî

Her ki bu menzilleri geçti yoktur bundan ileri
Bilir o kim sırrı ne hadîs-i *men ra 'âni*³³⁷

Bu iki gün bir gece üç seferi etmeyen
Sâlik-i nâkîstir ol yoktur onun irfâni

Senâî'nin seyrini sen de edem der isen
Cân ile ol bendesi ver ikrâr u îmâni

163

Müsteſilün / Müsteſilün

Gönülde kıldık halveti
Biz Celvetîyiz Celvetî
Kesrette ettik vahdeti
Biz Celvetîyiz Celvetî

Sûretimiz halk iledir
Sîretimiz Hak iledir
Ahsen-i ahlâk iledir
Biz Celvetîyiz Celvetî

Hazret-i Habîb-i Hudâ
Aşkına kıldık cân fedâ
Pîr ü civân mîr ü gedâ
Biz Celvetîyiz Celvetî

Fâr ile fahr eyleyeli
Pâk eyledik beyt-i dili
Mahrem-i esrâr-ı Ali
Biz Celvetîyiz Celvetî

Hak mezhebi mezhebimiz
Merd-i cihân her birimiz
Bu yolda geldi pîrimiz
Biz Celvetîyiz Celvetî

Temeyyüz edip irfânımız
Hakîkatde her cânimız

³³⁷ “*Beni gören, muhakkak Hakk'ı görmüş olur*” anlamında hadistir. Bkz. Buhârî, Tabir 10; Müslim, Rüya 11; Darîmî, Rüya 4.

Edepledir erkânımız
196 Biz Celvetiyiz Celvetî

Mekteb-i irfân bizdedir
Mürde dile cân bizdedir
Esrâr-ı nihân bizdedir
Biz Celvetiyiz Celvetî

Senâî de³³⁸ onlar ile
Râh-ı muhabbetté bille
Aşkınla gel gir bu yola
Biz Celvetiyiz Celvetî

164
Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Zâhidâ gafleti ko pîre ulaşır özünü
Sîdk ile bendesi ol dinle ne derse sözünü
Niye geldin bu cihân içre açıp cân gözünü
Kendini kendin ara bulmağa bil kendözünü³³⁹ (vr. 48a)
Men aref³⁴⁰ dersin oku sırr ile tanı özünü

Gir erenler yoluna kayd-ı sivâdan kesilip
Bu derûnunda olan hâr ile hâşâkı silip
Mahv edip varlığın irfân ile kendini bilip
Kendini kendin ara bulmağa bil kendözünü
Men aref dersin oku sırr ile tanı özünü

Merd-i kâmiller ile eyleyigör sohbet-i cân³⁴¹
Hem-dem ol onlar ile gel bu der-i zevk-i cânân
Her ne derlerse³⁴² tut ol pendi deme yahsi yamân
Kendini kendin ara bulmağa bil kendözünü
Men aref dersin oku sırr ile tanı özünü

338 “de” bağlacı esas aldığımız nûshada yoktur ve vezin eksik kalmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 73b’de yer almaktak, vezin tamam olmaktadır.

339 Bu kelime esas aldığımız nûshada “özünü” şeklinde yazılmış olup, vezin eksik kalmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 70a’da “kendözünü” şeklinde yazılmış olup vezin tamam olmaktadır.

340 “Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu” (Nefsin bilen Rabbini bilir) hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûni, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

341 “cân” kelimesi esas aldığımız nûshada “câna” şeklinde olup, vezni bozmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 70b’de “cân” şeklinde yazılmış olup vezin tamam olmaktadır.

342 Esas aldığımız nûshada “deyilerse” şeklinde yazılmış olup, vezin bozulmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 70b’de yukarıdaki şekilde yazılmış olup vezin tamam olmaktadır.

Seni senden alıp onlar yine sana sana verele
Yok iken ad ile sanın seni vâr eyleyeler
Var ola sen dahi bir cân o yârı gör diyeler
Kendini kendin ara bulmağa bil kendözünü
Men aref dersin oku sırr ile tanı özünü

Bu Senâî gibi var merd-i Hak'ın bendesi ol
Selefin hâli dahi böyledir erkân ile yol
Kişi sultân olamaz olmayıçak bir ere kul
Kendini kendin ara bulmağa bil kendözünü
Men aref dersin oku sırr ile tanı özünü

165

Mefûlü /Mefâ‘ılıü /Mefâ‘ılıü /Fe‘ülün

Aç can gözünü âşık-ı şeydâ gör o yârı
Fark eyleme gel tevhîde ağıyâr ile yârı

Fîkr eyle Hakk'ın varlığı her zerrede mevcûd
Bil cümleden ârı durur ol cümleye sâri

Her kande nazar kîlsa muvahhid göre dîdâr
Gönlünde onun kalmadı bir zerre gubârı

Her kim bu makâm içre bu cem'e erişince
Ahyârîdir ol dahi ebrârî vü şüttârî
(vr. 48b)
Lâkin bu mahal kendini ilhâda düşürme
Gel bundan öte fark edegör vâr ile vâri

*El cem'u bilâ-tefrikatün zendekatün³⁴³ der
Ol şîr-i Hudâ cümle velînin o³⁴⁴ kibârı*

Gûş eyle bu nutku nedir ol merd-i suhandân
Cem' içre olan fark'a gel anla bu güftârı

Gel sen de Senâî seni gör hâl-i muvahhid
Kâl ile bilinmez meğer ilhâm ede Bârif

³⁴³ Bu ifade, “Tefrikasız cem, zindiklîktir” anlamına gelir. Geniş bilgi için bkz. Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 285, 477.

³⁴⁴ “o” zamiri esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136,, vr. 74b'de yer almaktadır.

166

198 Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün /Mefâ‘îlün

Gelip mâh-i Muharrem gam derûnumda yakıp dâğı
Bu mâtem sîneme çekti ki gûyâ tâze bir dâğı

Bu ol gündür ki ey mü’min gözünde kanlı yaş aksın
Figân u zâr edip ayla dilersen Hak’tan uçmağı

Bugünlerde şehîd-i Kerbelâ ahvâlini fîkr et
Serencâmî bilirken ol rizâda bastı ayağı

Dilersen ceddi sultânın şefâ‘at lâyıkı olmak
Dilersen şâh-i merdânın yedinden kevser ırmâğı

Yezîd’e eyle gel la‘net o kavm-i bî-rahm bî-dîn
Şehîd ettiler ol şâh-i Hüseyinî askeri bâğı

Düşünce ol dem-i pâki zemîne zelzele düştü
Gelip cûşa figân etti cihânın taş ile dâğı

İlâhî bu Senâî’nin söyündürme çerâğını
Bi-hakkın eb uecdâdi³⁴⁵ o mazlûmun yüzü âğı

167

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ey gönül aldanma dünyâ mekrine gel zen gibi
Ne kadar çok olsa ömrün sağısı erzen gibi

Âkîbet bu çarh-i gerdûn az vakitte öğretür
Dâne-i ömrün düşünmüş seng-i değirmen gibi

Pes neler geldi cihâna hükm edip şâh oldular
Yâ nic’oldu gör buları Hüsrev u Behmen gibi

Vermedi râhat bulan kayd-i dünyâ bir nefes
Âkîbet sundu eccl câmîn felek düşmen gibi
(vr. 49a)

Kendi soyundu libâs-i devleti üryân olup
İftihâriyla kendi gayrisi cevşen gibi

³⁴⁵ “ecdâdi” kelimesi esas alındığımız nûshada “ceddi” şeklinde olup, vezin bozulmaktadır.
Bundan dolayı IBB Ktp., OE Yz. No: 1136,, vr. 71a’da yer alan yukarıda yazılan şeklini aldık

Târumâr oldu kamu ahbâb u etbâ‘ı hemân
Ya nic’oldu yüz sürenler pâyine dâmen gibi

Hâsılı gitti yerinde yeller eser şimdilik
Müflisin borçlusu yağma ettiği hirmen gibi

Eylemez kat‘en muhabbet mâsivâya bir nefes
Ey Senâî bu cihânda³⁴⁶ merd olan erzen gibi

168

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Şarâb-ı aşkı nûş ettim unuttum ders-i fetvâyı
O dem mestânelik içre yakaladım zühd ü takvâyı

Gönül bir dilbere düş oldu kim bî-misl ü bî-hemtâ
Nazîrin görmedim bunca zaman arayı arayı

Alıp aklım beni Mecnûnvesşeydâ kılıp âhir
Ki her kande nazar kıldımsa gördüm rûy-ı Leylâ’yı

Yazıp gönlümde mahbûbun muhabbet nâmesin şimdi
Sanasın kendisi çekti ciğer kânimla tuğrâyı

Bana emreyledi şâhim ki benden gayrisin sevme
Yâhut meydân-ı aşkimda sakın etme bu da‘vâyı

Bu aşkin âteşi yaktı kamu mahv eyledi vârim
Geçirdi ad u sânimdan değil kim gayre sevdâyı

Cihânın güft ü gûsundan Senâî fâriğ ol sen de
Visâl-i yâr için terk ettiler dünyâ vü ukbâyi

169

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Hani bir yâr-i sâdîk hem-dem ister gönlümüz şimdi
Derûnum derdine cânâ em ister gönlümüz şimdi

Enîsim ola bir âşık ki yanmış âteş-i aşka
Muhabbetle derûnu pür-gam ister gönlümüz şimdi

³⁴⁶ Bu kelime esas aldığımız nûshada “cihanın” şeklindedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 74a’da ise yukarıdaki şekildedir.

.....
200 Bu câm-ı aşkı sundukça alıp nûş ede bir demde
Kurup hem meclis-i câmi cem ister gönlümüz şimdi

Cemâl-i âfitâb-âsâ doğup bir dilber-i ra‘nâ
Hicâbin ref^c edip def-i gam ister gönlümüz şimdi
(vr. 49b)
Bu bezm-i dil-güşâ içre visâliyle o mahbûbun
Müserref olmağa mahfî dem ister gönlümüz şimdi

Nihânî kissalar bir bir bu keyfiyyetle söylense
Velâkin keşf-i râza mahrem ister gönlümüz şimdi³⁴⁷

Netice cümleden geçti mey u mahbûbu terk etmez³⁴⁸
Senâî hâşılı gonca-fem ister gönlümüz şimdi

170
Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Mest-i müdâm aşka olup câm-ı safâ nûş edeli
Olmadı yâr aklımız ol mey bizi sarhoş edeli

Na‘ra-i yâ hû‘muz erer arş-ı mu‘allâya bugün
Dem-be-dem ol vahdet-i yem³⁴⁹ mevce gelip cûş edeli

Kalmadı ârâm u sabır bizde bu aşka düşucek
Muhbir-i sâdikdan alıp dost haberin gûş edeli

Sem^c kabûl eyledin ilm-i hakîkat güherin
Cân kulağına bu dürr cevheri mengûş edeli

Fâriğ u âzâde olup terk-i kabâyı fakrile
Fahr ederiz kendimizi şimdi abâpûş edeli

Arz-ı cemâl eyledi bir dilber alıp aklımızı
Râh-ı muhabbetté bu sevdâya bizi düş edeli

Kendimizi fark edemez olduk ebed ıssi ziyân
Mahv edip ol hayret-i rü‘yet bizi hâmûş edeli

³⁴⁷ Bu beyit esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 71b'den alınmıştır.

³⁴⁸ Bu misra esas aldığımız nûshada “Netice cümleden mey u mahbûb terk etmez” şeklinde olup hem anlam hem de vezin bozukluğu meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 71b'de yukarıdaki sekli ile olup anlam ve vezin tamam olmaktadır.

³⁴⁹ “yem” kelimesi esas aldığımız nûshada yoktur ve vezin kusuru ortaya çıkmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 73a'da yer almaktadır.

Gâhi gelip kendimize bizde Senâî ne ola
Terk edip âlâyış-i dünyâyi ferâmûş edeli

171

Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Gönül efkâr-ı sivâ resmini şimdi bozalı
Uyup aşka benim ile bu cihâni gezeli
Ne yere vardım ise sevdi gönül bir güzeli
Ezelî rehberim olmuş idi³⁵⁰ aşk-ı ezelî
Ezelî yazdı kalem serde bu aşkı ezelî

Yanan aşk ile derûnumda çerâğı güzelin
Dükeli yakdı benim varlığımın bâl ü perin
Okudum kâf ile nûn dersini bezm-i ezelin
Ezelî rehberim olmuş idi aşk-ı ezelî
Ezelî yazdı kalem serde bu aşkı ezelî
(vr. 50a)

Uyan aşka dil ü cândır bu beden âb ile gil
Bu muhabbet nedir onda niyedir aslını bil
Hani tedbîrim olan akla refik elde değil
Ezelî rehberim olmuş idi aşk-ı ezelî
Ezelî yazdı kalem serde bu aşkı ezelî

Ezelî kıismetini her birisi aldı el-ân
Bize de aşk imiş ancak ezelî kıismet olan
Bilir aşkı o ki dersi ezelîden okuyan³⁵¹
Ezelî rehberim olmuş idi aşk-ı ezelî
Ezelî yazdı kalem serde bu aşkı ezelî

Düşeli derdine aşkın nice sabr eyleyeyim
Ya kime hâlimi cânâ yanarak söyleyeyim
Verseler cümle cihân vârını yâ neyleyeyim
Ezelî rehberim olmuş idi aşk-ı ezelî
Ezelî yazdı kalem serde bu aşkı ezelî

Bu Senâî gibi var âşık-ı şeydâları çok
Değil indinde cihân devleti zerre gözü tok
Nice sevmeyeyim onun gibi biri dahi yok

³⁵⁰ “idi” kelimesi esas alındığımız nûshada yoktur ve vezin kusuru ortaya çıkmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 75a'da yer almaktadır.

³⁵¹ Bu misra esas alındığımız nûshada “Bilir ol ders-i aşkı ezelîden okuyan” şeklinde geçmekte olup, vezin bzokluğuna yol açmaktadır. Bu sebeple İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 75b'de yer alan şeklini aldık.

Ezelî rehberim olmuş idi aşk-ı ezelî
202 Ezelî yazdı kalem serde bu aşkı ezelî

172
Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Fe‘ülün

Muhabbettir bu dünyânın esâsı
Muhabbet üzre kurulmuş binâsı

Cenâb-ı Hak buyurdu *küntü kenzen*
*Fe ahbebtu en-u ‘refe*³⁵² rizâsı

Niye geldin bilir misin cihâna
Seni aldatmasın nefsin hevâsı

Yarattı ins ü cinni Hak Te‘âlâ
Kamu irfân için bu cümle nâsı

Gelip bu âleme mülk-i bekâdan
Giyip çâr-anâsından libâsı
(vr. 50b)

Unuttun mu bekâ mülküni cânâ
Nedir ma‘nâda rûhânî safâsı

Bu mi‘râc-ı me‘ânîdir hakîkat
Eder dâim bunu Hak evliyâsı

Sana mürşid gerek bu yolda gör kim
Olup Cibrîl Rasûl’ün rehnümâsı

Bu sırrı fehm eden gerçek velîdir
Senâî gayriye etme kiyâsı

173
Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ülün

Hak gözüyle Hak durur gören Hak’ı
Kendini bilendir anlar ey hâki

Bâtili görmez bakan ol gözü ile
Ehl-i tevhîd oldu onlar müttakî

³⁵² “*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u ‘refe fe halaktü halken*” (Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve insanı yarattım) kutsî hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 132, H. No: 2116.

Ger dilersen bilmeğe kendözünü
Mekteb-i irfâna gel onda oku

Zulmet-i cehl içre kalma âkil ol
Kendini bilmezden olma gel şakî

Bilmeyen deryâ-yı vahdet yolların
Kaldı girdâb-ı gam içre zevrakı

Tâ fenâ-ender-fenâ olmayacak
Bilmez ol bekâda râz-ı muğlakı

Kurtulan kayd-ı alâyiktan hemân
Ol Senâî bildi zât-ı mutlakı

174

Kasîde-i Hâtîme

Mefâ’ülün /Mefâ’ülün /Mefâ’ülün /Mefâ’ülün

Kelâm sözdür sözü anla nedir ey cânımın câni
Hakîkat geldiği kandan sözün hem kandedir kâni

Gelir Hak’tan sana her dem söz evvel³⁵³ aklına cânâ
Nedir fehm eyle bu sözler güzelce eyle iz’âni

Gelen söz aklına Hak’tan idi bî-reng ü bî-elvân
Verir aklın sözü cânâ bürünür onda elvâni

(vr. 51a)

Düzer ma’nâsin ol cânda gerek ziş ü gerek zîbâ
Revâ mı gör ki çirkin sûrete sen kovasın onu

Gider cândan dahi söz gönlüne onda tutar kuvvet
Gönül gözü sözün ardınca gûyâ bir nigehbâni

Varır söz nefsine ondan olunur tezkiye gerçi
Kabûl eylerse nefsânî değildir bil ki Rahmânî

Geçer ondan yürektiler menzili vardıkta söz ona
Şecâ’at bağlayıp onda diler meydân-ı merdâni

Yürürl oldum şecâ’atle ciğerdir menzili onun
Hemân urmak diler na’ra sözün destinde çevgâni

³⁵³ “söz evvel” ibaresi esas allığımız nüshada “evvel söz” şeklinde yazılmış olup, vezin bozukluğuna yol açmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 78b’de yukarıdaki şekilde yazılmış olup vezin doğru olmaktadır.

Nefes alıkça atlanır süvâridir ciğerden söz
Gelip boğazda meks eder fikir tertîb eder onu

Geçince hayli zahmetler var ol söze dokuz bendi³⁵⁴
Eğer var ise ol söz sâhibinin akl u iz‘âni

Geçer boğazı sahrâ-yı ağızda cem‘ eder kendin
Hurûf u lafz u savt ile giyip elbâs-ı nûrânî

Dimâğdan akl-ı tâm yoklar temeyyüz eyleyen oldur
Sözü pişkin lisâna ol verir söyler suhandâni

Geçer bu cümle menzilden sözün bir demde ey cânâ
Ki guyâ berk-i hâtifdir eder ânîde seyrâni

Mümeyyizdir akıl söz(e) yok ise akl-ı temeyyüzü³⁵⁵
Ma‘âzallâh sözün bilmez ne dinin kor ne imâni

Dile her söz gelir böyle gerek hayr u gerek şerdir³⁵⁶
Sözü Hak’tan alıp Hakk’a verenler kurtarır câni

Dimâğında fesâdi var denir yok akl-ı temeyyüzü
Demektir ol kişilerden Hudâ hifz ede yârâni

İlâhî sen bizi kılma mukârin ol kişilerle
Musâhib etme nâdâna³⁵⁷ kerem kıl ehl-i irfâni

Sana âşiklar ile hemnişîn eyle bizi her dem
Temennâmız budur senden recâmîz ey keremkâni

Hudâyâ sen ayırma râh-ı aşkın kârbânından
Habîb’indir o kavmin gerçi kim sâlâr-ı sultâni

³⁵⁴ Bu misra esas aldığımız nûshada “Geçince hayli zahmetlerle var ol söz dokuz bendi” şeklinde olup vezin bozukluğu meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 78b ile OE Yz. No: 156, vr. 54b’de yukarıdaki şekilde olup, vezin tamam olmaktadır.

³⁵⁵ Bu misra esas aldığımız nûshada “Temeyyüzdür akıl söyle yok ise akıl temeyyüzü” şeklinde geçmekte olup vezin kusuru meydana gelmektedir. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 78b’de yukarıdaki şekilde olup, vezin tamam olmaktadır.

³⁵⁶ Bu kelime esas aldığımız nûshada “şer” diye yazılmış olup, vezin bozukluğununa sebep olmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 78b’de yukarıdaki şekilde olup, vezin tamam olmaktadır.

³⁵⁷ Bu kelime esas aldığımız nûshada “yârâna” şeklinde geçmekte olup, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 79a ile OE Yz. No: 156, vr. 55a’dâ, Millî Ktp., FB No: 198/1, vr. 61a’dâ, YKB Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373, vr. 43a’dâ, İÜ Ktp., T. 335, vr. 66a’dâ yukarıdaki şeklinde geçmektedir.

O şâha intisâb etmek Aliyyü'l-Murtazâ'dandır
İlim şehri benim dedi kapısı şâh-ı merdâni³⁵⁸

(vr. 51b)

Buları kim dilerse varsin ol bir kâmil insâna
O şehrîn kapısında çunkü onlar oldu der-bâni

Gerekse kendine kendin bulup bir mûrşid-i kâmil
Tarîk-i Hakk'a sâlik ol benim ey cânımın cânı

Getirdim nazm-ı güftârı bu meydân-ı muhabbetté
Kodum yüz yere eyvallâh çekip gûlbeng-i pîrânı

Ne kim nazm ettim âşıklar içinde yâdigâr olsun
Kamûsu hasb-i hâlimdir değil da'vâ-yı nefsânî

O varlık dağını ihrâk edip bu nâr-ı aşk ile
Hemân sahrâ-yı vahdette ne ki ettimse seyrâni

Onu yazdım gözüm gördüğü miktârı beyân ettim
Senâî hamd ola Hakk'a tamâm ettik bu dîvâni

175

Evvel-i Kasîde-i Atvâr-ı Seb'a: Lâilâhe illallâh³⁵⁹

Mef'ûlü /Mefâ'îlü /Mefâ'îlü /Fe'ûlün

Gel bend-i tarîkat olan ey bende-i Mevlâ
Gûş eyle bu atvârı sana eyledim îmâ
Girdinse eğer Hak yoluna aşk ile sen de
Bend eyle gönül mûrşidine sıdk ile cânâ
Rehber edin ol pîri sakın eyleme gaflet
Onsuz bu yola sen gidemezsin bir adım tâ
Emmâre sıfat bunca harâmî yoluñ üzre
Bekler seni mûzî canavar kejdüm ü mârâ
Gel lâ tîr'in darb edegör sağa vü sola
Nefy eyle arıt yolları isbât ola illâ
Erdin bu makâm içre budur seyr-i ilallâh
Eğinde gerek zîrh-ı şerî'at senin ammâ

358 “Ben ilmin şehriyim Ali onun kapısıdır” hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, *Kesfû'l-Hâjâ*, c. I, s. 203, Hadis No: 618.

359 Bu başlık, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 3a'da ve OE Yz. No: 156, vr. 2b'de “Tercî-i Bend-i Atvâr-ı Seb'a”; YKB Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373, vr. 48b'de “Kasîde-i Atvâr”; Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 61b'de “Atvâr-ı Seb'a Beyân Olunur” diye geçmektedir.

Ey ahdi bütün âşık u şûrîde vü şeydâ
Gam çekme eğer olur isen aşk ile rüsvâ

Tavr-ı Sânî: Allâh

Allâh diye Mevlâ'ya gel ol sîdk ile bende
Cehd eyle bugün olmağa gel aşk ile sen de (vr. 52a)
Mahrûm mu kalır aşk ile Allâh diyen âşık
Hâşâ ki kala fîkr-i sîvâ cân u gönüldé
Vardır bu yolun üzre dahi bunca harâmî
Gâyettle münâfîk ikiyüzlü dolu onda
Darb eyle reh-i Hak'ta sen ol tîg-1 celâlî
Düşmenlerine diye âmân tâ ola bende
Emrine senin râm olalar yâr ile ağıyâr
Fermân edip eylersen adâlet bugünde
Bildinse eğer işbu makâm seyr-i fillâh
Eğninde³⁶⁰ ola bil senin Allâh dü-cihânda
Arz ede celâl içre cemâlin sana matlûb
Gördün mü ola böyle aceb dilber-i mahbûb

Tavr-ı Sâlis: Hû

Yâ hû deyip aşk ile o yârin ede cevlân
İlhâma olur kâbil eder âlemi seyrân
Devr eylesen âlemi baştan başa cânâ
Hû'dur bu cihâna olan eşyâya kamû cân
Her kande nazar eylese ondan göre dîdâr
Reddetme kelâmını sakınip eylegil iz'ân
Mahv ede senin varlığını nûr-ı hüviyyet
Âlemde onunla görüp iştesin ey cân
Lâ mevcûd okur ol demde lisânın senin ammâ
Fehm et bu makâm içre nedir arz olan îmân
Kâl ile bilinmez budur ol seyr-i alallâh
Dilden dile ilkâ olur ol sîrr ile pinhân
Bundan öte kendini sakın gayriye muhtâc
Gel etme bu da'vâyı edip aklını târâc

Tavr-ı Râbi: Hak

Hak kıldı kerem işbu makâma erişince
Âsân olur ol râh-ı Hudâ yollu³⁶¹ yolunca

³⁶⁰ Bu kelime, İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 3b ile OE Yz. No: 156, vr. 2b'de "Mâksûdun" olarak geçmektedir.

³⁶¹ Bu kelime esas aldığımız nûshada yoktur ve yeri boş bırakılmıştır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 3b ile OE Yz. No: 156, vr. 2b'de, Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 62b'de ve YKB Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373, vr. 49a'da geçmektedir.

Arz ede cemâl âşık-ı şeydâya o yâri
Kalır mı onun sabr u karârı o gelince (vr. 52b)
Âşık u ma'şûk ile aşk çünkü bir oldu
Kendini nice fehm ede âşık ol olunca
Gâyetle safâdır bu muhal neyleyim ammâ
Nâkis kalır âdem bu makâm içre kalınca
Gayretkeş olup geçmeli bundan öte sâlik
Gide enâniyyeti itminân erişince
Zîrâ bu makâm içre *ene'l-Hak* dedi Mansûr
Ber-dâr olup ol seyr-i ma'allâha erince³⁶²
Kendini nişân eyledi âlemde ola yâd
Düşürmeye gayriyi bu dâm içre o sayyâd

Tavr-ı Hâmis: Hayy

Ol Hayyü'l-ebed verdi hayatı bu cihâna
Eşcâr ile nebâtâta dahi ins ile câna
Mahv olur idî halk olan eşyâ bu cihânda
Feyz ererse feyzinden onun kevn ü mekâna
Geldin bu makâm içre aceb menzile erdin
Verdinse eğer sen bu hayatı dil ü câna
Her kande nazar kılsa bu menzilden o sâlik
Mazhar kılar ol demde hayatı onu ona
Râzı ola senden dahi her vâsf ile mahbûb
Mâlik olasın bilmediğin genc-i nihâna
Çün geldin eriştin bu makâm içre sen ey cân
Ol seyr-i fillâhla ki eriştin o kâna
Zikrinde senin sohbet-i irfân ola her gâh
Gel bundan öte gafleti terk eyle ol âgâh

Tavr-ı Sâdis: Kayyûm

Kayyûm-ı ezel kıldı inâyet sana ey yâr
Şimdengeri sen dahi olup fâ'il-i muhtâr
Bu şes cihetin kaydı ile olma mukayyed
Mutlak ol onun zevki ile görüne dîdâr
Elbâs-ı şerî'atla mülebbes olup ey cân
Erkâna ri'âyetle gel ağıyârı edip yâr (vr. 53a)
Fânî ola rûhun dahi bunda tecellisi
Kalmaz bu makâm içre enâniyyet-i âsâr
Marziyyedir ol kudrete mazhar eden onu
Ol seyr-i *anillâh* ile ol yâr ile her bâr

³⁶² Bu kelime esas alduğumuz nüshada “erişince” şeklinde yazılmış olup, vezin bozukluğununa yol açmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 3b ile OE Yz. No: 156, vr. 4a'da yukarıdaki şekilde geçmekte olup vezin tamam olmaktadır.

208

Mağripte doğup gün çalınır ma‘nevî sâr’u
Mahv ede cihân vârını eşyâyi ne kim vâr
Âlemde nidâ-yı li-menî ’l-mülk³⁶³ ola yâ hû
Mahv olucak âlemde ne kim vâr ise kamu

Tavr-ı Sâbi‘: Kahhâr

Kahhâr olan Allâhu Te‘âlâ ne buyurdu
Kendisi suâl etti cevap kendisi verdi
Mülkünde onun müştereki yok durur aslâ
Yâ kande zamân ile mekân var mı gör imdi
Ferdâya ne hâcet buları görmeye cânâ
Bil bunda gören onda dahi onu görürdü³⁶⁴
Fânîde bekâ mülküne erdin hele sen de
Çün sundu sana sâkî safâ câmin içirdi
Ol câm safâsı ile bu atvârı Senâî
Sâliklere bir tuhfe için nazma getirdi
Bu seyr ile billâh sülük eylese bir cân
Âdem olup ol alleme’l-esmâ’yi³⁶⁵ okurdu
Tercî‘in olup bendleri çün ebced ü hevvez
Mîrâs-ı eb u ceddin alan âdemedir söz

176

Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Fe‘ülün

Senâî hamd ola Hakk'a senâî
Reh-i aşkında terk ettin sivâyı

İçelden teşne-dil ma‘şûk elinden
Mey-i vahdet ile pür-câm-ı safâyı

Getirdim nazma güftârı onunçün
Kamu âşıklara bu dil-güşâyı

Bu sâl-i meymenet içreydi târîh
Tamâm oldu bu dîvân-ı Senâî (1182/1768)

363 “Limeni ’l-mülkü ’l-yevme lillâhi ’l-vâhidi ’l-kahhâr” (O gün mülk kimindir? Tek ve Kahhar olan Allah'ındır) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Gâfir, 40/16.

364 Esas aldigımız nüshanın kenarında bu misra bağlamında “Men raallâhe fî hâzîhi ’d-dünyâ
raallâh fî ’l-âhireti” şeklindeki bir hadise yer verilmiştir. Hadisin kaynağına ulaşamadım.

365 “Ve alleme âdeme ’l-esmâe külleha” (Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti) Bakara 2/31 ayetine işaret edilmektedir.

177

An-Kelâm-ı Hazret-i Ali³⁶⁶ Kerremallâhu Vecheh Tahmîs-i Şeyh Ali
Senâî
Mefâ’ilün /Mefâ’ilün /Mefâ’ilün /Mefâ’ilün

Sakın kim sohbet-i câhil seni sayd etmesin yârâ
Şu’â-i şems-i dil-i mahbûb olur ondan sehâb-âsâ
Olur nâdân ile sohbet dile dûd-ı cahîm gûyâ
Velâ tashab ehâ cehlin ve iyâke ve iyâhu
Hazer kıl câhil ile sohbet etme sen de ey cânâ

Zebân-ı câhil akrep neşteridir sözleri mâtâ
Döker gûşundan ol zehri gönül ondan olur ağıvâ
Gönül mesmûm olup sıhhat bulur mu ondan ol ayâ
Fekem min câhîlin erdî hakîmen hîne ehâhu
Ki câhil sohbeti ifnâ eder kâmilleri bil hâ

Kiminle sohbet etsen dil ona meyl eylemez mi ya
Niçin beyhûde sözler dáimâ eyler idin asfâ
Değil dersin sana ancak yeter bu hüccet-i akvâ
*Yukâsu'l-mer'u bi'l-mer'i izâ mâ hüve mâ şâhu*³⁶⁷
Kişi ancak kıyâs olur musâhibinden ey cânâ

Hudâ âlemden evvel vâr edip bir gevher-i yekâtâ
O gevherden cihân içindeki eşyâ olup peydâ
Hakîkatde kamu birdir bu kesret gördüğün hâlâ
Veli's-şey'u mine's-şey'i mekâyişün ve eşbâhu
Müşâbihtir kıyas eyle ki birbirine bu eşyâ

Kelâm-ı şîr-i Yezdânî Senâî bendesi inşâ
Ediben şerh-i icmâlin ki tahmîs eyledim ammâ
Bu nushuistima⁴ eyle bizim çün dedi Mevlânâ
Ve li'l-kalbi ala'l-kalbi delîlüñ hîne elkâhu
Delîlüñ hîne elkâhu olur kalb üzre kalb îmâ

³⁶⁶ Hz. Ali'nin bu nutku Müstakîmzâde Süleyman Sa'düddin Efendi'nin *Şerh-i Dîvân-ı Hazret-i Ali el-Murtezâ Kerremellahu Vecheh* adıyla neşrettiği eserde, hem tercümesi hem de şerhi ile birlikte yer almaktadır. Bkz. Müstakîmzâde, *Şerh-i Dîvân-ı Hazret-i Ali el-Murtezâ*, Bulak Matbaası, Kahire 1255, s. 9 vd.

³⁶⁷ “mâşâhu” kelimesi esas aldığıımız nûshada “mâşâ” şeklinde olup, vezin ve anlam eksik kalmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 7a'da yukarıdaki biçimde geçmekte olup vezin ve anlam tamam olmaktadır.

178

**210 Güft-i Hazret-i Şeyh İsmâîl Hakkî³⁶⁸ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî
(vr. 54a)**

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ülün

Ne miktârı vü haddi men gedânın
Ki tanzîr eyleyim Hakk’ı dehânın
Hakikatte yine bu sözde onun
Nesîm-i feyz-i eltâfi Hudâ’nın
Açıptır gülâerin bâğ-ı cinânin

Nefîs birdir cihânda birdir âdem
Ki birdir gayrisin âlemde bilmem
Kamu eşyâ cihân içinde yek-dem
Dem-i Hak’tan hayat aldı bu âlem
Bu ma‘nâya yürü kaldır gümânnîn

Sarây-ı vahdete gir sen de cânâ
Gör onda var mı sen ben gayri eşyâ
Gerekse kendine kendin ser-â-pâ
Vücûdun kılmaz isen cümle ifnâ
Verilmez kahr-ı Mevlâ’dan âmânîn

Senâî sîrr-ı vahdet âşinâlar
Ne mümkün kesret içinde duralar
Olar tevhîd ile buldu şifâlar
Gönül derdine istersen devâlar
Dem-â-dem Hakk’ı zikr etsin zebânin

179

Güft-i Hazret-i Süleymân Zâtî³⁶⁹ Tahmîs-i Bende-i Ali Senâî

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Tînet-i ebu'l-beşer Âdem’le tahmîr olmasam³⁷⁰
Kudret-i kavs-ı ezelden atılan tîr olmasam

³⁶⁸ İsmâîl Hakkî Bursevî’nin bu nutku için bkz. Bursevî, *Dîvân*, haz. Murat Yurtsever, Arasta Yay., Bursa 2000, s. 424.

³⁶⁹ Zâtî’nin bu nutku için bkz. *Dîvân-i Zâtî*, Takvim-i Vekâyi Matbaası, İstanbul 1257, s. 47.

³⁷⁰ “olmuşum” redifi, incelediğimiz altı nûshada da “olmasam” şeklinde yazılmıştır. Esasen Zâtî’nin *Dîvân*’ında da bu kelime aynı şekildedir. Bkz. Zâtî, *a.g.e.*, aynı yer. Mehmet Arslan tarafından yapılan *Zâtî Süleyman Efendi, Dîvan Sevanîhu'n-Nevâdir fi Ma'rîfeti'l-Anâsîr* adlı çalışmada (Sivas 1994, s. 80) “olmuşam” diye günümüz Türkçe’sine aktarılmıştır. Emine Öte de Arslan’a katılarak ve muhtemelen “sin” harfinin noktalarının unutulduğunu söyleyerek bu şekilde okunmasını kabul etmiştir. Bkz. Öte, *a.g.e.*, s. 59. Biz bu görüşlere katılamıyoruz. Zira yukarıda da geçtiği üzere Zâtî’nin *Dîvân*’ında bu kelime aynı yazılmıştır. Doğrusu “olmasam” şeklinde olmalıdır.

Gelmez idim bu hayâl-i zilla takdîr olmasam
Kadr-i aşkı bilmez idim bende-i pîr olmasam
Herkesi Mecnûn sanirdım bend-i zincir olmasam

Âlem âdemsiz hakîkat bir şecerdir meyvesiz
Olmayan irfânı âdem meyvesizdir zübdesiz
Âdemin vechinde Hakk’ı ger göreydim³⁷¹ perdesiz (**vr. 54b**)
Zülfünün küfrünü îmân anlamazdım şüphesiz
Enver-i ruhsâr-ı dildâr ile tenvîr olmasam

Râh-ı Hak’ta rehberim var idi benden ileri
Mescid-i Aksâ’ya vardık da giderek ey mâh-rû
Ger hakîkat kîblesinde durmasaydım rû-be-rû
Kaşları mihrâbına etmezdim aslâ ser-fürû
Ka’be-i ulyâyı irfân ile tebşîr olmasam

Âteş-i sûzân-ı aşk etmişti ciğerim kebâb
Teşne-i âb-ı hayvân edem ki âb-ı müstetâb
Ger inâyet Hak’tan olup olmasayı feth-i bâb
Yıkılıp dil mülkü olurdu harâb-ender-harâb
Himmet-i mi’mâr-ı merdân ile ta’mîr olmasam

Bu Senâî kadrini cândan bilirdim Zâtiyâ
Ni’met-i a’lâyı lutfundan alırdım Zâtiyâ
Olmasaydım bende sen şâh ne olurdum Zâtiyâ
Mâ-hasal levs-i cehâletle kalırdım Zâtiyâ
Âb-ı tevhîd-i me’ârif birle tathîr olmasam

180

Güft-i Hazret-i Eşrefzâde³⁷² Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Bahr-ı vahdette hakîkat dürr-i mercân gizlidir
Âşikâra cümle eşyâ sırrı ey cân gizlidir
Ders alınmaz zâhirâ dillerde irfân gizlidir
Ey gönül bir derde düş kim onda dermân gizlidir
Gel karış bu katreye kim onda ummân gizlidir

³⁷¹ Bu kelime esas alındığımız nüshada bu şekilde geçmekle birlikte üzeri çizilerek üst tarafına “görmeyeydim” şeklinde tashih edildiği görülmektedir. Ancak böyle olunca vezin bozukluğu ortaya çıkmaktadır. Diğer nüshalarda da “göreydim” şeklindedir. YKB Sermet Çifter Ktp., nüshasında ise bu tahmis yer almamaktadır.

³⁷² Eşrefoğlu Rûmî’nin bu nutku için bkz. *Eşrefoğlu Divamı*, haz. Heyet, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık A.Ş., İstanbul ts., s. 184-185.

212

.....
Âdemî ma'nâ nedir bilmekse maksûdun eğer
Secde-i Âdem'den ebâ eyleyenden kıl hazer
Halkı tahrîk etme dâm-ı kibre düşme ey püser
Değme bir dervîş-i fakire hor deyip kilma nazar (vr. 55a)
Kalbinin her köşesinde arş-ı Rahmân gizlidir

Hakk'a erince özün isyân içinde garkasın
Kimi dir nâciyenin bilmek dilersen firkasın
Soyunup tecrîd olan eyler abâpûş arkasın
Terk edip nâmûs u ârı ki melâmet hirkasın
Bu melâmet hirkasında nice sultân gizlidir

Gerçi sûrette fakir ammâ olar şâh-ı cihân
Onlara verdi nizâm-ı âlemi Mevlâ hemân
Meclisinde ders alır her bir sözünden ârifân
Nutka gelse cân u dil bulur hayatı-ı câvidân
Dervîşin her bir sözünde âb-ı hayvân gizlidir

Bu Senâî gerçi kim deryâ-yı aşkı boyladı
Çıktı ondan sâhil-i deryâyı mekân eyledi
Âşikâne dürr-i gevherden haberler söyledi
Gör bu Eşrefoğlu Rûmî bahr-ı aşka neyledi
Cân u başı terk edip cânında cânân gizlidir

181
Güft-i Yûnus Emre³⁷³ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî

Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün /Mefâ'ülün

Cemâlin seyrine müştâk olanlar düştü sevdâya
Yitirdi aklını Mecnûn-veş girdi bu sahrâya
Oların meyli yok şâhâ ne dünyâ vü ne ukbâya
Senin aşıkların kılmaz nazar Firdevs-i a'lâya
Ne hûrîden haber söyle ne meyl eyler musaffâya

Hakîkat remz-i mi'râca nişânın bî-nişânıdır
Sarây-ı sırr-ı vahdette mekânın lâ-mekânıdır

³⁷³ Yûnus'un bu nutkuna Mustafa Tatçı tarafından hazırlanan *Yûnus Emre Külliyyâtı*'nda (MEB Yay., İstanbul 2005, c. I-V) rastlayamadık. Abdülbaki Gölpinarlı'nın "Âşık Paşa'nın Şiirleri" adlı makalede ise bu nutkun Âşık Paşa'ya ait olduğunu belirtilmektedir. Bkz. Gölpinarlı, "Âşık Paşa'nın Şiirleri", *Türkiyat Mecmuası*, c. V, İstanbul, 1936, s. 90-91. S. Nûzhet Ergun da bu nutkun Âşık Paşa'ya ait olduğunu belirtmiştir. Bkz. Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1943, c. II, s. 560; a.mlf., *Türk Şairleri*, İstanbul ts., c. I, s. 136-137. Ancak burada hemen kaydedelim ki Gölpinarlı'nın verdiği metin kahir ekseriyetle aynı olmakla birlikte Ergun'un verdiği metnin sadece ilk beyti aynı olup, diğer beyitlerde geçen ifadelerin neredeyse tamami farklıdır.

Makâm-ı kurb-ı *evednâ*³⁷⁴ velî sırr-ı nihânîdir
Rumûz-ı *kâbe kavseyn*’inne rûhânî me‘ânîdir
Ki *subhânellezî esrâ’yi*³⁷⁵ beyân düşmüş bu ârâya
(vr. 55b)

Eğer tâlib isen Hakk’â gider şekki hayâlinden
Özün bir kâm ile teslîm edip anla kemâlinden
Bilinmez zâhirâ ilm-i hakîkat kîl ü kâlinden
Eğer şol âşika zâhid sorarsa vasl-ı hâlinden
Fenâ bahrine gark olmuş ulaşmış katre deryâya

Erince âşıkın gerçi vücûdu karesi bahre
Karıştı onda mahv oldu o deryâ dediği katre
Gönül sâf olmuş iken meyl eder mi zînet-i dehre
Nukûş-ı mâsivâdan el çekenler aşk-ı râh içre
Komuşlar gayra sevdâyı ki düşmüşler bir ârâya

Gelip bu sahn-ı irfâna Senâî ulu dergâhtan
Hakîkat sen de almışsin haber esrâr-ı âgâhâtan
Gönül ferdâya katlanmaz ki va‘d olmuştur ol şâhtan
Gel ey Yûnus gözünü yum cemâl-i mâsivallâhâtan
Ki bunda göresin Hakk’i ne hâcet gayri sevdâya

182
Güft-i Hazret-i Mîsrî³⁷⁶ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Nâr-ı aşk içre dil-i sûzâna âtes neylesin
Seng-i ta‘n ile harâbât ehline taş neylesin
Kîl ü kâl onlar ile zâhid keş-â-keş neylesin
Teşne-i bahr-i muhît olana dil-rîş³⁷⁷ neylesin
Tûtî-i sükker-feşân üftâdeye keş neylesin

Câm-ı aşkı bezm-i vahdetten içip mahmûr olan
Şöyle bir mest-i müdâm olmuştur onlar bî-gümân
Aşkla gelmez kendini fark eylemez mi³⁷⁸ sun hemân

³⁷⁴ “*Kâbe kavseyni ev ednâ*” (Aralarındaki mesafe, iki yay aralığı hattâ daha az kaldı. Necm, 53/9) âyetine işaret edilmektedir.

³⁷⁵ “*Bütün noksancıklardan beri olan Allah, kulunu (Hz. Peygamber) gece yürüttü...*” (Îsrâ, 17/1) âyetine işaret edilmektedir.

³⁷⁶ Niyâzî-i Mîsrî’nin bu nutku için bkz. Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mîsrî Dîvâni*, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 181.

³⁷⁷ Esas aldığımız nûshada “rîş” eki ile “neylesin” ifadesi arasına “câm” kelimesi yazılmıştır.

³⁷⁸ Esas aldığımız nûsha bu ek “sûfî” olarak yazılmış olup veznin bozulmasına neden olmaktadır. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 59b’de yukarıdaki şekilde geçmekte olup vezin tamam olmaktadır.

214

Cür‘a-i sahbâ-yı zâtî nûş eder temkin bulan
Âfitâb olan gönül telvîni mehveş neylesin

Sâil eylerse suâli ya nedir bu ne sebep
Sîrr-ı Hakk’ı merd-i dânâ geldiler setr ile hep (vr. 56a)
Çektiler bu râh-ı Hak’ta nice bin türlü ta‘ab
Ârifin esrâr-ı Settâr olduğun etme aceb
Ta‘n eder zâhid denilen dîv-i ser-keş neylesin

Binde bir kes olmadı âdemde esrâra emîn
Sîrrını âdemde mahfî kıldı Rabbu’l-âlemîn
Âdem’e secdeyle emr oldu melekler çün hemîn
Âdem’in vechinde Hakk’ı görmedi İblîs la‘în
Sûretâ gördü ki bir şekl-i münakkaş neylesin

Ey Senâî merd-i dânâ âşıkâne va‘z eder
Sâf-ı dil hem ehl-i îmân sâdikâne va‘z eder
Remz eder her bir kelâmin ‘ârifâne va‘z eder
Cân Niyâzî ehl-i aşka nâzikâne va‘z eder
Ehl-i nefş olan işitmez dil müşevvîş neylesin

183

Güft-i Hazret-i Rûhî-i Bağdâdf³⁷⁹ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Zâhirâ derler nedir bu terk-i dünyâdan garaz
Mâl ü câh-ı devlete ikbâl ü âbâdan garaz
Yâ nedir âlemde bu vâr olan eşyâdan garaz
Zâhidâ dersen nedir mahbûb-ı garrâdan garaz
Sun‘-ı Hak seyr etmedir her hüsn-i zîbâdan garaz

Ger dilersen iffet-i halvette nefsin habs ola
Cüz’i fırsat bulacak hâlin yine bir aks ola
Zâhidâ zann-ı suâlinin nice bir hiss ola
Seyr-i mahbûb etmeyi sanma hevâ-yı nefş ola
Kudret-i Hakk’a nazardır ol temâşâdan garaz

Yok iken âdem bu âlem cümlemin bir gevheri
Bir çerâğın nûrudur âlemde eşyâ ey peri

³⁷⁹ Rûhî-i Bağdâdfî'nin bu nutku için bkz. Külliyyât-ı Rûhî-i Bağdâdi, y.y., 1257, s. 260-261.

Nâzır ol nakkâşına³⁸⁰ gördük de nakş-ı dilberi
Âşıkın sevdâsını âlemde sanma serseri (vr. 56b)
Hakk'a vâsil olmadır tâhkîk o sevdâdan garaz

N'eydiğin aşk bilmeyen hayvândan ebterdir nider
Mer'a-ı unsurda gûyâ nefşini şeytân güder
Meclis-i usşâk içinden öyle nâdâni gider
Ehl-i zâhir aşk-ı dildâri mecâzî zanneder
Kasd-ı Mevlâ'dır hakîkat aşk-ı Leylâ'dan garaz

Ey Senâî n'eylesin ol cân Hak'ın tevfîki yok
Rehber olsun kendiye bir mûrşid-i refki yok
Zanneder her bir kelâmin ma'nada tâhkîki yok
Bilmedi bu ma'nâyı Rûhî o kim tasdîki yok
Hakk'ı bilmektir hakîkat ilm-i esmâdan garaz

184

Güft-i Şeyh İbn-i İsâ³⁸¹ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Sûretâ zâhid kemâl ehlinde hâlât anlamaz
Görse istidrâca haml eyler kerâmât anlamaz
Tûr'a Mûsâ ile varsa ger münâcât anlamaz
Aslımı fer'imî ne bilsin bu sıfât zât anlamaz
Şuna benzer gösterir her nakşî mir'ât anlamaz

Bunca yıllar beklemiş var gerçi kim bir pîr evin
Uymamış mûrşidine mûrşid de ben pîr de ben
Nûrlar bilmez nâr-ı şem'a yaktı pervâne perin
Leyl-i³⁸² cismin kande görsün şems-i rûhun pertevin
Raks ederken nûrunun şevkinde zerrât anlamaz

Kaplamış gönlün bed-ahlâk ile nefsin askeri
Her kaçan görsen me'ârif ehli bir hûb-ı dilberi
Tan değil şeb görmese üstünde mâhîn askeri
Ne acceptir mûy-ı tâb gibi gider pâyin geri
Şem'i dil şevkler verir zâtında mişkât anlamaz
(vr. 57a)

³⁸⁰ Bu kelime esas aldiğimiz nûshada “nakkaşa” şeklinde olup, vezin bozukluğuna neden olmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 36b'de yukarıdaki şekilde geçmekte olup vezin tamam olmaktadır.

³⁸¹ Şeyh İbn-i İsâ'nın bu nutku için bkz. İbn-i İsâ Saruhânî, *Eş'âr*, Millî Ktp., Yz No: A 3664/18, vr. 84b.

³⁸² Bu kelime esas aldığımız nûshada “lîk” olarak yazılmıştır. Diğer nûshalarda da aynı şekildedir. İbn-i İsâ'nın *Eş'âr*'ında ise bu kelime (vr. 846) yukarıdaki şekilde olup anlam ve vezin tamam olmaktadır.

216

Yâ nidersin bir gönül³⁸³ kim onda Mevlâ aşkı yok
Gerçi yammıştır çerâğı lîk aslâ şevki yok
Zâhidin ehl-i meârif sözlerinden zevki yok
Ma‘rifetsiz sûretin aslâ sanemden farkı yok
Ehl-i tahkîkin sözün bildim ki hiç Lât anlamaz

Pes neler çekti Senâî yol bulunca gönlüne
Râh-ı Hak’ta ma‘rifet gâlib gelince cehline
Aşılama eşcâr hurmadan pelidin nahline
İbn-i Îsâ ma‘rifet kandi aseldir ehline
Tatlılardan sunma ol mahmûra lezzât anlamaz

185

Güft-i Abdâl Kaygusuz³⁸⁴ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî

Mefâ’îlüñ /Mefâ’îlüñ /Mefâ’îlüñ /Mefâ’îlüñ

Dirîgâ pertev-i şems-i dile cehlin sehâb olmuş
Kalıp zulmette dil gûyâ ki mahcûb âfitâb olmuş
Egerçi sûretin âdem derûnun inkilâb olmuş
Ey miskin âdemoğlu sana senlik hicâb olmuş
Seni sen sandığm cânâ sana perde nikâb olmuş

Geçip da‘vâ-yı benlikten unut varlıkta bildiğin
Senin bildiklerinden çoktur ey gâfil yanıldığın
Vücûdum mahv edip dahi bil ondan sonra yendiğin
Vay seni kim sen sandığın benim diye göğündüğün
Seni böylece bildiğin sana Hak’tan itâb olmuş

Gezip sahrâ-yı kesrette nedir seyrâni bilmezsin
Hayıflar geçti ömrün mekteb-i irfâna gelmezsin
Hadîs-i men aref³⁸⁵ sîrrînda irfân dersin almazsın
Niçin sen seni bilmezsin bilenlere inanmazsın
Ölür îmâna gelmezsin sana cehlin azâb olmuş

Nedir bu hirs ile cem ettiğin dünyâya doymazsın
Kelâm-ı ehl-i Hakk’ı gûşuna bir zerre koymazsın (vr. 57b)

³⁸³ Esas aldığımız nüshada bu kelime “gönüldे” şeklinde olup vezni bozmaktadır. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 29b’de yukarıdaki şekilde olup vezin tamam olmaktadır.

³⁸⁴ Kaygusuz Abdâl’ın bu şiirini Abdurrahman Güzel tarafından hazırlan *Dîvân*’da bulamadık. Senâî’nin “Dirîgâ” diye başlayan bu tâmisini hatırlatan iki şire rastladık ki ilk misraları şöyledir: “Dirîgâ geldim giderim kendözüm bilmedim”, “Dirîgâ bulunmadı benim derdime dermân”. Bkz. Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdâl Dîvânı*, MEB Yay., Ankara 2010, s. 246-274.

³⁸⁵ “Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu” (Nefşini bilen Rabbini bilir) hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

Bilirim dediğin da'vâ ile irfâni duymazsun
Bilemediğini bilmezsin özün bilene uymazsun
Niçin Hak yola gelmezsin yerin dârû'l-ikâb olmuş

Senâî bezm-i irfâna bu da'vâ ile gelinmez
Sivâ nakşî gönülden değme bir hâl ile silinmez
Nukûş-ı ağ u karadan hakîkat dersi alınmaz
Kaygusuz eydir Hak ilmi okumak ile bilinmez
Gönülden okuyan bilir bu da bir gizli bâb olmuş

186

Güft-i Şeyh Sürûrî Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî³⁸⁶

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Zâhidâ sen ben diye bu ettiğin da‘vâ nedir
Ehl-i tevhîdim der iken halk ile kavgâ nedir
Yâ nedir zühd-i hakîkî bilmedin takvâ nedir
*Men aref’ten*³⁸⁷ dem urursun de bana Mevlâ nedir
Mîmde nâzil olana Kur’ândaki ma‘nâ nedir

Dem urursun fevk-i arş’tan ey tabîat ma‘deni
Besleyip nebât ile hayvân gibi dâim teni
Görmedin âlemde çâr erkân seyrini
Üç oğul ile dört ananın aslını fer’ini
Bilmeyen onu ne bilsin kim dokuz baba nedir

Gerçi istîgrak içinde nicemiz hâlât ile
Nicemiz Îsâ nefestir ihyâ-yı emvât ile
Nicemiz sîrr-ı Kelîm’e erdi münâcât ile
Sîrr-ı tevhîdin rumûzûn nefy ile isbât ile
Sûfi gel sor bizden onu lâ nedir illâ nedir

Gerçi var ilmi amelden adet etmiş kaçmağı
Güyyâ miftâh-ı Cennet onda diler uçmağı
Hûri vü gîlmâni mahsûs etti koçmağı
Bir acip kuştur ki väiz çok çok anar uçmağı (**vr. 58a**)
Kendisi bilmez dahi Sidre nedir Tûbâ nedir

Men aref’ sîrrînda cânâ ârif-i billâh olan
Kuvvet-i kudsiyye erdi sîrr-ı sîrrullâh olan

³⁸⁶ Bu tahmis, esas aldığımız nûsha ile Millî Ktp., Fahri Bilge Yz. No: 198/1, vr. 68b-69a’dâ yer almaktadır. Diğer dört nûshada yoktur.

³⁸⁷ “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

-
218 Sâf-dil olur Senâî kalb-i beytullâh olan
Ey Sürûrî kâşif-i gene-i kelâmullâh olan
Rast bilir kim cümle esmâ içre müsemmâ nedir

187
Güft-i Za‘fi³⁸⁸ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî³⁸⁹

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Okuyan ilm-i ledünnü ârif-i billâhtır
Öyle bil insân-i kâmil sırrı sırrullâhtır
Nutk-ı Hak’tır her kelâmi fîkr-i zikrullâhtır
Her ne söz kim söylenil ayn-ı kelâmullâhtır
Vâkîf olmayan bu sırra lâ-cerem gümrâhtır

Okudum sırr-ı hurûf-ı matlab-ı uzmâ ile
Suyûd u terkîb-i aslı sırrını îmâ ile
Şerh eder eşyâyi külli ism-i müsemmâ ile
Anladım bildim rumûzu *alleme’l-esmâ*³⁹⁰ ile
Menzil-i insân-ı kâmil bir yüce dergâhtır

Levh-i mahfûz üzere yazmıştır Hudâ her işleri
Onun için başka halkın her biri teşvişleri
Bu hutût-ı âdemîn resmi kimin cünbüşleri
Şol müferrih hatt-ı reyhândır yazılmış kaşları
Nice rûşen olma sen kim defterullâhtır

Râh-ı Hak’ta kendini vâris-i eslâf etmedi
Cân u dilden istimâ‘-ı bend-i evsâf etmedi
Geçti ömr-i nâzeninin sen de insâf etmedi
Mâye-i taklîdden âyineyi pâk sâf etmedi
Fazl-ı Hak’tan feyz olan envâr-i³⁹¹ nûrullâhtır

Heft Hakk’ın oldu abâ çârdehten resm eder
Ehl-i tahkîk istivâ pest hestini cezâ eder (**vr. 58b**)
Bu Senâî sırr-ı muğlak mu‘cizât-ı nazm eder

³⁸⁸ Za‘fi-i Gülsenî’nin bu nutku için bkz. Za‘fi, *Dîvân*, Millet Ktp., Ali Emiri Manzum No: 254, vr. 61a. Bu nutku Vahdetî adlı bir şair de tahmis etmiştir. Bkz. *Mecmîa-i Eşâr*, Millî Ktp., Yz. No: A 2430/2, vr. 30a-30b.

³⁸⁹ Bu tahmis, esas aldığımuz nûsha ile Millî Ktp., Fahri Bilge Yz. No: 198/1, vr. 68b-69a’dâ yer almaktadır. Diğer dört nûshada yoktur.

³⁹⁰ “Ve alleme âdeme’l-esmâ külleha” (Allah, Âdem’e bütün isimleri öğretti) Bakara 2/31 âyetine işaret edilmektedir.

³⁹¹ Bu kelime esas aldığımuz nûshada yoktur ve vezin kusuru ortaya çıkmaktadır. Millî Ktp., Fahri Bilge Yz. No: 198/1, vr. 69b’de geçmekte olup vezin tamam olmaktadır.

Za‘fiyâ şakkü'l-kamer³⁹² sırrını her kim fehm eder
Âsumâni âlem üzre hoş münevver mâhtır

188

Güft-i La'lî Efendi³⁹³ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî³⁹⁴

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Levh-i dilde hâme-i kudret çekip tuğrâ-yı aşk
Defter-i uşşâk içinde urdu ol imzâ-yı aşk
Eyledim bezm-i cihâna gönderip rûsvâ-yı aşk
Cân u dil şehrîn ezelden eyledi yağmâ-yı aşk
Ol vechden düştü bu âlemlere kavgâ-yı aşk

Hâlet-i aşkı ne bilsin bilmeyen abdâlîni
Görse ta'n eyler harâbât ehlînin her hâlini
Söylesen takrîre gelmez âşıkın ahvâlini
Derde düşenler bilirler ehl-i derdin hâlini
Gör nice âşıkları Mecnûn eder Leylâ-yı aşk

Bâğ-ı irfâna girince gerçi sa'y ettin hezâr
Bülbül-i şûrîde-veş kıldın figân u âh u zâr
Gülşen-i vahdette çok sît u sadâ bülbülde zâr
Gel gûlistân seyrin eyle çıkış kafesten ey hezâr
Cennet-i kudse urûc et bulasın mevâ-yı aşk

Bezm-i uşşâka muhabbet mihneti âş eyledi
Seng-i ta'nî râh-ı aşk içre ayakdâş eyledi
Gör bu aşk âşıkları meczûba yoldâş eyledi
Vâkîf olup sırrımıza âleme fâş eyledi
Hem olalıdan bu sırra-i sevdâ-yı aşk

Ey Senâî gûş edersen nutk-ı Hak'tır her kelâm
Lîk nâtîkdir libâsin giydiren nutkun müdâm
Zâhir u bâtında nutk ile cihânda her nizâm

³⁹² Şakkü'l-kamer: Hz. Peygamber'in parmak işaretini ile Ay'ı ortadan ikiye bölmeye şeklinde gösterdiği mucizedir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lîgat*, Aydin Kitabevi Yay., Ankara 1996, 13. Bsk., s. 977.

³⁹³ La'lî Muhammed Fenâî'nin bu nutkuna gerek yazma ve gerekse basma *Divâncé*'sında rastlayamadık. Söz konusu eserde her ne kadar "aşk" redifli iki gazel varsa da Senâî'nin tahmis ettiği bu gazel yoktur. Aynı şekilde Necdet Şengün tarafından yapılan tenkitli metin neşrine de yer almamaktadır (Bkz. Necdet Şengün, "La'lî Mehmed Fenâî Efendi ve Divâncé'si", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XXV, İzmir 2007, s. 241-270). Bu bilgiler bize La'lî'nin kayıtlarda geçmeyen "aşk" redifli bir gazelinin daha olduğunu göstermektedir.

³⁹⁴ Bu başlık Millî Ktp., Fahri Bilge Yz. No: 198/1, vr. 70a'da "Nutk-ı Fenâî Tahmîs-i Senâî" şeklinde yazılmıştır.

Çünkü mevcûd nutk imîş âlemde aşk kâim-makâm (vr. 59a)

Bize bildirdi Fenâyî rehber-i Mevlâ-yı aşk

189

Güft-i Hazret-i Sultân Sezâyî³⁹⁵ Tahmîs-i Şeyh Ali Senâî³⁹⁶

Mefâ 'îlün /Mefâ 'îlün /Mefâ 'îlün /Mefâ 'îlün

Hakîkat sırr-ı insânın rumûzu sırr-ı Subhânî
O yüzden feth olur cânâ kamu esrâr-ı Kur'ânî
Me'ârif mektebinden gel alıp bu ders-i irfânî
Oku seb 'u'l-mesâni' den³⁹⁷ dilâ fehm eyle insânı
Ki mir'ât eylemiş ondan görünür vech-i cânâni

Kuyûd-ı mâsivâdan gönlümü hâlî edip koydum
Libâs-ı kesretin abdâl-ı tecrîd eyleyip soydum
Erince Hîzr'a Mûsâ-veş kamu efâline uydum
Nidâ-yı *len-terâni*' den³⁹⁸ pîrâmî nüktesin duyдум
Ki ben görmek muhâl ammâ onunla görmüşüm onu

Vûcûdun varlığı gâyet hicâb olmuştur ey cânâ
Kiyâs olmaz zünüb âhire mahv olmayınca tâ
Açılmas *kâbe kavseyn'* in içre remz-i ev-ednâ³⁹⁹
Bu kesret perde olmuştur cemâl-i vahdete ammâ
Görür vahdet bu kesrette duyan remz-i *kemâ-kâni*

Der isen ömrümü tâhsîl-i irfâna olup sârif⁴⁰⁰
Erenler kârbâni zeyline olunca tâ râdif
Bu tevhîd olmadı zîrâ biri ma'rûf biri ârif
Îkiliktir gel irfân kaydını terk eyle ey ârif
Özün mahv et erişitmek dilersen vahdete cânı

395 Sezâyî'nin bu nutku için bkz. Ali Rıza Özuygun, *Hasan Sezâyî Divanı*, Buhara Yay., İstanbul 2005, s. 543.

396 Bu başlık Millî Ktp., Fahri Bilge Yz. No: 198/1, vr. 70a'da "Nutk-ı Fenâyî Tahmîs-i Senâî" şeklinde yazılıdır.

397 "Ve-le-kad âteynâke seb 'an mine 'l-mesâni ve 'l-kur 'âne 'l-azîm" (Andolsun ki, biz sana namazlarda tekrarlanan yedi âyeti -Fâtiha'yı- ve Büyük Kur'ân'ı verdik. Hicr, 15/87) âyetine işaret edilmektedir.

398 "Kâle len-terâni ve lâkininzur ile 'l-cebeli fe-inistekarre mekânehu fe seyfe terâni" (Allah, (Hz. Musa'ya) sen beni göremezsin ancak dağ bak, şayet o yerinde kalabilirse sen de beni göreceksin, dedi) âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Araf, 7/143.

399 "Kâbe kavseyni ev ednâ" (Aralarındaki mesafe, iki yay aralığı hattâ daha az kaldı. Necm 53/9) âyetine işaret edilmektedir.

400 Bu kelime esas aldığımız nûshada "sâf" şeklinde yazılmış olup, anlam ve vezin bozukluğuna yol açmaktadır. Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 70b'de yukarıdaki şekilde yazılmış olup anlam ve vezin tamam olmaktadır.

Senâî sîrr-ı tevhîdin rumûzun fehm eden dânâ
Ki oldur mekteb-i irfân içinde âlem-i bînâ
Fenâfillâh olup ayne'l-yakîne eriş cânâ
Özün idrâk eder mi vahdetin zevkin duyan cânâ
Sezâî hayret-ender-hayret oldu bunun imkânı
(vr. 59b)

190
Güft-i Sâlâhî⁴⁰¹

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Cihânda hâk-i yek-ser olmadık fîrûz mu kalmıştır
Dilâ âlûde-i hâk olmadık bir yüz mü kalmıştır

Bu âlemde mukâbil olmada her vuslata firkat
Zalâm-ı şeb te‘âkub etmedik gündüz mü kalmıştır

Aceb pûşîde-i bî-mîve-i gerdûn-ı gerdânın
Cefâsından hûn-efşân olmadık bir göz mü kalmıştır

Gönül sabr eyle devrânın dögündü cevri az kaldı
Hesâb olsa aceb bunca belâdan yüz mü kalmıştır

Elem çekme ki her bir vaktin encâmi vuslattır
Şeb-i zalmayı ta‘kib etmedik bir rûz mu kalmıştır

Ser-i kûh-ı emelde geh nişîb ü geh firâz olduk
Fenâ vâdilerinde gezmedik pür-rûz mu kalmıştır

Salâhî nev-zemîn açmak olup tur şâ‘irin zu‘mu
Cihân içre aceb söylenenmedik bir söz mü kalmıştır

Nazîre-i Senâî⁴⁰²

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Cihân içre bir âdem doğmadık şeb rûz mu kalmıştır
Ya bir ten hâke yeksân olmadık fîrûz mu kalmıştır

Reh-i vuslatta mahbûbun neler çekmiştir âşıklar
Gubâr-ı râh-ı aşka âlûde olmaz yüz mü kalmıştır

401 Bu başlık Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1 (vr. 71a) nûshasında “Nutk-ı Sâlâhî” şeklindedir.

402 Senâî'nin Sâlâhî mahlaslı şâire yazdığı bu nazîresi, esas aldığımız nûshada olmayıp, Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1, vr. 71a'da yer almaktadır.

Bu çerh-i bî-sütünun cevr ü cefasından⁴⁰³
Ciğer biryân edip kan ağlamaz bir göz mü kalmıştır

Cihân-ı sad-hezârin üstüne geldik kadem bastık
Nice kûh-ı belâda gezmedik bir rûz mu kalmıştır

Dilâ gam çekme encâm-ı firak elbette vuslattır
Ya hîç gördün mü akşam olmadık gündüz mü kalmıştır

Gelip bu mahfel-i insânda ger kadri bilinmezse
Şehâ dergâh-ı Mevlâ'ya varacak yüz mü kalmıştır

Senâî muhtasar nazm ettiğin dürr-i me‘ânînin
Aceb sırrına mahfi olmadık bir söz mü kalmıştır
(vr. 60a)

191
Güft-i Sadrazam Râgîb Paşa⁴⁰⁴

Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Sanma kim dâire-i şeyhi kerâmetle döner
Ehl-i cûd eylediği feyz-i semâhatle döner

Oldu rûşen bana hem sûret-i fânus-ı hayâl⁴⁰⁵
Çerh-i sergeste dahi tâb-ı muhabbetle döner

Âb u hâkinde var âsâr-ı ferah meygedenin
Kim ki endûh ile azm etse meserretle döner

Görse ağıyâr ile heme cânâ bezmile şarâb
Âşikin bağırı kebâb def-i gayretle döner

Derd u sâfi ne ise Râgîb hep yeksândır
Bendelikte onu zannetme kedûretle döner

Nazîre-i Şeyh Ali Senâî
Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Râgîbâ tekyeyi dâire kanâatla döner
Fukarâ zümresinin cünbüşü râhatla döner

403 Bu mîsrada eksiklik olup vezni bozuktur.

404 Râgîb Paşa'nın bu gazeli için bkz. Râgîb Paşa, *Divân*, Bulak Matbaası, Mîsr 1252, s. 23.

405 Bu mîsra esas aldığımız nûshada “Oldu bana rûşen hem fânus-ı hayâl” şeklinde olup hem anlam hem de vezin bakımından eksik kalmaktadır. Râgîb Paşa'nın *Divân*'ında (s. 23) yukarıdaki şekilde olup, anlam ve vezin tamam olmaktadır.

Ehl-i cûdun dahi dollâb-ı meşakkatlerinde
Merd-i kâmilden olar aldığı himmetle döner

Görünen sûret-i elvân ile fânûs-ı hayâl
Ne mihnettedir ol kim şem‘-i kudretle döner

Gerdûnunda ferah-ı gamin ki var ise hemân
Azm eden meygedeye dildeki hâletle döner

Bezм-i vahdette yok a¤yâr hemi yâr olduğun
Âşikin bundaki mahviyyeti hayretle⁴⁰⁶ döner

Bu makâm içre Senâî kalır abdiyyetten
Gelicek sahva yine şer‘e ri‘âyetle döner

**Nemekahû el-fakîr el-hakîr eş-Şeyh Ömer el-Himmetî sükkân-ı krk
kimesne  afere lehumâ ve'l-vâlideyhi ve'l-üstâzihî ve'l-cemi‘-i ihvânihî,
Yâ Mu‘in. 1259/1843.⁴⁰⁷**

192⁴⁰⁸

Niyâz-ı Men Hazret-i Sultân Zâtî

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ilün

Kerem kıl pîr-i merdân-ı hakîkat
Bu dil şehri şehâ vîrânelidir

Meded kıl hâb-ı gafletten uyandır
Murâdım Hak rızâsı Hak yoludur

Bizi de mahrem et esrâr-ı Hakk’â
Dü-çêşmim perdesin sel asılıdır

N’ola uşşâk içinde bu hakîri
Kabûl et âsitânın menzili dir

Kamu eşyânın aslı nûr-ı vâhid
Tecellî Hak zuhûra gelmelidir

406 Bu kelime esas aldığımız nûshada “cebriyyetle” şeklinde yazılmış olup, anlam vezni bozmaktadır. FB nûhasında yukarıdaki şekilde olup, anlam ve vezin tamam olmaktadır.

407 Bunu çok fakir ve aciz olan Şeyh Ömer Himmetî yazmıştır ki, o kırk kimse sâkinlerindendir. Allah onun anne-babasını, hocasını ve bütün ihvânlarını bağışlasın. Ey Muîn olan Allahüm senden yardım diliyorum.

408 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp. OE Yz. No: 1136, vr. 20a ile OE Yz. No: 156, vr. 12a’dâ yer almaktadır.

Düşelden bu gönül hicrân-ı aşka
Visâl-i yâr için gûyâ delidir

Tarîkim Celvetî kemter gedâyım
Senâî mahlasım ismim Ali'dir

193⁴⁰⁹

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Çeşm-i irfân ile baksan her yere mahbûbdur
Çünkü her bir zerre-i feyz-i Hudâ mahbûbdur
Küntü kenz 'in⁴¹⁰ sırrına vâkif olanlar bildi Hak
Âşık u ma‘şûk durur hem tâlib u matlûbdur

194⁴¹¹

Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Fe‘ülün

Âyine-i kalbe cilâ rûha safâ zikr-i Hudâ'dır
Derd ehlinin derdine dermân u devâdır
Gönlünde komaz zerrece hîç hubb-ı sivâyı
Matlûba seni vâsil eden zikr-i Hudâ'dır

195⁴¹²

Bu nazm u güftârim dervîş olana
Nasîhat-nâmedir sözden alana
Hevâ-yı nefşini terk eder elbet
Gidenler sîdk ile Mevlâ yoluna

Gadâbdır emmâre sıfatın başı
Ondan doğar cümle bed-ahlâk işi
Menzile ergörmez gönü'l teşvişi
Nazâr etmez Allah kîl ü kâline

Nazargâh-ı Hudâ gönüldür ey cân
Hîkd u haseden pâk eyle hemân

409 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 156, vr. 23a'da yer almaktadır.

410 “*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtu en u'refe fe halaktü halken*” (Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve insamı yaratıtm) kutsî hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûmî, a.g.e., c. II, s. 132, H. No: 2116.

411 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 27b'de yer almaktadır.

412 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 68a-b'de yer almaktadır. Ayrica manzumenin vezni bozuktur.

Rûz-ı mahserde ger pîr ü civân
Bunda ne ederse onda bulana

Bahîle cenneti vermedi Allâh
Câhilde merhamet yoktur vallâh
Kibir ü şehvetten neûzubillâh
İletir sâhibin dûzah iline

Senâî Celvetî yolunda gider
Ettiği ikrâr u ahdini güder
İlhâm-ı Hudâ'yı gâhî nazm eder
Vâridât-ı Hak'tır gelen diline

196⁴¹³

Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Yürü ey dil bu cihân içre basaldan kademi
Feleğin cevr ü cefâsı nice bir derd ü gamı
Ko bu efkâr-ı sivâ kaydını hoş gör bu demi
İbn-i vakt ol ki seni basmaya halkın sitemi
Gir kalender yoluna ref“ et özünden kalemi

Râzı ol *nahnu kasemnâ*⁴¹⁴ da olan kismetine
Sakın aldanma bakıp sen bu cihân devletine
Kimi şâd eyledi gör deðmez onun firkatine
İbn-i vakt ol ki seni basmaya halkın sitemi
Gir kalender yoluna ref“ et özünden kalemi

İbn-i Edhem Hacı Bektâş-ı Veli niceleri
Terk-i tecrîd oluben her biri bir asrın eri
Bunların aksine meyl etmeden eyle hazeri
İbn-i vakt ol ki seni basmaya halkın sitemi
Gir kalender yoluna ref“ et özünden kalemi

Câhil ü dûn u deni meclisine basma kadem
Şunu söyle bunu böyle deme gel bende erem
Bu nasihat sana pesdir ne derem dinle dedem
İbn-i vakt ol ki seni basmaya halkın sitemi
Gir kalender yoluna ref“ et özünden kalemi

Bahr-i irfâna karış mahv edip onda bu teni
Başını hirkaya çek bilmeye hiç kimse seni

⁴¹³ Bu manzûme esas aldiðimiz nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 69a-70a ve
OE Yz. No: 156, vr. 48ab'de yer almaktadır.

226

.....
Ârifin pendi budur dinle Senâî'den onu
İbn-i vakt ol ki seni basmaya halkın sitemi
Gir kalender yoluna ref^e et özünden kalemi

197

Ta‘rîf-i Salât-ı İyd⁴¹⁵

Mefâ’îlün /Mefâ’îlün /Mefâ’îlün /Mefâ’îlün

Gel imdi dinle iyd-ı salavâti sen de ey cânâ
Nedir hikmet dokuz tekbîr ile kılındığı âyâ

Tecellî eyledi oldum kemâl-i kibriyâlikla
Muhammed sırrına ta‘zîm için ol hazret-i Mevlâ

Salât-ı iyd olup tur farz edâsı vâcip olmuştur
Kamu mü’minlere erden değil avratlara farzâ

Kaçan kim iftitâh tekbîrine *Allâhu Ekber* der
Elin bağlar durur cümle okur *Subhâneke* bil hâ

Onun ardınca üç tekbîr edip tekrâr elin bağlar
Îmâm Kur'ân okur sonra rükû‘ tekbîri beş ola

İkinci rek‘ate kalkıp elin bağlar yine tekrâr
Îmâm Kur'ân okur dinler cemâat cân kulağıyla

Dahi üç kez edip tekbîr rükû‘ tekbîri dördüncü
Tamâm olur salât-ı iyd fitr olsun gerek âhî

Olup tur iftitâhı farz üçü vâcip biri sünnet
İkinci rek‘atin dördü de vâciptir bil ey dânâ

Senâî’den sana tuhfe olup bu nazm-ı güftârı
Hakîkatda dahi esrârı var ammâ olup ihfâ

⁴¹⁴ “*Nahnu kasemnâ*” (Onların geçimliklerini aralarında biz taksim ettik. Zuhurf, 43/32) âyetine işaret edilmektedir.

⁴¹⁵ Bu manzûme esas aldiğimiz nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 81a ve OE Yz. No: 156, vr. 61ab'de yer almaktadır.

198

Gazel-i İydiyye⁴¹⁶

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ülün

Gel imdi dinle gel iyd-i salâti
Dokuz tekbîr için bu vâridâtı

Biris farz biri sünnet yedisi
Dahi vâcip yazılmışdır berâti

Olup farz iftitâhi üçü vâcip
Rükû‘ tekbîri sünnet bir rek‘atı

Eğilince rükû‘ tekbîri dörttür
Bular dördü de oldu vâcibâtı

Senâî’den sana olsun hediyye
Unutma ezber eyle bu nükâti

199⁴¹⁷

Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Fe‘ülün

Vardır bu cihân içre şerî‘atte meşâyîh
Onlardır umûm ehlini da‘vette meşâyîh

Bildirdi bular emr ile nehyi bu cihânda
Ol va‘d-i Hudâ ni‘meti cennette meşâyîh

Has ümmete gönderdi çü Hak mürşid-i kâmil
Îrşâd için onları tarîkatte meşâyîh

Gösterdi sülük ehlîne esmâ-i rüsûmu
Envâri dahi iffet ü halvette meşâyîh

Esmâda müsemmâya olan tâlib ü sâdîk
Onlara gerek âlem-i vahdette meşâyîh

Tâ bildireler ma‘rifet nefsini evvel
Ondan diyeler hakkı hakîkatte meşâyîh

416 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 81a-b ve OE Yz. No: 156, vr. 61b'de yer almaktadır.

417 Bu manzûme esas aldığımız nûshada, YKB Sermet Çifter ve Millî Ktp., FB nûshalarında yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 17b; OE Yz. No: 156, vr. 10b ve İÜ Ktp., T. 335, vr. 13b'de yer almaktadır.

227

Sultân-ı selâtîn hakîkattir ol er kim
Âlemde Senâî ola sîretde meşâyîh

200⁴¹⁸

Mefâ’îlün /Mefâ’îlün /Mefâ’îlün /Mefâ’îlün

Bi-hamdi llâh ki gerçi katreyiz ummânımız vardır
Bizi ikâz için me’mûr olan sultânımız vardır

Vücûdum içre Îsrâfil ü Mehdî gibi nefh ile
Bu gönülm Zahmîna merhem odur Lokmânımız vardır

Bu hubb-ı mâsivâyı terk edip pîr âsitânında
Tarîkatca sülük ettin edep erkânımız vardır

Girip meydân-ı aşk içre heme varlığım yağma
Edip râh-ı muhabbetté nice üryânımız vardır

Tecellî Hak erip ser-be-ser seyr ettin eflâki
Bu dehr-i şeh cihân içre acep devrânımız vardır

Bize ta’n etme ey zâhid ki fakra iftihâr ettik
Hadîsinde buyurmuştur⁴¹⁹ Rasûl îmânımız vardır

Sakâhum rabbuhum câmin içip aşk ile mest olduk
Senâî sad hezâr hamd u senâ irfânımız vardır

201⁴²⁰

Mefâ’îlün /Mefâ’îlün /Mefâ’îlün /Mefâ’îlün

Gönül bu âteş-i aşka düşüp meydâne gelmiştir
Yanan her rûz u şeb şem'a bu cân pervâne gelmiştir

Nice bir bu dil-i şeydâ cüdâdir feth-i bâb eyle
Meded kıl bana sultânım der-i dîvâne gelmiştir

Hakîkat bahrine gavvâs olup saldım bu cismim ben
Ki aşkin sâhilinden görünür ummâna gelmiştir

418 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 20ab ve OE Yz. No: 156, vr. 12b'de yer almaktadır.

419 “El-Fakru fahrî” (Fakîrlik benim iftihârimdir) hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 87, H. No: 1835.

420 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 20b ve OE Yz. No: 156, vr. 12b'de yer almaktadır.

Vatan aslından ey dil ne haberdâr olmağa sa'y et
Musavver şekl-i insâna bu sûret yâne gelmiştir

Şarâb-ı lâ-yezâlîden kime kim sundu ol sâkî
Ezelden câm-ı aşkı nûş eden mestâne gelmiştir

Hicâb-ı nûr-ı zulmânî ki her birisi yetmiş bin
Menâziller merâtibler gece merdâne gelmiştir

*Nefahî fîhi min-rûhî*⁴²¹ buyurdu Hazret-i Allâh
Senâî hakkı ins ü cin kamu irfâna gelmiştir

202⁴²²

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Sen seni kendinde bil bul kendim âdem bilir
Nûsha-i kübrâ mıdır suğrâ mı bu âlem bilir

*Men aref*⁴²³ sîrrında irfân bahrine gavvâs olan
Ancak asdâf-ı vücûdum içre dürdâinem bilir

Nûş edip aşkın şarâbin mest-i hayrân olmuşum
Tâ ezel meyhâr olan dil teşne meyhâinem bilir

Kayd-ı dünyâya gönül pend eylemiş ol putperest
Şirk-i zulmet içre şâd olmaz hemân mâtem bilir

Hayr u şerrin hâlikin Hak bilmeyip inkâr eden
Bilmeyen ilm-i ledünni münkir âyânem bilir

Güft ü gûsundan cihânın fâriğ u âzâde ol
Gel Senâî sanma kim bu ilmi her âdem bilir

203⁴²⁴

Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Fe‘ülün

Ol merd-i Hudâ sîret-i insân okuturlar
Onları tehî sanma ki hayvân okuturlar

421 “*Ona rûhumdan iżflediğimde*” (Hicr 15/29)âyetine işaret edilmektedir.

422 Bu manzûme esas aldiğımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 20b-21a ve
OE Yz. No: 156, vr. 12b'de yer almaktadır.

423 “*Men arefe neşerhu fekad arefe Rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadisine işaret
edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

424 Bu manzûme esas aldiğımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 21a ve OE
Yz. No: 156, vr. 13a'da yer almaktadır.

.....
230 Her ne ki yazılmış güft-i elfâz-ı me'âni
Remz ile hadîs âyet-i Kur'ân okuturlar

Tâlib isen onlardan oku mantiku't-tayr
Yetmiş iki dil var sana âsân okuturlar

Müstağnîdir onlar bu cihân varına bakmaz
Şâh ile gedâ olsa da yeksân okuturlar

Zahmina tîmâr eyleyip ol kân-ı mürûvvet
Bîçârelerin derdine dermân okuturlar

Aşk ile gir ol meclise merdâne adıyla
Meydân-ı muhabbetté yol erkân okuturlar

Gel mekteb-i irfâna oku ilm-i ledünnî
Dinle Senâî pend-i Gülistân okuturlar

204⁴²⁵
Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Nûr-ı vechin ey kamer ü mihr-i enverden midir
Kaşların mihrâb resmi beyt-i ma'mûr'den midir

Bir nazar kıldıkta aklım aldı âh o gözlerin
Çeşmi sâhir ruhların ol verd-i ahmerden midir

Her cemâl-i bâğ-ı hüsnünde zînettendir bular
Hatt-ı hâlin zülf-i hoş-bû misk-i anberden midir

Haste dil teşne visâlin şerbetin nûş etmeye
Leblerinden ver acep ol mâ-i kevserden midir

Gâhi lutf eylersin ammâ kati nâdir ey güzel
Ben de bilmem rûz-ı vaslin iyd-ı ekberden midir

Bunca gün mihnetkeşin bu bendenin olsa n'ola
Her günü iyd-ı visâlin baht-ı yâverden midir

Mübtelâ-yı nâr-ı aşk olsa Senâî yanmaya
Âteş-i aşkı onun dilden mi dilberden midir

425 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 23b ve OE Yz. No: 156, vr. 14b'de yer almaktadır.

205⁴²⁶

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ülün

Gönül Hakk’ın ulu bir hânesidir
Şarâb-ı aşkinin mey-hânesidir

İçenler merd-i kâmil cûr’asından
Ayılmaz tâ ebed mestânesidir

Gönül şöyle tecellî-hânedir kim
Füyûzât-ı Hudâ kâşanesidir

Konulsa kâmilin gönlüne dünyâ
Ki guyâ onda hardal tânesidir

Bu dil sâhip gönüller gönlündür kim
Kamu halk şem’inin pervânesidir

Senâî dürr-i gevher nazm edersin
Me‘ârif mahzeni dil-hânesidir

206⁴²⁷

Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Mefâ‘ülü /Fe‘ülün

Ey bâr-ı Hudâ kadrinin izhârını göster
Nusret-i keremle bize hem-yârını göster

Başlandı sefer kaydına Moskof üzerine
Bin yüz ile seksen iki atvârını göster

Tûfân-ı gam içre dükeli gark ola hâlim
Keşti-i selâmetle necât-kârını göster

Zâhirdeki tedbîr ile olmaz bu gazâlar
Ol cünd-i ricâl gâibi dostlarını göster

Hazırlanıyor sim ile zer toplu ilimler
Sancâg-ı Rasûl’ün bize envârını göster

Kâfirlere bu asker-i İslâm’ın içinden
Serinde Hudâ Haydar-ı Kerrâr’ını göster

426 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 26ab’de ve
OE Yz. No: 156, vr. 16b’de yer almaktadır.

427 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 26ab’de ve
OE Yz. No: 156, vr. 16b’de yer almaktadır.

231

..... ●
232 Ver himmet-i merdân ile gâzilere kuvvet
Meydân-ı şecâatte emektârını göster

Ey Kâdir u Fettâh olan Allâh kerem eyle
Rahmân u Rahîm isminin âsârını göster

Bu hâtif-i gaybiyle Senâî dedi târîh
Izhârını duy târîhin esrârını göster

Aldik haberin gerçi sa'âdette bu sâlı
Fevkinde ki mîsrâ'da güherdânnı göster

207⁴²⁸

Der-Medh-i Sultân Zâtî Güfte-i Bende-i Senâî

Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün /Müfte‘ilün

Zâtî Süleymân-ı cihân oldu bizim rehberimiz
Pîr-i tarîk-i Celvetî idi pîr-i perverimiz

Mûrşid-i fazlî ilm ü hak-ı merd-i cihândı o şâh
Mazhar-ı ahlâk-ı Hudâ vâris-i Peygamberimiz

Kâmil ü dânâ idi ol zâhir u bâtin ne ki var
Derc olup ilminde onun sîrr-ı âlem Haydarımız

Sâkî-i hazret idi ol sundu bize vahdet-i mey
İçtik elinden biz onun câm-ı safâ kevserimiz

Kutb-ı zamân idi o sultân-ı cihân oldu velî
Gelmedi fevkinde bir er hem asır ol serverimiz

Kenz-i İlâhî idi ol ilm-i ledün ma‘deni hem
Mahrem-i râz etti bizi sırrına verdik serimiz

208⁴²⁹

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Hudâ Hallâk-ı âlemdir dü harf emridir ancak
Benî âdemde var âlemdeki eşyâ kamu ancak

428 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 28a'da yer almaktadır.

429 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 42b ve OE Yz. No: 156, vr. 28a'da yer almaktadır.

Cehâletten sakın fehm et bu esrârı haberdâr ol
Bilirsen nefşini Rabbini bilirsin *küntü kenzen*⁴³⁰ Hak

Bu dehr içre gönü'l beytin edenler mâsivâdan pâk
Seher şeb kalbine vermektedir ezkâr ile revnâk

Şerî'atla bulup hoş bu tarîkat ma'rifet gencine
Hakîkat bahrine saldım bu cismim eyleyip zevrâk

Hayâl-i fikr-i yâr ile mukayyedsin eyâ zâhid
Bulunmaz kîl ü kâlle yine var ey müddeî ahmak

Gerekse kendine kendin varıp bir merd-i kâmil bul
Vatan asıldan ey sûfi murâdînsa haber almak

Ezelden içmişim câmı okudum ben ledün ilmde
Senâî dilde dildânn muhakkak nûrudur mutlak

209⁴³¹

Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün /Mefâ'îlün

Muhabbet bâğında gülzârına girdim de kaldım ben
Dahi ondan geri bir âleme erdim de geldim ben

Cihânın mâverâsından haber sordum bu âlemde
Netice Hakk'a cümle varlığı verdim de aldım ben

Taalluktan biri oldum teveccûh eyledim Hakk'a
Derûnumdan sivâ esfârını sürdüm de geldim ben

Fenâ-ender-fenâ içre bekâ-ender-bekâ oldum
Hakîkat ma'nevî sûruna dem urdum da çaldım ben

Buluştum HıZR'a *lâ-hayfun aleyhim*⁴³² müjdesin sordum
Dedi ol bir makâm-ı âlîdir var demde kaldım ben

Çekildi gül *mâ-zâgâ'l-basar'*dan⁴³³ gözüme tûtiyâ
Nedir maksûd olan dilden şehâ gördüm de bildim ben

430 „*Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebu en u'refe fe halaktü halken*” (Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve insanı yarattım) kutsî hadisine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûni, a.g.e., c. II, s. 132, H. No: 2116.

431 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 56ab'de yer almaktadır.

432 „*Elâ inne evliya'llâhi lâ hayfun aleyhin velâ hum yezzanûn*” (Dikkat edin, Allah dostları için ne bir korku ne de bir üzüm vardır. Yûnus 10/62) âyetine işaret edilmektedir.

433 „*Mâ zâgâ'l-basaru ve mâ tağâ*” (Hz. Peygamber'in gözü ne şaştı ve ne kaydı) Necm, 53/17 âyetine işaret edilmektedir.

Gönülden gayrı yol yoktur Hudâ Hak için ol yâre
Senâî keşf-i râz etme onu sırrımda buldum ben

210⁴³⁴

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ülün

Hudâ lutf eyleyip bu ben gedâya
Düşürmedi bu gönlüm mâsivâya

Ki bir sultân-ı âlem bendesine
Bizi şâh etti iklîm-i alâya

İmâm oldum *fe-eynemâ tuvelli*⁴³⁵
Namâzin kılmak için muktedâya

Edenler bize ancak iktidâî
Olup Hakk'a gider râh-ı Hudâ

Hani var mı bir âşık bu namâzin
Cemâat ile ol kadar edâya

Basîret sâhibi isen cihânda
Nazar kıl şes cihetten mâverâya

Bu nutku cân kulağıñ dinlediyse
Senâî'den sana olsun hediyeye

211⁴³⁶

Mefâ‘ülü /Mefâ‘ilü /Mefâ‘ilü /Fe‘ülün

Bend oldu gönül bir şeh-i hûbân-ı cihâna
Bir misli dahi yoktur o hüsnünde bigâne

Pûşîde nikâb eylemiş ol hüsn-i cemâlin
Billâh gelir görse eğer kâfir îmâna

Cânâne dedim vaslîna tâlib olan âşık
Ne etmek gerek aşkında şehâ çâre ona ne

434 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 61b ve OE Yz. No: 156, vr. 41b'de yer almaktadır.

435 “*Fe-eynemâ tuvelli fe-semme vecullah*” (Hangi tarafa dönerseniz Allah'ı vechi yani kiblesi oradadır) Bakara, 2/115 âyetine işaret edilmektedir.

436 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 64ab ve OE Yz. No: 156, vr. 44a'da yer almaktadır.

Dil hastalığın ahd edecek ol şeh-i hûbân
Bir leb vereyim em dedi ol hasta dilâne

Bezl ettim onu oldu benim âleme şayi
Haftalar dü-mihnetle ondan cümle lisâne

Gel âb-ı hayvân ister isen iç bu lebimden
Âşik isen eğer hoşça tut elde dehâna

Dem çektim alıp ağızıma çunkü leb-i yâri
Gel cânim efendim diye emdim kana kana

Cân nakdi onun vermeye vaslında Senâî
Lâyık olur elbette bu esrârı duyana

212⁴³⁷

Mefâ’îlün /Mefâ’îlün /Mefâ’îlün /Mefâ’îlün

Hakîkat ehli indinde değildir söylenen başka
Me’ârif sohbetinde güft ü gû olmaz suhan başka

Kamuyu bir nefesten nutk eder hem cism-i vâhiddir
Ne kim var ise âlemde bu kesret görünen başka

Değil mi çâr anâsîrdan vücûdu cümle mahlûkun
Nice dersen buların her birinde cism ü ten başka

Bir âdeme cemi‘ a‘zâ ile âdem demez misin
Denir mi hiç vücûd giden değil kaş dehen başka

Merâtibce bu halkın her biri bir hizmete yakın
Zuhûr eden mezâhirde hezârân onda fen başka

Kamunun gevher-i aslı hakîkat birdir ey cânâ
Bu kesret ayn-ı vahdettir sakın gel deme sen başka

Bu sen ben dediğin şirk-i hafîdir öyle bil onu
Vücûdun aradan mahv eyleyen demez o ben başka

Senâî ehl-i tevhîdin bu pendin gûş eden âşık
Kabûl eylerse cân u dil demez ben başka sen başka

437 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 64b-65a ve
OE Yz. No: 156, vr. 44b'de yer almaktadır.

..... 213⁴³⁸

236 Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Kendine mahsûs mu ancak bu senin irfân dede
Kimse yok indinde ârif bulunur bir cân dede

Varlığın mecliste bezl ma‘rifet etmekte sana
Bilmem âyâ kimden aldın kânı çok ihsân dede

Sohbetinde nutk-ı pîrim diye burhân ederek
Merd-i Hakk’ a ihtirâlar ettiğin buhtan dede

Göz süzüp âgâz ederek ârifâne sohbete
Kakıyip hışm ile gâhi sözleri nâdân dede

Gerçi sözüm yok libâs-ı fahrına her vech ile
Cübbe vü destârı uygun habbesi mercân dede

Baba ser-âdem gibi dünyâya ettin nev-zuhûr
Senden evvel gelmemiş mi âleme insân dede

Cümlesinden mi bu irfân bahs olup tur âleme
Savurcak bir cânsın öğren var edeb erkân dede

Ben diyem halk şöyle der kim hiledir kâri hemân
Celb-i dünyâ için ancak soyunan üryân dede

Kendine hem gayriye dil olmağa olma sebep
Var ise irfânın eyle sözlerim iz‘ân dede

Varlığından geç bulunur Hakk’ı kimlerdir bilen
Zîrâ onlar her biri bir köşede piñhân dede

Görebilsen merd-i Hakk’ı bâbına yüz surmeye
Kande kaldı edelim da‘vâyı biz hey cân dede

Bu Senâî kemter ednâ imtihândan geçmişim
Neyler aşık biz gedâya okuyup meydân dede

438 Bu manzûme esas aldığımiz nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 65ab ve OE Yz. No: 156, vr. 45a'de yer almaktadır.

214⁴³⁹

Mefâ'ülü /Mefâ'ülü /Mefâ'ülü /Fe'ülün

Azm eyleyeli gerçi dilâ meslek-i aşka
Yok bir mahal ârâm edecek münfek-i aşka

Yek hatve basanlar reh-i aşk içre hezârân
Uğrar yolu elbette onun mühlik-i aşka

Âvâre gerekmez dil-i şeydâ reh-i aşktan
Ger sîne kazâ kavşine bu nâvek-i aşka

-
Akl ıssı bu râh içre kadem basmadı zîrâ
Âşıklar onu almadılar dernek-i aşka

Aşk ehlinin eserin olur abdâlı Senâî
Aşk olsun olan cûr'a-keş sâlik-i aşka

215⁴⁴⁰

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Hey meded âlemde değme kesde râhat kalmadı
Birbirine merhamet asla i'ânet kalmadı

Ağniyâsında ulûmun zerre-i insâf yok hele
Şimdiki vakitte fukarasında kanâat kalmadı

Kendi tutmaz bî-amel halka nasihat eyleyen
Vâizânın meclisinde hiç halâvet kalmadı

Şeyh-i nâ-bâliğ mûrîd olmaklığı lâyık değil
Sorsalar indinde bir sâhib-emânet kalmadı

Sadra geçti bî-tekellüf fevkine dânâların
Câhil-i nâdâni gör teklife hâcet kalmadı

Ben mûrîdim mûrîside diyen sûfîleri dahi
Yoktur teslîm-i tâm ile irâdet kalmadı

Zâğlar aldı gülsitâni bülbüle taklit ile
Bâğ-ı irfânı harâb etti letâfet kalmadı

439 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 64ab ve OE Yz. No: 156, vr. 44a'da yer almaktadır.

440 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 76b ve OE Yz. No: 156, vr. 53ab'de yer almaktadır.

237

Bed-zebân oldu bu halkın ekseri hem bî-edeb
Birbirinin hâtırına hiç riâyet kalmadı

Kande kaldı bir muhibb-i yâr-ı sâdik bulasın
Kimseden bir kimseye meded inâyet kalmadı

Sendedir dersin bu hâlet gerçek ey râz-ı dânnâ
Fîkr edersin sende de evvelki hâlet kalmadı

Pes yine elân *kemâ-kândır* cihân dersin şehâ
Öyle dirliğin bu devrinde letâfet kalmadı

Rahat istersen Senâî uzlet eyle şimdilik
Kûşe-i vahdet gibi câ-yı selâmet kalmadı

216⁴⁴¹

Güzel dinle bu pendi
Vahşî olma yahşî ol
Hak yolunda buldu
Vahşî olma yahşî ol

Kendini bir ere ver
Ol erin gönlüne gir
Sîrr ile sırrına er
Vahşî olma yahşî ol

Göz kulak ol nâm-dâr
Gönlüm iki yolu var
Girmeğe sa'y et ne var
Vahşî olma yahşî ol

Tercümânıdır lisân
Öyle bil onu hemân
Girdi bu yoldan varan
Vahşî olma yahşî ol

Hâlis ayar et özün
Dinle erenler sözün
Kendine gel aç gözün
Vahşî olma yahşî ol

441 4+3=7'li hece vezniyle yazılan bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 48ab ve OE Yz. No: 156, vr. 31a'da yer almaktadır.

Erenlerin pâzârı
Gönlündedir nazarı
Dilden eyle hazeri
Vahşi olma yahşı ol

Sâhib gönül olanlar
Bir kılık kırk yaranlar
Böyle dedi erenler
Vahşi olma yahşı ol

Onda biter her işin
Gider cümle teşvîşin
Ka'besidir dervîşin
Vahşi olma yahşı ol

Mekteb-i irfân odur
Hakk'a giden yol budur
Müşkilin ondan bitir
Vahşi olma yahşı ol

Ma'rifetullâh oku bil
İlm u hakâyıcı
Tanı özün bil Hakk'ı
Vahşi olma yahşı ol

Sîrr-ı ricâli suâl
Eyleme demek muhâl
Gel er ol da sen de al
Vahşi olma yahşı ol

Nice almış alanlar
Er gönlüne girenler
Bahîl olmaz erenler
Vahşi olma yahşı ol

Sana gerek rûz u şeb
Mürşidine rabt-ı kalb
Alan böyle aldı hep
Vahşi olma yahşı ol

Pîrin ola hem-demin
Rızâsında ol hemîn
Ondan emîn ol emîn
Vahşi olma yahşı ol

240

Terk eyleme ol eri
Dirliğinde ol diri
Sen de bir er ol yürü
Vahşi olma yahşi ol

Hâsılı teslîm-i tâm
Er isen ihtimâm
Senâî'den subh u şâm
Vahşi olma yahşi ol

217⁴⁴²

Ey bu yolda varını bezl etmeyen
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile
Mâsivâdan nefşini azl etmeyen
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile

Terk-i nâmûs etmeyip âr eyledin
Mesken-i gülzârını hâr eyledin
Korkarım uçmağını nâr eyledin
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile

Hak Rasûlü fakr ile fahr eyledi
Her nefeste Hâlik'ı zikr eyledi
Ümmeti ahvâlini fîkr eyledi
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile

Ol Cenâb-ı Kibriyâ bu âdemi
Halk edip zînet için mi âlemi
Görmedin mi sen bu yolda Edhem'i
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile

Her belâya sabr eden Eyyûb'una
Gözleri kan ağlayan Ya'kûb'una
Hak neler kıldı atâ Mecnûn'una
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile

Edelim Hakk'a Senâî minneti
Çoktur ihsâni erenler himmeti
Koymasın firkatte ol Hak hazreti
Ağla derd-i iftirâk-ı yâr ile

442 11'li hece vezni ile yazılan bu manzûme esas aldığımız nüshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz.
No: 1136, vr. 61b-62a ve OE Yz. No: 156, vr. 41b'de yer almaktadır.

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Ol nedir ki her taraftan ağızı var
Her ne dersen yok demez hemân yutar

Gövdesinde gizli onun başı yok
Ayrı ufak dişleri gâyetle çok

Anasından zerre denlice doğar
Besledikçe büyüp göge ağar

Babasını dâim İslâh eyler ol
Zîrâ ondan gayri yoktur ona yol

Dostluğu yok kimseye onun hemân
Yine muhtaç ona bu halk-ı cihân

Kalb olursa ger senâ yaz u bahâr
Bil ki onsuz olunamaz zinhâr

Hak emîn ede Senâî dostunu
Eder ondan kurtaranlar postunu

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün //Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Hamdü lillâh ki derûndan yine sildi kederi
Meyve-dâr oldu bu dem çünkü zebânim şeceri
Destime hâme alıp yazmaya bu şî‘r-i teri
Pîr rîzâ verdi bana dinle haberden haberi
Bildi Allâh’ı gönül hak biliben hayr u şeri

443 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 82b-83a ve OE Yz. No: 156, vr. 61a'de yer almaktadır.

444 Yapı Kredi Bankası Sermet Çifte Ktp., nûshasında bu başlık "Nazîre-i Azbî" şeklinde geçmektedir. (Bkz. Senâî, *Divân*, Yapı Kredi Bankası Sermet Çifte Ktp., Yz. No: 373, vr. 53b). Ancak 1149/1736 yahut 1160/1747'de vefat eden Azbî Baba'nın, 1785'te vefat eden Senâî'nin terci-i bendine değil, Senâî, Azbî Baba'nın muaşserine, terci-i bend tarzında nazîre yazmıştır. Çünkü o sıralarda Azbî Baba, Senâî'den hem yaş bakımından hem de ilim, irfân bakımından büyuktur. Dolayısıyla Senâî'nin şeyhi Süleyman Zâti'nin akramı sayılabilenek bir zâtın nutkuna nazîre yazması kanaatimizez daha makuldür.

445 Bu başlık, Azbî Mustafa Baba, *Divân*, Millî Ktp., Yz. A: 2872, vr. 48b-49b'de "Muaşşer-i Azbî Baba" şeklinde geçmektedir.

Kande baktımsa gözüm gördü Hudâ'dan⁴⁴⁶ eseri
*Lí-ma 'allah*⁴⁴⁷ iline kıldı çü âdem seferi
Kıldı âdemde emânet ki bu sûret güheri⁴⁴⁸
Çünkü Allâh ezel Âdem'e verdi zaferi
Kıldı Âdem'de emânet bu sûret-i gevheri
Oldu âyîne Muhammed ona kıldı nazarı
İşbu kenzden bu fenâ âleme saldı haberi
*Kul hüvellâhu ehad*⁴⁴⁹ âdeme çü feri
*Külli şey 'in hâliküne*⁴⁵⁰ âleme saldı çeri⁴⁵¹
Sûre-i İkrâ ile eyledi arz-ı hüneri
*Feseyekfikehumullâh*⁴⁵² oluben tâc u seri
Perdedir Hakk'a sîvâ anla sözü ile deri
Yazdı hem Kâdî⁴⁵³ vü Keşşâf⁴⁵⁴ u Cerîr ü Taberî⁴⁵⁵

Pîrden aldım ezel-i lemyezel'den haberi
Okudum kavl-i alîden haber-i mu'teberi

Gel suhan âvâz olup sâhib-i icâd olalım
Okuyup yazimda hem ilmiyle imâd olalım
Aşk ile biz duralım her seheri bâd olalım
Mâsivâdan elimiz kat' edelim yâd olalım
Yeter insâf edelim târik-i ifsâd olalım
Nefs-i bed-hâhın elinden biz de âzâd olalım
Münkir u bedliğin katline cellâd olalım
Gâhi bir ağlayalım gâhice bir şâd olalım
Gâhice bir gülelim gâhice nâşâd olalım
Dilberin lehçesini yazmada behzâd olalım
Vuslat-ı dilber için bende-i sayyâd olalım⁴⁵⁶

446 Bu kelime Azbî Baba'nın *Dîvân*'ında "güzelden" şeklinde geçmektedir. Bkz. Sibel Bayram, *Azbî Baba, Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divam (İnceleme-Tenkîti Metin)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2006, s. 178.

447 "Benim Allah ile beraber olduğum öyle bir vakit vardır ki, benimle birlikte o vakit içine ne bir mukarreb melek, ne de bir mürsel nebî sigar" hadisine telmih vardır. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. I, s. 173.

448 Bu iki misra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, a.g.t., s. 178.

449 "De ki o Allah birdir" (İhlâs, 112/1) âyetine işaret edilmektedir.

450 "Her şey yok olacaktır; O'nun zâti müstesna" (Kasas, 28/88) âyetine işaret edilmektedir.

451 Bu iki misra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, a.g.t., aynı yer.

452 "Onlara karşı Allah sana kâfidir, yeter" (Bakara, 2/137) âyetine işaret edilmektedir.

453 Bu zât, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* adlı kısaca "Kâdî Tefsîri" adı verilen ile meşhur olan Kâdî Beyzâvî (ö. 685/1286)'dır.

454 *Keşşâf*, Zemahşerî (ö. 538/1144)'nin meşhur tefsir kitabının adıdır.

455 Cerîr ü Taberî'den maksat, tefsiri de bulunan meşhûr tarihçi Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923)'dır.

456 Bu misra esas aldığımız nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, a.g.t., s. 182.

Sevmede şol güzeli kandile üstâd olalim
Sürelim zevkini hem cevrine mu‘tâd olalim
Dâğ-ı aşkında gam aşkıyla Ferhâd olalim
Kâmilân zümresine gel gönül îcâd olalim
Bir bilip Hakk’ı yine hakkıyla bir zâd olalim
Nice pür-ehl-i inâd kâbil-i irşâd olalim⁴⁵⁷
Yazdı hem Kâdî vü Keşşâf u Cerîr ü Taberî

Pîrden aldım ezel-i lemyezelîden haberî
Okudum kavl-i alîden haber-i mu‘teberî

Sendedir pâdişâhim arş-ı mu‘allâda ara⁴⁵⁸
Genc-i esmâda dahi seyr-i müsemmâda ara
Hâlet-i cezbeye düş Cennet-i Me’vâ’dâ ara
Yüzün üzre sürünp rûz u şeb îmâda ara
Pâk et âyine gibi kalb-i mücellâda ara
Verme her hûba gönü'l Yûsuf-ı zîbâda ara
Yürü Mecnûn olağör maksadı Leylâ’dâ ara
Terk edip da’vâ-yı Hakk’ı yine ahfâda ara
Özünü kimseye fâş etme gönü'l-sâda ara
Mahzen-i sîrr-ı elif âkil u dânaâda ara
Hayır u Kâf u gedâ meşreb ol Ankâ’dâ ara
Âb u hayvân-ı dili zulmet-i şeydâda ara⁴⁵⁹
Deyr-i kilîsâda dahi Mescid-i Aksâ’dâ ara
Beyt-i Mukaddes’tâ dahi Ka‘be-i Ulyâ’dâ ara
Yeme içme uyuma kalb-i safâda ara
Hâ ile kâfta dahi kâf ile hem hâ’dâ ara
Menzil-i bîrlîge gel lâ'yı ko illâ’dâ ara
Yazdı hem Kâdî vü Keşşâf u Cerîr ü Taberî

Pîrden aldım ezel-i lemyezelîden haberî
Okudum kavl-i alîden haber-i mu‘teberî

Hazret-i Fahr-i Cihân âleme sultânda dahi
Şîr-i Yezdân olan server-i merdânda dahi
Cevr-i Yûsuf’la ma‘an nâliş-i Ken‘ân’da dahi
Gökten İbrâhîm’e inmiş yine kurbânda dahi⁴⁶⁰

457 Bu iki mîsra esas aldığımız nûshalarda yoktur. Sibel Bayram’ın mezkar çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, aynı yer.

458 Bu mîsra esas aldığımız nûshalarda yoktur. Sibel Bayram’ın mezkar çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, s. 179.

459 Bu mîsra esas aldığımız nûshalarda yoktur. Sibel Bayram’ın mezkar çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, aynı yer.

460 Bu iki mîsra esas aldığımız nûshalarda yoktur. Sibel Bayram’ın mezkar çalışmasından alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, aynı yer.

Âdem'e huld verip kıldığı noksânda dahi
Dahi Havvâ Ana'nın kıldığı efgânda dahi
Hak'tan özge kim ola gizli bu meydânda dahi
Hem sırat üzre yürü hem keff-i mîzânda dahi
Şeb-i bârânda ayân mihr-i cihân-bânda dahi
Tâ'at-ı âbid ile okunan ezânda dahi
Berk-i hâtifte bile âb ile bârânda dahi
Eden ol eyleyen ol zâhir u pinhânda dahi
Hem rakîbde görünür hem yine cânânda dahi
Gözlerim kande bakar matlab-ı cânânda dahi
Zahm-ı Eyyûb'da akan çeşme gibi kânda dahi
Çâr kitâb içre ayân âyet-i Kur'ân'da dahi
Hâtem u kudret ile hükm-i Süleymân'da dahi
Yazdı hem Kâdî vü Keşşâf u Cerîr ü Taberî

Pîrden aldım ezel-i lemyezelîden haberi
Okudum kavl-i alîden haber-i mu'teberi

Leyse fi'd-dâreyn olan gayrile deyyârda da var
Âbid ü fâcir ile mü'min u küffârda da var
Meyve-i tâze ile gül-i sadbârda da var
Gülşen-i bâğda dahi hier ü sitemkârda da var⁴⁶¹
Pîr ü bernâda dahi âh ile hem zârda da var
Sitem u cevri gamı cünbüş-i ağıyârda da var
Herkesin hâlini beyân mûrda da var mârda da var
Pertev-i zill-ı Hudâ fitne-i iskârda da var
Eser-i sun'-ı Hudâ yokta da var varda da var
Cümle eşyâyı ayân eyleyen ızmârda da var
Arsa-i rûy-ı zemîn künbed-i devvârda da var
Si vü dü se dahi şeşte dahi hem çârda da var⁴⁶²
Âb-ı engürde dahi pür-şode-dem zârda da var⁴⁶³
Dervişin ekl ediben çektiği esrârda⁴⁶⁴ da var
Rûh-ı kudsîde ayân Ahmed-i Muhtâr'da da var
Ser-te-ser cümle muhâcirde ensârda da var
Kemterin aşık-zârı Azbî-i⁴⁶⁵ pür-kârda da var
Yazdı hem Kâdî vü Keşşâf u Cerîr ü Taberî

Pîrden aldım ezel-i lemyezelîden haberi
Okudum kavl-i alîden haber-i mu'teberi

461 Bu iki misra esas aldiğimiz nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasında alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, s. 183.

462 Bu misra esas aldiğimiz nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasında alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, aynı yer.

463 Bu misra esas aldiğimiz nüshalarda yoktur. Sibel Bayram'ın mezkur çalışmasında alınmıştır. Bkz. Bayram, *a.g.t.*, aynı yer.

464 Bu kelime, İBB Ktp., OE Yz. No: 1761, vr. 4a'da "esmâda" şeklinde geçmektedir.

465 Bkz. Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373, vr. 56a.

Nazîre-i Senâî

Tercî-i Bend⁴⁶⁶

Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

Âh kim derd-i derûnum yine buldu zararı
Yine eflâki siyâh eyledi âhim şereri
Levh-i dilde komadı yaşam egerçi eseri
Âh serde seheriyle yine buldu kederi
Yel gibi yeldim aradım bulamadım bir eri
Diye ey bâd-i sabâ sorma ki aldım haberî
Hâss u avâm⁴⁶⁷ şeyh demişler bir alay hayr u şeri
Sana Düldül diye vallâhi satar leng-i harî
Ne hakîkat bilir ebter ne gök anlar ne yeri
Bağlamaz terkisine kâl ile hayrû'l-beşeri
Her yana gâh Sikender gibi kıldım seferi
Geh Süleymân gibi saldım yedi iklîme çeri
Açıtı şâhbâz-ı dilim her yana yâ bâl ü peri
Eyledim seyr nice mu‘teberât-ı siyeri
Okudum kavl-i Ebû Bekr ile İbn-i Ömer’i⁴⁶⁸
Kimi Abbâs⁴⁶⁹ delil etti kimi İbn-i Hacer’i⁴⁷⁰
Görmedim gülşen-i akvâlde hiç bir şeceri
Ki bite şâhînin üstünde murâdım semeri

Yazmamış Kâdî vü Keşşâf u Cerîr ü Taberî
Haberim yok güzelim kimden alayım haberî

Seni âlem sanma arş-ı mu‘allâda arar
Kimi esmâda kimi genc-i müsemmâda arar
Kimi Havra’dâ kimi Âdem ü Havvâ’dâ arar
Kimi hurşîd-i cihân tâb-ı mücellâda arar
Kimi A’raf u kimi Cennet-i Me’vâ’dâ arar
Kimi yerde kimi gökte kimi deryâda arar
Kimi dağda kimi bâğda kimi sahrâda arar
Kimisi sîm ü zer ü gevher-i yektâda arar
Beyt-i Makdis’tê kimi Ka‘be-i Ulyâ’dâ arar

466 Bu Tercî-i Bend esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1761’de, eksik olarak Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373’té, Ahmed Bâdî’nin *Riyâz-i Belde-i Edirne* adlı eserinde (Bâdî, a.g.e., c. II, s. 453-455), Millî Ktp., Yazma A: 36641, vr. 4a-5b’de ve Millî Ktp., Cönk No: 110, vr. 7b-8b’de yer almaktadır. Millî Ktp., Fahri Bilge No: 401, vr. 1b-2b’de ise bu nazîrenin yazılış sebebi söyle bir başlıkla anlatılmaktadır: “*Senâî Efendi kuddise surruhî'l-azîz hazretlerinin şâkirdî (Öğrencisi) Bârî Teâlâ nere diye sorduğunda bu vechile cevap vermiştir*”.

467 Bu kelime Bâdî’nin eserinde “âm” olarak geçmektedir. Bkz. Bâdî, a.g.e., aynı yer.

468 İbn-i Ömer, Hz. Ömer’în oğlu Abdullâh’tır.

469 Bu kelime İBB Ktp., OE Yz. 1761, vr. 1a’da “Keşşâf” diye geçmektedir. Abbâs, Hz. Peygamber’în amcası Abbâs’în oğlu ilmî ve sağlam karakteri ile tanınan Abdullâh’tır.

470 İbn-i Hacer, meşhur hadîs âlimlerinden İbn-i Hacer Askalânî’dir.

246

Kimisi deyre girip Lât ile Uzzâ'da arar
Kimi Ya'kûb sıfat olup Yûsuf zîbâda arar
Kimisi Yûsuf olup rûy-i Zelihâ'da arar
Kimi Mecnûn'un olup sûret-i Leylâ'da arar
Kimi Vâmik kimi ruhsâre-i Azrâ'da arar⁴⁷¹
Kimisi bâğa girip serv-i simin-sâda arar
Gül ü sümbose kimi bülbül-i şeydâda arar
Kimi levha yazılan lafz ile ma'nâda arar
Kimisi tâhmîsle eş'âr u mu'ammâda arar

Yazmamış Kâdî vü Keşşâf ü Cerîr ü Taberî
Haberim yok güzelim kimden alayım haberî

Söyle ey mâh dahi Kubbe-i Hadrâ'da misin
Yoksa şol şem'-i münîr-i felek-ârâda misin
Kûrsî vü Levh ü Kalem Sidre vü Tûbâ'da misin
Yoksa envâr-ı Hudâ necm-i Süreyyâ'da misin
Bâ'is-i hilkat olan gevher-i yektâda misin
Yed-i masnû'un olan cümle-i eşyâda misin
Sâye-i zâtın olan dâver-i Dârâ'da misin
Şânina şâhid olan dilber-i ra'nâda misin
Aks-i ruhsârin olan rûy-i musaffâda misin
Çeşm-i cân-bînin olan nergis-i şehlâda misin
Aceb enhâr gibi vâdî vü sahrâda misin⁴⁷²
Gehi esferde keremle gehi a'lâda misin
Gehi Îsâ vü gehi Hâcer ü Sarâ'da misin
Gehi Mûsâ'da gehi ol yed-i beyzâ'da misin
Mescid ü medrese vü künc-i musallâda misin
Zâhidin hû deyiben ettiği kavgâda misin
Leyte ve leyse'de vü lâ'da mı illâ'da misin⁴⁷³
Kâf u Ankâ'da ya Yâ-sîn ile Tâ-hâ'da misin

Yazmamış Kâdî vü Keşşâf ü Cerîr ü Taberî
Haberim yok güzelim kimden alayım haberî

Nice dem hem-nefes-i nâle vü feryâd oldum
Âh ile taht-ı Süleymân gibi berbâd oldum
Geh olup bende-i mutlak gehi âzâd oldum
Taht-ı izzette gehi gerçi ki şehzâd oldum
Gâh ma'mûr olup vasl ile âbâd oldum

471 Bu misra, İBB Ktp., OE Yz. 1761'de yoktur.

472 Bu misra, İBB Ktp., OE Yz. 1761, vr. 1a'da, "Aceb ezhârdaki sûret-i esrârda misin" şeklinde dir.

473 "Leyte, Leyse, Lâ, Illâ", Arapça'da birer edattır.

Yıkılıp geh gam u hicrân ile nâşâd oldum
Hızr ile hem-dem olup kâbil-i irşâd oldum
Cân u dilden ne ki derler ise münkâd oldum
Gehi hem-zâd olup kuth ile evtâd oldum
Nice dem keşf ü kerâmât ile mu'tâd oldum
Şeref-i zühd ile geh eşref-i ubbâd oldum
Şiddet-i nefş ile ebter-i Şeddâd oldum
Nefs-i bed-hâhımı öldürmeye cellâd oldum
Ciğerim zahmina Selmân gibi kassâd oldum
Gehi mollâlar ile zümre-i irşâd oldum
Gehi evbâş-ı kumarbâz ile nerrâd oldum
Gehi sehhârlık edip gehi şeyyâd oldum
Gerçi kim okumada yazmada üstâd oldum

Yazmamış Kâdî vü Keşşâf ü Cerîr ü Taberî
Haberim yok güzelim kimden alayım haberi

Kande bulsam onu kim yokta değil varda da yok
Âşık-ı zârda da yok dilber-i mekkârda da yok
Nûh felek şeş cihet ü seb'a-i seyyârda da yok
Zâhir u bâtin u a'yân ile esrârda da yok
Hâl ü müstakbel ü mâzî⁴⁷⁴ ile atvârda da yok
Nîk ü bedde değil âsân⁴⁷⁵ ile düsvârda da yok
Âb-ı bârân fiken dîde-i ezhârda da yok
Gül ile hârda değil hâr ile gülzârda da yok
Mîr u Şâm u Haleb u Mekke vü Sînâ'da da yok
Yemen ü Hind ü Buhârâ ile Tatar'da da yok
Atlas u kemhâ değil dirhem ü dînârda da yok
Künc-i dükkânda değil şehr ile bâzârda da yok
Kûşe-i meygedede hâne-i hammârda da yok
Ser-te-ser hayl-i cihân künbed-i devvârda da yok⁴⁷⁶
Dahi ser cümle Muhâcir'de vü Ensâr'da da yok⁴⁷⁷
Fîkh u tefsîr ü ehâdîs ile âsârda da yok
Şecer-i bâğ-ı İrem'de biten esmârda da yok
Kalb-i vîrânı Senâî-i dil-efkârda da yok

Yazmamış Kâdî vü Keşşâf ü Cerîr ü Taberî
Haberim yok güzelim kimden alayım haberi

474 Bu kelime, İBB Ktp., OE Yz. 1761, vr. 2a'da "evzâ'la" şeklinde geçmektedir.

475 Bu kelime, İBB Ktp., OE Yz. 1761, vr. 2a'da "âsâf ile" şeklinde geçmektedir.

476 Bu misra, İBB Ktp., OE Yz. 1761, vr. 2a'da "Serseri hayl-i cihân Ahmed-i Muhtâr'da da yok" şeklinde geçmektedir.

477 Bu misra, İBB Ktp., OE Yz. 1761'de olmayıp yerine "Nice vasf etsem onu kim der-i divârda da yok" şeklinde geçmektedir.

..... 220⁴⁷⁸

248 Berâ-yı Târîh Âsitâne-i Mahmûd el-Hüdâyî el-Ma'rûf Üsküdârî bi-Vakt-i İtmâm-ı Binâ Güft-i Ahibbâ vü Asdikâ

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Hazret-i Mahmûd Efendi ol azîz
Yapıp işbu mescidi kıldı nazîf

Zühd ü takvâ ile bünyâd eyleyip
Hak budur kim eyledi gâyet latîf

Görüp itmâmını oldu muktedâ
Sânî-i Zilhicce’de şeyh-i afîf

Mürde hakkı Ka‘be gibi sa‘y edip
Dâî-i Şemmâî kim abd-i za‘if

Pür safâ olup dedi târîhini
Kîble-i erbâb diye bâb-ı şerîf (1002/1594)

221⁴⁷⁹

Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Fe‘ülün

Zihî Mahmûd Efendi şeyh-i kâmil
Olupturn muktedâ-yı ehl-i irfân

Yapıp bu ma’bedi kıldı yerinde
Kabûl etsin hemîse Hayy u Subhân

Sanasın Mescid-i Aksâ’dır ol kim
Dolar Hak’tan ona lutf u ihsân

Tamâm oldukta hâtif dedi târîh
Makâm-ı hâd Mahmûd beyt-i Rahmân (1002/1594)

478 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 83b ve OE Yz. No: 156, vr. 56a’dâ yer almaktadır.

479 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 83b ve OE Yz. No: 156, vr. 56a’dâ yer almaktadır.

Mefâ’ılün /Mefâ’ılün /Mefâ’ılün /Mefâ’ılün

Azîzim pîrim ol Zâtî mürkerrem göctü dünyâdan
Süleymân-ı zamân iken çekip el zîr ü balâdan

Muhammed hem Ali sırrı onun zâtında kenz idi
Ledünni ilmini cümle ayân etti muammâdan

Şerî‘atta hakîkatta azîzim şeyhü'l-ekberdi
Ulûmun cümle esrârı tecelli idi Mevlâ'dan

Tarîk-i Celvetî içre sürüp erkân-ı merdâni
Delîl oldu müsemmâya kamu esmâ u hüsnâdan

Hilâfet tahtgâhında tamâm kırk yıl Celvetî etti
Mübârek sinni seksende idi göçükte dünyâdan

Tasarruf sâhibi kutb-ı cihân er idi âleme
Yürüttü emr-i Hakk'ı kalmadı vaktinde icrâdan

Hitâb-ı *irci’r*⁴⁸¹ emri ki sırrından hitâb etti
İcâbet eyleyip Hakk'a vedâ etti ahibbâdan

Rûcû‘ edince aslina bıraktı ism ile resmi
Karıştı bahr-ı zâta çün alınmıştri⁴⁸² o deryâdan

Mekân-ı lâ-mekânîden gelip idi yine ol kân
Erince kâbe kavseyni geçip gitti ev-ednâ'dan⁴⁸³

Sefer kıldı bu menzilden yine Hayy ü tüvânâdır
Bu bir emr-i İlâhî'dir Cenâb-ı Rabb-i a'lâdan

Figân u zâr edip cümle ahibbâ iftirâk ile
Aceb kıldı mı bir ferd etmeye suğrâ vü kübrâdan

480 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 84ab ve OE Yz. No: 156, vr. 56b'de yer almaktadır.

481 “*Ey itmi'nâna ermîş nefis! Sen O'ndan râzi, O da senden râzi olarak Rabbine dön*” (Fevr, 89/ 28-29) âyetine işaret edilmektedir.

482 Bu kelime, İBB Ktp., OE Yz. No: 156, vr. 56b'de “etmişti” olarak geçmektedir.

483 “Kâbe kavseyni ev ednâ” (Aralarındaki mesafe, iki yay aralığı hattâ daha az kaldı. Necm 53/9) âyetine işaret edilmektedir.

-
250 Derûnî âh edip dedim Senâî cevheri târîh
Uçuptur rûh-ı Zâtî per açıp evc-i mu‘allâdan
(22 Cemâziye’l-evvel/30 Burc-ı Kavs/9 Kanûn-ı evvel 1175/20 Aralık
1761 Pazar)

223⁴⁸⁴

Berây-ı Târîh-i Şeyh Efendizâde Şemseddin

Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün

Cenâb-ı Hazret-i Zâtî Efendi-zâde Şâhî’nin
Cihâna geldi bir tecellî Muhammed Şemseddin nâmî

Bihamdillâh zuhûr etti meh-âsâ intizâr iken
Bu sâl içre kamu ettik Recep ayında bayrâmî

Înâyet kıldı lutf edip kerem-kânî hemân ancak
Bize mahz atâdır ol Cenâb-ı Hakk’ın in‘âmi

Hudâ ömrün mezîd etsin hatâlardan edip sâlim
Dü-âlem devleti içre geçirsin vakt-i eyyâmî

Senâî bârekallâh dedi şevk ile tamâm târîh
Tulû‘ edince Şemseddin Muhammed enver-i İslâmî (1174/1760-61)

224⁴⁸⁵

Berây-ı Târîh-i Türbe-i Hazret-i Süleymân Zâtî

Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün /Mefâ‘ülün

Azîzim Hazret-i Sultân-ı Zâtî muktedâdir bu
Tarîk-i Celvetî pîri hakîkat rehnümâdir bu

Gel âdâb ile ta‘zîm et ziyâret kıl bu dergâhi
Eşigin bûs edip yüz sür makâm-ı evliyâdr bu

Yanar bu türbenin her şeb çerâğı nûr-ı ezherden
Vefîler serveri sultân-ı âlem asfiyâdr bu

Basîret sâhibi dânâ görür şöyle bir er bu kim
Uyûn-ı âşıkâne hâk-i pâyı tütiyâdr bu

484 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 85a ve OE Yz. No: 156, vr. 57a’dâ yer almaktadır.

485 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 85a ve OE Yz. No: 156, vr. 57b’dâ yer almaktadır.

Kurulmuş hayme ten üzere ki güyâ hâb-gâhıdır
Hayât âbî nûş etmiş bekâ-ender-bekâdır bu

Tavâf etse n'ola kırklar bu câ-yı mestânı kim
Cinâna kutb olan zât-ı mükerrem mehlîkâdır bu

Senâî bendesi dedi mücevher târîhin belâ
Ziyâretgâh-ı âlî merkad-ı dâna Hudâ'dır bu (1176/1762-63)

225⁴⁸⁶

Berây-ı Târîh-i Vâlide Sultân

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Hazret-i eş-Şeyh Zâtî zevce-i menkûhası
Yani bir ehl-i me‘ârif idi ümmü'l-mü’minîn

Öyle zâtın nice yıllar hizmetin kılmış kabûl
Hâlbukim bendeliğinde bunca âşık hâzırûn

Hem Halîm ismine mazhar eylemişti Zü'l-Celâl
Reşk ederlerse sezâ ahlâkına sâhib-derûn

Men aref⁴⁸⁷ sırrın hakîkat bilmiş idi bi-gümân
Ehl-i dillerden sayarlar böylesin bil ârifûn

Irci ‘î⁴⁸⁸ emri erince sûy-ı Hak’tan gûşuna
El çekip dâr-ı fenâdan emr-i Hakk'a muhzarûn

Ona ta‘zîmen Senâî târîhin bâlâ dedi
Kıldı vâh-ı teslîm-i cân *innâ ileyhi râci‘ûn*⁴⁸⁹

226⁴⁹⁰

Kızanlık’ta Şeyh Veli Efendi Tekkesi Târîhi

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Hazret-i Sultân Zâtî'nin çerâğı pür-ziyâ
Oldu bu tekke Seyyid Şeyh Veliyyüddîn Baba

486 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 85b ve OE Yz. No: 156, vr. 57b-58a'de yer almaktadır.

487 “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*” (Nefsini bilen Rabbini bilir) hadîsine işaret edilmektedir. Bkz. Aclûnî, a.g.e., c. II, s. 622, H. No: 2532.

488 “*Ey itimi'nâna ermîş nefis! Sen O'ndan râzi, O da senden râzi olarak Rabbine dön*” (Fecr, 89/ 28-29) ayetine işaret edilmektedir.

489 “Biz Allah’tan yine Allah'a döneceğiz” anlamındaki âyete işaret edilmektedir. Bkz. Bakara, 2/156.(1176/1762-63)

490 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 85b ve OE Yz. No: 156, vr. 58a'da yer almaktadır.

Cün bu hayrâta muvaffak oldu bânisi hemân
Her hatâlardan emîn ede Cenâb-ı Kibriyâ

Bu Senâî de teberru eyledi bu târîhi
Cilvetîler cilvegâhi oldu çü şimdî bu câ (1180/1766-67)

227⁴⁹¹ Tarhanacı Dede Kızıl Veli Tekkesi’nde⁴⁹²

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Hazret-i Seyyid Ali Sultânî'nin Ali Dede
Dergehinde postnişin olmuş bu bir Veli Dede

El çekip dâr-ı fenâdan eyledi azm-i bekâ
Mâh rûz içre etti iyd ile vaslı Dede

Tâs-ı dehr içre pişirdi cegleri Tarhanacı
Sundu âhir bir kaşık geldi ecel eli Dede

Hizmet-i merdâne meydân-ı muhabette olan
Bendine cümle der idi dervîşân Velî Dede

Serinde Hak’tan erişince hitâb-ı *irci ‘î*
Cân ezel bezmine göctü kaldı ten hâli Dede

Nüh felek fevkinde kondur Senâî târîhi
Elvedâ kıldı edip teslîm-i rûh Ali Dede (1180/1766-67)

228⁴⁹³

Berây-ı Târîh-i Hamza ve Ahmed’le Vâlidesi

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Gör ki bu hâtûna felek neyledi
İki civân oğlu rihlet eyledi

491 Bu manzûme esas aldiğimiz nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 85b-86a ve OE Yz. No: 156, vr. 58ab’dे yer almaktadır.

492 Kızıl Veli (Deli) Tekkesi, bugün Yunanistan sınırları dahilinde kalan Dimetoka yakınında bir tekke olup, halen ayaktadır. (A. Yılmaz Soyyer, “18–19. Yüzyıllarda Kızıldeli Beştaş Ocağı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yıl: 2010, Sayı: 53, s. 346). *1309 Tarihî Edirne Salnâmesi*’ne göre, Dimetoka’ya bağlı olan Sofulu kazasında küçük derbend civarında Kızıl Veli Dergâhı demekle meşhur Seyyid Ali hazretlerinin iki yerde tekkesi olup, biri yukarı tekke, diğeri aşağı tekke diye anılmaktaydı. Seyyid Ali bunlarda medfundur. Kendisi Horasan’dan gelip fetih zamanında burada kalmıştır(s. 314).

493 Bu manzûme esas aldiğimiz nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 86ab ve OE Yz. No: 156, vr. 58b’dе yer almaktadır.

Kendide mat'ûna hâzırdı hemân
Onların ardınca göçmek diledi

Hak münâcâtın kabûl etti onun
Böyle cân teslîm edince söyledi

Geldi bir er dile gevher târîhin
Havvâ Hâtûn Adn'ı mesken eyledi (1181/1767-68)

229⁴⁹⁴

Berây-i Târîh-i Hamza Ağa

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Terk-i dünyâ eyleyip azm-i bekâ
Çok ciğer hûn eyledi Hamza Ağa

Bir melek hasletli nev-civân idi
Kalmadı etmeye onunçün bana

El çekip bu dünyâdan kâm almadı
Devlet-i ukbâ için müjde sana

Geldi dört şâhid dile bu târîhi
Verdi mat'ûnen şehâdet Hak ona (1181/1767-68)

230⁴⁹⁵

Berây-i Târîh-i Birâderi Ahmed Ağa

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Tâlib-i ilm idi bu bir nev-civân
Hîfzi sa'y eylerdi tahsîle her ân

Rûz u şeb dilindeki Kur'ân idi
Ya edince Hakk'a ol teslîm-i cân

İki vech ile şehâdet verdi Hak
Tâlib iken göctü mat'ûnen hemân

494 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 86b ve OE Yz. No: 156, vr. 58b'de yer almaktadır.

495 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 86b ve OE Yz. No: 156, vr. 58b'de yer almaktadır.

.....
254 Cevher-i Kur'ân olunca târîhin
Ahmed Ağa eyledin azm-i cinân (1181/1767-68)

231⁴⁹⁶
Berây-ı Târîh-i (Nakşî) Seyyid Mustafa'nın⁴⁹⁷ Gelini

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Gülşen-i dehre Şerîfe Fâtûma
Doymadı dünyâ kime bâkî kala

Nev-arûs idi bu mat’ûne hemân
İçti câm-i mevti şehâdet bula

Geldi üç beyt ile menkût târîhi
Mesken-i bâğ-ı cinân içre ola (1181/1767-68)

232⁴⁹⁸
Berây-ı Târîh-i Nakşî Seyyid Mustafa Zevcesi

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Hey meded bâz-ı eccl vermez emân
Kimseye bâkî değildir bu cihân

Irci’î⁴⁹⁹ emrine kıldı imtisâl
İşbu Zeynep Hâtûn ol demde hemân

Maksad ancak bir du‘âdır târîhi
Ede Mevlâ yerini bağ-ı cinân (1185/1771-72)

496 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 87a ve OE Yz. No: 156, vr. 59a'da yer almaktadır.

497 Nakşî Seyyid Mustafa Efendi, Girit/Kandiyeli olup, Çırıkçı Şeyh Mustafa diye meşhur olmuştur. Halvetiyye'nin Muslihiyye kolundan Üsküdarlı Feyzî Efendi'nin hilâfet almıştır. Önce Kudüs'e halîfe olarak tayin olunmuş sonra isteği üzerine memleketine işrad hizmeti için gönderilmiştir. Ancak mûrşîdi Feyzî Efendi onu "Kandîye'ye gidersin ammâ sehâdet menzili görünür: Bu pazarlığa râzi olursan Kandîye'ye gidersin" işaretî ile göndermiş hakikaten Nakşî Mustafa Efendi, 1170/1757 yılında Câferî mezhebinde bir vâizin çârdığı asılsız dedi-kodu, fitne yüzünden halkın tarafından Hallâc-ı Mansûr'a benzer bir şekilde şehid edilmiştir. Şehâdeti ile ilgili olarak Celvetî şeyhlerinden Giritli Salacioglu Mustafa Efendi (ö. 1825'ten sonra) tarafından manzûm bir menâkıbnâme de kaleme alınmıştır. Hk. geniş bilgi için bkz. Salacioglu Mustafa Celvetî, *Giritli Şeyh Mustafa'nın Şehadeti (Manzûm Bir Menâkipnâme)*, haz. Mustafa Tatci-Cemal Kurnaz, Bîzim Büro Yay., Ankara 2000, s. 25-35, 37-39; Mustafa Tatci-Cemal Kurnaz-Yaşar Aydemir, *Giritli Salacioglu Mustafa ve Mesnevileri*, KB Yay., Ankara 2001, s. 49-54, 101-117.

498 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 87a ve OE Yz. No: 156, vr. 59a'da yer almaktadır.

499 "Ey itmi'nâna ermiş nefis! Sen O'ndan râzi, O da senden râzi olarak Rabbine dön" (Fecr, 89/ 28-29) âyetine işaret edilmektedir.

233⁵⁰⁰

Berây-i Târîh-i Mücellid Dervîş Ahmed'in Vâlidesi

255

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Yâ İlâhî cennetinden bu makâm bir bâğ ola
Nûr-ı tevhîdin bu kabr içinde hem çerâğ ola

Hem Habîb'in rûz-ı mahşerde şefâ‘at eyleyip
Yüzü Zeynep Hâtûn'un ol günde şâhâ ağ ola

Düştü üç beyt ile çünkü bu mücevher târîhi
Dilerim Bârî'den onun meskeni uçmağ ola (1182/1768-69)

234⁵⁰¹

Berây-i Târîh-i Nakşî Seyyid Mustafa Oğlu

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘âlün

Kodu Seyyid Muhammed bu cihâni
Değildir kimseye bâkî bu fâni

İcip dest-i melekten⁵⁰² câm-ı mevti
Hemân-dem Hakk'a teslîm etti câni

Getirdim bir güher dâr ile târîh
Ede bâğ-ı cinân içre mekâni (1189/1775-76)

235⁵⁰³

Berây-i Târîh-i Mevlûd-i Hulûsî'nin Oğlu İbrâhim

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Bi-hamdillâh tulû‘ etti adem bir cândan İbrâhîm
Ziyâ-yı âfitâb-ı rûha gûyâ ki beden iklîm

Muhît-i âsumânın sırrı Hudâ'nın cânlâ tende
Ne mümkün hikmet-i Mevlâ olana akl ile tefhîm

500 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 87a ve OE Yz. No: 156, vr. 59a'da yer almaktadır.

501 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 87b ve OE Yz. No: 156, vr. 59a'da yer almaktadır.

502 Bu kelime, İBB Ktp., OE Yz. No: 156, vr. 59a'da "felekten" şeklinde geçmektedir.

503 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 87b ve OE Yz. No: 156, vr. 59a'da yer almaktadır.

Hemân ömrün mezîd etsin Cenâb-ı Hazret-i Mevlâ
Haberdâr olsun ashîndan olup bir kâmile teslîm

Dü-âlem devleti içre sa‘âdet ehli olsun hem
Hakîkat ilmini ol merd-i dâñâ eyleyip ta‘lîm

Senâî cevheri dedim onunçün târîhin belâ
Hulûs-ı tâm ola Hakk'a cihâna geldi İbrâhîm (1182/1768-69)

236⁵⁰⁴

Berây-ı Târîh-i Mevlûd-i Nûri Abdullâh Ağa'nın Kerîmesi

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Bi-hamdiillâh tulû‘ etti cemâl-i nûr-ı mâh-âsâ
Cihânın zîneti Zeynep gelince sûret-i zîbâ

Gör imdi kudret-i Mevlâ ne yüzden âşikâr oldu
Temâşâ eyleyip Hallâk-ı âlem hükmünün cânâ

Onunçün bizde ol var eyleyen Hakk'a niyâz ettin
Hemân ömrün mezîd etsin Cenâb-ı Hazret-i Mevlâ

Senâî'nin lisânından mücevher geldi bir târîh
Doğup bûrc-ı ademden mâh-ı nev ayân olup peydâ (1182/1768-69)

237⁵⁰⁵

Berây-ı Târîh-i Hulûsî'nin Zevcesi

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ülün

Bıraktı Âyişe Hâtûn cihâni
Kime bâkî kala bu mülk-i fâni

Kalıp ardından onun üç yetimi
Nice etmeyeler âh u figâni

Bu mat’ûne şehâdet şerbetin nûş
Edip Firdevs'i a'lâda mekânı

504 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 87b-88a ve
OE Yz. No: 156, vr. 59a'da yer almaktadır.

505 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 88a'da yer
almaktadır.

Mücevher bir du'âdir çün bu târîh
Mekân eyleye ol bâğ-ı cinâni (1185/1771-72)

238⁵⁰⁶
Şeyh Veli Efendi'nin Rıhlet Târîhi

Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

Terk-i dünyâ eyleyip kasd-i bekâ
Göctü Seyyid Şeyh Veli merd-i Hudâ

Pîr ü perver rehnümâ-yı Celvetî
*Irci'i*⁵⁰⁷ emri hitâb oldu ona

Murg-ı cânîn Hakk'a teslîm eyledi
Âşiyân-ı kudsî lâhût oldu câ

Düştü bir menkût Senâî târîhi
Çünkü rıhlet eyledi azm-i bekâ (1181/1767-68)

239⁵⁰⁸
Şeyh Veli Efendi'nin Türbe Târîhi

Mefâ'ilün /Mefâ'ilün /Fe'ülün

Bu dergâh-ı makâm-ı evliyâdır
Ziyâretgâh-ı âlî bir binâdır

Kim âlem kesretinden etti vahdet
Onunçün bu mahall-i inzivâdır

Ki gûyâ hayme ten üzre kurulmuş
Veli bu hâbgâh-ı asfiyâdır

Buyurdu mü'min olmaz Fahr-i âlem
Hemân nakl ettiği dâr-ı bekâdır

Yanar bu türbenin her şeb çerâğı
Münevver şu'lesi hem pür-ziyâdır

506 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 88a ve OE Yz. No: 156, vr. 59b'de yer almaktadır.

507 "Ey itmi'nâna ermış nefis! Sen O'dan râzi, O da senden râzi olarak Rabbine dön" (Fecr, 89/ 28-29) âyetine işaret edilmektedir.

508 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 88b ve OE Yz. No: 156, vr. 59b'de yer almaktadır.

.....
258 Hudâ bânisinin ömrün ziyâde
Edip sâlim hatâdan pür-atâdîr

Gel imdi sen de cânâ bir du‘â kıl
Ki hayru’n-nâs olan ehl-i vefâdîr

Senâî bu çıkışp sâlinde târîh
Ziyâret kıl makâm-ı evliyâdîr (1182/1768-69)

240⁵⁰⁹
Türbe Kapısı Üzerine Târîh

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘âlün

Tarîk-i Celvetî’de rehnümâdîr
Gir âdâb ile merdân-ı Hudâ’dır

Senâî bu çıkışp sâlinde târîh
Ziyâret kıl makâm-ı evliyâdîr (1183/1769-70)

241⁵¹⁰
Berây-ı Târîh-i Mücellid Dervîş Ahmed’ın Oğlu

Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Burc-ı ademden tulû‘ eyledi mâh-ı cebîn
Gör ne atâ vü kerem kıldı Rabbü'l-âlemîn

Hamd ede gör dâîmâ eyleye Bâr-i Hudâ
Ahsen-i ahlâk ile sâdîk-ı va‘dü'l-emîn

Tûl-i ömr bahş ede ol Cenâb-ı Kibriyâ
Hem kila rûzu ona ilm ü amel-i sâlihîn

Düştü güher devr ile Senâî bu târîhi
Bâg-ı cinân⁵¹¹ seyrine geldi Muhammed Emîn (1183/1769-70)

509 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 88b ve OE Yz. No: 156, vr. 59b’de yer almaktadır.

510 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 89a ve OE Yz. No: 156, vr. 59b’de yer almaktadır.

511 Bu kelime, . İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 89a’da “cihân” olarak geçmektedir.

242⁵¹²

Berây-i Târîh-i Tahtacı

259

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ülün

Hayîf Tahtacı Seyyid Hasan Ağa
Cihânî ansızın terk etti cânâ

O göğe tahta-i tâbut-i ecel
Sürünce nakd-i ömrün verdi ona

Dedim harf-i güher-dâr ile târîh
Hudâyâ kıl kerem Cennet’i buna (1185/1771-72)

243⁵¹³

Berây-i Târîh-i Kızanlık’ta Şeyh Hasan’ın Tekkesi Ta‘miri

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün

Hüdâyî Hazret-i Mahmûd Efendi gavs-ı Rabbânî
Tarîk-i Celvetî pîri ebedî ol merd-i meydâni

Hilâfetle bir er gönderdi kim ol hâce-i dâna
Bu dergâha olup Pîr-i Muhammed evvel-i bâni

Geçirdi ömrünü evrâd-ı ezkâr ile rûz u şeb
Tarîk-i Celvetî içre sürüp erkân-ı merdâni

Gelip ba‘z-ı meşâyîh çün budur gâhi hilâfetle
Olar da sürdüler râh-ı Hudâ’da işbu erkânı

Bulardan sonra Hakkî Hazreti irsâl edip bir er
Var imdi sen de ta‘mîr eyle onda ba‘z-ı vîrânı

Gelip gördü harâb olmuş yeniden eyledi ihyâ
Ki ya‘ni Hâcî Abdullah Efendi bâni-i sâñî

Onun ardından oğlu postnişîn oldu bu dergâha
O da ta‘mîrine bezl eyledi mâl-i firâvânı

512 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 88b ve OE Yz. No: 156, vr. 60a’dâ yer almaktadır.

513 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 89ab ve OE Yz. No: 156, vr. 60a’dâ yer almaktadır.

-
260 Senâî geldi bir er söyledi ta‘mîrine târîh
Muvaffak eyledi Bârî sana ey vuslatı ânı (1184/1770-71)

244⁵¹⁴
Berây-i Târîh-i Melevî Abdî Dede

Müfte‘ilün /Fâ‘ilün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Terk-i cihân eyledi Melevî’den bir baba
Âyîn-i Hünkâr ile olur ebedî dâimâ

Pîr-i mübârek idi eyleye Hak rahmeti
Doksanı geçmiş idi sinni onun gâlibâ

Suyûd u menkût ile geldi onun târîhi
Eyledi Abdî Dede rihlet-i azm-i bekâ (1183/1769-70)

245⁵¹⁵
Berây-i Târîh-i Nu‘mân

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘âlün

Rifâ‘î şeyhi-zâde idi Nu‘mân
Gelip vecde anıp hâlât-ı Adn’ı

Cihânı terk edip gitti bekâya
Îlâhî kıl kerem ravzât-ı Adn’ı

Bu mat’ûn içti câm-ı mevti yâ Hak
Müyesser kıl ona lezzât-ı Adn’ı

Mücevher bir du‘âdr çün bu târîh
Nasîb ede Hudâ cennât-ı Adn’ı (1185/1771-72)

246⁵¹⁶
Berây-i Târîh-i Kerîme-i Nu‘mân

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘âlün

Rukiye Mollâ nevreste civâni
Felek ergörmedi murâda onu

⁵¹⁴ Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 89b ve OE Yz. No: 156, vr. 60a’da yer almaktadır.

⁵¹⁵ Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 89b-90a ve OE Yz. No: 156, vr. 60a’da yer almaktadır.

⁵¹⁶ Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 90a ve OE Yz. No: 156, vr. 60a’da yer almaktadır.

Bu mat'ûne içirdi cûrm-i mevti
Ecel bir kimseye vermez emâni

Dedim harf-i güher-dâr ile târîh
Mekân eyleye ol bâğ-ı cinâni (1185/1771-72)

247⁵¹⁷

Berây-ı Târîh-i Çâlik Muhammed Ağa Zevcesi

Mefâ‘ilün /Mefâ‘ilün /Fe‘ûlün

Kazâz Ahmed Ağa kerîmesidir
Afife Mollâ gitti ey meded vâh

Bıraktı zînet-i dehr-i fenâyi
Bekâ mülküne azm etti sehergâh

Fîrâkî yaktı dâğı sînelerde
Atâ vü anası zevci kîlar âh

Bu mat'ûne dem-i fevtinden evvel
Hîtâb-ı *urci* ‘î den⁵¹⁸ oldu âgâh

Du‘â hayr ile yâd oldu târîhi
Yerin bâğ-ı cinân eyle Allâh (1185/1771-72)

248⁵¹⁹

Berây-ı Târîh-i Kâdirîhâne Der-Edirne

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

Kıl ziyâret bu makâmı bir ulu dergâhtır
Âşıkânın kiblegâhı mesken-i evvâhdır

Hazret-i Sultân Abdulkâdirî dergâhıdır
Ki öyle bir âli neseb ceddi Habîbullâh’tır

Bunca pîrân-ı azîz onun makâmı var bular
Her biri bir merd-i kâmil ârif-i billâhtr

517 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 90a ve OE Yz. No: 156, vr. 60b'de yer almaktadır.

518 “*Ey itmi'nâna ermış nefisi! Sen O'dan râzi, O da senden râzi olarak Rabbine dön*” (Fecr, 89/ 28-29) âyetine işaret edilmektedir.

519 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 90b ve OE Yz. No: 156, vr. 55b'de yer almaktadır.

Sâlikân-ı râh-ı Hakk’ın mekteb-i irfânıdır
Okunan bunda hakîkat dersi ilmullâhtır

Cök zamân olmuþtu ihrâk olalı kaldı harâb
Şimdi ma’mûr olduğu tahkik murâdullâhtır

Bânî-i sânî olupturn Şeyh Ahmed Kâdirî
Bezl-i mâm etti ki ancak fi-sebîllâhtır

Gûş edince sadr-ı a’zam idi Muhsin-zâdedir
Ki bu hayrâta verilen mâm rizâullâhtır

Keşf olunsun diye fermân eyleyip de masrafın
An-nakid kıldıðı ihsân hasbeten lillâhtır

Hâsılı tevfîk-i Bârî’dir muvaffak oldular
Sâhib-i hayra du’â âkîbet zikrullâhtır

Geldiler üçler Senâî bu makâmı gördüler
Dediler târih ki Hakkâ bir ziyâretgâhtır (1187/1773-74)

249⁵²⁰

Berây-ı Târih Ammî-zâdem İsmâîl Ağa’nın Oğluna

Mefâ’ilün /Mefâ’ilün /Mefâ’ilün /Mefâ’ilün

Bi-hamdiillâh gönül şâd oldu mevlûd-i Süleymân’a
Peder⁵²¹ mâderleri mesrûr olup hamd etti Yezdân’a

Ki ammî-zâdem İsmâîl Ağa tecellî zuhûrunda⁵²²
Du’â-yı hayrimız müjde haber ırsâl eden câna

Hudâ ömrün mezîd etsin hatâlardan edip sâlim
Ki her yüzden ola lâyik Cenâb-ı Hak’tan ihsâna

İlâhî her taraftan bahtiyâr eyle bu ma’sûma
Kerem kıl hifz edip onu musâhib etme nâdâna

Hudâyâ bunu âlemlerle dâim hem celîs eyle
Mukârin ola her demde mecâlis-i azîzâna

520 Bu manzûme esas aldığımız nûshada yoktur. İBB Ktp., OE Yz. No: 1136, vr. 90b ve OE Yz. No: 156, vr. 60b’dé yer almaktadır.

521 Her iki nûshada da bu kelimededen sonra “u” bağlacı yer almakla birlikte vezni bozduğu için çıkarılmıştır.

422 Bu misrade bir hece fazlalık olup, vezni bozmaktadır.

Ulûm-ı nâfi‘i Mevlâ müyesser eyleye ona
Kabûl etsinler onu da erenler bezm-i irfâna

Senâî’den du‘â çün gevheri geldi dile târîh
Hudâ devletle ömr ihsân ede ilmi Süleymân'a (1183/1769-70)

LÜGATÇE

265

A

- Âb u gil: Su ve kil (toprak).
Abâ: Bir tür kumaştan yapılmış önyü açık, bol derviş hırkası.
Abâ-pûş: Aba giyen, derviş, rind, fakir.
Abdâl: Nefsini terbiye için dünya işlerinden uzaklaşıp Allah'a yaklaşan kimse, derviş, âbid, sûfi.
Abes: Mantık dışı, gereksiz, boş yere, yersiz, münasebetsiz.
Âb-ı engür: Üzüm suyu.
Âb-ı hayvân: Hayat suyu, bengisu, ölümsüzlük suyu.
Âb-ı müstetâb: Beğenilen su.
Âbid: İbadetle meşgul kimse.
Adem: Yokluk.
Adû: Düşman.
Âfâk: Ufuklar.
Afif: İffetli, namuslu.
Âfitâb: Güneş.
Âgaz: Başlama, başlangıç.
Ağniyâ: Zenginler.
Âgûş: Kucak, sığınlanan yer.
Ağvâ: En sapık.
Ağyâr: Yabancılar, başkaları.
Ahbâr: Haberler.
Ahîbbâ: Dostlar, tanıdıklar.
Ahlâk-ı hamîd: Övülmüş huylar.
Ahsen: En güzel, pek güzel.
Ahter: Yıldız. Şans, talih.
Akvâ: En kuvvetli.
A‘lâ: En yüksek, daha yüce, çok iyi, mükemmel.
Alâyîk: İlgiler, bağlar, alakalar.
Âlâyîş: Gösteriş, göz kamaştırıcılık, şatafat.
Âlem-i lâhüt: İlâhî âlem, mânevî, rûhâni âlem.
Âlem-nûmâ: Âlemi gösteren.
Âlûde: Bulaşmış, bulaşık.
A‘mâ: Gözleri görmeyen, kör.
A‘mâl: İşler.
Amîk: Derin, çukur.
Ammî-zâde: Amca oğlu.
Anâsır: Unsurlar elamanlar, öğeler.
Anâsır-ı erbaa (dört unsur): Su, hava, ateş, toprak.
Anber: Güzel kokuların genel adı.
Anka: Simurg, zümrüt, her hayvandan bir iz taşıyan, kırmızı altın rengi tüylü, insana benzer, güzel sesli, bir tek, Kaf dağının altında yaşadığı söylenen erkek masal kuşu.
Ârâm: Durma, eğlenme, dinlenme.
Ârifûn: Ârifler.

- Arrâf: Bilen, müneccim, hakîm, bilge.
Âsâ: Sonuna getirildiği Farsça kelimelere “benzerlik, gibilik” anlamını katan son ek.
Âsân: Kolay.
Âsâr: Eserler.
Asdâf: Sedefler, inciler.
Asdîkâ: Sâdîk dost ve arkadaşlar.
Asel: Bal.
Asfâ: En saf ve temiz olan.
Asfiyâ: Samimi, dürüst, sâf, içi temiz, tuttuğu yol doğru olan kimseler.
Âsîtân: Tekke, dergâh.
Âsumân: Gökyüzü.
Âşk-bâz: Aşk oyuncusu, seviyormuş gibi görünen.
Âşîk-ı şeydâ: Delicesine tutkun olmuş kimse.
Âşîk-ı şûride: Tutkun, perişan âşık.
Âşînâ: Bilen, tanıyan.
Âşiyân: Yuva, kuş yuvası, ev.
Atâ: Verme, bağışlama, ihsan.
Avâm: Halk. Cahil halk kitlesi.
Ayân: Belli, açık, aşıkâr.
Âyne: Ayna.
Ayn: Göz, kaynak, çeşme. Tîpkısı, aynısı, ta kendisi.
Ayne'l-yakîn: Gözyle görmüş gibi. Kat'î.
Âzâde: Hür, serbest.
Âzîzân: Azîzler. Değerli, saygın, ulu kimseler.
Azl etmek: İşten çıkarmak, görevine son vermek.

B

- Bâb: Kapı.
Bâd: Rüzgâr.
Bâde-i hamrâ: Kırmızı şarap.
Bâd-ı sabâ: Doğudan esen hoş ve latîf rüzgâr.
Bahîl: Cimri.
Bahr: Deniz.
Ba'îd: Uzak, irak.
Bâ'iş: Gönderen, sebep olan.
Bâlâ: Yüksek, yukarı, üst, yüce.
Bâl ü per: Kanat.
Bâñî-i sâni: İkinci kez yaptıran.
Bâr: Kere, misli.
Bârân: Yağmur.
Bârekallâh: Allah mübarek kilsin.
Bârî: Yaratıcı, yaratıcı. Her şeyin tek yaratıcı olan Allah.
Bârigâh: Allah'ın huzuru.
Bârid-kesîden: Soğuk çekilmiş.
Basar: Görme yeteneği, görüş, zekâ.

- Bâtn: İç, içyüz, görünmeyen nesne.
Bây: Zengin.
Bâz: Doğan kulu, şahbaz.
Bed: Kötü, çirkin, fena.
Bed-endîş: Kötü düşünen.
Bed-fî'âl: Kötü işler.
Bed-hû: Kötü huylu.
Bed-zebân: Kötü dilli.
Be-gâyet: Pek çok, pek aşırı.
Bekâ: Devamlılık, dâim, sâbit. Allah için sonu olmayan anlamında sıfat kullanılır.
Belâ: Evet, peki, öyle.
Benâm: Meşhûr, namlı, malum bir isimle isimlendirilen.
Benî-mûrsel: Peygamber oğulları.
Ber: Toprak, yer, kara.
Berây: İçin, maksadıyla, amacıyla.
Berd: Soğuk, soğukluk.
Berdâr: Darağacına çekilmiş, asılmış.
Berk: Şimşek.
Berk-i hâtif: Göz kamaştıran şimşek.
Berzah: İki âlemin arası, kabir.
Beste-dehen: Dili bağlı, ağızı kapalı, susan.
Beste-dil: Gönülü bağlı.
Beşâret: Müjde.
Beyâbân: Çöl, sahra, kır.
Beyt: Ev.
Beyt-i ma'mûr: İmar edilmiş ev. Kâbe.
Bey' u şirâ: Alış-veriş.
Bezl: Bol bol harcamak.
Bezm: Toplantı, içkili-eğlenceli topluluk, ziyafet.
Bî: Başına geldiği Farsça kelimele olumsuzluk anlamını katan ön ek, “-siz”.
Bîdâr: Uyanık, uykusuz.
Bî-gümân: Şüphesiz.
Bî-hâr: Dikensiz.
Bî-hâsil: verimsiz, faydasız. Ebedî, sonsuz.
Bî-hemtâ: Benzersiz.
Bîmâr: Hasta olan.
Bîn: Sonuna geldiği Arapça ve Farsça kelimele “gören, görücü” anlamını katan son ek.
Bînâ: Gören, görücü, göz.
Biryân: Kebap, püryan.
Bî-tekellüf: Zahmetsizce, külfetsiz, sıkıntısız.
Bû: Koku.
Burc: Gök.
Bûs: Öpmek.
Bühtân: İftira.
Burhân: Delil, hüccet.
Bûlend: Yüksek, yüce, sevgili.

C

Câ: Yer, mekân. Mevki.

Câh: İtibar, makam, mevki, yol.

Câm: İçki kadehi. Allah aşkı ile dolu gönül, sûfînin kalbi.

Cânân: Sevilen, sevgili.

Cebbâr: Zorlayıcı, zorlayan. Her türlü güç ve kudret sahibi olan Allah.

Cebrî: Zorla, rıza olmadan yaptırılan.

Celâl: Büyüklük, yücelik. Allah'ın kahir ve gazap taşıyan sıfatı.

Cem': Toplama. Hakk'ı haksız temâşa etme, halkı değil sadece Hakk'ı seyretme.

Cemu'l-cem': Cem'in cemi; Sâlikin ne kendini ne de halkı görememesi, sadece hakikat sultanını görmesi.

Cemâl: Yüz güzelliği, yaratılış ve görünüş bakımından güzel oluş. Tasavvufta Cenâb-ı Hakk'ın Gafür, Rahîm, Kerîm gibi sıfatlarının tümüne birden verilen isimdir.

Cennât: Cennetler.

Cevf: Kalb, oluk, boşluk.

Cevlân: Gezme, dolaşma.

Cevşen: Zîrh.

Cidâl: Niza, ateşli konuşma, söyle mücadele.

Cîfe: Leş, iğrenç şey.

Cihâd-ı ekber: En büyük cehd, çaba.

Cihân-ârâ: Cihani süsleyen, dünyayı bezeyen.

Cinân: Cennetler, bağlar, bahçeler.

Cûd: Cömertlik, eli açıklık.

Cûyende: Arayan, arayıcı.

Cûyende: Arayıcı, isteyen.

Cûlûs: Oturma, tahta çıkma.

Cünbüş: Eğlence.

Cünd: Asker.

Cûr-â: Yudum, içim.

Cûrm: Kabahat, kusur.

Ç

Çâh: Kuyu.

Çâr: Dört (sayı).

Çârdeh: On dört.

Çarh (çerh): Çark, şans, talih, felek.

Çarh-ı gerdûn: Dünya.

Çerâğ: Yağ kandilinin fitili. Fitilli lamba; kandil, çira. Bektâşî tekkelerinde yeni gelen dervîş için tören düzenlenen makam.

Çeri: Asker.

Çeşm: Göz.

Çevgân: Cirit oyununda atlıların birbirine attığı değnek. Tasavvufta, Allah'ın eseldeki takdiri anlamadadır.

Çille: Çile, dervişlerin nefs terbiyesi için bir köşeye çekiliplik kırk günlük halvette kalmaları. Meşakkat, eziyet, sıkıntı.

D

Dâğ: Kızgın bir şeyle yanma sonucu oluşan yanık. Yara. Büyük üzüntü, acı keder.

Dâ'î: Duâ eden, sebep olan.

Dâm: Tuzak, ağ.

Dâmen: Etek.

Dânâ: Bilgili, bilen, âlim.

Dâr: Sonuna getirildiği Farsça kelimeleere, “bulunduran, sahip olan, elinde tutan” anlamını verir.

Dârâ: Büyük hükümdar.

Dâr-ı bekâ: Bekâ âlemi, âhiret.

Dârül-ikâb: Ceza yeri.

Dâver: Adaletli hükümdar.

Değme: Sıradan, herhangi biri. Değerli, seçkin, beğenilmiş.

Dehân (Dehen): Ağız.

Dehr: Dünya, devir, zaman.

Dem: Nefes, soluk, an, vakit.

Denâ: Alçak, rezil.

Der: Kapı. Farsça kelimelerden “içinde, -de” anamları ile birleşik sıfatlar yapan ön ek.

Der-bân: Kapıcı, bekçi.

Derc: Toplama, biriktirme, arasına sıkıştırma.

Derd-i iftirâk-ı yâr: Sevgiliden ayrılığın derdi.

Derd-mend: Tasalı, kederli, dertli.

Derûn: İç taraf, kalp.

Dervîş: Allah için alçak gönüllüğü ve fukaralığı kabul eden veya bir tarikata bağlı bulunan kimse.

Dest: El.

Destâr: Sarık.

Devrân: Dünya, felek, zaman, talih, kader, devir.

Deyyâr: Bir kimse. Yurt sahibi kimse. Manastır sahibi.

Dıraht: Ağaç.

Dîbâ: Renkli dokuma motiflerle süslü bir çeşit ipek kumaş.

Dîdâr: Yüz, cehre.

Dîde: Göz.

Dil: Gönül, yürek, kalp.

Dilâ: Ey gönül.

Dilbend: Tercüman.

Dilber: Güzel kadın, sevgili.

Dildâr: Birinin gönlünü almış, sevgili.

Dil-küşâ: Gönül açan, iç açıcı.

Dil-rîş: Gönüyü yaralı, dertli.

Dilşâd: Sevinmiş, kalbi hoş olmuş.

Dirîgâ: Eyvahlar olsun, yazık.

Dimâğ: Beyin, zihin, bilinç.
Dîv: Masallarda geçen iyi yahut kötü yaratık. Cin, şeytan, ifrit.
Dûd: Duman.
Dûn: Aşağılık, zelillik.
Dûzah: Cehennem.
Dü: İki (sayı).
Dü-çeşm: İki göz.
Dükeli: Hep, bütün, hepsi.
Düldül: Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'ye hediye edilen binek hayvanının adı.
Dürdâne: İnci tanesi.
Dürr: İnci, inci tanesi.
Düşvâr: Güç, zor.

E

Eb: Baba.
Ebâ: Çekinmek, kaçınmak.
Ebced: Eski sâmî alfabe sırasına göre tertiplenmiş, Arapça'ya mahsus sesleri gösteren harfler ilave edilmiş ve bu sıraya göre harfler, birden ona sıra ile, ondan yüzeye onar, yüzden bine yüzey olmak üzere birer sayı değeri verilmiş olan Arap harflerinin dizilüş sırası ve bütünü (ebced, hevvez, hutti, kelemen, sa'fes, karaşet, sahhab, dazığ-len).
Ebdânî: Bedenlere ait.
Ebkem: Dilsiz, sessiz.
Ebsem: Dilsiz, lal.
Ebter: Soyu kesik, zürriyetsiz.
Ebu'l-beşer: İnsanlığınbabası.
Ednâ: Pek aşağı, alçak.
Edvâr: Devirler, zamanlar, asırlar.
Edyân: Dinler.
Efâl: Fiiller, işler.
Eflâk: Felekler, gökler, semalar. Talihler.
Eğin: Sırt, arka.
Ekl: Yeme, içme.
Ekrem: En cömert, şerefli.
Elbâs: Elbiseler. Giydirmek, donatma, örtme.
Elfâz: Lafızlar, sözler, lügatler.
Eltâf: Lütüflar, bağışlar.
Elvân: Renkler.
Em: İlaç, merhem.
Emân: Eminlik, güvence, emniyet. Bağışlama dileme.
Emrâz: Hastalıklar.
Emvâc: Dalgalar.
Emvât: Ölüler.
Enâniyyet: Bencillilik.
Endûh: Üzüntü, kaygı.

- Enfâs: Nefesler.
Enfûs: Nefisler, ruhlar. İçtekiler.
Enhâr: Nehirler.
Enîs: Dost, sevgili, yâr.
Enhâr: Nehirler.
Envâr: Nurlar, işıklar, aydınlıklar.
Erba‘în: Kırkinci gün anlamında Arapça bir kelimedir. Tasavvufta halvet eğitimi genellikle kırk gün sürdüğü için bu ad verilmiştir. Çile de denir.
Ervâh: Ruhlar.
Erzen: Dari.
Esfel: En aşağı, en alçak, en alt.
Eslâf: Geçmiş kimseler, evvelkiler.
Esnâm: Putlar.
Esrâr: Sırlar.
Esmâ: İsimler.
Esmâr: Meyveler.
Esved: Daha, en siyah.
Eşcâr: Ağaçlar.
Etbâ: Tabi olanlar.
Etîbbâ: Doktorlar, hekimler.
Etvâr: Tavırlar, davranışlar.
Evkât: Vakitler, zamanlar.
Evtâd: Direkler, sütunlar. Biri doğuda, biri batıda, üçüncüsü kuzeyde dördüncüsü güneyde bulunan dört büyük velî.
Evvâh: Kusurunu bilerek, ah, vâh ederek yalvarmak, çok duâ etmek.
Ezdâd: Zıtlar.
Ezhâr: GÜller.
Ezher: Bembeyaz, parlak.
Ezkâr: Zikirler, Allah’ı hatırlamalar.
Evbâş: Ayak takımı, çapkinlar.
Evrâd: Belirli gün ve zamanlarda okunan dua, ayetler.
Eydir: Söyler.
Eyyâm: Günler.

F

- Fâkih: Fıkıh bilgisine sahip olan.
Fâkr: Yoksulluk, fakirlik.
Fâriğ: Vazgeçmiş, çekilmiş, boş, işsiz.
Fâş: Ortaya çıkmış, açık.
Fehâret: Övünme, gururlanma.
Fehm: Anlama, anlayış.
Felek: Gökyüzü, semâ, göğün katları. Zaman. Talih, şans, kader, baht.
Fem: Ağız.
Fenâ-ender-fenâ: Fenâ hâline erme şuurundan da fâni olmaktadır.
Fer': Şube, kol, ikinci derecede kalan.
Ferâğ: Boşluk, başkasına bırakma, bir işten yahut haktan vazgeçme.

- Ferah-fezâ: Sevinç artıran, gönle açıklık getiren.
Ferahnâk: Neşeli, sevinçli.
Ferâmûş: Unutma, akıldan çıkışma.
Ferdâ: Yarın.
Ferden ü ferd: Tek tek.
Ferîk: İnsan topluluğu, cemaat. Korgeneral.
Ferzâne: Bilgin veya bilge olan. Tasavvufta benliğini öldürmüştür, dünya gailelerinden uzaklaşmış olan derviş için kullanılır.
Fevk: Üst, yukarı.
Feyz: İnsanın edindiği mânevî bilgi, irfân. Allah'ın insana olan ilhamı.
Feyyâz: Bolluk, bereket verici, Allah.
Firâk: Ayrılık, ayrılış.
Firâvân: Çok, fazla, bol, aşırı.
Firâz: Yokuş.
Firkat: Sevgiliden ayrılış. Ayrılık.
Fîrûz: Mutlu, mesut, sevinçli.
Fî-sebîllâh: Allah yolunda, hiçbir karşılık beklemeden.
Fuyûzât: Feyizler.

G

- Gadâb: Gazap, kızgınlık, öfke.
Gâhice: Ara sıra, kimi zaman.
Galat: Yanılma, yanlışlık, kuralsız.
Gammâz: Söz taşıyan, fitleyici.
Garaz: Maksat, gaye.
Garîk: Suya batmış, suda boğulmuş.
Gark: Boğulma.
Garrâ: Parlak, beyaz, güzel.
Gavs: Yardım, destek. Tasavvufta kendisinden mânevî himmet istenen vefilere verilen isimdir.
Gavvâs: Dalgıç, inci arayan dalgıç.
Gazâ: İslâm'ı yaymak ve korumak için yapılan kutsal savaş.
Gedâ: Fakir, kimsesiz, dilenci.
Genc: Hazine, defîne.
Gevher: Cevher.
Gîl u gîş: Gizli kin ve düşmanlık.
Gîlmân: Cennette hizmet gören delikanlılar.
Giryân: Ağlayan.
Gonca-fem: Gonca ağızlı.
Gubâr: Toz.
Gulâm: Genç, delikanlı.
Gûna: Tür, çeşit.
Gûsfendân: Koyun.
Gûş: Kulak, işitme.
Gûyân: Söyleyen.
Güft: Söz.

Güft u gû: Dedi-kodu.
Güftâr: Söz.
Güher: Elmas, cevher.
Güher-bâr: Cevher yağıdırان.
Güherdân: Cevher kabi.
Güher-dâr: Cevher sahibi.
Gülbank (gülbung): Bir topluluk tarafından bir ağızdan ve ezgi ile söylenen duâ, tekbir.
Gül-i sadbâr (sadberg): Büyük, katmerli iri gül.
Gülşen: Gül bahçesi.
Gülzâr: Gül bahçesi.
Gümräh: Yolunu şaşırılmış, doğru yoldan sapmış. Bol, gür.
Güzaf: Boş, anlamsız söz.

H

Hâb: Uyku, rüya.
Habbe: Tahıl tanesi, tohum.
Hâb-gâh: Uyunacak, yatacak yer.
Hacer: Taş.
Hadd-i bulûğ: Ergenlik çağrı.
Hadîd: Demir, çelik. Dağ eteği, arz, yer, dünya.
Hadîk: Sulu, ağaçlı bahçe.
Haffî: Gizli, saklı.
Haffîfî'l-lihye: Hafif sakallı.
Hâil: Engel, perde.
Hâlîk: Toprak.
Hâk-ı pây: Ayağının toprağı.
Halâs: Kurtuluş.
Hâlât: Hâller, durumlar.
Halâvet: Tatlılık, sevimlilik.
Hâli: Boş, issız, tenha, münhal.
Halvet-nişîn: Yalnız başına oturan.
Hamâîl: Omuzdan bele doğru çaprazlama inen kılıç yahut sancak askı bağı, hamaylı.
Hâme: Kalem.
Hammâr: Şarapçı.
Hâmûş: Suskun.
Hân: Misafir kalınan bina, sofra.
Hâr: Diken.
Harâbât: Yıkıntılar, viraneler. Tasavvufta, rind ve kâmillerin buluşma yeridir.
Harâb-ender-harâb: Büsbütün bozulmuş, yıpranmış.
Harîdâr: Satın alan, alıcı.
Hâristân: Çalılık, dikenlik.
Hasbeten lîlîhâ: Allah rızası için.
Hâss: Özel, seçkin, mahsus, özgü.

- Hâssu'l-hâs: En güzel, en has.
Hâşâk: Çöp, süprüntü, yonga.
Haşîrgâh: Haşır yeri, mahşer meydanı.
Hat: Arap harfleriyle özel üslûplarla güzel yazı yazma sanatı.
Hâtır-şinâs: Hatır sayan, hatırlayan, saygılı.
Hâtif: Görülmeyen bir kudretten gelen ses.
Hatm: Hitama ermek, son bulmak.
Hatve: Adım.
Havf: Korku.
Hayfâ: Yazık ki, heyhat, vâh!. İlenc, ah.
Hayme: Çadır.
Hayret-ender-hayret: Hayret içinde hayret.
Hayrû'l-beşer: İnsanların en hayırlısı.
Hazer: Sakınma, çekinme.
Heft: Yedi (sayı).
Hem-celîs: Birlikte oturan, arkadaş.
Hemîşe: Dâima, her zaman.
Hem-nişân: Birlikte bulunanlar.
Hemvâr: Daima. Düzlük.
Hergiz: Asla, hiçbir zaman.
Hesti: Varlık, var olma.
Hevâ: Heves, istek.
Hezâr: Bin (sayı).
Hezârân: Binlerce.
Hîkd: Kin, buğz, düşmanlık.
Hîrmen: Mahrumluk, ümitsizlik.
Hisâl: Yaratılıştan gelen özellikleri huyalar.
Hicâb: Perde, örtü. Utanma, ar.
Hilâfet: Yerine geçme. Tasavvufa bir tekkede şeyhin veya pîrin yerine geçme anlamındadır.
Hîlkât: Yaratılış, fitrat.
Himmet: Lutuf, yardım, inayet. Kalb isteği ile gösterilen ciddi gayret.
Hîrmen: Harman.
Hodbîn: Kendini beğenmiş, bencil.
Hûbân: Güzeller, iyiler, hoşlar.
Hubb: Sevgi.
Hulûs: İyi niyetlilik, gönül temizliği, samimiyet.
Humâr: İçki sonrası hasil olan baş ağrısı, uykuya sersemliği.
Hûn: Kan, öldürme.
Hûn-eşân: Kan saçan.
Hûri: Cennette yaşadığına inanılan güzel kızlar.
Hurşîd-i tâbân: Parlak güneş.
Hûrûf: Harfler.
Hûmâ: Devlet kuşu, saadet, kutluluk.
Hûmâm: Hımmetli, cömert, büyük, sağlam.
Hurrem: Gönül açıcı, güлeryüzlü, şen, mutlu.
Hutut: Hatlar, çizgiler.
Hüsîn: Güzellik, iyilik, göze hoş ve güzel gelen.
Hüsîn-i hulk: İyi huy.

I

Is: (Iss), bayındırılık, mamuriyet. Şenlik. Ses. Sahip. Efendi.

Iyd: Bayram.

Iyd-ı ekber: En büyük bayram. Bayramın birinci gününün, Cuma gününe rastlamasına eskiler Iyd-ı Ekber demişlerdir.

Iyd-ı fitr: Ramazan bayramı.

Izmâr: Bir şeyi içten saklama, gizlemek.

i

İ‘ânet: Yardım.

İbâd: Kollar.

İbn-i âdem: Âdemoğlu, insanlar.

İbn-i vakt: Vaktin oğlu.

İfnâ: Mahvetmek, tüketmek, yok etmek.

İhfâ: Gizleme, saklama.

İhtilât: Karışıp kaynaşma, katılma, karşılaşıp görüşme.

İhtiyâr-ı halvet: Yalnızlığı seçme.

İ‘tâ: Vermek, bahsetmek.

İhdâ: Hediye etmek.

İhrâk: Yakmak, yakılma.

İhtirâ: Türetme, asılsız şeyler uydurup gerçek gibi göstermek.

İhvân: Kardeşler. Aynı mezhep yahut tarikata mensup olan kimseler.

İkbâl: Teveccûh etmek. Baht, talih.

İkrâr: Kabul ve tasdik etmek.

İksir: İlaç.

İktidâ: -Uymak, tabi olmak.

İlhâh: Zorlama, üzerine düşme.

İlkâ: Koymak, bırakmak.

İlme'l-yakîn: İlâhî âlemle ilişik bilgileri toplayan ve doğruluğundan şüphe edilmeyen ilim.

İmâ: İşaret, im. Dolaylı olarak anlatılan şey, ihsas.

İmâd: Direk, temel, esas, kuvvet.

İmtisâl: Bir örneğe uyma, benzemeye çalışma.

İn‘âm: İhsan ve lütufa bulunma, yardım etme.

İnâs: Kadınlar, kızlar.

İnbisât: Yayılma, açılıp genişleme.

İnfisâl: Yerinden ayrılma.

İntâk-ı Hak: Hak'tan gelen konuşma gücü.

İrem: Şeddâd tarafından cennete benzetilerek meydana getirilen asma bahçe, yalancı cennet.

İrfân: Bilme, kavrama. Hakk'ın sırlarını sezme, kavrama. İman ve Kur’ân hakikatlerine vâkif olma.

- İrsâl: Gönderme, yollama.
İskâr: Hakir görme, küçümseme.
İstdîrâc: İmanı olmayan yahut günâhkârda görülen olağanüstü hâl, kerâmet.
İstiğnâ: Elindeki yeterli görme, tok gözlülük, nazlanma.
İstîhrâc: Sonuç yahut anlam çıkışma, çıkışsama.
İstihzâ: Alay etmek.
İstikrâh: Tıksınme, iğrenme.
İstimâ': Dinleme, kulak verme.
İstimdâd: Medet ve yardım istemek.
İstivâ: Eşitlik, denklik, düz olma, kaplama, örtme.
İtlâf: Telef etme, ziyan, yok etme.
İtmâm: Tamamlamak, ikmal etmek.
İz'ân: Anlayış, kavrayış, akıl.
İzdiyâd: Ziyadeleşme, çoğalma.
İzmihlâl: Yok olma, yıkılma, çökme.

K

- Kabâ: Üste giyilen elbise, kaftan, cübbe.
Kadd: Boy.
Kadem: Ayak.
Kaf: Masallarda geçen ulaşılması güç bir dağın adı.
Kâf u nûm: “Kün” emrinin kısaltılmış şekli. Allah’ın yaratma eylemini başlatan “kün” (ol) emrinin anlatan “k” (kaf) ve “n” (nun) harflerinin birlikte söylenişi.
Ka'r: Derinlik, dip, nihayet.
Kaht: Kıtılık, kuraklık.
Kâil: Söyleden, diyen. Razi olmuş, boyun eğmiş.
Kâim-makâm: Birinin yerine geçen. Kaymakam.
Kâlâ: Kumaş.
Kâmet: Boy, endam.
Kamer: Ay.
Kân: Maden ocağı, kuyu, kaynak.
Kand: Şeker.
Kande: Nerede, nereye.
Kanî: Hani, nerede.
Kârbân: Kervan.
Kârhâne: İş yeri, iş yapılan yer.
Kassâd: Çokça kasdeden.
Kat'a: Asla, hiçbir zaman.
Katârât: Katreler, damlalar.
Kavî: Dayanıklı, güclü, kuvvetli, sağlam.
Kavl: Konuşulan söz, sözleşme.
Kavs: Yay.
Kazâz: İpekçi, ipek ören.
Keç: Eğri, çarpık.
Kedûret: Kaygı, tasa, bulanıklık.
Kejdüm: Akrep.

- Kemân-keş: Yay kullanarak ok atan kimse. Keman çalan.
Kemha: Bir cins ipek kumaş.
Kemîn: Pek küçük, çok ufak, çok az.
Kemter: Aciz, fakir, itibarsız.
Kenz: Hazine.
Kerâhet: İğrenme, tıksınme.
Keremkâni: Kerem ve lütuf menbaşı.
Kerîme: Kız evlat.
Kes: Kimse, şahıs.
Kesret: Çokluk. Tasavvufta dünya âlemi anlamındadır.
Keş: Tuzlu yoğurt, kuru yoğurt. Tulum peyniri.
Keş-â-keş: Çekinme, tereddüt, sıkıntı.
Keşti: Gemi, sefine.
Kevn: Dünya. Varlık, var olma.
Kîdem: Öncesi olmamak, ezelilik.
Kissa: Hikâye.
Kibriyâ: Büyüklük, ululuk.
Kîl u kâl: Dedi-kodu.
Kişver: Memleket, ülke.
Koçmak: Kucaklamak, sarmak, cinsel ilişkide bulunmak.
Kös: Askerî müsikide kullanılan büyük davul.
Kubat: İri yarı, kaba, şişman, hantal.
Kudûm: Gelmek, ayak basmak.
Kûh: Dağ.
Kuhl: Göze çekilen sürme, göz daması, ilacı.
Kulûb: Kalpler.
Kulzüm: Deniz, kızıl deniz.
Kut(u)b (ç. Aktâb): En büyük veli. Her zaman Allah'ın nazar kıldığı yer olan tek kişi.
Kutr: Çap, yan, taraf.
Kurb: Yakınlık.
Kuyûd: Kayıtlar.
Künbed-i devvâr: Kubbe, gökyüzü.
Künc: Köşe, bucak.
Kûşâd/e: Açık, açılmış.

L

- Lâ: Arapça kelimelerde olumsuzluk ifade eden bir ön ek, “hayır, değil” anlamı da vardır.
Lâ-cerem: Elbette, şüphesiz.
Lahîk: Ulaşan, yetişen, kavuşan.
La‘în: Lânetlenmiş, kovulmuş.
Lâ-mekânî: Mekansız.
Lâşc: Leş.
Lât: İslâm’dan önce Kâbe’de bulundurulan putlardan birinin adı.
Lâ-yezâl: Ölünsüz, sonsuz, ebedî, Allah.

- Leb: Dudak.
Lemyezel: Ebedî, sonsuz, baki, ölümsüz.
Leng-i har: Topal eşek.
Lesker: Asker, ordu.
Letâfet: Nezâket, hoşluk, güzellik.
Levh: Düz ve üzerine resim yapılan, yazı yazılan yüzey, levha.
Levh-i mahfûz: Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevi levha; ilm-i ilâhi.
Levs: Maddî-mânevî pislik, kir.
Leyl: Gece.
Leyl u nehâr: Gece-gündüz.
Leyse fi'd-dâreyn: İki dünyada olmayan.
Leyyin: Yumuşak, mülâyim, hafif.
Lezzât: Lezzetler.
Libâs: Giyilecek şey, elbise.
Lîk: Lakin, ama, fakat, ancak.
Livâ: Bayrak, sancak.

M

- Ma'âzallâh: Allah gösternesin, Allah esirgesin anlamında kullanılır.
Mâder: Anne.
Mağrip: Batı.
Mâh-âsâ: Ay gibi.
Mâ-hasal: Meydana gelen, ortaya çıkan.
Mahbûb: Sevilen, sevgili, erkek sevgili, güzel.
Mahfel: Toplanılacak yer, meclis.
Mâh-ı nev: Yeni ay.
Mahfi: Gizli.
Mahfûz: Saklanmış, gizlenmiş. Korunan, muhafaza edilen.
Mâhi: Balık.
Mahmûr: Uyku sersemliği, süzgün bakış.
Mahrem: Gizli, herkese söylenmeyen.
Mâh-rû: Ay yüzlü.
Mahzen: Hazine ve define gibi şeyleri koyacak yer.
Mâ-i kevser: Kevser suyu.
Makdem: Gelme, dönüp gelme.
Ma'kûs: Baş aşağı getirilmiş, ters çevrilmiş.
Matlûb: İstenilen şey, istek, alacak.
Mânend: Benzer, eş.
Mantiku't-tayr: Kuş dili.
Mâverâ: Bir şeyin ötesi, âlemin ötesi, öteki dünya.
Mâye-dâr: Zengin, güçlü.
Ma'yûb: Ayıplanmış, ayıplanan.
Mâr: Yılan.
Marîz: Hasta.
Mâsivâ: Allah'tan başka her şey, dünya ile ilgili şeyler.

- Ma'şûk: Âşık olunan, sevilen, sevilmiş.
Matlab: Talep olunan, istek, arzu, konu, mesele.
Mat'ûn: Vebaya yakalanmış.
Mat'ûnen: Vebaya tutularak ölmek.
Me'âd: Âhiret.
Me'ânî: Anlamlar, mânâlar.
Me'ârif: Ma'rifetler, bilgiler.
Mebde: Evvel, başlangıç, prensip, ilk unsur; ilmin ilk kısmı.
Mecâlis: Meclisler.
Meczûb: Deli, divane, mecnun, aklı gitmiş.
Meded: Yardım, inayet, eman.
Medîd: Devamlı, çok uzun süren.
Meh: Ay.
Mehâbet: Azamet, büyüklük.
Meh-âsâ: Ay gibi.
Mehâric: Mahreçler, harflerin çıkış yerleri.
Mehd: Beşik.
Mehlikâ: Ay yüzlü, güzel.
Mehveş: Ay gibi.
Meges: Sinek.
Mekkâr: Düzenbaz.
Mekr: Hile.
Meks: Durma, bekleme, kalma, eğlenme.
Melâhat: Güzellik.
Melbûs: Giyilmiş, giyinmiş.
Men: Ben.
Menâs: Barınak, sığınak.
Menâzil: Menziller, duraklar.
Mengûş: Küpe.
Menkût: Noktalı, noktalanmış.
Mer'a: Otlak yeri, mera.
Merâtib: Mertebeler.
Mercân: Kalker iskeletli balığın bu iskeletinden elde edilen ve süs eşyası olarak kullanılan kırmızı renkli mücevher.
Merdân: Mert kimseler, yiğitler, Allah adamları,
Merdûd: Reddolunmuş, atılmış.
Merğûb: Rağbet edilmiş, beğenilmiş.
Merkad: Mezar. Yatacak yer.
Merzûk: Rızıklandırılmış.
Meserret: Sevinç.
Meskenet: Miskinlik, yoksulluk.
Meslûb: Selbedilmiş, soyulmuş, giderilmiş.
Mesrûr: Sevinmiş, sevinçli.
Mest: Sarhoş.
Mestâne: Sarhoş gibi, sarhoşça.
Meşâyîh: Şeyhler.
Meşâm: Koku alma duyusu, burun.
Mevâ: Sığınacak yer, mesken.
Mevc: Dalga.

- Mevlûd: Yeni doğmuş çocuk.
Mevt: Ölüm.
Mey: Şarap. Divan şiirinde sevgilinin dudağı ve yanağı yerine kullanılır.
Meyâncı: Aracı, arabulucu.
Mey-fürûş: Şarap satan, şarapçı.
Meygede: Meyhâne.
Meyhor: İçki içen, ayyaş.
Meymenet: Saadet, bereket.
Me'yûs: Üzgün, üzüntülü, ümitsizliğe düşmüş.
Mezâd: Artırma yolu ile satış.
Mezâhir: Bir şeyin görüldüğü yerler. Ulaşmalar.
Mezîd: Çoğalma, ziyade etme.
Mî'âd: Vaad edilen, belirtilen zaman.
Miftâh: Anahtar.
Mihmân: Misafir.
Mîhr: Güneş.
Mîr: Amir, bey, baş.
Mi'râc: Merdiven. Çıkılacak yer. En yüce mertebe, makam. Hz. Peygamber'in, Receb ayının 27. gecesinde Cenab-ı Hakk'in huzuruna çıkması mucizesi ki, en büyük mucizelerinden birisidir.
Mir'ât: Ayna.
Mişkât: İçinde kandil, mum, lamba yakmak için duvara yapılan oyuk.
Moskof: Rus.
Mu'allâ: Yüksek, yüce.
Mu'cizât: Mucizeler.
Muhâl: Olanaksız, boş, anlamsız.
Muhalâ: Üretilmiş. Özet olarak.
Muhbir: Haber veren.
Muhbir-i sâdik: Doğru sözlü. Hz. Peygamber'in bir ismi.
Muhît: İhata eden, etrafını kuşatan, çeviren. Okyanus.
Muhtefi: Gizli.
Muhzarûn: Hazır olanlar.
Mukaffâ: Kafiyeli, uyaklı.
Mukârin: Bitişik, yaklaşmış.
Mukim: Bir yerde, evde oturan, ikamet eden.
Muktedâ: Kendisine uyulan, önderlik eden.
Mûr: Karınca.
Murâkîb: Teftiş ve kontrol eden, hıfzeden.
Mûrg: Kuş.
Musâffâ: Tasfiye edilmiş, temizlenmiş.
Musâhib: Arkadaşlık eden, birlikte bulunan.
Musavver: Resimli, zihinde düşünülüp tasarlanmış olan.
Mu'tebirât-ı siyer: Muteber, geçerli siyer kitapları.
Mutî': İtaat eden, boyun eğen, bağlı.
Muvahhid: Allah'ın birliğine inanan.
Mûy: Kıl, tüy.
Mûzî: Eziyet edici, rahat bırakmayan.
Mübhem: Açık seçik olmayan.
Mücellâ: Cılıtlı, parlak.

Müctebâ: Seçilmiş, kıymetli.
Müdâm: Devamlı, sürekli.
Müdârâ: Yüze gülücülük yapma, sözde dostluk gösterme. Anlaşma, idare etme.

Müdde‘î: İddia eden.
Müferrih: İç açıcı, ferahlatıcı, gönül açıcı.
Mühlik: Helak eden, öldürücü.
Mülâzîm: Bir yere, bir kimseye bir bağlanıp ondan ayrılmayan. Meslek öğrenmek için ücretsiz çalışan kimse.
Mülebbes: Giyilmiş, kullanılmış.
Mûlk-i bekâ: Ebedî, sonsuz mûlk, cennet.
Münakkas: Nakışlı, süslü.
Münfek: Ayrılmış, kopmuş, çıkarılmış.
Münkâd: Boyun eğmiş, bağlı.
Müntehâ: Sona eren, son noktaya varmış olan.
Mûrâî: İki yüzlü, münafık.
Mürde: Ölüm.
Mürebbî: Terbiye eden.
Mûrûvvet: İnsanlık, adamlık.
Müselsel: Zincir gibi birbirine bağlı, ardı ardına gelen.
Müsemmâ: Adlandırmış, isim verilmiş.
Müşâbih: Benzer.
Müşevves: Karmakarışık, anlaşılmaz.
Müttakî: Takvâ sahibi, haramdan, gınahtan çekinen.
Müyesser: Kolay olan ve yapılan.
Mûzdâd: Çoğaltılmış, ziyâdeleştirilmiş.

N

Nâ-bâliğ: Ergenlik çağına girmemiş.
Nâdân: Bilgisiz, cahil, kaba.
Nâ-hemvâr: Eğri, uygusuz.
Nahl: Hurma ağacı.
Nâfi‘: Faydalı, yararlı.
Nahl: Bal arısı. Hurma ağacı.
Nâkâm: Maksadına erişmemiş, yoksun, bedbaht.
Nakd: Akçe, maden para, Para olarak bulunan servet.
Na‘l: Ayakkabı, pabuç. Oturacak yerlerin en aşağısı.
Nâle: İnilti.
Nâm-dâr: Tanınmış, namlı.
Nâme: Mektup.
Nâ-puhe: Pişmemiş, çiy, ham.
Na‘ra: Haykırma, bağırmaya.
Nâr: Ateş.
Nâr-i kübrâ: En büyük ateş.
Nâs: İnsanlar.
Nâ-şâd: Hüzünlü, gamlı, kederli.

- Nâtık: Konuşan, söyleyen.
Nâvek: Ok.
Nâzenîn: Nazlı, cilveli, narin.
Nazîf: Temiz, zarif.
Nazîr: Benzer, eş, örnek.
Necm: Yıldız.
Nef^f: Fayda, yarar.
Nefh: Üflemek, şısmek, üfürük.
Nefs-i emmâre: Kötülgü emreden nefis.
Nefy-İsbât: Lâilâhe illallah zikri olup, Lâilâhe nefy, illallah ise isbâttır. Bazı şiirlerde Lâ ve illâ şeklinde de geçer.
Nehâr: Gündüz.
Nergis-i şehlâ: Güzel ve baygın bakışlı göz.
Nerrâd: Güzel tavla oynayan.
Nesîm: Yumuşak esen rüzgâr, esinti.
Neşât: Neşe, sevinç.
Neşvü-nemâ: Büyüme, gelişme.
Nevâ: Ahenk, ses, güzel sada.
Nev-arûs: Yeni gelin.
Nevbet: Sıra, nöbet.
Nev-civân: Genç delikanlı.
Nevm: Uyku.
Nevreste: Genç, taze.
Nifak: İki yüzlülük, ara bozma.
Nigehbân: Gözcü, bekçi.
Nihân: Gizli, açık olmayan.
Nîk: İyi, hoş, güzel.
Nikâb: Örtü, peçe.
Nisâr: Saçmak, dağıtmak.
Nişîb: İniş.
Niyâz-med: Yalvaran.
Nukûş: Nakışlar.
Nûn: Arap alfabetesinin 26. harfi. Kur'ân'ın 68. sûresi olan Kalem sûresinin adı. Ay takviminde Ramazan'ı simgeleyen harf.
Nush: Nasihat.
Nûş: İçki, işaret.
Nutk: Konuşma yeteneği. Tasavvuf büyüklerinin belli zamanlarda okunup ezberlenen söz yahut şiirleri.
Nûh: Dokuz.
Nükât: Nükteler.
Nûmâyân: Görünen, aşikar olan, parlayan.
Nûsha-i kübrâ: Âlem, dünya.
Nûsha-i suğrâ: İnsan.

O

Od: Ateş. Sonu üzüntüye sebep olan aşk.

P

- Palâs: Eski aba, çul.
Pây: Ayak.
Pelîd: Meşe ağacının meyvesi.
Penâh: Sığırma, sığınılacak yer.
Pend: Öğüt, nasihat.
Per: Kanat.
Pertev: Işık, parlaklık, yalım.
Pervâne: Geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek, fırıldak, çark. Haberci, kılavuz.
Perver: Büyüten, besleyen, koruyan.
Pes: Öyleyse, sonuç olarak.
Pesend: Seçme, beğenme.
Pesende: Beğenilmiş, seçilmiş.
Pest: Aşağı, alçak. Hafif.
Peydâ: Aşikâr, açık, meydanda olan.
Peymân: And, yemin, ahitleşmek.
Peymâne: Büyükkadeh, şarap bardağı.
Pinhân: Gizli.
Pîr: Eren, veli, evliya.
Pîrân: Pirler, veliler.
Piyâde: Yaya.
Pûşide: Örtünmüş, örtülü.
Pûte-i aşk: Aşk potası.
Pûr: Farsça kelimelerin önüne gelerek “dolu, çok, sahip” anlamında birleşik kelimeler yapar.
Pûr-hûn: Kan içinde, kan dolu.
Pûr-ziyâ: Işık dolu.
Pûser: Erkek çocuk, oğul

R

- Râd: Eli açıklık, cömertlik., üstün, değerli.
Râdde: Mertebe, derece, tahmin edilen zaman.
Râh: Yol.
Râ'î: Çoban.
Râm: Boyun eğme, itaat.
Ra'nâ: Çok güzel, hoş, latif.
Rasâs: Kurşun.
Râst: Doğru. Reh-i rast: doğru yol.
Ravzât: Ravzalar, cennet bahçeleri, azizlerin mezarları.
Râyegân: Çok ucuz, bedava.
Râygân: Bedava, degersiz, kıymetsiz.
Râyiha: Hoşa giden koku.
Râz: Sır, gizli tutulan şey.
Ref: Ortadan kaldırma, lağvetme, yükseltme.

Refik: Arkadaş, dost, yoldaş.
Rehnümâ: Yol gösteren, kılavuz.
Resen: İp, halat.
Reşâd: Doğru yolda yürümek, Hak yolundan sapmamak.
Reşk: Kışkançlık.
Revnâk: Parlaklık, güzellik, tazelik.
Revzen: Pencere.
Rîhlet: Göç etme, ölüm.
Rızâullâh: Allah rızası.
Ribâ-hor: Faiz yiyan.
Ricâl: Erkekler. Allah adamları.
Rîhlet: Yolculuk, seyahat.
Rîz: Farsça'da "döken, akitan" anlamında birleşik sıfatlar yapan son ek.
Ruhsâr: Yanak, yüz.
Rusul: Resüller, peygamberler.
Rû (y): Yüz, çehre.
Rû-be-rû: Yüz yüze.
Rûhân: Ruhlar.
Rûşen: Parlak, aydın.
Rûz: Gün, gündüz.
Rûz u leyâl (şeb): Gündüz ve gece.
Rûz-i cezâ: Kiyamet günü.
Rüsum: Adetler. Merasim, usûl.
Rü'yet: Göz yahut kalp gözü ile görmek.

S

Sâ: Farsça'da benzetme edati olan "âsâ"nın hafifletilmiş olup "gibi, benzer, eş" anlamına gelir.
Sabâvet: Çocukluk.
Sad-hezâr: Yüz bin.
Sadef: Sedef, inci kabuğu.
Sadr: Göğüs, yürek.
Sadr-ı a'zam: Osmanlı'da başbakanlara verilen ad.
Sağış: Sayı, adet, hesap.
Sahbâ: Şarap, kırmızı şarap.
Sâhib-livâ: Bayrak, sancak sahibi.
Sâhir: Uykusuz.
Sahn: Avlu, meydan, açıklık, boş yer.
Sahrâ: Açık, düz arazi, ova.
Sahv: Ayılma, kendine gelme. Sûfinin sarhoşluktan ulyanıp kendi haline gelmesi.
Sâil: Soru soran, dilenci.
Sâki: Kadeh sunan, içki dağıtan. Tasavvufsta insanın gönlüne akk'ın nurunu saçan kimse, yani şeyhtir.
Sâl: Yıl, sene.
Sâlâr-ı sultân: Sultanının en büyüğü, başı.

Salât: Namaz. Hz. Peygamber'in adı geçtiğinde okunan dua.
Sâlik (sulûk): Bir yola giren, bir yolda giden, bir tarikata girmiş bulunan.
Sanem: Put. Çok güzel sevgili.
Sânî: İkinci.
Sâri: Sirayet edici, etkileyici.
Savt: Ses.
Sa'y: Çalışma, emek.
Sâyd: Av, avlanma.
Saye: Gölge.
Sayyâd: Avcı.
Seb'a-i seyyâre: Yedi gezegen.
Sebak: Ders, yarış.
Sebükbâr: Yükü hafif, derdi, düşüncesi olmayan.
Sehâ: Cömertlik, eli açıklık.
Sehâb: Bulut.
Sehhâr: Güçlü sihirbaz.
Seher-gâh: Seher vakti.
Sehi: Cömert.
Sem': İşitme, dinleme.
Semâ': İşitme, duyma. Mevlevî âyinlerinde tarikat mensuplarının cezbe haliyle ayakta dönmesi.
Semahat: Cömertlik.
Seng: Taş.
Ser tâ be-kadem: Baştan ayağı.
Ser: Baş.
Serapâ: Baştan başa.
Ser-â-ser: Bir baştan bir başa, büsbütün.
Ser-be-ser: Baştan başa.
Serencâm: Bir olayın neticesi, başa gelen durum, olay.
Sergeste: Başı dönmüş, sersem.
Ser-te-ser: Baştan başa, bütün.
Ser-fürû: Baş eğme, söz dinleme, itaat.
Serv-i revân: Uzun boylu sevgili.
Seyf: Kılıç.
Seyyid-i sâdât: Efendilerin efendisi.
Seza: Lâyık, uygun.
Sîdk: Doğruluk.
Sinik: Kırık, mağlup, mahzun.
Sîneçâk: Göğüs, yüreği yaralı.
Sim: Gümüş.
Siminsâ: Gümüş gibi
Sinn: Yaş, ömür.
Sîret: Bir kimsenin içi, hâli, ahlâkı.
Sît: Gürültü.
Sivâ: Başka, gayrı, diğer.
Siyer: Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen eserler.
Söyündürmek: Söndürmek.
Subh: Sabah.
Subh u mesâ: Sabah-akşam.

- Subh u şâm: Sabah-akşam.
Sûd: Fayda, yarar, kazanç.
Sûde: Dövülmüş, ezilmiş, sürülmüş.
Suğrâ: Daha, en, pek küçük.
Suhan: Söz, kelam.
Suhandân: Söz bilen, güzel söz söyleyen.
Sû-i hâl: Kötü durum.
Sûk: Çarşı, Pazar, meydan, alan.
Sultân-ı selâtîn: Sultanların sultani.
Sun': Yapma, yapış.
Sûr: Kiyamet gününde İsrâfil meleğinin çalacağı borunun adı.
Sûy: Yan, taraf, cihet.
Suyûd: Fazlalıklardan, süsten arındırılarak öze indirgenmiş olanlar, sâdeker, yalınlar.
Sûzân: Yakan, yakıcı, ateşli.
Sükker: Şeker.
Sükker-feşân: Şeker saçan, serpen.
Sûlûk: Bir yola girme, yol tutma, bir tarîkata intisâb etme.
Sûm'a: Desinler diye yapılan iş, gizli riyakârlık.
Süst: Gevsek, zayıf, tembel, yumuşak.
Sûvâr: Binek hayvanına bimmiş kimse, süvari.

§

- Şakî: Bahtsız, fenâ hareketli, haylaz, habis, haydut.
Şâyeste: Yakışır, uygun.
Şeb: Gece.
Şeddâd: Eski zamanlarda Yemen'de Âd kavminin hükümdârı olup, Allah'a isyan ederek Cennet'e benzetmek iddiasıyla İrem bağıını yaptırmış, bu bağdaki köşke girmeden kavmi ile yani taraftarlarıyla birlikte gazaba uğrayarak yerin dibine geçmiştir.
Şeffâ'l-müznibîn: Günahkârların şefaatçısı.
Şehâ: Ey pâdişâh, ey şah.
Şehin-şâh: Şahlar şahi.
Şekâvet: Haydutluk, eşkıyalık, talihsizlik.
Şek: Kuşku, zan, şüphe.
Şem'a: Balmumu yahut parafine batırılmış fitil.
Şem'i münâr: Işık saçan mum, lamba.
Şemme: Koku.
Şems: Güneş.
Şerer: Kırılcımlar.
Şerrâh: Şerh eden, yorumlayan.
Şes: Altı (sayı).
Şeyhü'l-ekber: En büyük şeyh.
Şeyhü'l-islâm: Osmanlı zamanında ilmiye sınıfının başı olan en yüksek din görevlisi, en üst fetvâ yetkilisi.
Şeyyâd: Yüze gülen, iki yüzlü, helak olan.

Şihâb: Kîvîlcîm.
Şikâr: Av, avlanan hayvan, ganimet.
Şimdengeri: Bundan sonra, artık.
Şîr: Arslan.
Şirk-i ihfâ: Gizli şirk.
Şitâ: Kış.
Şitâb: Acele, çabukluk.
Şöhret-yâb: Şöhret bulan, meşhur olan.
Şu'â': Işık demeti ve kaynağı, işin.
Şühûd: Müşâhede etme, görme, görünecek halde şekillenme, şahitler.
Şu'le: Alev, ateş alevi.
Şuru': Başlama.
Şücâ': Yiğit, cesur.
Şükûfe: Çiçek.
Şûrû': Başlama.

T

Ta'ab: Yorgunluk.
Taalluk: Asılı olma, ilgisi bulunma, ilgi, ilişki. Dünya ile bağ.
Tâb: Güç, kuvvet.
Tâbân: Işıklı, parlak, parlayan güneş.
Tahkik: Bir şeyin doğruluğunu araştırma, soruşturma, doğrulama.
Tahmîs: bir gazelin her beytinin baş tarafına aynı vezin ve kafiyede üçer misra ilave ederek şiiri muhammes (beşli) hâle getirmeye tâhmîs etme ve ortaya çıkan muhammese de tâhmîs adı verilir.
Tahrîr: Yazma, yazı.
Tama': Açı gözlülük, tamah, arzu, istek, ümit.
Tamu: Cehennem.
Tan: Şafak, sabah, gün ağarması.
Ta'n: Ayıplama, yerme.
Tanzîr: Bir şiirin içerik ve biçim bakımından benzerini ortaya koyma, nazire yazma.
Târâc: Yağma, çapul, talan.
Tarîk: Yol.
Tathîr: Temizleme, paklama.
Tatvîl-i kelâm: Sözü uzatmak.
Tayy-i zamân: Zamanı aşma.
Tayy-i mekân: Mekanı aşma.
Te'âkub: Takip, birbirini izleme.
Teberru: Hiçbir karşılık beklemeden yapılan bağış.
Tebşîr: Müjdeleme.
Tefhîm: Açıklama, anlatma.
Tefhîr: Gururlandırmak.
Tefrîd: Ayrı kalma, yalnızlaşma.
Tefsîr: Yorum, yorumlama.
Tegallüb: Galebe çalma, üstün gelme, zorbalık, istilâ etmek.

Tehî: Boş.
Tekâpû: Telaş ile koşarak araştırma.
Tekvin: Yaratış, yaratılış. Var etme.
Telh: Aci.
Telvîn: Boyanma, rengini verme.
Temennâ: Minnettâr olma.
Temevvûc: Dalgalanma, dalgalı olma.
Temeyyüz: Seçilme, diğerleri arasından kendini gösterme.
Temkîn: Tedbirilik, ölçülülik.
Ten-perest: Bedensel arzu ve zevklere önem veren, tembel.
Tenvîr: Aydınlatma, ışıklandırma.
Ter: Üstünlük ve mübâalağ edati olarak kelimelerin sonunu gelir, en, pek, çok anlamını katar.
Terk-i tecrîd: Her şeyden el, ayak çekip Allah'a yönelme fikrini de terk etmek.
Teshîr: Ele geçirme, fethetme, istilâ etme.
Teşne: Susamış.
Teşviş: Karışıklık, bulandırma.
Tevfîk: Başarıya kavuşturma. Allah'ın yardımı.
Te'vil: Sözü yorumlama, çevirme, görünenden farklı yorumlama.
Tevkîr: Saygı gösterme, ululama.
Tezvîr: Söze yalan karıştırma, yalan sözü süsleme.
Tİfl: Çocuk, küçük çocuk.
Tîlîm: Büyü, sihir, tîlîm.
Tİğ: Kılıç.
Timâr: Yarayı temizleme, tedavi etme, hasta ve yaralı kimseye bakma.
Tînet: Tiynet, yaratılış, huy.
Tîr: Ok.
Tire: Karanlık.
Tîr-keş: Ok atan, okçu.
Tûbâ: Cennette olduğuna inanılan kökleri yukarıda dalları aşağıda bir ağaç.
Tuhfe: Armağan.
Tûl-i ömr: Ömrün uzunluğu.
Tulû': Doğmak. Güneşin doğması.
Tûfî: Dudu kuşu.
Tûtiyâ: Sürme.
Tuvân: Güç, kuvvet.

U-Ü

Ubbâd: Âbidler, çokça ibadet edenler.
Uçmak: Cennet.
Ûd: Odun, öd aacı.
Ukbâ: Âhiret, öteki dünya.
Ulûm-i nâfi: Faydalı ilimler.
Ummân: Okyanus.
Uşşâk: Âşiklar.
Uyûn: Gözler.

Uzlet: Yalnızlık, bir köşeye çekilip insanlardan uzaklaşma.

Uzmâ: Çok büyük.

Üftâde: Düşmüş, fakir, tutkun.

Ülfet: Alışma, kaynaşma, dostluk.

Ümmü'l-mü'minîn: Mü'minlerin annesi.

V

Vahdet: Yalnızlık, teklik, birlik. Tasavvufta Allah'a yakınlık, Allah'a ulaşma, Allahla bir olma anımlarındadır.

Vâhid: Tek. Bir tane.

Vâiz: Cami, mescidlerde dinî öğüt ve nasihatlarda bulunan kimse.

Vâizân: Vâizler.

Vâlâ: Yüce, ulu.

Vâlih: Şaşırılmış, şaşakalmış.

Varak: Yaprak, kitap, defter yaprağı.

Vâridât: Gelen şeyler, ilhamlar. İçे doğan duygular ve düşünceler.

Vasl: Ulaşma, kavuşma.

Vassâf: Bir kimsenin niteliklerini sayan, öven.

Va'z: Vaaz, nasihat.

Vera': Allah korku ve âhiret endişesinden dolayı günah işlemekten kaçınma.

Vech: Yüz.

Verd: Gül.

Verd-i ahmer: Kırmızı gül.

Vesah: Pislik, murdarlık.

Veş: Gibi anlamında Farsça teşbih edatıdır. Şems-veş: Güneş gibi.

Veyl: Ah, vah, yazık. Cehennemde bir derenin adı.

Vird: Belli zamanlarda okunması adet haline getirilmiş ayet yahut dualar.

Visâl: Ulaşma, sevgiliye kavuşma.

Y

Yahşı: İyi, güzel, çok iyi.

Yâr-ı gâr: Mağara arkadaşı, yol dostu.

Yed-i beyzâ: Beyaz el, Hz. Musa'nın eli.

Yed-i masnû': Sanatla yapılmış.

Yed-i tûla: Uzun el, bir alanda eksiksiz bilgi sahibi olma.

Yek: Tek, bir.

Yeksân: Altüst olup yıkılma.

Yek-ser: Baştanbaşa, büsbütün. Ansızın.

Yektâ: Tek, biricik, eşsiz.

Yele: Saldırgan, kuvvetli, koşucu. At ve aslan gibi bazı hayvanların boyunlarındaki killar.

Yem: Deniz.

Yerağ: Fayda, yarar.

Yezdân: Allah.

Yuf: Kınama, üzüntü ve nefret gibi duyguları belirtmede kullanılır.

Z

Zâde: Evlat, oğul.

Zâğ: Karga.

Zâhid: Dünya süs ve makamlarından feragat eden, sofî, müttaki.

Zâhir: Açık, belli, görünüş, dış yüz.

Zahm: Yara.

Za'if: Zayıf, kuvvetsiz, güçsüz.

Zâil: Yok olan, ortadan kalkan.

Zalam: Karanlık.

Zalmâ: Karanlık.

Zer: Altın.

Zer-i hâlis: Saf altın.

Zîbâ: Güzel, yakışıklı, hoş.

Zihî: Ne güzel, ne hoş.

Zebân: Dil, lisân, lehçe.

Zebûn: Zayıf, güçsüz, âciz.

Zevece-i menkûha: Nikâhlı eş.

Zevrâk: Kayık, sandal. İnce cam şîşe.

Zeyl: Bir yazıya ek olarak yazılan yazılar, ek kitap.

Zill: Gölge.

Zinhar: Sakın, aman ha, asla.

Zîr u bâlâ: Aşağı yukarı.

Zîş: Çırkin.

Zulmânî: Karanlık olan.

Zulmet: Karanlık.

Zu'm: Şüphe, batıl inanç.

Zübde: Öz, özet, bir şeyin en iyi kısmı.

Zühd: Her türlü zevke karşı koyarak kişinin kendisini ibadete adaması, aşırı sofuluk.

Zül: Hor, hakir olma, alçalma.

Zülf: Saç, sevgilinin yüzünün iki yanından sarkan saç lülessi.

Zünûb: Günahlar.

BİBLİYOGRAFYA

291

- 1309 Senesine Mahsûs Edirne Vilâyeti Salnâmesi, Vilayet Matbaası, Edirne.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Kesfî'l-Hafâ ve Muzîlî'l-İlbâs Amma İslâhâre Mine'l-Âhâdîs Ala Elsinetin-Nâs*, c. I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut 1408 (1988).
- Ahmed Bâdî, *Riyâz-i Belde-i Edirne*, c. II, Beyazıt Devlet Ktp., Genel No: 10392.
- Ak, Coşkun, "Rûhî-i Bağdâdî", *DÎA*, c. XXXV, s. 205.
- Akçıl, N. Çiçek, *Edirne Tekkeleri*, Edirne Valiliği Kültür Yay., İstanbul 2013.
- Âsim Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, c. I, Matbaa-i Osmâniyye, İstanbul 1304.
- Aydiner, Mesut, "Râgîb Paşa", *DÎA*, c. XXXIV, s. 405.
- Azbî Mustafa Baba, *Dîvân*, Millî Ktp., Yz. A: 2872.
- Bayram, Sibel, *Azbi Baba, Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2006.
- Bursevî, İsmail Hakkı, *Dîvân*, haz. Murat Yurtsever, Arasta Yay., Bursa 2000.
- _____, *Kitâbu'l-Hitâb*, İstanbul 1256.
- Canım, Rıdvân, *Başlagıçtan Günüümüze Edirne Şairleri*, Akçağ Yay., Ankara 1995.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yay., Ankara 1997.
- Cunbur, Müjgan, "Senâ'î", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. VII, s. 562.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1996, 13. Bsk.
- Erdogân, Kenan, *Niyâzî-i Misrî Dîvâm*, Akçağ Yay., Ankara 1998.
- Erdogân, Mustafa, *Türk Edebiyatın Muhammes*, KB Yay., Ankara 2002.
- Ergun, S. Nûzhet, *Türk Musikisi Antolojisi*, c. I-II, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1943.
- _____, *Türk Şairleri*, c. I-III, İstanbul ts.
- Eşrefoğlu Divanı*, haz. Heyet, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık A.Ş., İstanbul ts.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, "Âşık Paşa'nın Şiirleri", *Türkiyat Mecmuası*, c. V, İstanbul, 1936, s. 90-91.
- Güleç, İsmail, "Gelibolulu Musluhiddin Sûrûrî, hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Bahru'l-Mârif İsimli Eseri", *Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies*, XXI (2001), s. 211-214.
- Güzel, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdâl Dîvâm*, MEB Yay., Ankara 2010.
- Hüdâyî, Azîz Mahmûd, *Dîvân-ı İlâhîyât*, haz. Mustafa Tatçı-Musa Yıldız, Üsküdar Belediyesi Yay., İstanbul 2005.

- Hüseyin Vassâf, Osmânzâde, *Kemal-name-i İsmail Hakkî (Bursevî Biyografisi)*, haz. Murat Yurtsever, Arasta Yay., Bursa 2000.
- _____, *Sefîne-i Evlîyâ*, c. I-V, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2006.
- İbn-i Îsâ Saruhânî, *Eş ‘âr*, Millî Ktp., Yz No: A 3664/18.
- Kabûlî, Şeyh Mustafa, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp. İzmir No: 547/2.
- Komisyon, “Senâî Ali Efendi”, *TDEA*, c. VII, s. 514-515.
- Mecmûa-i Eş ‘âr*, Millî Ktp., Yz. No: A 2430/2.
- Müstakîmzâde, *Şerh-i Dîvân-i Hazret-i Ali el-Murtezâ*, Bulak Matbaası, Kahire 1255.
- Okcu, Naci, *Şeyh Gâlib Dîvâni, Hayati, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmi Tahlili*, TDV Yay., Ankara 2011.
- Öte, Emine, *Senâî Dîvâni ve Tenkitli Metin*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, GÜSBE, Ankara 2000 (YÖK Tez No: 92857, Pdf Nûsha).
- Özler, Mevlüt, “Tevhîd”, *DIA*, c. XL, s. 18.
- Özuygun, Ali Rıza, *Hasan Sezayî Divâni*, Buhara Yay., İstanbul 2005.
- Peremeci, O. Nuri, *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939.
- Râgîb Paşa, *Dîvân*, Bulak Matbaası, Mısır 1252.
- Salacioğlu Mustafa Celvetî, *Giritli Şeyh Mustafa'nın Şehadeti (Manzûm Bir Menâkîpnâme)*, haz. Mustafa Tatçı-Cemâl Kurnaz, Bizim Büro Yay., Ankara 2000.
- Senâî, Şeyh Ali, *Dîvân*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1136.
- _____, *Dîvân*, İÜ Ktp., T. 335.
- _____, *Dîvân*, Millî Ktp., FB Yz. No: 198/1.
- _____, *Dîvân*, OE Yz. No: 156, vr. 16b.
- _____, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi No: 3487.
- _____, *Dîvân*, YKB Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373.
- _____, *Tercî-i Bend ve Nazîreler*, İBB Ktp., OE Yz. No: 1761.
- Soyer, A. Yılmaz, “18–19. Yüzyıllarda Kızıldeli Bektaşî Ocağı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yıl: 2010, Sayı: 53, s. 346.
- Şengün, Necdet, “La’lı Mehmed Fenâî Efendi ve Dîvâncé’si”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XXV, İzmir 2007, s. 241-270.
- Şimşek, Selami, *Edirneli Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî, Hayati, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Eserler), c. II, Edirne Valiliği Kültür Yay., İstanbul 2013.
- _____, *Edirneli Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî, Hayati, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (İnceleme), c. I, Edirne Valiliği Kültür Yay., İstanbul 2013.
- _____, *Keşanlı Siileyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetilik*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2005.
- Tabibzâde M. Şükri, *Silsilenâme-i Tarîkat-i Aliyye*, Haci Selimağa Ktp., Hüdayi No: 1098.

- Tanman, M. Bahâ, "Azîz Mahmud Hûdâyi Külliyesi", *Dârâhî*, c. IV, s. 340.
- Tatçı, Mustafa, *Yûnus Emre Killîyâti*, c. I-V, MEB Yay., İstanbul 2005.
- Tatçı, Mustafa-Kurnaz, Cemal-Aydemir, Yaşar, *Giritli Salacioğlu Mustafa ve Mesnevileri*, KB Yay., Ankara 2001.
- Tehânevî, Muhammed A'la b. Ali, *Kitâbu Keşşâfi Istilahâti'l-Funûn*, c. II, İstanbul 1318.
- Tuman, M. Nâîl, *Tuhfe-i Nâîlî*, c. I-II, haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yay., Ankara 2001.
- Türer, Osman, *Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Seha Neşriyat, İstanbul 1998.
- Uludağ, Süleyman, "Tevhîd (Tasavvuf)", *Dârâhî*, c. XL, s. 21.
- _____, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1995.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, 10. Bsk.
- Zâfirî, Dîvân, Millet Ktp., Ali Emiri Manzum No: 254.
- Zâtî Süleymân Efendi, *Dîvân*, Takvim-i Vekâyî Matbaası, İstanbul 1257.
- _____, *Divân ve Sevânihu'n-Nevâdir fî Ma'rîfeti'l-Anâsîr*, haz. Mehmet Arslan, Dilek Matbaası, Sivas 1994.

DÎVÂN NUTUK İNDEKSİ

A

- 1 Benâm-ı Hâlik-ı Hayy u tüvânâ
- 4 Fahr-i âlemsin emân eyle şefâ‘atle atâ
- 6 Ey risâlet tahtının sultânı Şâh-ı enbiyâ
- 7 İbtidâ kılmak gerek terk-i sivâ
- 8 Înâyet kılıçak gör imdi Mevlâ
- 9 Gedâyım cümleden ednâyım ednâ
- 10 Âyne-i kalbe cilâ
- 11 Tecellî Hak zuhûrundan nice pinhân olur peydâ
- 16 Lâzım olan ibtidâ
- 96 Bezm-i irfân içre cânâ ârifâna tut semâ‘
- 97 İstimâ' kil gûş-ı cân ile bu pendi istimâ‘
- 98 Tama‘-ı hâm ola beyhûde tama‘
- 146 Ma‘nevî nefha-i sûrdan nefes al bir dem ola
- 147 Kadem bastım cihân içre ne zevk u ne safâlarla
- 149 Hâb-ı gaflette kalırdım dîde-i bîdâr olmasa
- 150 Bezm-i hâssu'l-hâssa dâhil ol ki yârin yâr ola
- 155 Metâ‘-ı ma‘rifet kenzi açıktır şimdi de hâlâ
- 175 Gel bend-i tarîkat olan ey bende-i Mevlâ
- 177 Sakın kim sohbet-i câhil seni sayd etmesin yârâ
- 181 Cemâlin seyrine müştâk olanlar düştü sevdâya
- 195 Bu nazm u güftârim dervîş olana
- 197 Gel imdi dinle iyd-ı salavâti sen de ey cânâ
- 210 Hudâ lutf eyleyip bu ben gedaya
- 211 Bend oldu gönül bir şeh-i hûbân-ı cihana
- 212 Hakîkat ehli indinde değildir söylenen başka
- 214 Azm eyleyeli gerçi dilâ meslek-i aşka
- 226 Hazret-i Sultân Zâtî'nin çerâğı pür-ziyâ
- 229 Terk-i dünyâ eyleyip azm-i bekâ
- 231 Gûlsen-i dehre Şerîfe Fâtîma
- 233 Yâ İlâhî cennetinden bu makâm bir bâğ ola
- 236 Bi-hamdillâh tulû‘ etti cemâl-i nûr-ı mâh-âsâ
- 238 Terk-i dünyâ eyleyip kasd-i bekâ
- 242 Hayif Tahtacı Seyyid Hasan Ağa
- 244 Terk-i cihân eyledi Mevlîvî'den bir baba
- 249 Bihamdillâh gönül şâd oldu mevlûd-i Süleymân'a

B

- 12 Def̄ olup dilden bu kesret görünen cehl-i sehâb
- 13 Nedir âlem kamu hüsnün temâşâsında ey mahbûb

..... C

- 296 27 Nedir deryâ-yı vahdette bu kesret görünüen emvâc

Ç

- 28 Bâb-ı evveldir şerî‘at emrinin fermânın aç
29 Gönül zevkin bulam dersen bu eskâr-ı sivâdan geç
30 Aşkı nihân eylemek râyegân etmek de güç
31 Derd-i aşka nedir ey hâce hekîmâne ilâç

D

- 40 Ey kerîm-i pâdişâh-ı vâhid ü ferd ü ahad
41 Râh-ı Hak’ta pîr-i aşka sıdk ile olan mûrid
42 Zâhidâ tevhîdi bilmeszsin nedir ondan murâd
43 Gel insâf eyle var ise eğer iz’ânın ey zâhid
44 Dilâ her rûz u şeb gamdan olam dersen eğer âzâd

E

- 2 Ey kerem kânı meded kıl nefse mağlûb eyleme
15 Gelmesin ol cân bize
141 Halka menfur olduk ey dil kibre mâliktir diye
144 Zâhirâ Hak değil ihfâ görene
148 Gel ey cân bu tarîkatta reh-i merdâna geldinse
151 Senin aşkınla aşıklar döner meydâni hû ile
152 Ey gönül tut pendimi insâna karşı söyleme
154 Dilâ yârâna âlemde nedir kesret ayân eyle
213 Kendine mahsûs mu ancak bu senin irfân dede
227 Hazret-i Seyyid Ali Sultânî’nin Ali Dede

F

- 102 Olursa ger ‘inâyet Hak’tan eltâf
103 Hamdüllâh dilden oldu hubb-ı dünyâ ber-taraf
104 Yuf o münkir hîlekârin ettiği ikrâra yuf

Ğ

- 99 Eyledim aşkınla cânâ gayri sevdâdan ferâğ
100 Bezm-i irfâna uyandır ârifâne bir çerâğ
101 Eyledim aşka uyaldan cümle sevdâdan ferâğ

H

- 5 Nümâyân oldu şânında risâlet yâ Rasûlallâh
32 Hakîkat kenzini açmak dilersen ol Ganî Fettâh
33 Kıl zâhid özün zühdünü yağma ile İslâh
34 Esicek bâd-ı muhabbet dile âsâr-ı ferah
35 Hîfz-ı lisân oldu sebep bulmağa dünyâda felâh
36 Edersen dâimâ Allâh'ı tesbîh
37 Ol Bâri Hudâ emri ile devr edeli çarh
38 Gelir oldu lezzet-i dünyâ dimâğ-ı câna telh
39 Dile bul himmeti a‘lâda bir şeyh
59 İkrârimiz birdir bire bir Allâh
145 Ey lutf u kerem sâhibi ihsân eden Allâh
153 Seherde hâb-ı gafletten ol âgâh
199 Vardır bu cihân içre şerî‘atte meşâyîh

I

- 3 Gel ey âşık Muhammed Mustafâ’yı
156 Hakîkat bâginin serv-i revâni
157 Vücûdu mushafından feth edenler her mu‘ammâyı
162 İkrâr verdim bir ere evvel şekk ü gümâni
166 Gelip mâh-ı Muharrem gam derûnumda yaküp dâğı
168 Şarâb-ı aşkı nûş ettim unuttum ders-i fetvâyı
171 Gönül efkâr-ı sıvâ resmini simdi bozalı
172 Muhabbettir bu dünyânın esâsi
173 Hak gözüyle Hak durur gören Hak’ı
174 Kelâm sözdür sözü anla nedir ey cânimin câni
198 Gel imdi dinle gel iyd-ı salâti
215 Hey meded âlemde değme kesde râhat kalmadı
219 Âh kim derd-i derûnum yine buldu zararı
225 Hazret-i eş-Şeyh Zâtî zevce-i menkûhası
234 Kodu Seyyid Muhammed bu cihâni
237 Biraktı Âyişe Hâtûn cihâni
246 Rukiye Mollâ nevreste civâni

i

- 143 Ey olanlar zikr-i Hakk’ın münkiri
159 Halvet ettim hâne-i dilde tarîkim Celvetî
160 Bihamdillâh tecelli-i İlâhî
163 Gönüerde kıldık halveti
165 Açı can gözünü âşık-ı şeydâ gör o yâri
167 Ey gönü'l aldanma dünyâ mekrine gel zen gibi

- 169 Hani bir yâr-i sâdik hem-dem ister gönlümüz şimdi
170 Mest-i müdâm aşka olup câm-ı safâ nûş edeli
176 Senâî hamd ola Hakk'a senâî
189 Hakîkat sırr-ı insânın rumûzu sırr-ı Subhânî
196 Yürü ey dil bu cihân içre basaldan kademi
216 Güzel dinle bu pendi
228 Gör ki bu hâtûna felek neyledi
243 Hûdâyî Hazret-i Mahmûd Efendi gavs-ı Rabbânî

K

- 105 Aşka düşelden dilâ aldı bu sevdâ-yı aşk
106 Gönül aşkınlâ ey cânâ coşup leyl ü nehârim yok
107 Vechin göreli rûy-ı dilârâyı unuttuk
108 Verdinse gönül dilbere cânâ neler aldık
109 Gel beri ey tâlib-i didâr-ı Hak
110 Şimdilik bir dilberin pervânesiyim şimdilik
111 Düş olan sevdâ-yı aşka ona cânâ ne gerek
112 Dinle erbâb-ı kemâlin sözün anla ne demek
188 Levh-i dilde hâme-i kudret çekip tuğrâ-yı aşk
208 Hudâ Hallâk-ı âlemdir dü harf emridir ancak

L

- 115 Gönül aldanma hevâya nice bir kâl ile kîl
116 Ta'n-ı münkir gam değildir bildiği hâlet değil
117 Âdemî vâr etti Hak nûn içre bir nokta misâl
118 Feyz-i ilhâm-ı Hudâ'nın cilvegâhıdır gönüл
119 Dinle bu bir katredir deryâ-yı vahdetden misâl
221 Zihî Mahmûd Efendi şeyh-i kâmil

M

- 121 Ey dil sana bir hoşça nasîhat edebilsem
122 Değıştim âr u nâmûsu senin irfânına şâhim
123 Ey gönül âlâyiş-i dünyâyi ferâmûş edelim
124 Nazar kıldıkta mahbûbun elif kaddin alem gördüm
125 O bezm-i safâ vuslat-ı cânâni unutmam
126 Dilberâ hüsni cemâlin şem'ine pervaneyim
127 Gönül bir dil-bere serv-i bûlendim
128 Bu aşkin nârına ben yâne geldim
129 Dinle beni ey püser eyleyiben ihtimâm
130 Reh-i aşk içre gönül dilbere Ferhâd olalım
179 Tînet-i ebu'l-beşer Âdem'le tâhmîr olmasam
235 Bi-hamdillâh tulû' etti adem bir cândan İbrâhîm

N

- 113 Gel ey cân bu cihân içre bilir misin neler çektin
114 Sayyâd-ı dil oldur ki ola halkı Hudâ'nın
131 Gönlük aşk-ı Hudâ birle gedâ vü bâya aşk olsun
132 Ey sûfi senin resmini Mevlâ düzelden
133 Gelmişim *kâlû belâ*'dan arz olan îmâna ben
134 Âh o mahbûbun firâki yaktı cânım kandesin
135 Hîle-i nefsin elinden el-amân
136 Zâhir oldu emr-i Hak'tan kâf u nûnun ettiğin
137 Cihân sanma sen bâkî değildir fâni neylersin
138 Hamdüllâh ol ganî Subhân'dan
139 Muhabbet bâbin açtım gel gir ey cân
178 Ne miktârı vü haddi men gedânın
182 Nâr-ı aşk içre dil-i sûzâna âteş neylesin
209 Muhabbet bâğında gülzârina girdim de kaldım ben
217 Ey bu yolda varını bezl etmeyen
222 Azîzim pîrim ol Zâtî mürkerrem göctü dünyâdan
223 Cenâb-ı Hazret-i Zâtî Efendi-zâde Şâhî'nin
230 Tâlib-i ilm idi bu bir nevcivân
232 Hey meded bâz-ı ecel vermez emân
241 Burc-ı ademden tulû' eyledi mâh-ı cebîn
245 Rîfâ'i şeyhi-zâde idi Nu'mân

O

- 142 Ko bu efkârı bu nâdân ile gel ülfeti ko

P

- 14 Bu dünyâ devleti isteklice yâr onun olsun hep

R

- 46 Dilâ bu lezzet-i vuslat dimâğ terde kalmıştır
47 Fakr ile fahr eyleyenler külli vârından geçer
48 Ey dil uyan gafleti ko sende seni gör
49 Tatalım derd ehlisin dermâna incinmek nedir
50 Varıcak dergeh-i pîrân edeb erkân yeridir
51 Her kim erenler yoluna aşk ile yek hatve basar
52 Ey gönü'l eşyâya kamuyla hakîkate nazar
53 Gel cemâl-i âfitâbı seyr edip envârı gör
54 Gönü'l bir dilberin şimdi der-i lutfunda sâildir
55 Gönü'l levhinde mahbûbu yazanlar cânâ yazmışlar
56 Zulmet-i leyî içre cânâ Hak'tan ihsândır seher
57 Sanma âlem halkın âdem binde birdir binde bir

-
- 300**
- 58 Âşık isen sen de dilâ gel işte meydân dediler
 - 62 Sâlik-i râh-ı Hudâ menzil-i maksûda yeter
 - 120 Allâh’ı seven âşiklar
 - 180 Bahr-ı vahdette hakîkat dürr-i mercân gizlidir
 - 186 Zâhidâ sen ben diye bu etdiğin da‘vâ nedir
 - 187 Okuyan ilm-i ledünnü ârif-i billâhtür
 - 190 Cihân içre bir âdem doğmadık şeb rûz mu kalmıştır
 - 191 Râgîbâ tekyeyi dâire kanâatla döner
 - 193 Çeşm-i irfân ile baksan her yere mahbûbdur
 - 194 Âyine-i kalbe cilâ rûha safâ zikr-i Huda’dır
 - 200 Bi-hamdillâh ki gerçi katreyiz ummânımız vardır
 - 201 Gönül bu âteş-i aşka düşüp meydâne gelmiştir
 - 202 Sen seni kendinde bil bul kendim âdem bilir
 - 203 Ol merd-i Hudâ sîret-i insân okuturlar
 - 204 Nûr-ı vechin ey kamer ü mihr-i enverden midir
 - 205 Gönül Hakk’ın ulu bir hânesidir
 - 206 Ey bâr-ı Hudâ kadrinin izhârimi göster
 - 218 Ol nedir ki her taraftan ağızı var
 - 239 Bu dergâh-ı makâm-ı evliyadır
 - 240 Tarîk-i Celvetî’de rehnümâdir
 - 247 Kazâz Ahmed Ağa kerimesidir
 - 248 Kıl ziyâret bu makâmı bir ulu dergâhtır

S

- 22 Bahs olunmaz hâl-i dilden sûfî zinhâr etme bahs
- 23 Düşelden aşkına cânâ odur feryâdîma bâ‘is
- 24 Sanma cihân içre kamu halk olan eşyâyi abes
- 25 Gel ey âdem ata oğlu baban ol Âdem’e vâris
- 26 Hakîkatte nedir Âdem atâdan alınan mîrâs
- 65 Nâsa olan nef’i olur hayr-ı nâs
- 66 Vâridât oldur ola ilhâm-ı Bâri ol nefes
- 67 Eyledi cân aşka uyup çünkü reh-i yâre heves
- 68 Vücûdum aşkın ile oldu fânûs
- 69 Her ki diler âdemî âdeme olsun enîs
- 75 Âkil isen var edegör kâmil-i dâñâya hulûs
- 76 Ehl-i diller ârifâne kurdular bir bezm-i hâs
- 77 Mübtelâ-yı derd-i aşk ol gayrı sevdâdan halâs
- 78 Bu irfân dediğin dil sâfa mahsus
- 79 Bahr-ı hakîkatde dile gevher-i hâlis

S

- 70 Sûfi sakın münkir-i Hak sözlerini eyleme gûş
71 Eğer dervîş isen bil onu dervîş
72 Komuş aklı dil ü cân aşka uymuş
73 Gönül bir derde düşdü kim kamu sevdâya gizlenmiş
74 Nazar kıl kudret-i Cebbâr'a bir hoş
185 Dirîgâ perteve-i şems-i dile cehlin sehâb olmuş

T

- 17 Gel ey cân kesreti terk et yeter bu kûşe-i vahdet
18 Firâkinla şehâ dâim nedir bu çektiğim hasret
19 Gördüm ki kurulmuş ulu bâzâr-i muhabbet
20 Riyâ ile sakın etme ibâdet
21 Muâz ibni Cebel kîlâr rivâyet
85 Beş kişiden beş şey ummak galat
86 Başladım bu nazm-ı güftâre mukaffadan galat
87 Gelmez oldu gönlüme efkâr-ı dünyâdan neşât
88 Zerre denli gönlüm ağyâr ile etmez ihtilât
89 Şerîat emrinin fermânidür hat
192 Kerem kıl pîr-i merdân-ı hakîkat

U

- 95 Kâtib-i aşk eyledi bu nâme-i tahrîre şûrû‘
140 Hû durur âlemde cânâ cânların cânâni hû
161 Her kim ki gelip sîdk ile bir hemdeme uydu
224 Azîzim Hazret-i Sultân-ı Zâtî muktedâdır bu

Ü

- 158 Mekteb-i irfâna geldin ehl-i îmân ol yürü
164 Zâhidâ gafleti ko pîre ulaştır özünü

Z

- 45 Mübtelâ-yı aşka olmaz hubb-ı cânândan leziz
60 Aşk ile girdik bu yola âyîn ü erkân çekeriz
61 Gönül bir dilbere bend oldu kim gayriyi yâr etmez
63 Merd-i kâmilden okuyan dersi burhân istemez
64 Subh u mesâ Hakk' a münâcâtimiz
80 Hakkı bilmektir hakikat ilm u irfândan garaz
81 Gel imdi hâb-ı gafletden ol îkâz

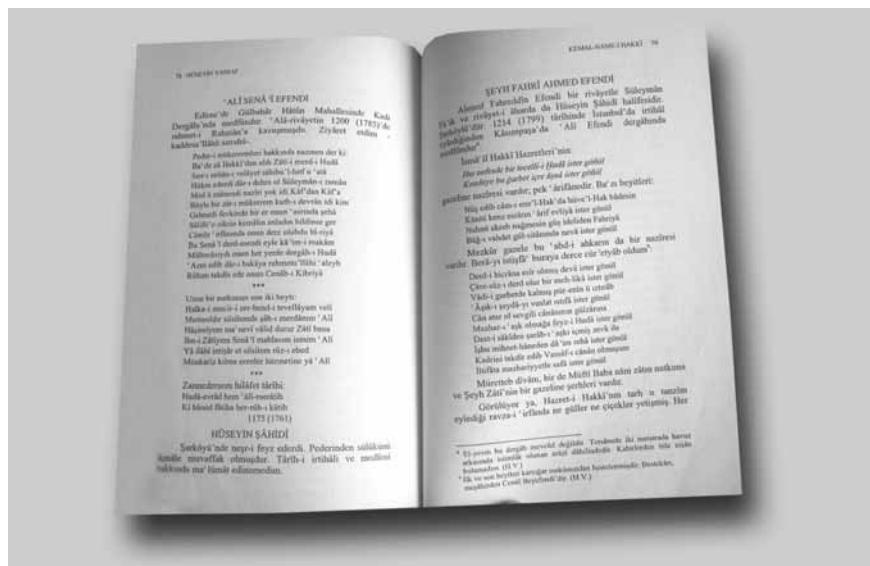
- 82 Münevver kıldı hamdillâh bu dil ü cânımı feyyâz
- 83 Gele Hak'tan dile câri ola feyz
- 84 Eyleme zâhid bize takvâyı arz
- 90 Hazzeder mi dostdan ayrı âşik-ı bîçâre haz
- 91 Okur evrâd edip Kur'ân'ı hâfız
- 92 Gönüller tercümânıdır zebân i'lân eder elfâz
- 93 Gel imdi cennetin zevkin yeter nakl ettin ey vâiz
- 94 Gönüilde matlab-ı cân oldu mahfuz
- 183 Zâhirâ derler nedir bu terk-i dünyâdan garaz
- 184 Sûretâ zâhid kemâl ehlinde hâlât anlamaz
- 207 Zâtî Süleymân-ı cihân oldu bizim rehberimiz
- 220 Hazret-i Mahmûd Efendi ol azîz

EKLER

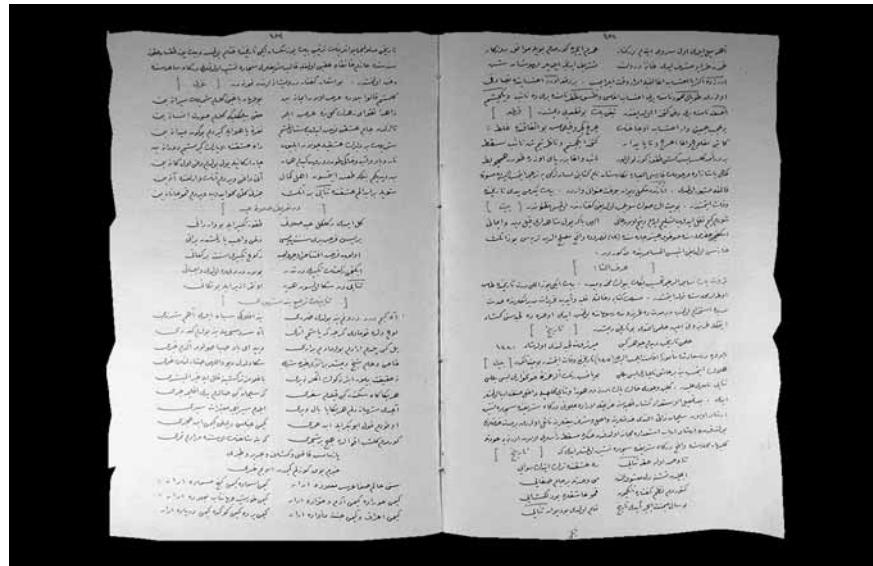
303

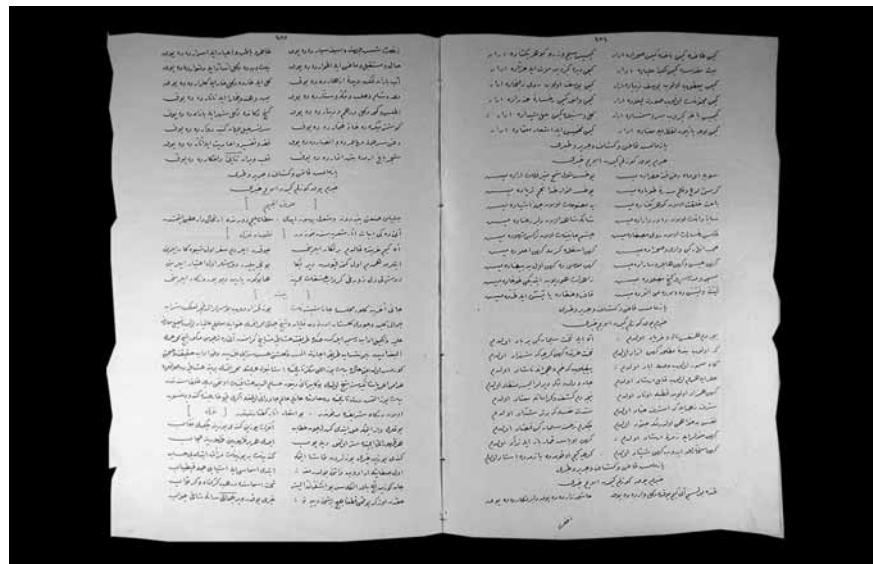
Ek-1. Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde Senâî ile ilgili kısım (c. III, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar No: 2307).

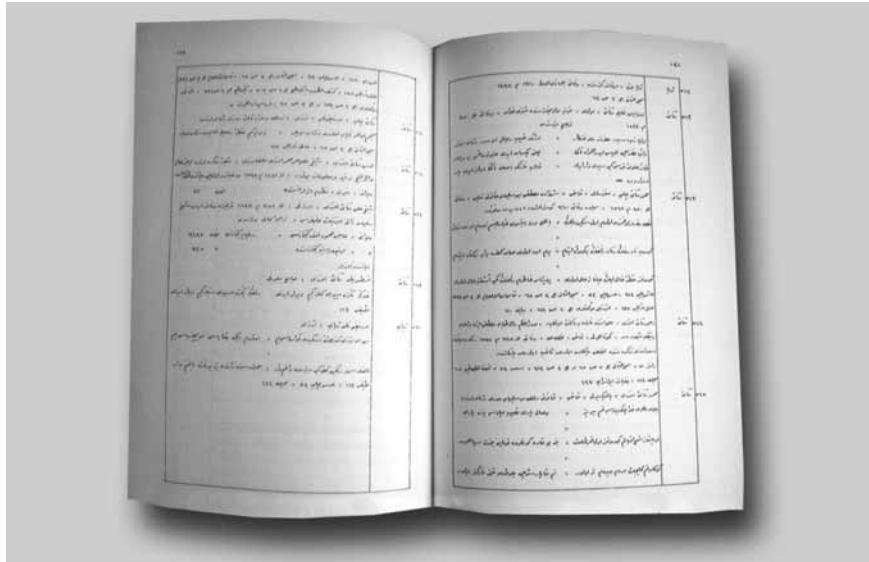

Ek-2. Hüseyin Vassâf'ın *Kemâlnâme-i İsmail Hakkî* adlı eserinde Senâî ile ilgili kısım (Arasta Yay., Bursa 2000).

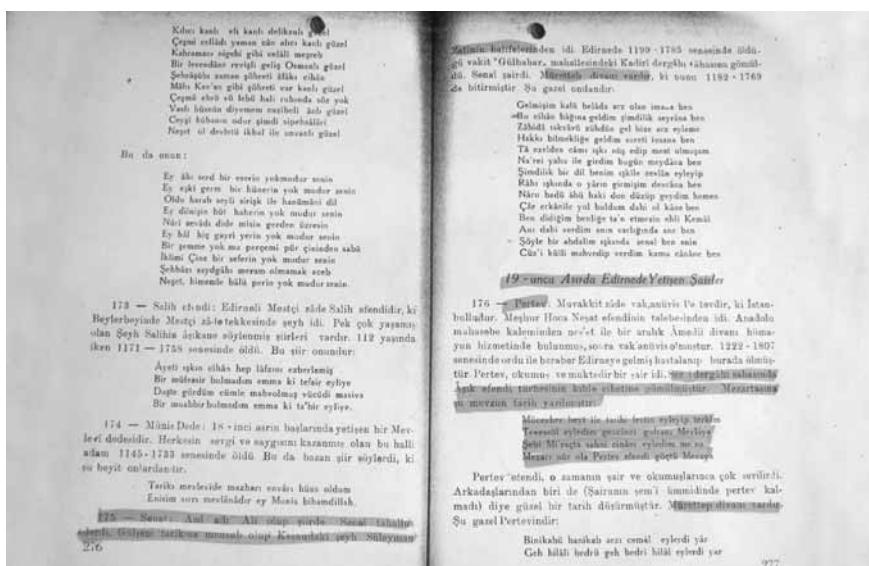

Ek-3. Ahmed Bâdî'nin *Riyâz-i Belde-i Edirne* adlı eserinde Senâî ile ilgili kısımlar
(c. II, Beyazıt Devlet Ktp., Genel No: 10392).

Ek-4. Mehmet Nâîl Tuman'ın *Tuhfe-i Nâîlî* adlı şuarâ tezkiresinde Senâî ile ilgili kısım (c. I, Bizim Büro Yay., Ankara 2001).

Ek-5. O. Nuri Peremeci'nin *Edirne Tarihi* adlı eserinde Senâî ile ilgili sayfa (Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939).

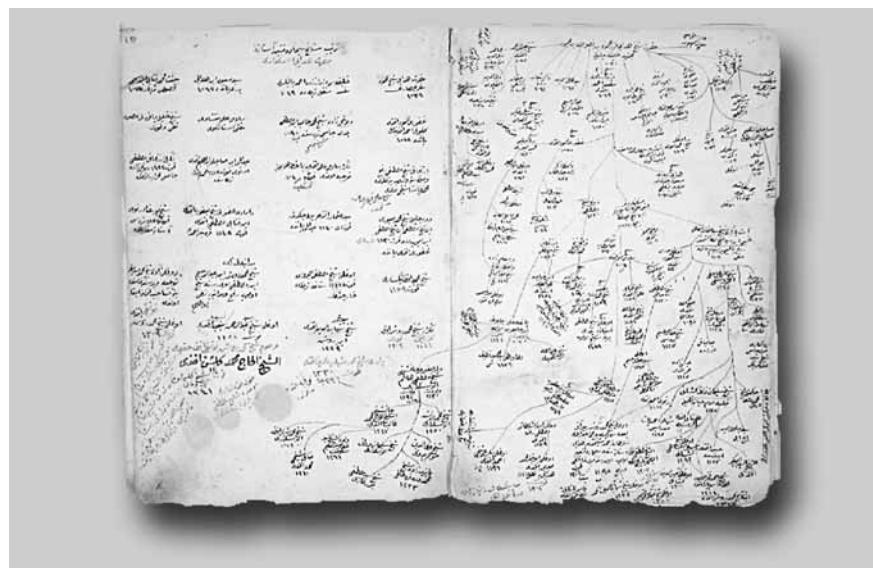
شیخ ابراهیم اجل

مشار الیه بیک بوز الی کارخانندو بصره ولاپتنن ادرنه کلان
طریق علیه رظایمیه منسوب شیخ علی الیبا حضرتیزدن
اذ نسبت ایش و میزان حضرتیزشک شرق حضرتی
اللهده شرف اوشیدر .
بیک بوز طقسنان ایچ کارخاند و وقت ایدرک صراویح عیه ساده
تره خصوصه مدفوندر . اوراده قرق بر سله خدمت مشیخه
بورنگدر .

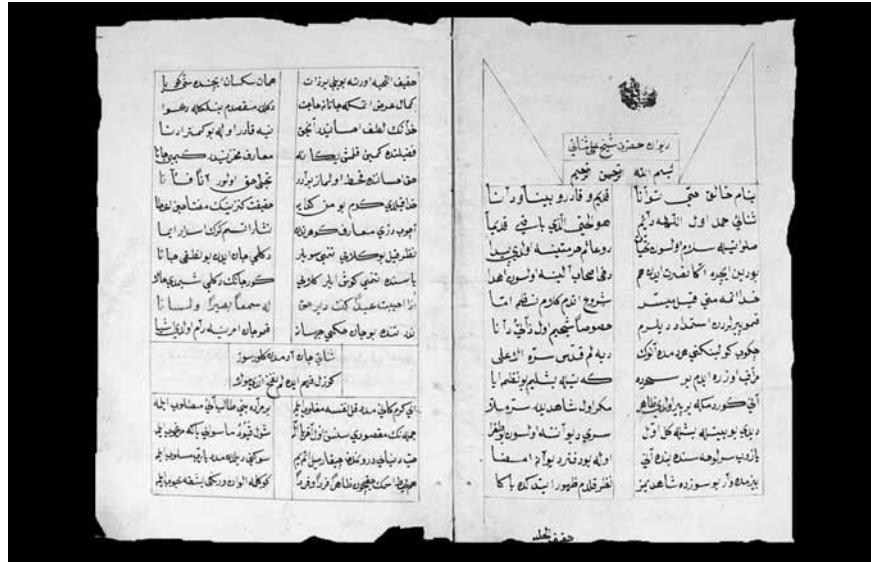
علی شانی حضرتی

بیک بوز سکان سی زجال صوفیه سنندج طریق جلیلی
اشته موافق اوش و مشار الی هداب عزز محمود اقدي
قوچماردین اخذ قیضی ایشیدر .
بیک ایک بوز تکرخانه ایدرکه و ایش وحشت رحان ایلوب
اورنه تک کامهار خاون عیه ساده، واخ فاری در کاهنده مدفوندر
مکمل بر دیوان والیرانی وادرد در دست طیع و شندر .
قویل اقدي

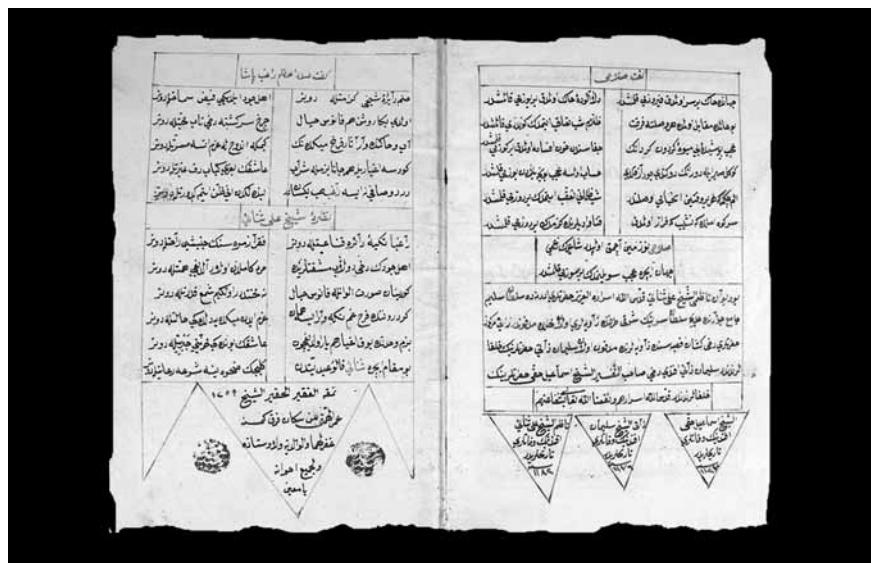
مشار الیه ابراهیم اجل حضرتیزک متنبائندن ایلوب مؤخرآ
متاو الیک ملیئه اکل اولان جسر ارکنده مدفون مقی زاده
سدالدین اقدي خلقانندندر .
وقیله ادرنهه محکمه شرعا پاش کتابنده بولوب مؤخرآ

Ek-7. Tabibzâde M. Şükrî'nin *Silsilenâmesi*'nde Senâî'nin tarîkat silsilesini gösteren zincir (Hacı Selimağa Ktp., Hüdayi No: 1098, vr. 14b).

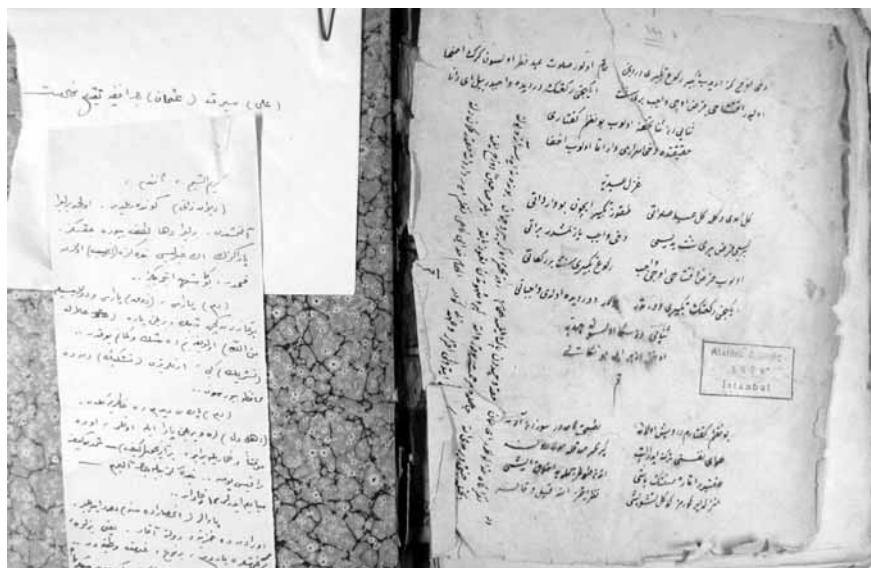

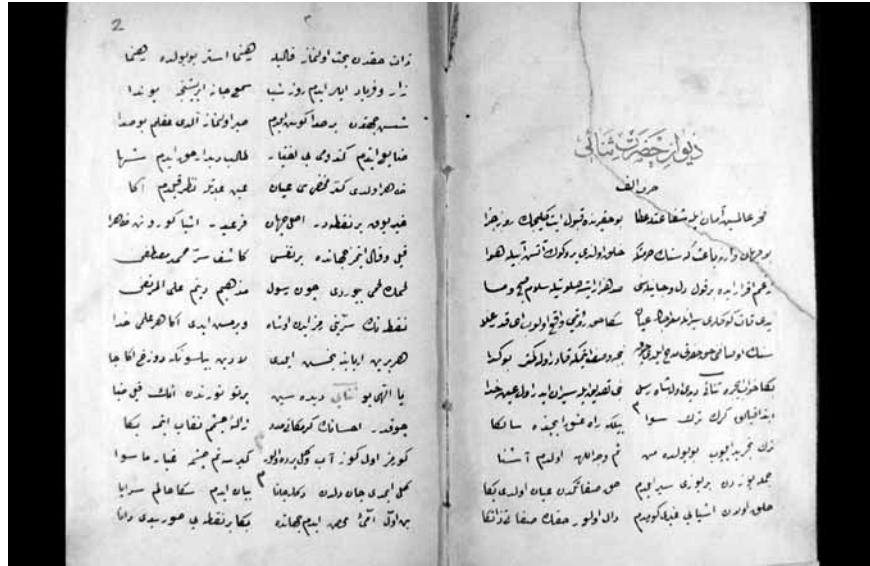
Ek-8. Şenâî'nin *Dîvân*'ının ilk ve son yaprağı (Süleymaniye Ktp., H. Mahmud Efendi No: 3487).

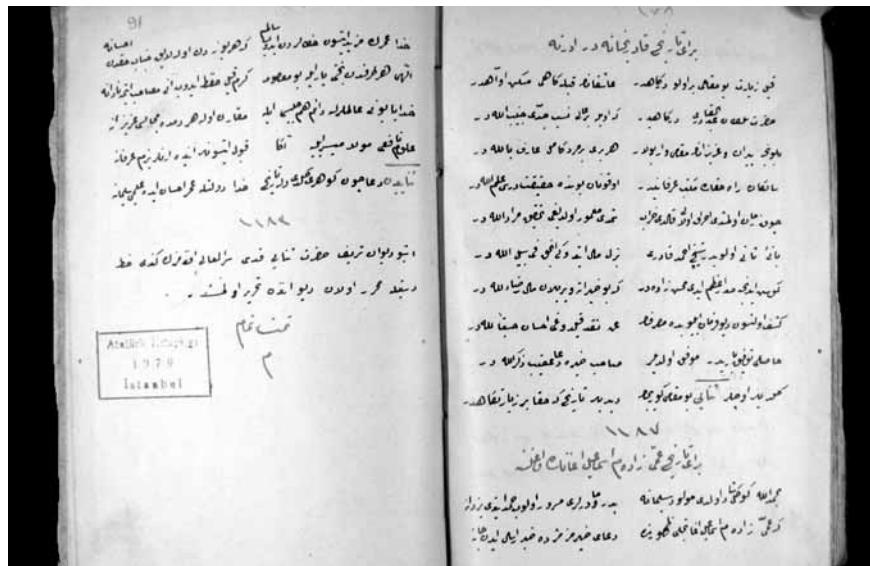

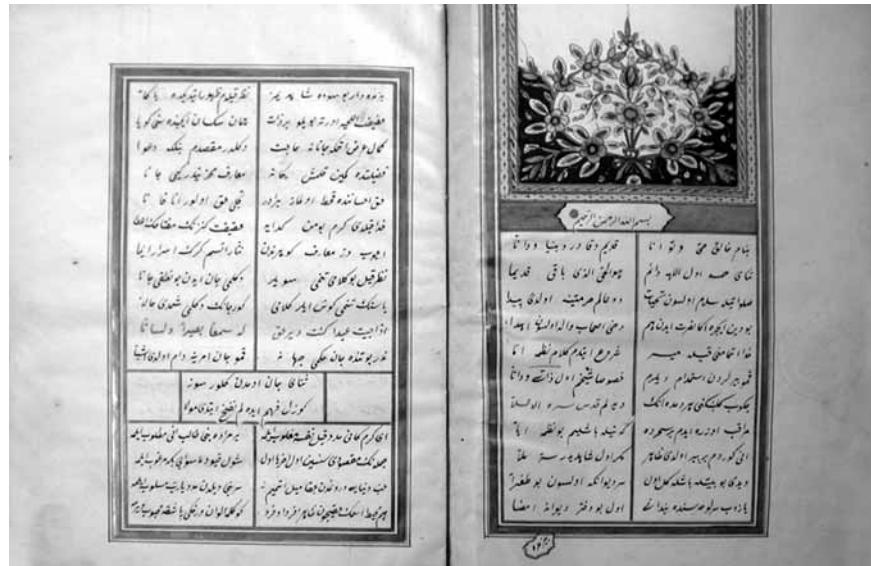
Ek-8. Senâî'nin *Dîvân*'ının ilk ve son yaprağı (İBB Ktp., OE Yz. No: 156).

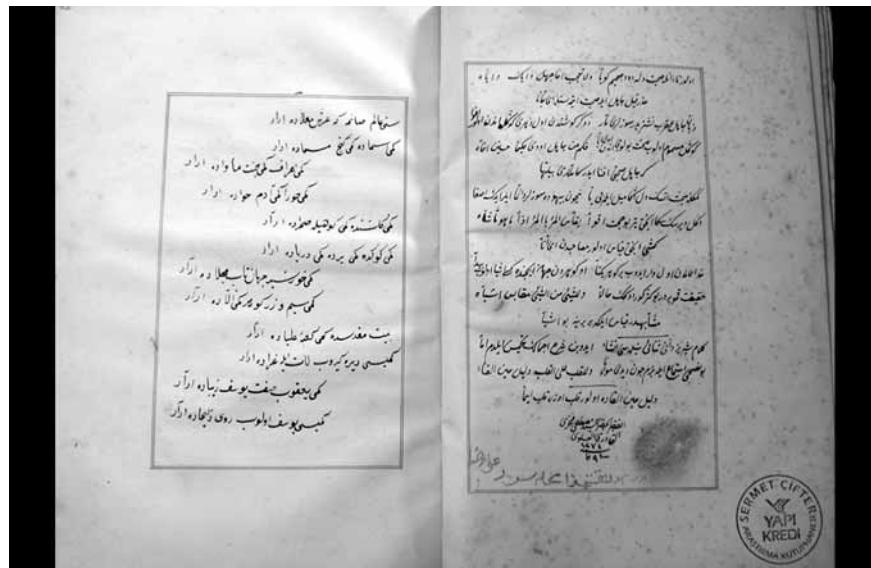

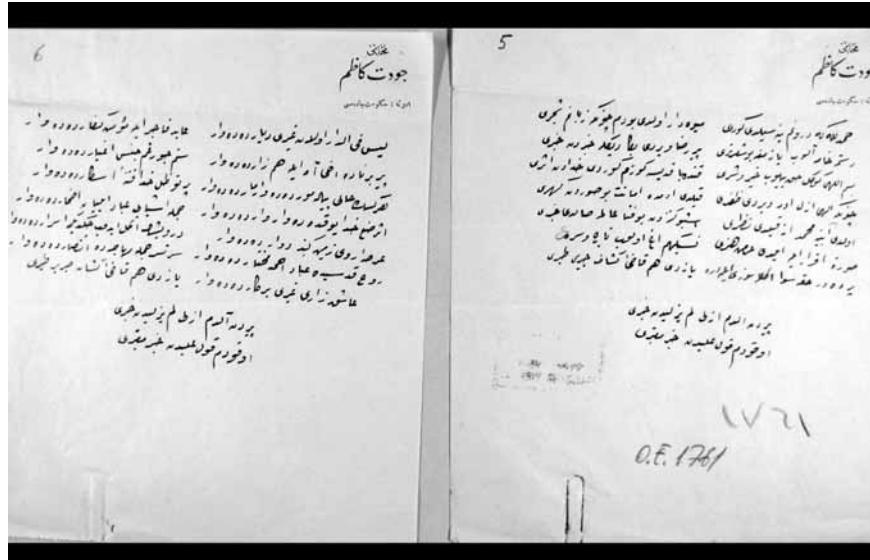
Ek-9. Senâî'nin *Dîvân*'ının ilk ve son yaprağı (İBB Ktp., OE Yz. No: 1136).

Ek-10. Senâî'nin *Dîvân*'ından yapraklar (Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Ktp., Yz. No: 373).

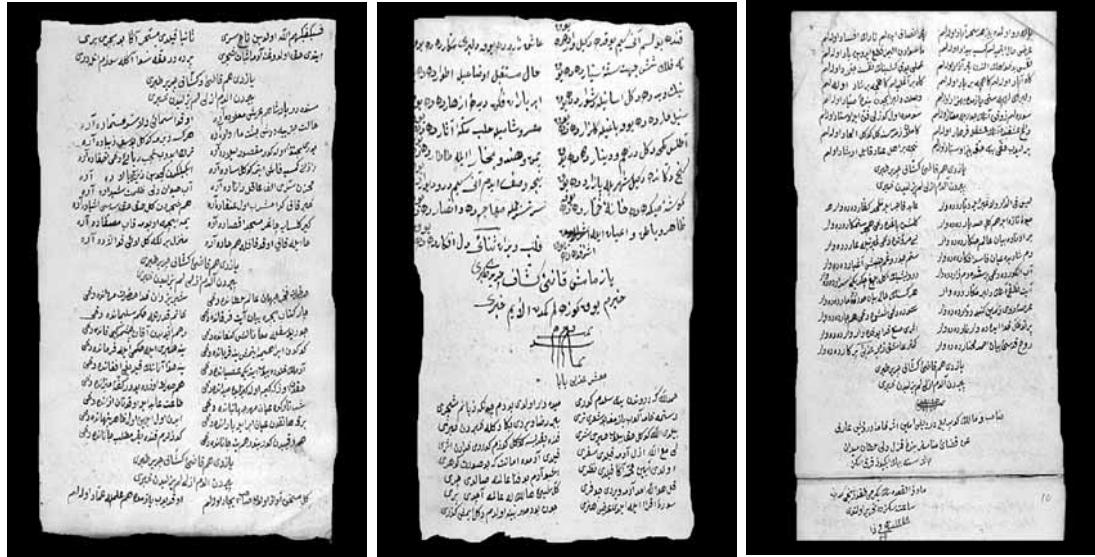

Ek-11. Senâî'nin *Tercî-i Bend'*inden bir yaprak (İBB Ktp., OE Yz. No: 1761).

Ek-12. Senâî'nin *Tercî-i Bend'*inden bir yaprak (Millî Ktp., Yz. No: A 36641).

Ek-13. Senâî'nin *Tercî-i Bend'i* ve Azbî Baba'nın muaşeri (Milli Ktp. Yazmaları).